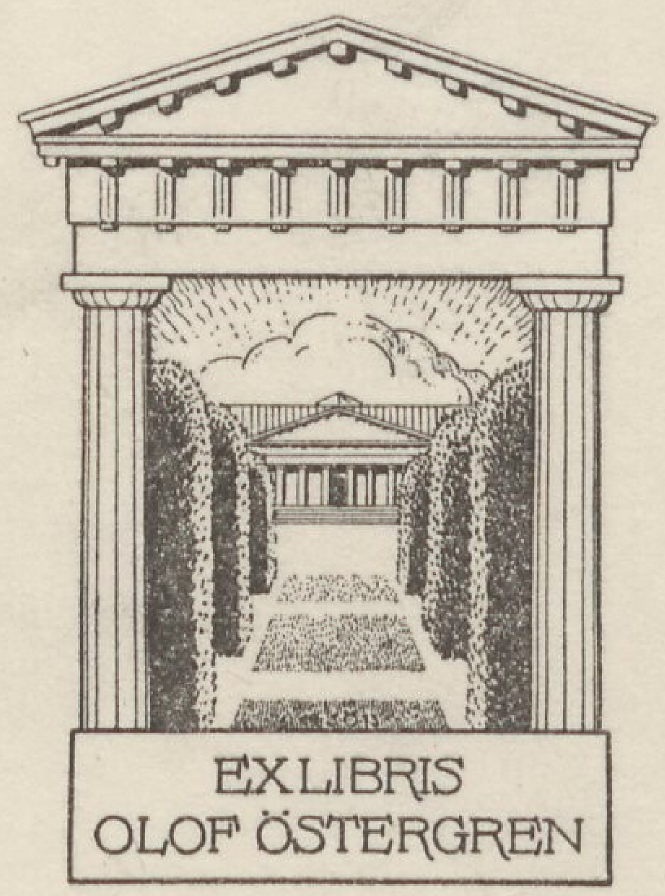
BOKTRYCKERI-KALENDER

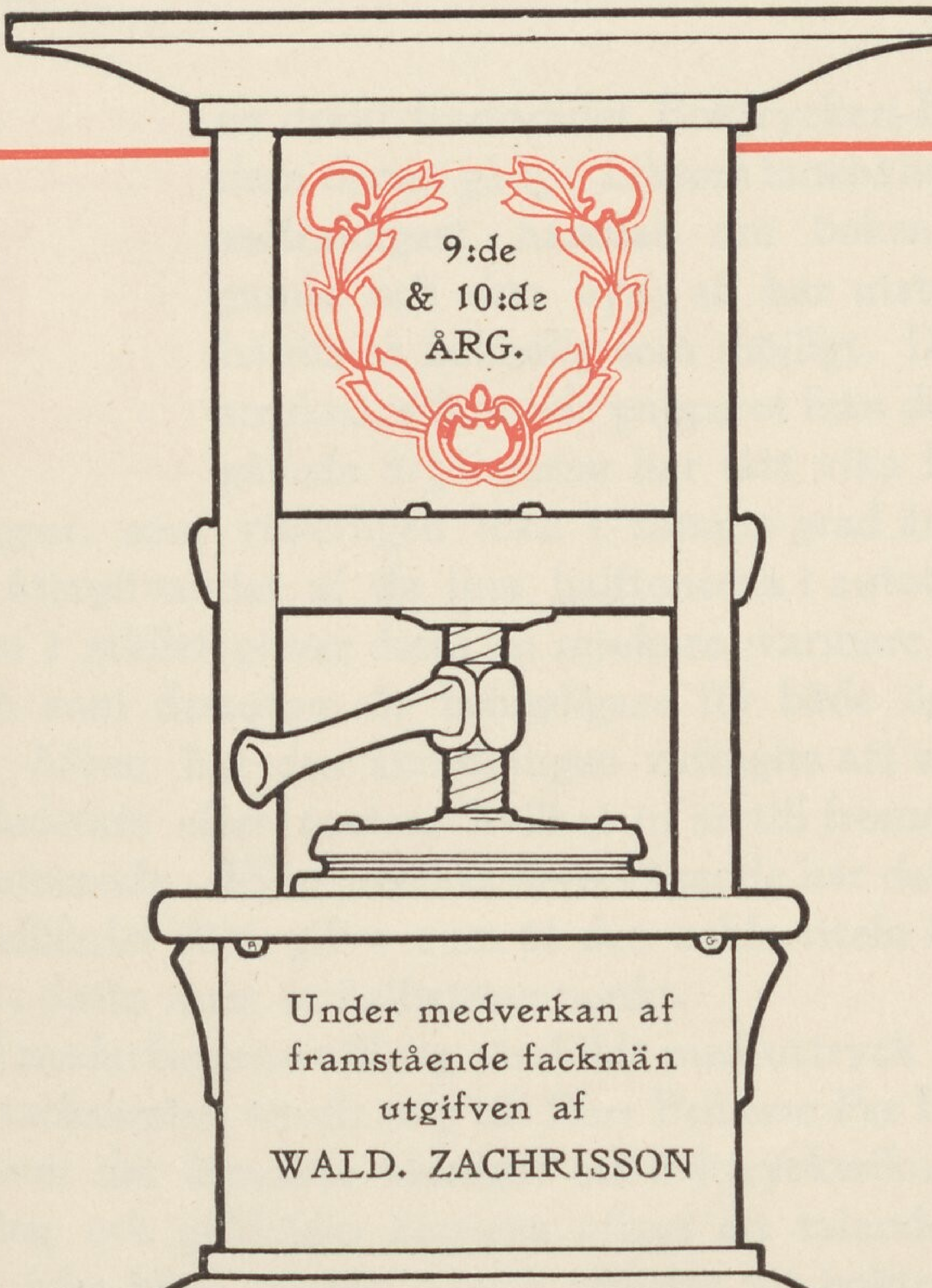
1902 1903

EX LIBRIS
OLOF ÖSTERGREN

BOKTRYCKERI-KALENDER
1902—1903

BOKTRYCKERI-KALENDER 1902—1903

FÖRORD

I ny dräkt framträder Boktryckeri-Kalendern denna gång. Liksom innehållet hufvudsakligast handlar om boken, den gamla och den nya, så har utstyrseln hållits så bokenlig som möjligt. Det bestrukna, glänsande papperet från de föregående årgångarne har fått vika för ett tryckpapper, som visserligen icke i samma grad är tjänligt för återgifvandet af de fina halftonerna i autotypier, men som i stället gifver dessa en mjukare, varmare stämning och som dessutom är behagligare för både öga och känsel. Äfven har den anordningen vidtagits att annonserna placerats efter texten, hvilket ju är till fromma för bokens utseende. Efter mycket öfvervägande har det färgrika titelbladet fått gifva rum åt den enkla titeln i svart och rödt; detta mest ur helhetssynpunkt.

Bland medarbetarne vill jag särskildt med uttryck af den största tacksamhet vända mig till Herr Friherre Per Hierta, som genom det lämnade bidraget om boktryckerikonstens uppfinning och guldålder återigen aflagt ett talande vittnesbörd icke blott om sitt varma intresse för boktryckarkonstens första blomstringstid, utan äfven om sin offervillighet att ställa sitt välordnade inkunabelbibliotek till

förfogande för reproduktioner. Fortsättningen af denna afhandling är utlofvad till nästa årgång. Det är en lycka att i vårt land äga tillgång till en så värdefull och vacker samling paleotyper och att innehafvaren af dessa skatter visar ett så stort tillmötesgående.

Studiet af de gamle boktryckarnes arbeten är af ovärderlig nytta för dem, som önska närmare lära känna vår konst, och särskildt för den unge, framåtsträfvande typografen är detta studium af stor betydelse. Utom den nämnda enskilda, troligen enastående inkunabelsamlingen och Kongliga Biblioteket i Stockholm har det visat sig att Universitetsbiblioteket i Upsala äger flera skatter, däribland sällsyntheter af hög rang.

Boktryckarkonstens utveckling i vårt land går ständigt framåt, hvarom man kunde öfvertyga sig vid besök på sommarens Industriutställning i Helsingborg, där flera af vårt lands främsta firmor mötte med vackra och omfattande utställningar.

Det, som dock måste till, för att våra boktrycksarbeten skola få prägeln af gedigen fackmässighet, är utbildning i särskildt därför inrättade fackskolor. Sedan lång tid har det arbetats på att få en sådan skola till stånd i Stockholm, och det är att hoppas att den snart kommer i verksamhet. Men för landsorten är det därigenom dock icke sörjdt. Det enklaste sättet, för åtminstone de större landsortsstäderna, att få en fackskola till stånd torde vara att anordna dessa i sammanhang med och inrymda i de befintliga tekniska aftonskolorna. I dessa meddelas undervisning i vanliga elementära ämnen och frihandsteckning. Denna senare kan med största lätthet lämpas särskildt för boktryckseleverna genom att undervisa dem i textning, komposition, färgläggning etc. Utom denna undervisning fordras tvenne lärare,

den ene undervisande i all slags sättning och den andre i tryckning, maskinkonstruktion och färgharmoni samt ytterligare en lärare, som några timmar i veckan föreläser om boktryckarkonstens historia, dess uppfinning och olika utvecklingsskeden, snällpressens uppfinning m. m. På ett liknande sätt har man tänkt sig att i Göteborg anordna en fackskola i sammanhang med Slöjdföreningens skola därstädes.

Men det är icke nog med fackskolor för de unga. De äldre, principaler såväl som arbetare, borde oaflåtligen söka förkofra sig för att hvar och en i sin mån kunna bidraga till höjandet af svensk boktryckarkonst.

I Norge har ett lifligt intresse visat sig inom vårt fack. Så har en särskild afdelning för bokindustri inrymts i Kristiania Kunstindustri-Museum. Norsk Forening for Bogkunst har föranstaltat bokindustri-utställningar och skall samarbete äga rum med Dansk Forening for Boghaandværk.

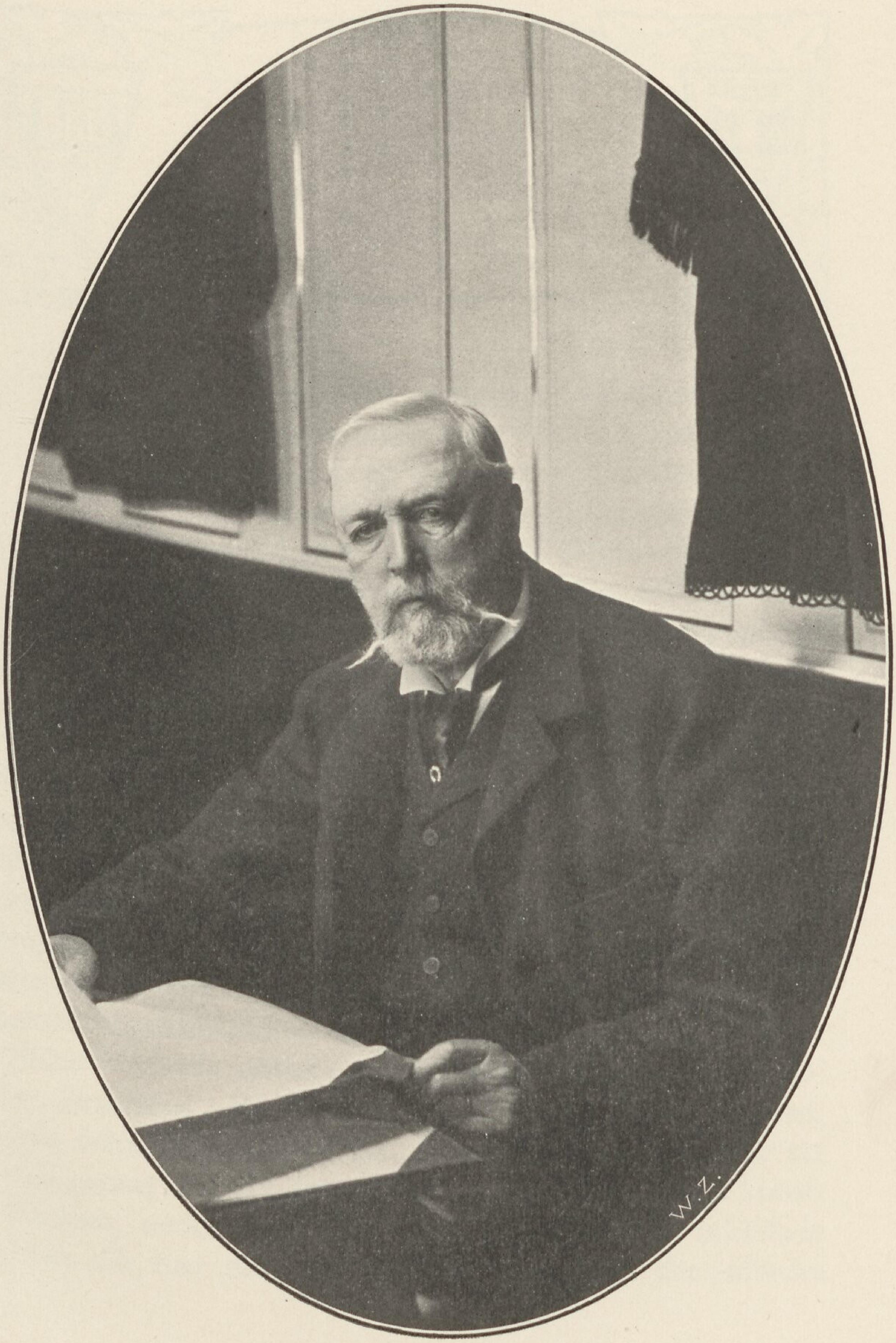
Till Kalenderns vänner och medarbetare uttalar jag här ett hjärtligt tack.

Göteborg den 23 November 1903

Wald. Zachrisson

INNEHÅLLS-FÖRTECKNING

Oscar

BOKTRYCKERIKONSTENS UPPFINNING OCH GULDÅLDER

Sammandrag efter senaste forskningar

Konsten att i handskrift åstadkomma böcker är urgammal; dess vagga stod i österlandet, på den tid då civilisationens mäktigaste häfstång, skrifkonsten, trampat ut sina barnskor och tröttnat på de äldsta, obekväma materialen, taflor af sten, metall, trä eller lera. Af de många nya material som försöktes — bland annat palmblad, bast, vaxtaflor, linne (libri lintei nämnas ofta i Roms historia) — voro de viktigaste papyrusväxtens fibrer, preparerade djurhudar (pergament) och framför allt det af kineserna uppfunna, af linne eller bomull beredda papperet, som till sist så godt som utträngt alla andra. Fragment af skrifter på papyrus, delvis äldre än den kristna tideräkningen, finnas i mängd; de göra dock ej något konstnärligt intryck, då däremot redan de äldsta till vår tid komna pergamenthandskrifterna, t. ex. Codex argenteus i Upsala, Ulfilas berömda gotiska evangelie öfversättning, och Codex Sinaiticus i Petersburg, den äldsta kända bibeltexten, båda från 300-talet eft. Kr., äro så präktigt utförda, att man genast ser, att de äro alster af en länge öfvad konst. Klostren, under medeltiden bildningens bärare, utbildade sedan allt mer det dem anförtrodda arfvet; där infördes

t. o. m. en ganska vidt gående arbetsfördelning mellan textskrifvare, öfverskriftsskrifvare, initialritare och miniatyrmålare, och resultatet blef ofta praktverk, inför hvilka vi ännu stanna i häpen beundran.

Ganska tidigt, i västerlandet antagligen redan på 1200-talet, bland araberna långt förut, hade färgare börjat att med schabloner på tyg trycka likformiga figurer, och ungefär på samma tid torde likaledes bokskrifvare ha försökt att medelst stämplar göra bokstäfverna i sina liturgiska handskrifter mera regelbundna än som för hand var möjligt; men ehuru för oss steget härifrån till reproduktion i flere exemplar synes ganska kort, har ännu icke något verkligt trä- eller metallsnitt, bevisligen äldre än från 1400-talet, i Europa kunnat påvisas.

Långt förut var träsnittskonsten känd i Kina; måhända hade den förste europeiske utöfvaren lärt därifrån — därom veta vi intet. Alltnog, i början af de stora upptäckternas århundrade hade behofvet af helgonbilder och spelkort — exponenter för två vidt skilda poler af människolifvet! — blifvit så stort, att man började försöka framställa dem mekaniskt. Bildkonturerna skuros i trä eller metall, beströkos med färg, papper pålades och genom en enkel afklappning med en läderboll kunde afdrag i obegränsadt antal erhållas. Längre fram tillkom text till bilderna, och till sist hela textsidor utan bilder. Det ena och det andra sammanfördes till verkliga böcker, "blockböcker", hvilka i vår tid — vi nämna de mest kända, härstammande från Tyskland och Holland: Ars moriendi (se fig. 1), Biblia pauperum, Speculum Humanæ Salvationis, samt en mängd upplagor af Donatus' grammatik, s. k. donater, (se fig. 2) — höra till världslitteraturens dyrbaraste alster, fastän deras ålder säkerligen icke är så hög som fordom antagits.

Fig. 1. Ur "Ars Moriendi", trätafletryck

I den här berörda utvecklingen af träsnittet kunna vi väl se en förebild till boktryckarkonsten, ty man hade dock funnit en bekväm ersättning för handskrift; men hvad själfva tekniken angår förhåller det sig icke så. Trätafleböckernas utvecklingsmöjligheter voro allt för små — korrekturer voro omöjliga, omfångsrikare böcker lönade sig ej att framställa, och med en god skönskrifvares arbete kunde den nya konsten ej täfla.

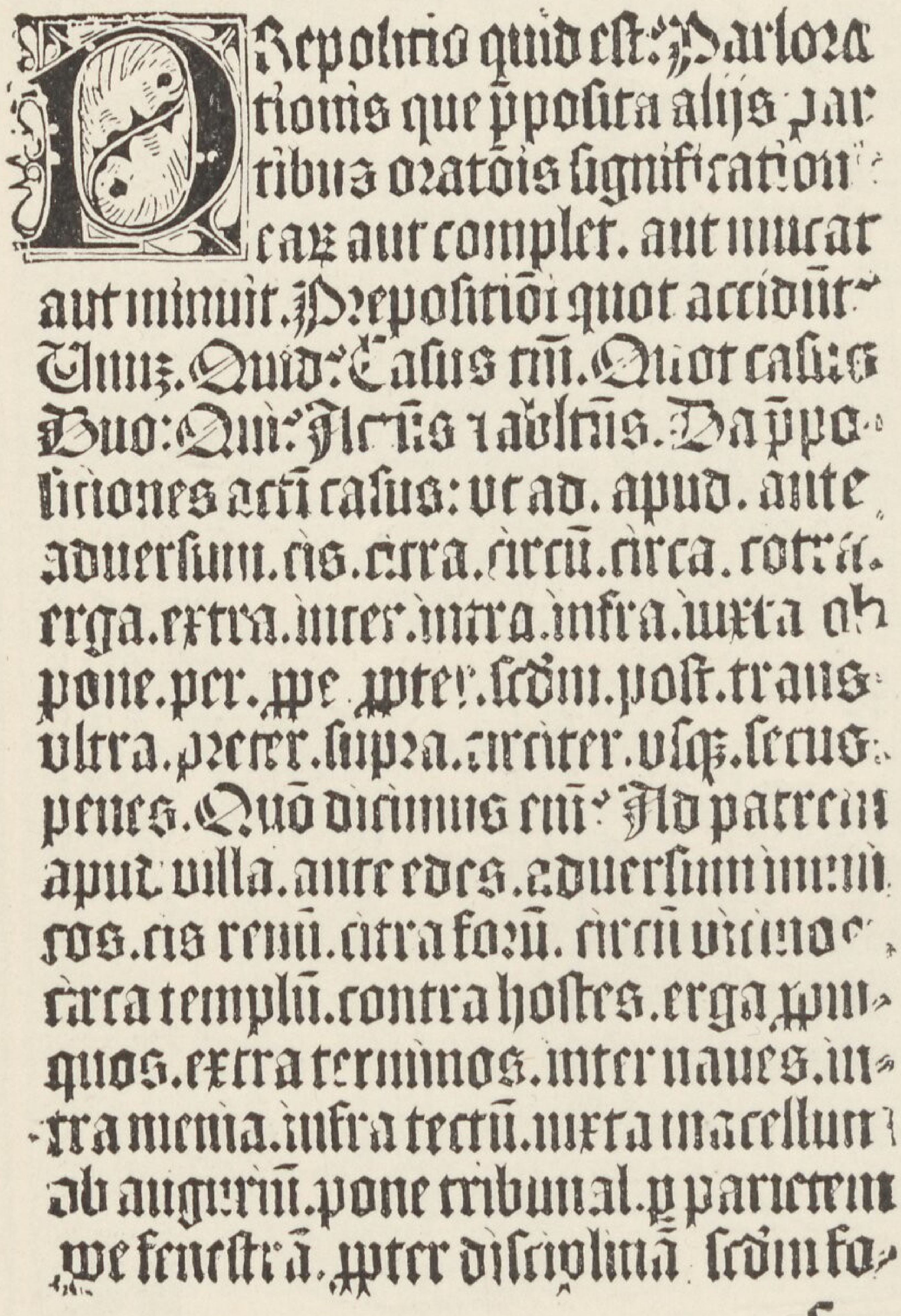

Fig. 2. Ur en uppl. af Donatus' grammatika, trätafletryck. Trästocken finnes ännu i behåll

Enligt senaste forskares åsikter kan således ej den gamla uppfattningen, att boktryckarkonstens grundtanke skulle hafva varit att i sina särskilda bokstäfver söndersåga med text försedda trätaflor, hålla stånd; åtminstone kunna nu ingenstädes påvisas några verkligen använda lösa trätyper och typografiens problemer måste tänkas betydligt mera invecklade. I och för sig är

det tänkbart, att hvarje bokstaf kunde skäras i trä eller någon ej för hård metall och alla göras så absolut lika i höjd m. m. att sammansättning i en metallram och aftryckande blefve möjligt, men med det stora antal af typer, som är af nöden t. ex. blott för att sätta 2 foliosidor — flera tusen — måste ett sådant förfarande hafva blifvit allt för omständligt och besvärligt. En så ofullkomlig uppfinning skulle ej hafva haft lifskraft. Vi tvingas således att antaga, att typografiens uppfinnares viktigaste tanke är gjutningen (ej graveringen) af typerna, och att han framställt såväl stålstämplar (patriser), metallmatriser, gjutform, som typram och press.

Det är tydligt, att detta är en skicklig metallarbetares fack, och ej en träsnidares; och det förstnämnda var ock den man, som nu trots alla andras anspråk med absolut visshet firas som boktryckarkonstens fader, Johann Gutenberg. Det tjog städer och personer, som framträdt med anspråk på del i uppfinningens ära, räknas ej längre; ej ens den Harlemska Coster-legenden, som segast hållit sig uppe, har nu något större antal anhängare. (Vi skola emellertid något närmare beröra densamma längre fram.) — Det gäller om Gutenberg, liksom om så många berömda män från äldre tider, att vi nästan intet veta om hans ungdom. Färdig blef hans uppfinning först i hans äldre år, och drog säkert mångas uppmärksamhet på hans person; men att därför samla underrättelser om hans ungdom, uppfostran och utbildning, som nu för oss hade varit af största intresse, det föll ingen in. T. o. m. hans födelseår är ej säkert kändt, och om hans släkt och härkomst har först på allra sista tiden det sparsamma urkundmaterialet blifvit vetenskapligt granskadt.

Johann Gutenberg, i yngre år vanligen kallad Henne, Henle, Henchin, tillhörde den gamla patricier-släkten Gensfleisch i Mainz, först nämnd i en urkund från 1294. Säker kunskap hafva vi om en Friele G., som spelade en större rol i adelns kamp med borgarne och 1332 af kejsaren bestraffades med riksakt och böter. Han var stamfar till vår Johann G., hvars far äfven bar namnet Friele. Denne gifte sig 1386 med Else, dotter till borgaren Werner Wyrich i Mainz, och i detta äktenskap föddes bevisligen tre barn, Friele, Else och Johann, som torde hafva varit sju år yngre än sin bror Friele, och varit född mellan 1394 och 1399. Efter 1420 lämnade han af politiska grunder sin fädernestad, (förmodligen hade han i striderna varit allt för ifrig partigängare för adeln) och erhöll först 1430 fri tillåtelse att återvända, emedan kurfursten af Mainz då åvägabragte försoning mellan partierna. Utan tvifvel uppehöll han sig under tiden i Strassburg, där äfven vid samma tid en Friele G., förmodligen Johanns broder, enligt urkunderna af stadens råd erhöll en summa pänningar till sig utbetalad. Johann kvarstannade själf trots amnestien tills vidare i Strassburg, och 1434 finna vi att han, som låg i strid med sin fädernestad angående några räntor, lät häkta Mainz' stadsskrifvare Nikolaus, som händelsevis besökte Strassburg, och behöll honom som pant för sin fordran. Först sedan magistraten i Strassburg inskridit och stadsskrifvaren edligen förpliktat sig att nästa pingsthögtid öfverlämna 310 gulden till Gutenbergs kusin, blef mannen lösgifven.

Tre år senare, 1437, är Gutenberg invecklad i ännu större svårigheter. Då anklagade Anna vid Järnporten ('Ennel zu der iseren Thür'), sista ättlingen af en adelsfamilj i Elsass, Gutenberg inför ärkebiskopliga domstolen i Strassburg för brutet äktenskapslöfte. Att detta löfte sedermera

infriades framgår af en uppgift i en gammal skatteförteckning i Strassburg, att "denna skatt har erlagts af Ennel Gutenberg."

Viktigare än dessa två händelser under Gutenbergs uppehåll i Strassburg är den rättegång, som Jürgen Dritzehn — broder till Andreas Dritzehn, Gutenbergs kompanjon — år 1439 väckte mot honom. Därvid nämnes för första gången uppfinnarens tekniska arbete och hemligheten i hans konst blir delvis känd.

Fastän den anklagade själf icke brukade yttra sig om sin konst och vittnena hvarken begrepo den eller hade något intresse af dess hemlighållande, framgår dock af deras yttranden, att Gutenberg jämte andra mekaniska arbeten såsom sten- och glasslipning, bedref ett mycket hemlighetsfullt verk, nämligen tryckning med typer. Upprepade gånger talas om en press i Andreas Dritzehns bostad och om fyra "stycken", hvilka Gutenberg, då han erhöll underrättelse om kompanjonens död, lät afhämta och söndertaga, "så att ingen skulle kunna se hvad det varit." Däraf synes att kompaniskapet med Jürgen Dritzehns aflidne broder gällde tryckning med typer och att Gutenberg var själen i företaget.

Den genom Dritzehns död och rättegången afbrutna verksamheten fortsatte Gutenberg med andra medhjälpare, men den väntade vinsten uteblef. Han befann sig nästan alltid i penningnöd. Af skatteuppbördsböckerna i Strassburg synes att Gutenberg vistats därstädes ända till den 12 Mars 1444, men efter denna tid saknas där alla underrättelser om honom. Först 1448 visar han sig ändtligen åter i fädernestaden, fattig på mynt, men rik på mod och företagsamhet. Uppfinnarens första kända handling i Mainz är, att han den 16 Oktober 1448 mot åtta och en half gul-

den i ränta erhållit ett lån på 150 gulden, för hvilken summa en hans släkting, Arnold Gelthuss gick i borgen.

Synbarligen voro dessa penningar afsedda till nya experiment, men de förslogo icke; redan följande år såg Gutenberg sig om efter nya hjälpkällor och ingick därför det för honom så ödesdigra kompaniskapet med Johann Fust, borgare i Mainz. I Augusti 1450 slöto de ett kontrakt, enligt hvilket Gutenberg mot sex procents ränta erhöll ett lån på 800 gulden af Fust till upprättande af ett tryckeri. Detta skulle vara Fusts egendom tills hela lånet var betaldt. Summan förslog till det afsedda ändamålet, men Fust, som kommit till insikt af att företaget lönade sig, ville icke nöja sig med långifvarens roll utan yrkade på att bli delägare i affären. Han förklarade sig villig att, utom 300 gulden årligen i förlagskapital, försträcka utgifterna för arbetslöner, hushyra, pergament, papper och trycksvärta. Gutenbergs otålighet att nå det efterlängtade målet förklarar hans obetänksamhet att, trots den sluge kapitalistens muntligt gifna löfte att icke beräkna någon ränta, likväl lämna honom skriftlig förbindelse därå. Följderna visade sig snart. I den unge klerken (afskrifvaren) Peter Schoeffer lärde Fust känna en dugande kraft, hvilken han beslöt skulle ersätta Gutenberg, hvars hemlighet han nu kände. Förmodligen tyckte den nyktre affärsmannen, att Gutenberg icke raskt nog gjorde den nya uppfinningen fruktbringande, och han såg i Schoeffer, sin blifvande svärson, en medgörligare kompanjon än den själfmedvetne, otillgänglige mästaren. År 1454 lagsökte Fust Gutenberg på en summa af 2,026 gulden däri inberäknadt ränta på ränta. Rättegångsprotokollet är förkommet, och en afskrift af ett af notarien Helmassperger den 6 november 1455 uppsatt protokoll är den enda urkund som talar om processen. Afskriften förvaras i universitetsbiblio-

teket i Göttingen och innehåller den af Fust aflagda eden, stämningen och Gutenbergs svar samt sist själfva domen.

Mot sitt muntliga löfte att icke beräkna ränta skyddade sig Fust på ett listigt sätt. Han lånade själf de förskotterade penningarne mot sex procents ränta (en gång betalade han till och med 36 gulden ockerränta) och bevarade så kvittot. Enligt rättegångsförhandlingen efterskänkte Fust af sin ursprungliga fordran 50 gulden, men begärde däremot så mycket bestämdare sina sex procent på de återstående 1,550 gulden. Domstolen erkände hans rätt: När Gutenberg har redogjort för alla inkomster och utgifter, som gälla bådas fördel i arbetet (boktryckeriet), så skall öfverskottet räknas till de (första) 800 gulden. Men visas af räkenskaperna, att han (Fust) har försträckt honom mer än 800 gulden, som icke blifvit användt till gemensam fördel, så skall han gifva honom det tillbaka. Och om Johannes Fust med sin ed eller med goda vittnen bevisar, att han mot ränta lånat de förutnämnda penningarna och icke lämnat af sina egna, så skall Johannes Gutenberg betala honom äfven dessa räntor, enligt kontraktets ordalydelse."

Den 6 nov. 1455 aflade Fust den honom ådömda eden. Därigenom erhöll den öfver G. fällda domen gällande kraft, Fust tillerkändes sina öfver 2,000 gulden och G. stod nära ekonomisk ruin.

I det föregående hafva vi nästan allt, som ur befintliga urkunder låter sig hämta om G:s odödliga lifsverks uppkomst och första utveckling. För allt annat äro vi hänvisade till de tryckverk, som bevisligen eller sannolikt härstamma från hans verkstad, och det är då ej underligt att den kunskapssökande ofta står rådvill i den hvirfvel af hvarandra motsägande hypoteser, som från fackmäns och dilettanters pennor fylla den år från år växande litteraturen i frågan.

På senare tid — förtjänsten tillkommer mer än någon annan samtidens störste Gutenberg-forskare, Prof. Dziatzko i Göttingen — har man dock allt mer från de ofruktbara gissningarna och antagandena gått till en systematisk och ytterligt noggrann undersökning af de ifrågakommande tryckverken och framför allt typerna, och det säger sig självt, att detta är den enda tänkbara vägen att komma till någon klarhet i gåtorna.

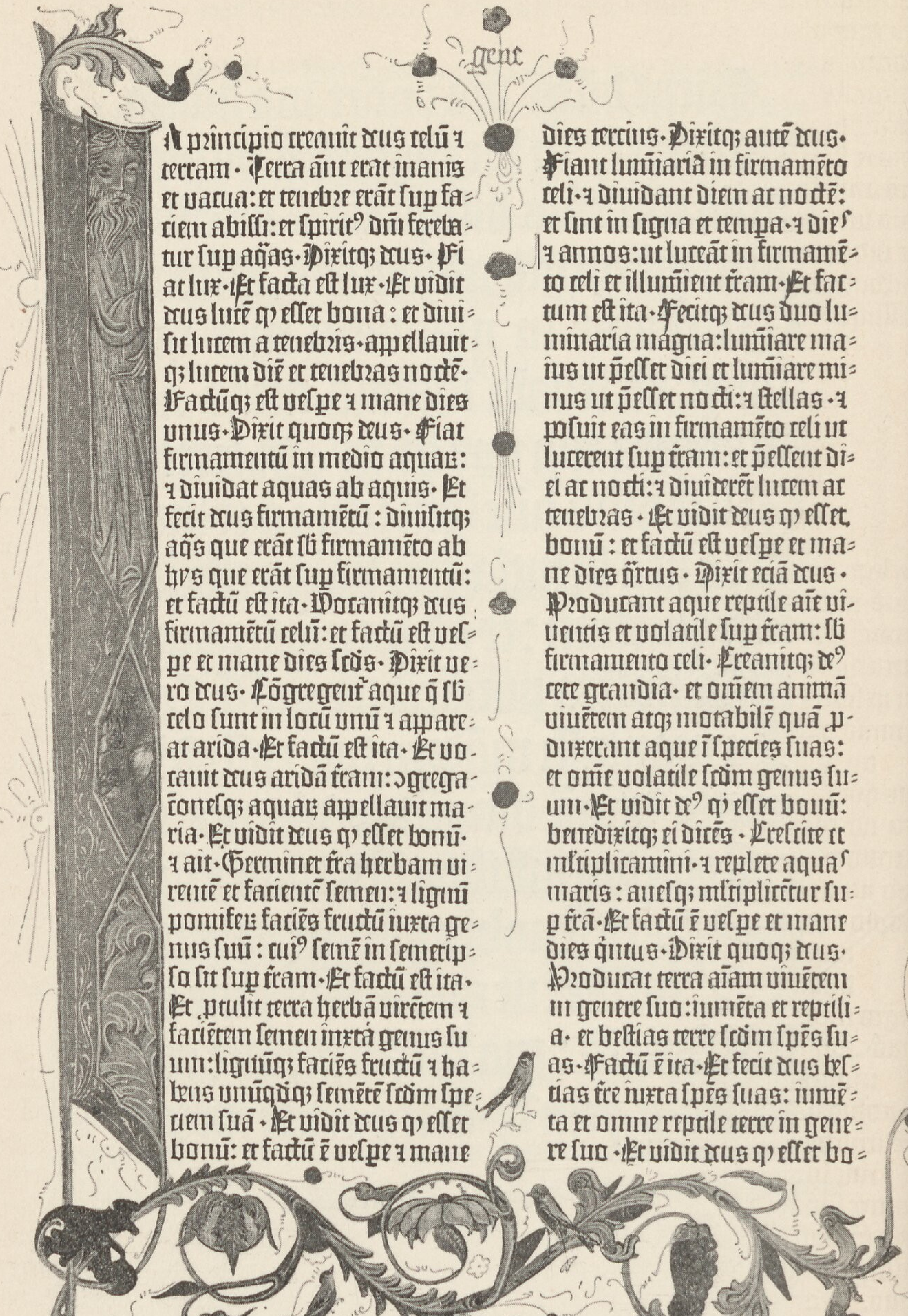
Må vi nu alltså kasta en blick på typfrågan!

I de tryckalster som bruka sättas i förbindelse med G. förekomma tre olika slag af missalstilar och (endast i aflatsbrefven af 1454—55 och det daterade Catholicon af 1460) likaledes tre slag mindre stilar, sådana som sedermera blefvo förhärskande vid vanligt boktryck. De sista tre kunna såsom allt för sena lämnas ur räkningen, och prioritets-striden står alltså mellan missalstilarne, af hvilka vi här bifoga facsimiler tagna ur a) det nyupptäckta missale abreviatum, (fig. 3), b) den 36-radiga bibeln (fig. 4), c) den 42-radiga bibeln (fig. 5).

Alla tre stilarne äro som genast synes ytterst lika, oafsedt storleken. Med den största a) äro blott tryckta de båda nyfunna, ytterst intressanta missalerna, speciale och abreviatum; dessutom förekommer den, jämte en ännu större, i firman Fust-Schoeffers första tryck, det storartade psalteriet af 1457. b) förekommer, utom i den 36-radiga bibeln i den berömda "turkkalendern" för 1455, i ett par aflatsbref och andra fragment samt i den af Prof. Zedler i Wiesbaden 1901 upptäckta epokgörande tyska astronomiska kalendern för 1448, hvilken hädanefter torde komma att utgöra ett af de allra viktigaste dokumenten från konstens äldsta tid och är den äldsta kända tryckta skrift på mo-

Sicut dilexi vos: ut et vos diliga
tis invicē. In hoc cognoscēt omnes
quia mei estis discipuli: si dilectio-
nem habueritis adinvicem. Offerto
Meditabar in mandatis tuis que
dilexi et levabo manus meas ad
mandata tua que dilexi Secreta
Mitte qm̄s dñe spm̄ scm̄: q̄ et mu-
nera nr̄a p̄sentia tuū nobis efficiat
sacramētum: et ad hoc p̄cipiendum
corda nostra purificet per eiusdē Con
Tu mandasti mādata tua custodiri
nimis Utinā dirigātur vie mee ad
custodiēdas iustificacōes tuas Copl
Spiritū nobis dñe tue caritatis
infūde: ut quos uno pane ce-
lesti saciasti: tua facias pietate con
cordes. p Feria vj. d. scā. cruce invoc9

Fig. 3. Ur "Missale abreviatum"

gene

In principio creauit deus celū ⁊
terram. Terra aūt erat inanis
et vacua: et tenebre erāt sup fa-
ciem abissi: et spiritꝰ dñi fereba-
tur sup aq̄s. Dixitq; deus. Fi-
at lux. Et facta est lux. Et vidit
deus lucē q̄ esset bona: et diui-
sit lucem a tenebris. appellauit-
q; lucem diē et tenebras noctē.
Factūq; est vespe ⁊ mane dies
unus. Dixit quoq; deus. Fiat
firmamentū in medio aquaꝝ:
⁊ diuidat aquas ab aquis. Et
fecit deus firmamētū: diuisitq;
aq̄s que erāt sb firmamēto ab
hys que erāt sup firmamentū:
et factū est ita. Vocauitq; deus
firmamētū celū: et factū est vesp-
pe et mane dies scd's. Dixit ve-
ro deus. Cōgregent aque q̄ sb
celo sunt in locū unū ⁊ appare-
at arida. Et factū est ita. Et vo-
cauit deus aridā trām: ɔgrega-
tonesq; aquaꝝ appellauit ma-
ria. Et vidit deus q̄ esset bonū-
⁊ ait. Germinet tra herbam vi-
rentē et facientē semen: ⁊ lignū
pomiferꝝ faciēs fructū iuxta ge-
nus suū: cuiꝰ semē in semetip-
so sit sup trām. Et factū est ita.
Et ꝑtulit terra herbā virētem ⁊
faciētem semen iuxtā genus su-
um: lignūq; faciēs fructū ⁊ ha-
bens unūqdq; semētē scdm spe-
ciem suā. Et vidit deus q̄ esset
bonū: et factū ē vespe ⁊ mane
dies tercius. Dixitq; autē deus.
Fiant luminaria in firmamēto
celi. ⁊ diuidant diem ac noctē:
et sint in signa et tempa ⁊ dies
⁊ annos: ut luceāt in firmamē-
to celi et illumiēt trām. Et fac-
tum est ita. Fecitq; deus duo lu-
minaria magna: lumīare ma-
ius ut p̄esset diei et lumīare mi-
nus ut p̄esset nocti: ⁊ stellas. ⁊
posuit eas in firmamēto celi ut
lucerent sup trām: et p̄essent di-
ei ac nocti: ⁊ diuiderēt lucem ac
tenebras. Et vidit deus q̄ esset
bonū: et factū est vespe et ma-
ne dies q̄rtus. Dixit etiā deus.
Producant aque reptile aīe vi-
uentis et volatile sup trām: sb
firmamento celi. Creauitq; deꝰ
cete grandia. et omnem animā
viuētem atq; motabilē quā ꝑ-
duxerant aque ī species suas:
et omne volatile scdm genus su-
um. Et vidit deꝰ q̄ esset bonū:
benedixitq; ei dicēs. Crescite et
mltiplicamini. ⁊ replete aquas
maris: auesq; mltiplicentur su-
p trā. Et factū ē vespe et mane
dies q̄ntus. Dixit quoq; deus.
Producat terra aīam viuētem
in genere suo: iumēta et reptili-
a. et bestias terre scdm spēs su-
as. Factū ē ita. Et fecit deus bes-
tias tre iuxta spēs suas: iumē-
ta et omne reptile terre in gene-
re suo. Et vidit deus q̄ esset bo-

Fig. 4. Ur den 36-radiga Bibeln

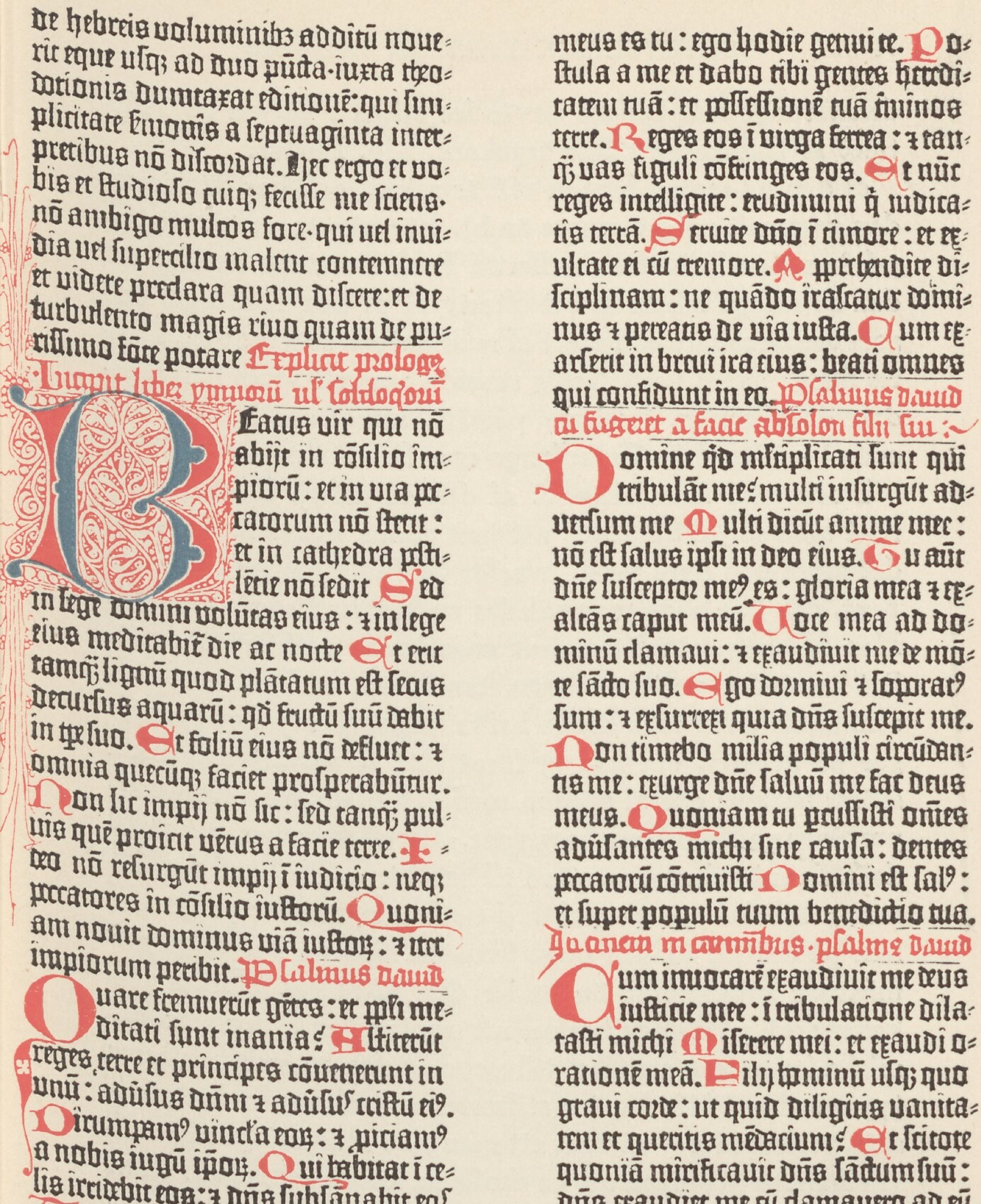

de hebreis voluminibꝫ additū noue-
rit eque usqꝫ ad duo pūcta · iuxta theo-
dotionis dumtaxat editionē: qui sim-
plicitate smonis a septuaginta inter-
pretibus nō discordat. Hec ergo et vo-
bis et studioso cuiqꝫ fecisse me sciens-
nō ambigo multos fore · qui uel invi-
dia uel supercilio malent contemnere
et videre preclara quam discere: et de
turbulento magis rivo quam de pu-
rissimo fonte potare. Explicit prologꝰ.
Incipit liber ympnorū uel soliloquiorū
Beatus vir qui nō
abijt in cōsilio im-
piorū: et in via pec-
catorum nō stetit:
et in cathedra pesti-
lentie nō sedit. Sed
in lege domini volūtas eius: et in lege
eius meditabitur die ac nocte. Et erit
tamqꝫ lignū quod plātatum est secus
decursus aquarū: qd fructū suū dabit
in tpe suo. Et foliū eius nō defluet: et
omnia quecūqꝫ faciet prosperabūtur.
Non sic impij nō sic: sed tamqꝫ pul-
uis quē proicit ventus a facie terre. I-
deo nō resurgūt impij ī iudicio: neqꝫ
peccatores in cōsilio iustorū. Quoni-
am novit dominus viā iustorū: et iter
impiorum peribit. Psalmus david
Quare fremuerūt gētes: et pp̄li me-
ditati sunt inania? Astiterūt
reges terre et principes cōvenerunt in
unū: adūsus dñm et adūsus xp̄m eiꝰ.
Dirumpamꝰ vincla eorū: et piciamꝰ
a nobis iugū ipsorū. Qui habitat ī ce-
lis irridebit eos: et dñs subsānabit eos.
Tunc loquetur ad eos in ira sua: et in
furore suo cōturbabit eos. Ego au-
tem cōstitutꝰ sum rex ab eo super syon
montem sanctū eiꝰ: pdicās preceptū
eius. Dominus dixit ad me filius
meus es tu: ego hodie genui te. Po-
stula a me et dabo tibi gentes heredi-
tatem tuā: et possessionē tuā terminos
terre. Reges eos ī virga ferrea: et tan-
qꝫ vas figuli cōfringes eos. Et nūc
reges intelligite: erudimini q̄ iudica-
tis terrā. Servite dño ī timore: et ex-
ultate ei cū tremore. Apprehendite di-
sciplinam: ne quādo irascatur domi-
nus et pereatis de via iusta. Cum ex-
arserit in brevi ira eius: beati omnes
qui confidunt in eo. Psalmus david
cū fugeret a facie absolon filii sui.
Domine qd̄ multiplicati sunt qui
tribulāt me? multi insurgūt ad-
versum me. Multi dicūt anime mee:
nō est salus ipsi in deo eius. Tu aūt
dñe susceptor meꝰ es: gloria mea et ex-
altās caput meū. Voce mea ad do-
minū clamavi: et exaudivit me de mō-
te sācto suo. Ego dormivi et soporatꝰ
sum: et exsurrexi quia dñs suscepit me.
Non timebo milia populi circūdan-
tis me: exurge dñe saluū me fac deus
meus. Quoniam tu pcussisti omēs
adūsantes michi sine causa: dentes
peccatorū cōtrivisti. Domini est salꝰ:
et super populū tuum benedictio tua.
In finem in carminibus · psalmus david
Cum invocarem exaudivit me deus
iusticie mee: ī tribulatione dila-
tasti michi. Miserere mei: et exaudi o-
rationē meā. Filij hominū usqꝫ quo
gravi corde: ut quid diligitis vanita-
tem et queritis mēdacium? Et scitote
quoniā mirificavit dñs sāctum suū:
dñs exaudiet me cū clamavero ad eū.
Irascimini et nolite peccare: qui di-
citis in cordibus vestris in cubilibus
vestris compungimini. Sacrificate
sacrificiū iusticie et sperate in domino:
multi dicunt qs ostendit nobis bona.

Fig. 5. Ur den 42-radiga Bibeln

dernt tungomål. Senare användes stilen i början af 1460-talet af Bambergs äldste tryckare, Alb. Pfister.

c) den 42-radiga bibelns stil är minst, och har därför sedan gammalt ansetts yngre än b). För något mer än ett tiotal år sedan lyckades emellertid Prof. Dziatzko bevisa, att den 36-radiga bibeln är ett eftertryck af den 42-radiga, och som denna senare enligt ett af rubrikatorn dateradt ex. i Paris måste hafva varit färdig senast i augusti 1456, hafva sedan dess många forskare påstått, att c) skulle vara den enda bevisliga från Gutenbergs egen hand härrörande stilen.

I och med fastställandet af den 42-radiga bibelns prioritet stod för alltid klart, att just denna måste hafva varit det stora och dyra verk, hvarför G. 1450 förenade sig med Fust, och här hade man således en bestämd utgångspunkt. Man förbisåg, att ett sådant enastående prakttryck omöjligt kan hafva varit ett första försök, och att Fust som klok affärsman dock icke skulle hafva vågat så mycket penningar på arbetet, om han ej förut fått se verkligen tryckta större böcker; och af sådana med den 42-radiga bibelns typer finnas så godt som inga spår. Därtill kommer, att såväl de båda missalerna, som två i Paris förvarade, med den 36-radiga bibelns typer tryckta donatfragment otvetydigt visa hän på en tid, då den unga konsten stod på betydligt primitivare ståndpunkt än under den 42-radiga bibelns tillkomst; och på sistone har nu ock upptäckten af den astronomiska kalendern stadfäst tillvaron af den 36-radiga bibelns typer sedan 1447. De tre stilsorterna äro, som redan påvisats, ytterst lika — så lika, att man icke utan tvingande nödvändighet vill antaga att de skulle ha kunnat skapas af olika personer, och dessutom saknas i litteraturen, som dock mycket snart börjar sysselsätta sig med Johann Gutenbergs namn, hvarje spår af att mer än en tryckfirma skulle hafva

existerat före kontroversen med Fust 1455. På forskningens nuvarande ståndpunkt synes således en framställning som vill öfverensstämma med kända fakta böra lyda ungefär på följande sätt:

Skälen för att de båda med stor missalstil och 18 rader på sidan tryckta, starkt sammandragna liturgiska handböckerna, missale speciale och abreviatum, äro de äldsta till vår tid komna spåren af Gutenbergs konst, förefalla fortfarande ytterst starka. Ett sådant är de mer än någonstädes annars uppträdande kännetecknen på en ej blott famlande och osäker, utan rent af dålig teknik, som gör att missale speciale blad för blad, nästan ord för ord blifvit förbättradt med bläck och penna; ett annat är att det skulle hafva velat till en nästan obegriplig kortsynthet af mästaren att alltigenom använda samma obekväma, till olämpliga textförkortningar rent af tvingande stil, om någon annan för tillfället hade existerat. Ännu ett är att Schoeffer, den ende utom G. som kan tänkas hafva tryckt verken, var "clericus" och aldrig skulle hafva lämnat ifrån sig ett i liturgiskt hänseende så otillfredsställande arbete, liksom att det rent objektivt sedt förefaller mer än troligt att de första lärospånen tagits med en verkligt stor stil, hvars typer ju måste vara betydligt lättare att likformigt tillverka än de mindre. Förhållandet mellan de båda kända ex. af missalen är dessutom mycket egendomligt; ehuru abreviatum är mindre än hälften i omfång af speciale, äro dock en hel del sidor i båda af samma sättning, under det andra med samma text utan synbart skäl äro nysatta. Allt visar på en tid, då begreppet "upplaga" ännu icke existerade, och då G:s tryckarpraxis ännu ej vunnit någon stadga. Samma intryck göra de båda parisiska donatfragmenten, som hafva den 36-radiga bibelns typer; här har tydligen

äfven metallen varit för mjuk, så att stilarna allt för fort ändrat form i pressen. De böra således vara det äldsta kända försöket med den något mindre typsorten och liksom missalerna äldre än 1447, ty det nyfunna fragmentet af en kalender, hvilket, som redan nämdt, måste vara tryckt detta år, är redan mönstergildt utfördt.

Troligast förefaller det, att G. sedan beslutat sig för att försöka utföra en bibel med denna stil. (De allra första sidorna af den 36-radiga bibeln äro nämligen satta efter ett manuskript, och först sedan börjar verket blifva eftertryck.) Snart kom han emellertid underfund med, att en än mindre stil vore lämpligare, och torde då hafva företagit sig att skära den 42-radiga bibelns typer och ingå i det kompaniskap med Fust, som sedan blef så ödesdigert. Vid brytningen 1455 måste den 42-radiga bibeln hafva varit färdig, och tillika med missaltyperna öfvergått i den nya firman Fust-Schoeffers händer. Om orsaken till brytningen hafva vi som nämndt blott gissningar, men sannolikt förefaller det, att G. förargat sin kompanjon genom att för egen räkning trycka en del mindre arbeten och att Fust kunde hafva någon formel rätt till sitt moraliskt naturligtvis förkastliga tillvägagående.

Alldeles utblottad blef G. icke, åtminstone hafva vi ej något skäl att antaga att äfven den 36-radiga bibelns typer skulle hafva kommit i Fusts händer. Tvärtom torde G. hafva haft dessa i behåll, och med hjälp af någon annan, antagligen D:r Konrad Humery i Mainz, genast företagit sitt nya bibeleftertryck, som väl ej kan hafva blifvit färdigt förrän framåt 1458. Som af facsimilerna synes, kan det icke fullt i skönhet täfla med originalet, och någon lysande affär blef det nog ej. I vår tid finnas af den 42-radiga bibeln kanske 40 ex., och af den 36-radiga omkring 10, en-

stor del ofullständiga. (Intet af de sista är på enskild hand, men ganska många af de andra, hvilka nu hafva ett värde af bortåt 100,000 kr.)

Vi hafva nämt aflatsbrefven af 1454—55. De äro af stort intresse genom sin tidiga datering och genom att innehålla de båda äldsta stilsorterna af sedermera vanlig, icke missaltyp. Det vore en lockande hypotes att antaga, att dessa (eller den ena af dem) äro Peter Schoeffers lärospån, hvarigenom han riktade Fusts ögon på sig. Men några bevis härför finnas ej, lika litet som för det allmänna antagandet, att Gutenberg, sedan han tröttnat på den 36-radiga bibelns stilar, skulle hafva förfärdigat den lilla vackra stilsort, hvarmed det berömda Catholicon (fig. 6) af 1460 trycktes i Mainz. Verkets slutskrift har ansetts tyda på att mästaren själf haft därmed att göra; men å andra sidan öfverensstämmer vid trycket använd praxis ej med Gutenbergs.

Vår kunskap om G:s återstående lif hvilar nästan blott på två dokument, det ena ett dekret af ärkebiskop Adolf af Mainz af den 17 Jan. 1465, hvarigenom han "i betraktande af de tjänster, som vår käre och trogne Johann Gutenberg oss och vårt stift visat hafver" upptager den gamle mästarn bland sitt hoffolk — han var nu åtminstone skyddad för nöd i sin ålderdom — och det andra ett kort intyg af den förut nämde Konrad Humery, dateradt den 26 Febr. 1468, att ärkebiskop Adolf till honom såsom rätt ägare utlämnat ett af den aflidne Johann Gutenberg efterlämnadt tryckeri. Adolf residerade i den lilla staden Eltville nära Mainz, och just från denna stad hade 1467 två bröder Bechtermünze utgifvit en med Catholicon-typerna tryckt liten bok. Det ligger således rätt nära till hands att sammanställa dessa fakta så, att det skulle hafva varit brö-

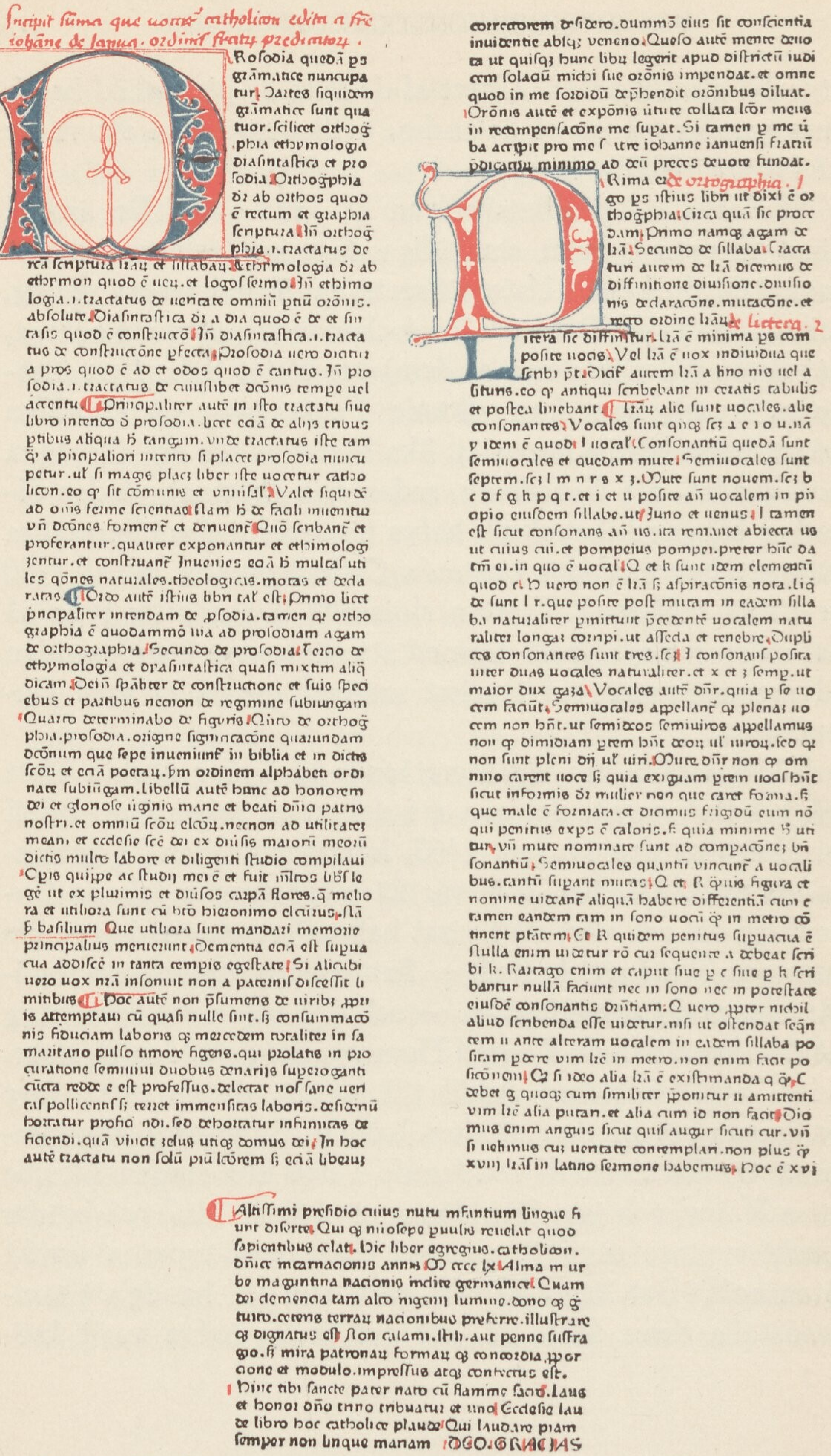

Fig 6. Ur Johannes de Janua's Catholicon, tryckt i Mainz 1460

derna Bechtermünze, som under G:s ledning och med Humerys medel skött Catholicon-tryckeriet, men som sagdt, någon visshet härom har hittills ej stått att finna.

Den 26 Febr. 1468 var alltså G. död. Närmare om tidpunkten känna vi ej, fast det gäller en af människosläktets störste välgörare. Själf gjorde han intet för att göra sitt namn ryktbart, i bjärt motsats till sina störste efterföljare; det kan därför vara lämpligt att vi, innan vi öfvergå till dessa, här i korthet sammanfatta de äldsta och viktigaste samtida vittnesbörden om mästaren: och börja vi då med Karl VII:s berömda ordonnance af den 4 okt. 1458 hvari det heter att konungen förnummit, "que messire Jehan Guthenberg chevalier, demourant à mayence pays d'allemaigne, homme adextre en tailles et caractères de poinçons, avoit mis en lumière l'invention d'imprimer par poinçons et caractères" — — — att herr Joh. Gutenberg, riddare, boende i Mainz i Tyskland, mästare i att skära stilar och stämplar, hade bragt i ljuset uppfinningen att trycka med sådana — — — hvarför han till Mainz sände en stämpelgraverare vid det kongl. myntet, Nicolaus Jenson, för att lära konsten.

Dokumentets äkthet har ofta angripits, men kan anses säker, och dess beviskraft kan knappt öfverskattas! Äfven ett annat vittnesbörd från Frankrike är af största vikt; det är ett bref från G. Fichet till R. Gaguin, intaget i ett af Paris' första tryckarfirma i Jan. 1471 utgifvet verk, hvari Fichet säger "ferunt — — haud procul a civitate Maguntia Joannem quendam fuisse, cui cognomen Bonemontano, qui primus omnium impressoriam artem excogitaverit, qua non calamo — — sed aereis litteris libri finguntur" — — det berättas, att icke långt från staden Mainz funnits en viss Johannes, med tillnamnet Gutenberg, som

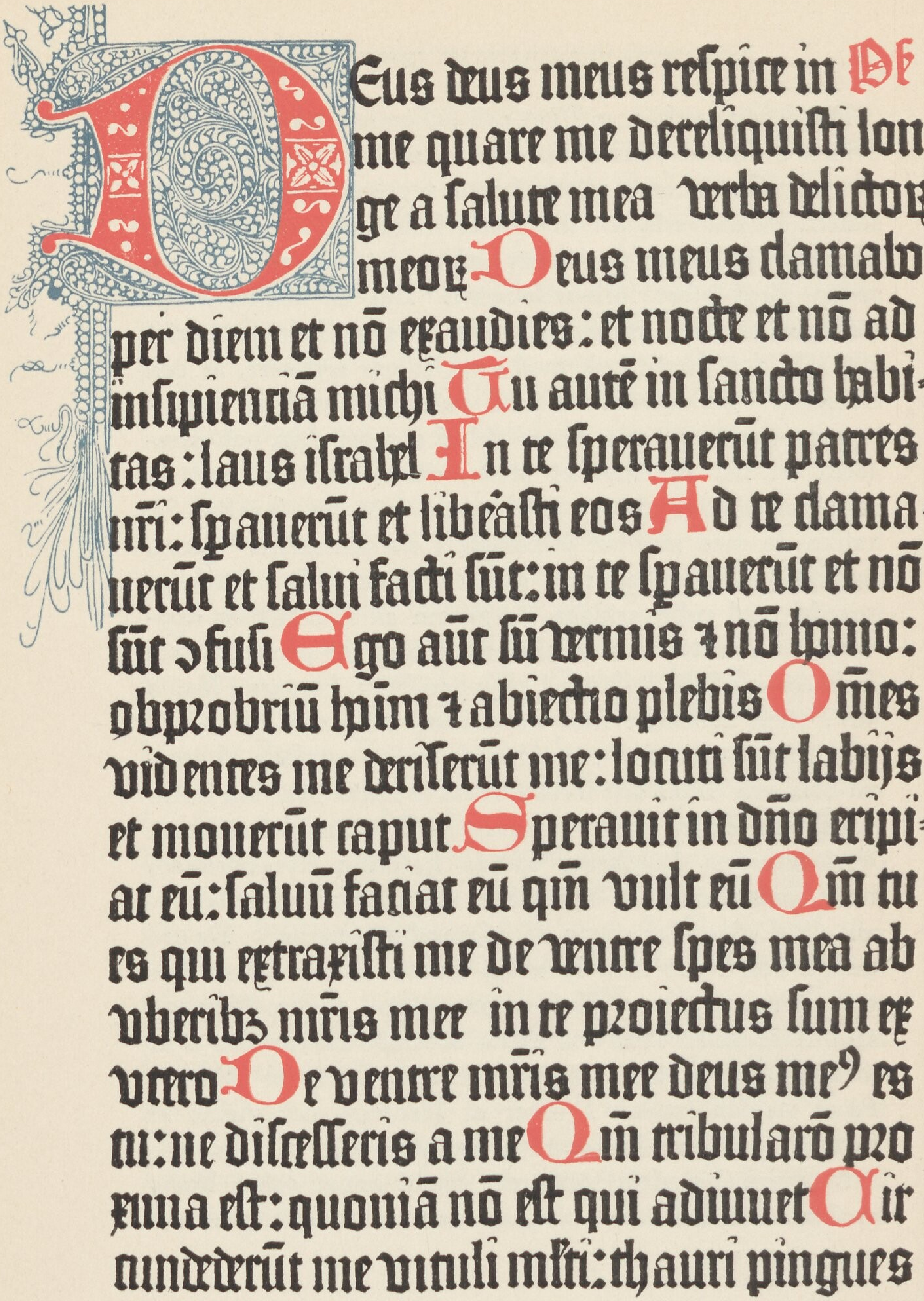
först af alla uttänkt tryckarkonsten, genom hvilken böcker åstadkommas med metallbokstäfver i stället för med penna. — — Dessa ord af en samtida lärd, som därtill var ytterst intresserad af uppfinningen, torde ock kunna räknas som ett afgörande intyg i frågan. Äfven Petrus Schoeffer, som annars sökte framhålla sig och Fust som de egentliga uppfinnarne, intog en gång, i slutskriften till sin upplaga af Justinianus af 1468, en vers som låter sanningen träda i dagen. Den innehåller bland annat följande rader:

"Hos dedit eximios sculpendi in arte magistros,
Cui placet en mactos arte sagire viros,
Quos genuit ambos urbs maguntina Johannes,
Librorum insignes prothocaragmaticos.
Cum quibus optatum Petrus venit ad poliandrum,
Cursu posterior, introeundo prior."

Trots öfversättningens svårighet fins här ej rum för någon tvekan; de berömda allra första boktryckarne voro två Johannes, båda födda i Mainz. Som den tredje tillkommer Petrus. Hvarje normal läsare måste genast igenkänna Johann Gutenberg, Johann Fust och Petrus Schoeffer. Och detta trycktes få månader efter G:s död i själfva Mainz! — Ett fjärde vittnesbörd som ej bör förbigås, är den anonyme författarens till kölnerkrönikan af 1499 uppgift, att boktryckarkonsten och hvad därtill hör blef undersökt från tiden omkring 1440, att den första boken, en latinsk bibel, började tryckas 1450, och att uppfinnaren var "en borgare i Mainz, född i Strassburg, junker Johan Gudenburch". Som sagesman uppger förf. Kölns förste tryckare, Ulrich Zell, som började sin verksamhet senast 1466 och säkerligen var en af mästarens lärjungar. Intygen kunna mångdubblas, men det sagda torde vara fullt tillräckligt. —

Det första verk, som Fust och Schoeffer företogo sig att utföra, sedan de 1455 som redan nämndt kommit i besittning af Gutenbergs värderikaste tryckmateriel, blef ett sådant mästerverk, att det synes fullständigt otroligt, att Schoeffer skulle hafva hunnit utföra det, om ej mästaren redan förut gjort förberedelserna. Det är nämligen det som prakttryck antagligen aldrig öfverträffade psalteriet af 1457, den första bok med uppgift om tryckort, år och tryckare. De använde därtill de redan berörda missaltyperna samt en ännu större stil af samma slag, och dessutom en hel del mycket stora, utomordentligt kraftigt och konstnärligt skurna tvåfärgade initialer, (se fig. 7), hvilka de med stolthet påpekade i sin slutskrift: "denna psalmcodex, smyckad med sköna initialer och tillräckligt försedd med rubriceringar, är genom en konstnärlig uppfinning, att sätta och trycka, utan bruk af penna, så till Guds ära med flit fulländad af Johan Fust, borgare i Mainz och Petrus Schoeffer från Gernsheim, i Herrens år 1457."

Två år efteråt, 1459, utgåfvo de en ny upplaga af samma bok, och tillika sitt första försök att med liten stil framställa ett större verk: Durandus' Rationale divinorum officiorum, en förklaring af de katolska kyrkobruken, hvars sedan allmänt omtyckta och länge använda typer alltid gå under namn af "durandus-typerna". De äro tydliga och i det hela lyckade, fastän en del bokstäfver störa totalintrycket. Med något större, annars liknande stil utkom sedan 1462 den första daterade bibeln, den s. k. 48-radiga, äfven den ett godt arbete. Detta år utbröt i Mainz striden mellan Diether af Isenburg och Adolf af Nassau angående kurfurstevärdigheten, och då Adolf i Okt. öfverföll staden, förstördes bland annat också Fusts tryckeri. Följden däraf blef, att den i stor hemlighet be-

Deus deus meus respice in Ps
me quare me dereliquisti lon
ge a salute mea verba delictoꝝ
meoꝝ Deus meus clamabo
per diem et nō exaudies: et nocte et nō ad
insipienciā michi Tu autē in sancto habi-
tas: laus israhel In te sperauerūt patres
nr̄i: sperauerūt et liberasti eos Ad te clama-
uerūt et salui facti sūt: in te sperauerūt et nō
sūt ꝯfusi Ego autē sū vermis ⁊ nō homo:
obprobriū hoīm ⁊ abiectio plebis Omēs
videntes me deriserūt me: locuti sūt labijs
et mouerūt caput Sperauit in dn̄o eripi-
at eū: saluū faciat eū qm̄ vult eū Qm̄ tu
es qui extraxisti me de ventre spes mea ab
uberibꝫ mr̄is mee in te proiectus sum ex
utero De ventre mr̄is mee deus meꝰ es
tu: ne discesseris a me Qm̄ tribulacō pro
xima est: quoniā nō est qui adiuuet Cir
cundederūt me vituli mlti: thauri pingues

Fig. 7. Ur det liturgiska psalteriet, tryckt i Mainz af Joh. Fust och Petrus Schoeffer 1457

drifna konsten, som dittills ej varit känd för mer än två tryckare utanför Mainz — (Mentelin i Strassburg sedan år 1458 och Pfister i Bamberg sedan 1461: huru de fått sin kunskap veta vi ej) — genom arbetarnes skingrande utspriddes öfver världen. — Omkring 1465 lyckades Fust få tryckeriet i ordning igen, och tryckte då bland annat den första upplagan af en klassisk författare, Ciceros De officiis. På en resa till Frankrike bortrycktes Fust sedan af pesten, och lämnade sitt tryckeri till Schoeffer ensam. 1467 utgaf denne den första bok hvarå blott hans namn förekommer: den har durandus-typerna af 1459. Schoeffer fortsatte sedan till sin död 1502 att framställa sina alltid ståtliga verk. Fig. 8 visar prof på hans Augustinus af 1473 (tryckt med bibeltyperna af 1462) och firmans vackra tryckarmärke. Han synes hafva varit en mycket konservativ tryckare, sen att göra sig till godo af andra funna förbättringar i konsten. Att han envist höll på sina gamla stilar kan blott räknas som en förtjänst, ty med sina fel hafva de dock ofantligt mycket mer karaktär än de som användes af senare boktryckare i Mainz.

Bland dessa förtjäna här blott att nämnas Erhard Reuwich, som på 1480-talet med en "schwabacher" typ tryckte flere upplagor af Breydenbachs resa till det heliga landet, alla berömda för sina konstnärliga träsnitt, och Schoeffers son Johann, hvars märkligaste verk äro en tysk Livius, med utmärkta träsnitt, af 1505, och en latinsk upplaga af samma förf. af 1518. Den sista är i oklanderlig antikva, med ytterst smakfulla initialer och randlister. (Fig. 9). På 1550-talet utdog den gamla firman, efter att länge hafva fört ett tynande lif.

Nyss nämndes, att städerna Bamberg och Strassburg äro de enda som kunna berömma sig af att inom sina mu-

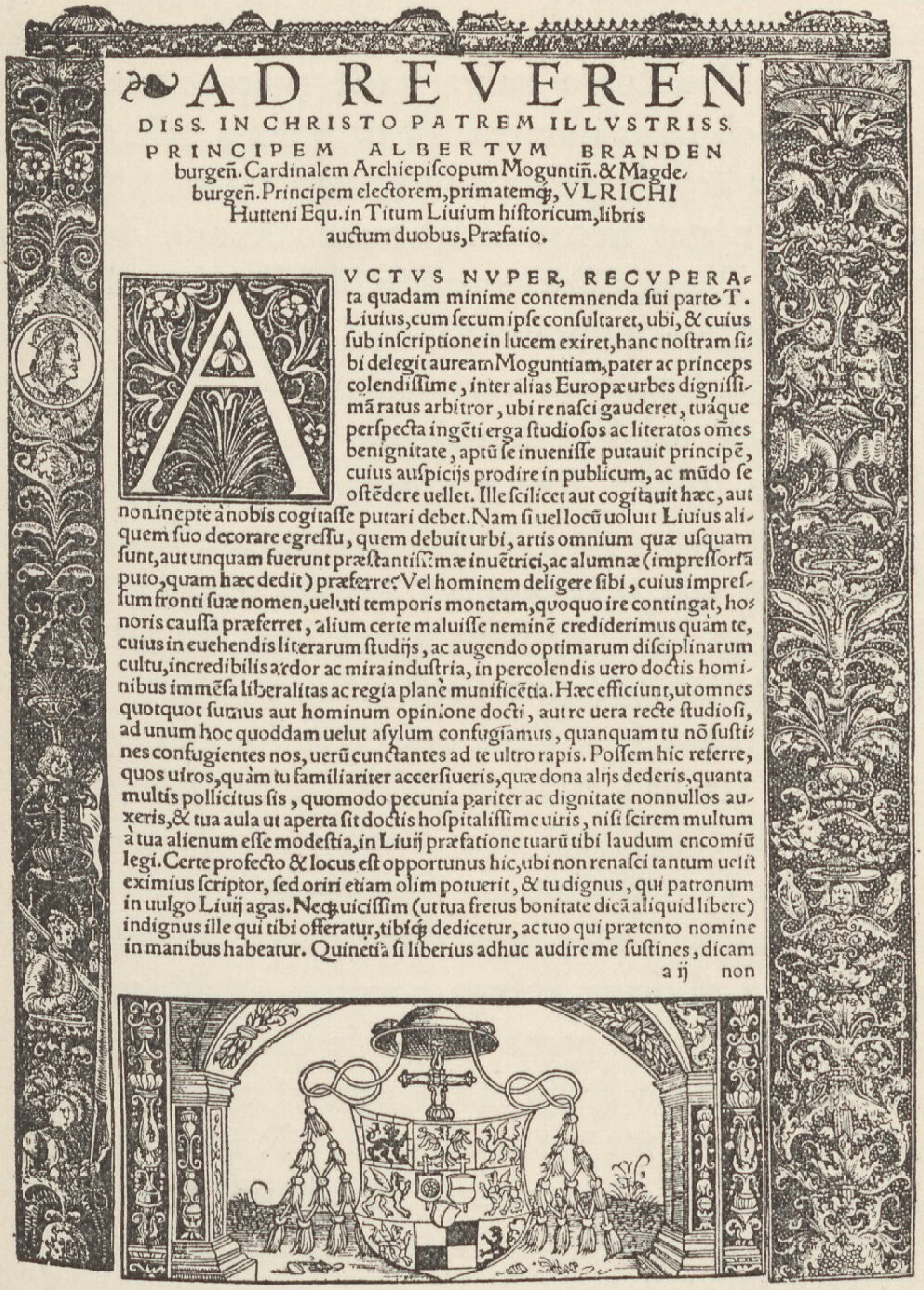
habens vesperã: qđ cõmendauit dñs in p̃mis operibꝫ mũdi vbi legitur: et requieuit deus die septimo ab omibꝫ opibꝫ suis que fecit. et benedixit de⁹ diẽ septimũ ⁊ sanctificauit eũ: qꝛ in eo requieuit deus ab omibꝫ opibꝫ suis: q̃ inchoauit deus facẽ. Dies eni septimus etiã nosipi erimus. qñ eius fuerimus bñdictõne ⁊ sanctificacõe plei atqꝫ pfecti. Ibi vacãtes videbimus quomã ipe ẽ deus: quod nobis nosipi esse voluimus qñdo ab illo cecidimus. audiẽtes a seductore. eritis sicut dij. et recedẽtes a vero deo: quo faciente dij essemus eius participacõne nõ desercõne. Quid eni sine illo fecimus: nisi qđ i ira eius defecimus: A quo refecti. et gratia maiore pfecti. vacabimus in eternũ. videntes. qꝛ ipe ẽ deus quo plei erimus: quãdo ipe erit omia in omibꝫ. Nam ⁊ ipa opa bona nostra quãdo ipius potius intelligũtur esse q̃ nostra. tunc nobis ad hoc sabbatũ adipiscendũ imputãtur: qꝛ si nobis ea tribuerimus. seruilia erũt. cũ de sabbato dicatur: oẽ opus seruile nõ facietis. Propter quod et per ezechielẽ pphetã dicitur. Et sabbata mea dedi eis in signũ inter me ⁊ inter eos: ut scirent qꝛ ego dñs qui sanctifico eos. Hoc pfecte tũc sciemus: qñ pfecte vacabimus ⁊ pfecte videbim⁹ qꝛ ipe ẽ deus. Ipe etiã numerus etatũ veluti dierũ. si scdm eos articulos tẽporis cõputẽtur qui in scripturis sanctis videntur expressi. iste sabbatismus euidentius apparebit. qm septimus inuenitur: ut p̃ma etas tanq̃ dies p̃mus sit ab adam usqꝫ ad diluuium. scda inde usqꝫ ad abraham: non equalitate tẽporũ. sed numero generacõnũ. Denas quippe habere reperiũtur. Hinc iam sicut matheus euangelista determinat. tres etates usqꝫ ad xpi subsequũtur aduentũ: que singule denis ⁊ quaternis generacõnibus explicãtur. Ab abrahã usqꝫ ad dauid vna: altera inde usqꝫ ad transmigracõnẽ in babiloniã: tercia inde usqꝫ ad xpi carnalẽ natiuitatẽ. Fiunt itaqꝫ oẽs quinqꝫ. Sexta nunc agitur. nullo generacõnũ numero metienda: ppter id qđ dictũ est. Non est vestrũ scire tempora: que pater posuit in sua potestate. Post hãc tanq̃ in die septimo requiescet deus: cũ eundẽ septimũ diẽ quod nos erimus in seipo deo faciet requiescẽ. De istis porro etatibus singulis nũc diligenter longũ ẽ disputaẽ. Hec tamẽ septima erit sabbatũ nostrũ. cuius finis non erit vespera. sed dominicus dies velut octauus. eternus. qui xpi resurrectõne sacratus est: eternã nõ solum spiritus verũ etiã corporis requiem pfigurans. Ibi vacabimus ⁊ videbimus: videbimus ⁊ amabimus: amabimus ⁊ laudabimus. Ecce qđ erit in fine. sine fine. Nã quis alius nr̃ est finis: nisi peruenire ad regnũ cuius nullus est finis? Videor michi debitũ ingentis huius opis adiuuãte dño reddidisse. Quibus paruũ. vel quibꝫ nimiũ est. michi ignoscant: quibus autẽ satis est. non michi. sed deo mecũ gratias congratulantes agant. Amen.

Textus sancti Augustini de ciuitate dei magũtie impssus. explicit feliciter.

Anno lxxiij.

Finito libro sit laus et gloria cristo.

Fig. 8. Ur Augustinus' "Die civitate Dei", tryckt i Mainz af Petrus Schoeffer 1473

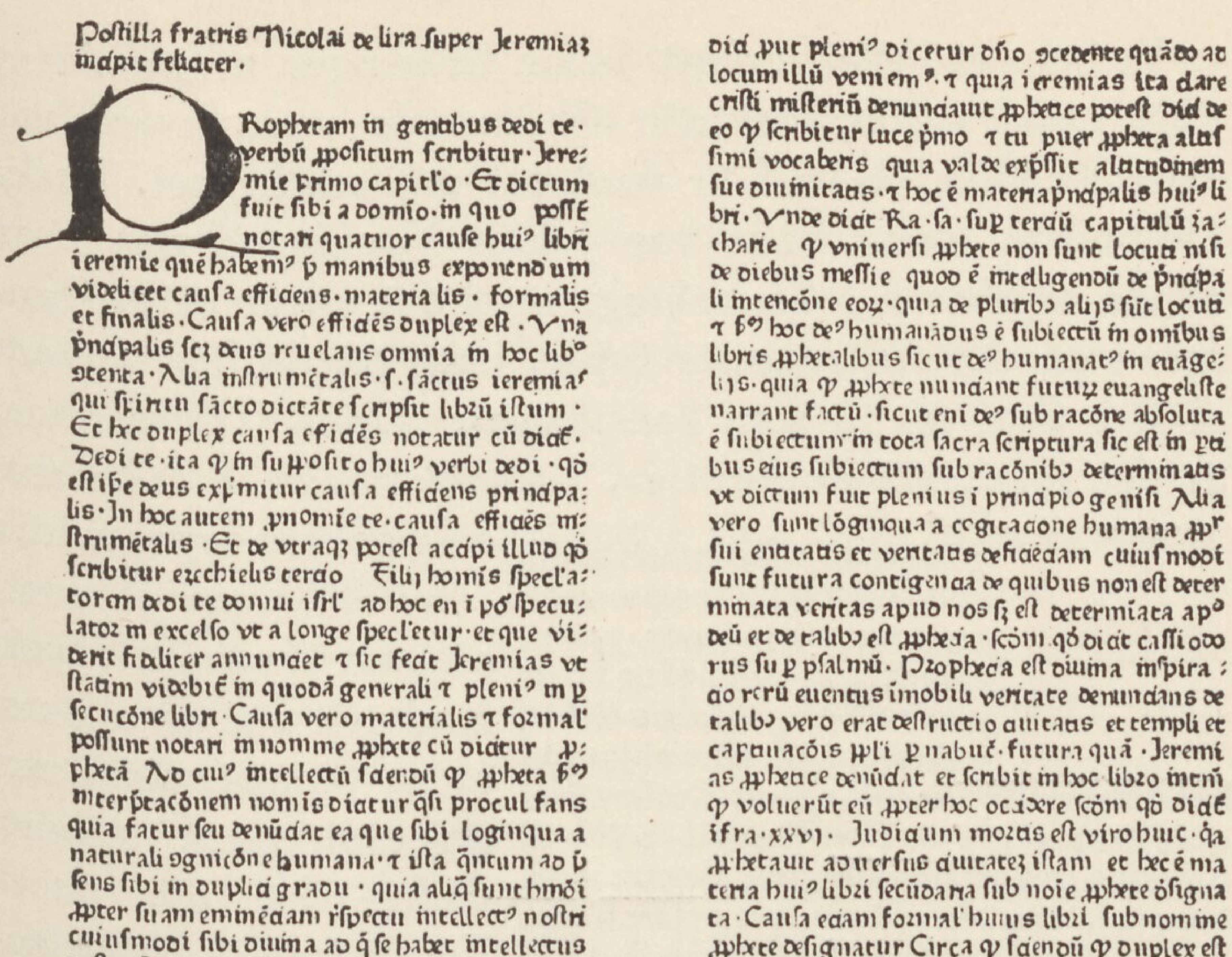

AD REVEREN
DISS. IN CHRISTO PATREM ILLVSTRISS.
PRINCIPEM ALBERTVM BRANDEN
burgeñ. Cardinalem Archiepiscopum Moguntiñ. & Magde-
burgeñ. Principem electorem, primatemq;, VLRICHI
Hutteni Equ. in Titum Liuium historicum, libris
auctum duobus, Præfatio.

AVCTVS NVPER, RECVPERA-
ta quadam minime contemnenda sui parte T.
Liuius, cum secum ipse consultaret, ubi, & cuius
sub inscriptione in lucem exiret, hanc nostram si-
bi delegit auream Moguntiam, pater ac princeps
colendissime, inter alias Europæ urbes dignissi-
mã ratus arbitror, ubi renasci gauderet, tuáque
perspecta ingẽti erga studiosos ac literatos omẽs
benignitate, aptũ se inuenisse putauit principẽ,
cuius auspicijs prodire in publicum, ac mũdo se
ostẽdere uellet. Ille scilicet aut cogitauit hæc, aut
non inepte à nobis cogitasse putari debet. Nam si uel locũ uoluit Liuius ali-
quem suo decorare egressu, quem debuit urbi, artis omnium quæ usquam
sunt, aut unquam fuerunt præstantissimæ inuẽtrici, ac alumnæ (impressoriã
puto, quam hæc dedit) præferre? Vel hominem deligere sibi, cuius impres-
sum fronti suæ nomen, ueluti temporis monetam, quoquo ire contingat, ho-
noris caussa præferret, alium certe maluisse neminẽ crediderimus quàm te,
cuius in euehendis literarum studijs, ac augendo optimarum disciplinarum
cultu, incredibilis ardor ac mira industria, in percolendis uero doctis homi-
nibus immẽsa liberalitas ac regia planè munificẽtia. Hæc efficiunt, ut omnes
quotquot sumus aut hominum opinione docti, aut re uera recte studiosi,
ad unum hoc quoddam uelut asylum confugiamus, quanquam tu nõ susti-
nes confugientes nos, uerũ cunctantes ad te ultro rapis. Possem hic referre,
quos uiros, quàm tu familiariter accersiueris, quæ dona alijs dederis, quanta
multis pollicitus sis, quomodo pecunia pariter ac dignitate nonnullos au-
xeris, & tua aula ut aperta sit doctis hospitalissime uiris, nisi scirem multum
à tua alienum esse modestia, in Liuij præfatione tuarũ tibi laudum encomiũ
legi. Certe profecto & locus est opportunus hic, ubi non renasci tantum uelit
eximius scriptor, sed oriri etiam olim potuerit, & tu dignus, qui patronum
in uulgo Liuij agas. Neq; uicissim (ut tua fretus bonitate dicã aliquid libere)
indignus ille qui tibi offeratur, tibiq; dedicetur, ac tuo qui prætento nomine
in manibus habeatur. Quinetiã si liberius adhuc audire me sustines, dicam
a ij non

Fig. 9. Ur Livius, tryckt i Mainz af Johan Schoeffer 1518

rar hafva ägt tryckare före förskingringen vid Mainz plundring 1462. I Bamberg tryckte Albrekt Pfister 1461 och följande år med den 36-radiga bibelns stilar några tyska folkböcker. Han torde hafva varit snarare träsnidare än stilgjutare, och hans numera till de största sällsyntheterna hörande verk äro de äldsta kända med träsnitt illustrerade typtrycken: något konstnärligt värde kunna de ej sägas hafva. Efter Pfisters försvinnande blef Bamberg i många år utan tryckeri. — Annorlunda med Strassburg, det gamla berömda Argentina, som varit platsen för Gutenbergs första försök och väl blef Tysklands produktivaste tryckort i äldre tider. Johan Mentelin hette den man, som först där utöfvade den nya konsten. Antagligen hade han lärt af Gutenberg och etablerat sig ganska snart efter dennes skilsmässa från Fust, ty hans första verk, en latinsk bibel, blef färdigt redan omkring 1460. Hans stilar (se t. ex. fig. 10) verka ytterst knaggliga och ålderdomliga, och då därtill kommer att han ända in på 1470-talet förteg både sitt namn och tryckåret till sina många, oftast kolossala folianter, är det ej underligt om han hör till de tryckare, som orsakat de största meningsskiljaktigheter bland bibliograferna. Många af dessa antaga numera, att M. var den förste, som norr om alperna använde den romanska stilen, och att den ganska långa rad böcker af tydligen hög ålder, som utmärka sig för ett egendomligt R i en annars regelrätt romansk stil, härstamma från hans tryckeri. Andra berömda Strassburg-tryckare äro Heinr. Eggestein, som täflar med Mentelin om att hafva tryckt den första bibeln på modernt språk, Heinr. Knoblochzer, som utgaf en mängd tyska tryck, delvis med intressanta illustrationer, och Georg Husner, af hvars originella stil det hade varit frestande att lämna ett facsimile, om utrymmet så tillåtit.

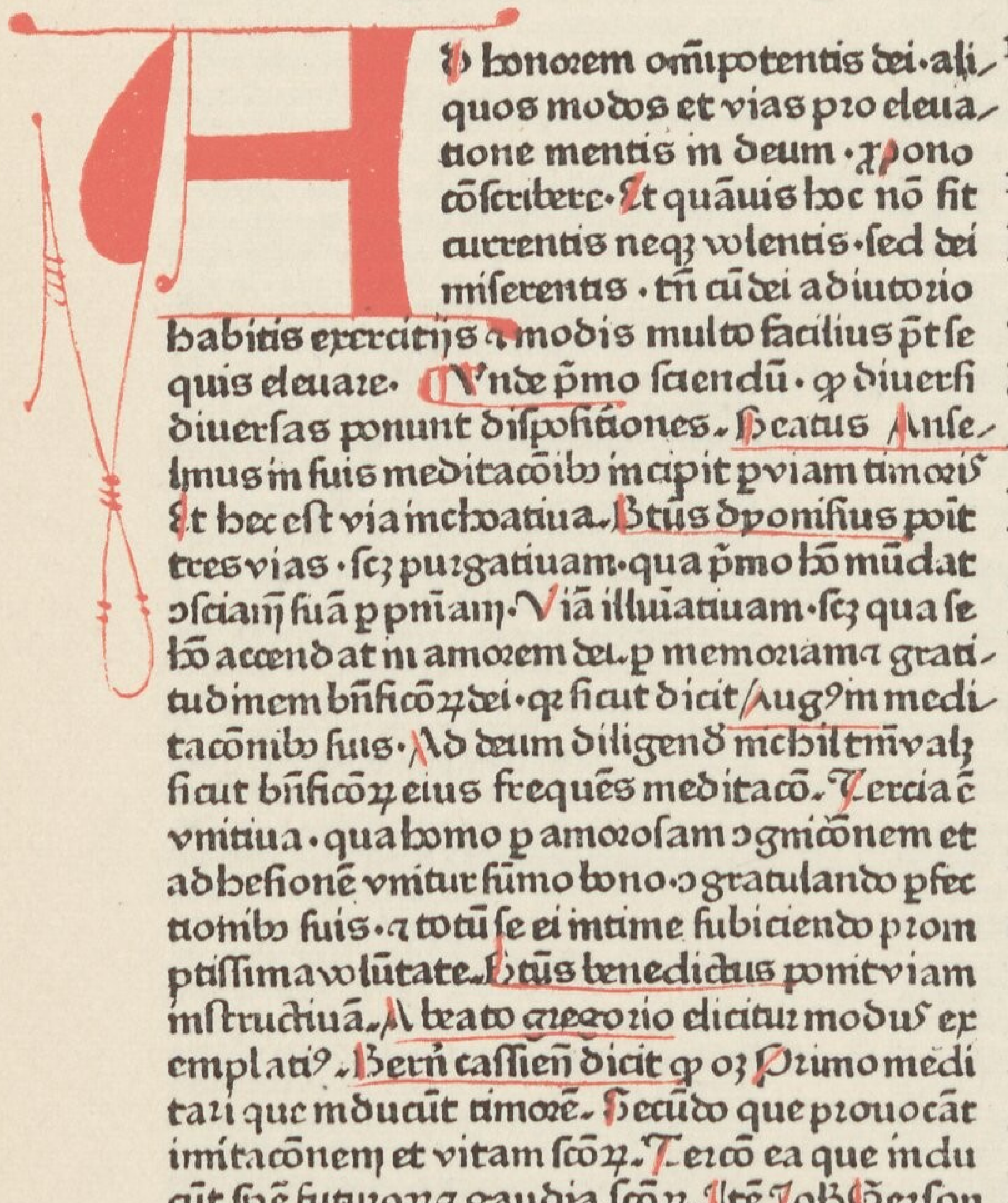

Postilla fratris Nicolai de lira super Jeremiaz incipit feliciter.

P Rophetam in gentibus dedi te. verbū ꝓpositum scribitur. Jeremie primo capit'o. Et dictum fuit sibi a domio. in quo posse notari quatuor cause hui⁹ libri ieremie quē habem⁹ p manibus exponendū vim videlicet causa efficiens. materia lis. formalis et finalis. Causa vero efficiēs duplex est. Vna ꝑncipalis sc; deus reuelans omnia in hoc lib⁹ ɔtenta. Alia instrumētalis s. s. factus ieremias qui spiritu sācto dictāte scripsit librū istum. Et hec duplex causa efficiēs notatur cū dicit. Dedi te. ita ꝙ in supposito hui⁹ verbi dedi. qō est ipse deus exp̄mitur causa efficiens principalis. Jn hoc autem ꝓnomie te. causa efficiēs instrumētalis. Et de vtraq; potest accipi illud qō scribitur ezechielis tercio Fili hominis specl'atorem dedi te domui isrl' ad hoc en i p'o speculator in excelso vt a longe specl'etur. et que viderit fideliter annunciet τ sic fecit Jeremias vt statim videbit in quodā generali τ pleni⁹ in ꝓsecucōne libri. Causa vero materialis τ formal' possunt notari in nomine ꝓphete cū dicitur ꝓphetā. Ad cui⁹ intellectū sciendū ꝙ ꝓpheta s'm interpretacōnem nominis dicitur q̄si procul fans quia fatur seu denūdat ea que sibi loginqua a naturali cognicōne humana. τ ista q̄ntum ad p sens sibi in duplici gradu. quia aliq̄ sunt hmōi ꝓpter suam eminēciam respectu intellect⁹ nostri cuiusmodi sibi diuina ad q̄ se habet intellectus noster sicut ocul⁹ noctue ad lucem solis secundo methaphisice. inter ista vero valde longinquū τ remotum ē a cognicōne nostra incarnacōnis diuine ministeriū ex creaturis eni potest homo deuēnire in cognicōnem p̄me cause que de⁹ est q̄ntum ad multas ei⁹ condicōnes. τ sic philosophi ɔcluserūt de deo plurimas ɔclusiones. sil'iter natura humana per se accepta non excedit cognicōnem nostrā. sed vnio nature diuine τ huāne in supposito verbi supra modū trāscēdit facultatē intellectus humani. ministeriū aūt ist⁹ denūcauit ieremias ꝓpheta inter alios valde clare xxiij. ca⁹ dicēs ecce dies veniūt dicit dñs τ suscitabo dauid semen iustū τ regnabit rex τ sapiens erit τ faciet iudiciū τ iusticiam in terra in diebus ill' saluabit iuda τ israhel habitab^t ɔfidenter τ hoc ē nomē ꝙ vocabūt eū dñs iust⁹ nr̄. hec est auctoritas q̄ ad lrām de christo dicitur s'm omnes doctores hebreos τ latinos. vt pleni⁹ videbitur dño ɔcedente. p hoc aūt ꝙ dicitur suscitabo dauid germē iustum exprimitur humanitas cristi qui fact⁹ est ex semie dauid s'm carnem Ro. pmo. p hoc aūt ꝙ subdit τ hoc ē nomen ꝙ vocabūt eū dñs iustus noster exp̄mit diuinitas cristi clari⁹ vt mihi videtur q̄m in alijs libris veteris testamēti. quia vbi habemus dñs in hebreo habet nomē dñi tetragramaton quod s'm antiquos doctores hebreoꝝ sic est appropriatū altissimo creatori vt n̄ liceat ip̄; no^c ō alio dici. ꝓut pleni⁹ dicetur dño ɔcedente quādo ad locum illū veniem⁹. τ quia ieremias ita clare cristi misteriū denunciauit. ꝓpheta ce potest dici de eo ꝙ scribitur luce pmo τ tu puer ꝓpheta altissimi vocaberis quia valde exp̄ssit altitudinem sue diuinitatis. τ hoc ē materia p̄ncipalis hui⁹ libri. Vnde dicit Ra. sa. sup terciū capitulū zacharie ꝙ vniuersi ꝓphete non sunt locuti nisi de diebus messie quod ē intelligendū de p̄ncipali intencōne eoꝝ. quia de pluribꝫ alijs sūt locuti τ s'm hoc de⁹ humanādus ē subiectū in omibus libris ꝓphetalibus sicut de⁹ humanat⁹ in euāgelijs. quia ꝓphete nunciant futuꝝ euangeliste narrant factū. sicut eni de⁹ sub racōne absoluta ē subiectum in tota sacra scriptura sic est in ꝑtibus eius subiectum sub racōnibꝫ determinatis vt dictum fuit plenius i principio genesis. Alia vero sunt lōginqua a cogitacione humana ꝓp^r sui euitatis et veritas deficiēciam cuiusmodi sunt futura contingencia de quibus non est determinata veritas apud nos s; est determiata ap⁹ deū et de talibꝫ est ꝓpheta. scōm qō dicit cassiodorus sup ꝑ psalmū. Prophecia est diuina inspiracio rerū euentus imobili veritate denuncians de talibꝫ vero erat destructio ciuitatis et templi et captiuacōis ꝑpli ꝑ nabuc. futura quā. Jeremias ꝓpheta ce denūciat et scribit in hoc libro intēn ꝙ voluerūt eū ꝓpter hoc occidere scōm qō dicit ifra. xxvi. Judicium mortis est viro huic. q̄a ꝓphetauit aduersus ciuitatē istam et hec ē materia hui⁹ libri secūdaria sub noie ꝓphete dsignata. Causa eciam formal' huius libri sub nomine ꝓphete designatur. Circa ꝙ sciendū ꝙ duplex est forma libri. sc; forma tract⁹ τ forma tractandi Forma vero tractat⁹ ē diuisio libri per ꝑtes τ capitula de qua videbit in ꝓsecucōe libri. Forma vero tractādi ē modus agendi q̄ modus ē ꝓpheticus describere diuinas reuelacōnes ieremie factas. ꝓp^r ꝙ de ipso potest dici illud qd scribitur iobis sexto hic ē verus propheta τ dicitur vere propheta ad differenciā pseudo prophetaꝝ qui non prophetabāt ex diuina inspiracōne sicut ieremias sed aliqui eoꝝ ex ꝓpria fictōne ꝓpter q̄stū τ alij ex reuelacōe demonū qui sūt mēdaces. ꝓp^r ꝙ false erant in pluribus ꝓphecie eoꝝ. Causa finalis hui⁹ libri ē vtilitas vniuersalis eccie que collecta ē ex omibus gēcibus. τ hic finis notat cū dicitur in gentibus id ē ad vtilitatē oim gēciū. ꝓpter ꝙ de ipso potest dici illud ysaie xlix Dedi te i lucē gēcium vt sis salus mea vsq; ad extremū terre vt sit verbum dñi ad ieremiam dicentis dedi te in lucem genciū. ad illuminandum eas luie fidei τ claritate moꝝ vt sis salus mea vsq; ad extremū terre. τ hoc denūciatiue tātum. quia cristus ē salus gēcium effectiue. scōm ꝙ dicitur psalmo lxxiij. Operatus ē salutē in medio terre id ē in iherusalē que ē i medio climate in qua operatus est salutem humanā per suam passionem benedictā τ resurrectōnem τ ascēsionē in celum vbi cū patre τ spiritu sancto viuit et regnat in secula seculoꝝ Amen.

Capitulum primum

Fig. 10. Ur Nicol. de Lyras Bibelkommentar, tryckt i Strassburg af Joh. Mentelin omkring 1468

Vi böra ej heller förbigå Johan Grüninger, som omkring 1500 utgaf en hel del rikt illustrerade verk, hvaribland hans Virgilius af 1502 är vackrast och märkligast. Under 1500-talets första hälft var Johan Knoblauch den mest kände tryckaren i Strassburg, men det beror ej på hans redan ganska ointressanta typer, utan på de fina träsnitt af Urs Graf m. fl. som han flitigt använde. Öfverhufvud är det regel, att de kraftiga, karaktäristiska, i bästa mening gotiska typerna från 1460—80-talen så småningom öfverallt i Tyskland och Italien aflöstes af en jämnstruken, mer än ointressant stilsort, under det att de i Frankrike och Nederländerna betydligt längre bevara originalitet och elegans.

In honorem omnipotentis dei. ali-
quos modos et vias pro eleua-
tione mentis in deum. propono
conscribere. Et quamuis hoc non fit
currentis neque volentis. sed dei
miserentis. tamen cum dei adiutorio
habitis exercitiis et modis multo facilius potest se
quis eleuare. Vnde primo sciendum quod diuersi
diuersas ponunt dispositiones. Beatus Anse-
lmus in suis meditacionibus incipit per viam timoris
Et hec est via inchoatiua. Beatus dyonisius ponit
tres vias. scilicet purgatiuam. qua primo homo mundat
conscientiam suam per penitenciam. Viam illuminatiuam. scilicet qua se
homo accendat in amorem dei per memoriam et grati-
tudinem beneficiorum dei. quod sicut dicit Augustinus in medi-
tacionibus suis. Ad deum diligendum incitat nos
sicut beneficiorum eius frequens meditacio. Tercia est
vnitiua. qua homo per amorosam cognicionem et
adhesionem vnitur summo bono. congratulando perfec-
tionibus suis. et totum se ei intime subiciendo prom
ptissima voluntate. Beatus benedictus ponit viam
instructiuam. A beato gregorio dicitur modus ex-
emplatiuus. Bernardus cassienus dicit quod primo medi
tari que inducunt timorem. Secundo que prouocant
imitacionem et vitam sanctorum. Tercio ea que indu
cunt spem futurorum gaudia sanctorum. Item Iohannes Gerson
cancellarius parisiensis dicit quod ad dei timorem per-
uenitur per compunctionem. admiracionem. et exultati
onem. Bonauentura dicit quod ad hoc valent tria

Fig. 11. Ur Joh. Gersons "Alphabetum divini amoris", tryckt i Köln af Ulr. Zell omkring 1466

Från 1466 träder Köln in i raden af städer, som äro i besittning af boktryckeri, i det Ulrich Zells första verk är af detta år. Man ser tydligt, att han bildat sina äldsta stilar efter Schoeffer, hvars lärjunge han varit, och försöket utföll särdeles godt; (fig. 11) totalintrycket är gifvetvis, att han i klart och

skarpt tryck öfverträffar mästaren. Afbildningen är tagen efter ett af Zells allra första tryck, ej senare än 1466. Zell fortsatte sitt arbete ända till 1400-talets slut, och var ytterst produktiv, särskildt på små, lättsålda tryck. Stadens andre boktryckare var Arnold Ther Hoernen. Hans stilar hafva holländskt släkttycke, och trycken göra sig mycket väl, särskildt papperet är alltid utmärkt. Johan Koelhoff började sin verksamhet 1472, och var den förste som använde tryckta signaturer i sina verk. Ehuru Kölns boktryckare icke hörde till dem som hade någon vidare förkärlek för användande af träsnitt, härstammar dock ett af 1400-talets allra märkligaste och viktigaste träsnittsverk från denna stad. Det är den första lågtyska bibeln, (fig. 12) antagligen tryckt af Heinr. Quentell omkring 1479, ett präktigt verk, rikt illustreradt med stora, högst originella bilder, hvilkas stil påminner om den senare i Frankrike rådande och är vidt skild från den samtida tyska. De äldre tyska biblarne hade antingen ej alls eller ock mycket tarfligt varit illustrerade. 1499 utgaf Koelhoff den yngre i Köln den berömda Kölnerkrönikan, hvars viktiga uppgift om boktryckarkonstens uppfinning vi redan omnämnt; äfven detta verk har intressanta bilder. Till Augsburg kom senast 1467 ännu en af Mainzmästarnes lärjungar, Günther Zainer från Reutlingen. I honom möta vi en af tidens allra intressantaste föregångsmän både hvad tryck och illustration angår. Fig. 13 visar hans äldsta typer, särdeles jämna och eleganta, och Fig. 14 hans något yngre, vanligaste stil, äfven den ett mästerprof. Här är också prof på ett af hans ofta ytterst dekorativa och trots sin grofhet lyckade träsnitt, hvilkas mästare det hade varit af stort intresse att känna. Zainers efterföljare och medtäflare, af hvilka de skickligaste

Hye begynt Genesis dat yrste boeck: eñ is vā der schepnis der werlt: eñ des mynschē·

In dem anbegyn schoep got hemell eñ erde· Mer die erde was ledich eñ ydoll· eñ die dupsternisse waren vp dē aensicht des affgronts * dat is vp den aensicht der elementen die do waeren vnuerscheiden | eñ die geist gaets wart geuoirt bauen die waeter· Eñ got die sprak Dat licht werde: eñ dat licht wart· Eñ got die sach dat dat licht guet was: eñ hy deilden dat licht van der dupsternissen: eñ dat licht noemdē hi den dach: eñ die dusternisse die nacht eñ die auent eñ morgen wart eyn dach· Ende got die sprak· Dat firmament werde in den middel der waters· eñ hy schepden die waeter van den waeteren Ende got macktē dat firmamēt eñ deilden die watere die dat warē vnder dē firmamēt· van dē die dat warē bauē dē firmamēt eñ dat geschach also Eñ got noemde dat firmamēt dē hemel eñ dat wart die auent eñ die moergen die ander dach Eñ got sprak anderwerff De wateren die vnder dē hemel sin werden vergadert an em stat: eñ verschyne die droicheit Eñ dat geschach also· ende got hete die droicheyt dat ertrik eñ die vergaderinge der water hete hi dat mer· eñ got sach dat dat gud was eñ sprak· Die erde groye groiende krupt eñ dat saet mack: ende holt dat appel draeghe na sinen kunne: des saet sy in em selff vp der

Fig. 12. Ur den första lågtyska bibeln, tryckt i Köln af Heinr. Quentell omkr. 1479

¶ Summa magistri. Johannis. De aurbach. Vicarij. Bambergensis.

Ad laudem dei · animarum salutem · curatorumque simplicium breuem et simplicem directionem infrascripta ex textu iuriscanonici doctorum dictis ac aliis prout ministrabit altissimus duxi licet ruditer colligenda · in duas pro ampliori memoria ea distinguendo partes principales. Quia primo agitur de practica modis et instructionibus · quibus vti et se habere possit ac debeat confessor in auditione confessionis · et penitentis expeditione, Secunda de septem sacramentis ecclesie · que incipit ibi expedita. Prime aut partis principalis in duas facta e particulas subdiuisio. Quarum prima erit triptita · quia se de tribus occupat. Primo de actu auditionis confessionis · interrogationibus et cautelis in eo faciendis et adhibendis. Secundo de actu iniungende satisfactionis cum cautel' in ipso obseruandis. Et tercio de actu sacerdotal' absolutionis · et diuersis eius formis. Ordo eni iste est a confessore obseruandus · vt scilicet primo audiatur confessio. Secundo iniungatur penitentia. Et tercio sacerdotalis dicatur absolutio · vt probatur in de · duobus Statuimus de sepul. Et ibi ecia hoc notat glo. Secunda enim particula trimembris est. Nam pro pleniori instructione exprimit canon penitenciales casus sedi ap'lice et dyocesano reseruatos ac casus iurispositiui · in quibus maiorem excomunicationem quis incurrit. Secunda vero pars principalis subdiuiditur in septem · sicut septem sunt ecclesie sacramenta.

¶ De actu auditionis confessionis

Si iuxta legis sententia ciuilis in pertractantibus causas rerum prophanaru iuris i q versat ignorantia turpis e et ignominiosa · multo profecto fortius et detestabilis fore conuincit et periculosa · in pertractantibus causas negociorum spiritualium et animarum. Si ecia in medicis corporis peritia et diligentia requirit · quantomagis i medicis animarum · q cunctis rebus · et corporibus alijs sunt preciosiores. Vbi nanque maius periculum vertitur · ibi proculdubio cautius est agendum · pro tanto i persona medici tal'smodi animarum · pro tam grandi et salubri misterio et officia exequendo sex requirunt qualitates · de quibus in de · duobus. ¶ Statuimus v · hac deinde · de sepult · in de. Scilicet qp sit sufficiens ex solicitudine

Fig. 13. Ur Joh. de Aurbachs "Summa de Sacramentis", tryckt i Augsburg af G. Zainer 1469

voro Anton Sorg, Hans Bämler (fig. 15) och Ludv. Hohenwang, stodo på samma höga ståndpunkt både hvad bilder och tryck gäller. (Vi hänvisa till en uppsats om 1400-talets träsnitt i kalendern för 1898—99). Af senare Augsburg-tryckare är Heinr. Steiner den förnämste; han använde konstnärer af rang, t. ex. Burgkmair och Scheuffelein, vid illustrerandet af sina arbeten.

Johan Zainer, antagligen bror till Günther, anses numera som den, hvilken bragte boktryckarkonsten till Ulm, Augsburgs medtäflarinna i fråga om gotisk bokutstyrsel. I fig. 16 se vi hans första stil (den är gjuten i samma matriser som fig. 13, men verkar dock helt olika!) och en af hans briljant skurna randlister, de äldsta kända sådana. Zainers Boccaccio af 1473 har en serie träsnitt, som allmänt anses som de bästa från sin tid (om dem se likaledes nyss nämnda kalenderårgång). Af senare tryckare i Ulm nämna vi Conrad Dinckmut, känd för sina fina bilder, och Lienhard Holl, som 1482 utgaf en präktig upplaga af Ptolemeus, med vackra initialer och stora, i trä skurna kartor (fig. 17). På en af dessa har träsnidaren Johannes de Arnsheim satt sitt namn; om vi minnas rätt, är det det första konstnärsnamn, som stått att hämta ur den samtidiga, tryckta litteraturen.

Vi öfvergå till Nürnberg. Omkring 1470 uppsattes i denna stad den första pressen af Johan Sensenschmied; hans första daterade verk är åtminstone af detta år. Naturligtvis blir det alltid i viss mån subjektivt, om man vill bestämma hvilken af de gamla mästarne som var den störste i stilgraveringens konst, men allt för mycken motsägelse tro vi oss ej behöfva vänta, om vi hvad den gotiska stilen beträffar, gifva Sensenschmied hedersrummet. I fig. 18 se vi den mest lyckade af hans stilar. Med

haben kan erkennen vnd vrteylen. O künig. die auff=
nemung dises kinds das dir yetzund geboren ist die
wirt nit sein in deim reich. Aber in eym andern das
bösser ist dann dein reich. zů dem auch dein reich keyn
gleichnuß gehaben mag in höhe vnd würd. Vñ als
ich schätzen kan. so wirdt dein sun dises kind ansich
nemen dẽ orden der christen die du durchächtest. vnd
glaub nit dz er darin beraubet werde seiner hoffnüg
Als d' künig dises meysters wort vnd weissag ver=
nam. do ward er schwär betrůbet in seim gemůt von
diser verkündũg wegen. Vnd dise traurigkeyt nam
im eynen grossen teyl seyner freude die er empfangen
hätte von d' geburt dises kinds. Vnd fieng an vnnd
bauwet disem kind eyn besundern palast von dẽ aller
hübschten vñ köstlichesten. vñ machet darein kämer
von gold vñ aller ziere auff dz schönest. vñ tet darein
seinen sun dz er darinn wonte. Vnd als nun diser sun
was kömer über siben iar. do gab im d' künig zů hof=
meyster vnd zuchtmeyster. Vnnd gab im zů die aller
schönesten iünglig võ leib gestalt vñ alter. Vñ gebot
den dz sy kein ding in aller welt offenbarten seim sun
das im möcht traurigkeit machen. Das sy im nicht
sagten. wöder von dem tode. noch von kranckheyt.
noch von altter. noch von armůt. noch ichts anders
das in betrůbte vnd im die frewd minderte. Aber dz
sy im fürhielten alle fröliche vnd lustbere ding. also
das er nichtz künfftigs gedächte was im beschehen
solte. Er gebot in auch das sy gantz nichtz von chri
sto vnd seiner lere im vorsagten oder liessen für seyne
oren kömen. Wann er vorcht die weissagung des ey
nigen sterensehers der do hette gesaget das seyn sun
würde ansich nemen d' christẽ orden. Vñ verbot auch
gestreng ob einer der iüngling die bei ĩ warñ kranck
od' blöd würde dz der von stund an von seim sun auß
dem palast gethan würde. Vnd eyn ander iüngling
von leib vnd gestalt schön vnd hübsch vnd frölichs

gemůtz würde an des krancken statt zů dem iungen
künig genömen. Also dz die augẽ dises kinds nichs
stinckends oder vnsaubers sähen. Vnd lieb der künig
außrůffen durch alles sein künigreich. durch seynen
schörgen vñ büttel. das keyn munich erfunden wür
de nach dreien tagen in allem seinem lande. Was aber
auß den münichen erfunden würde in seinem künig=
reich. das die durch das fewr oder schwert verdörbet
wurden.

Das vierd Capitel saget. Von dem besten frewnde
des kunigs den der kunig in falsch versůchet.

ZWischen der zeyt was eyn groß mächtiger
herr in disem künigreich des künigs Auen=
nair der der best vnnd fürnämest an seynem
hoff was. vnnd sein beßster frewnde. der was gütig
in dem gelauben christi. vnd war allczeitt sorgfältig
betrachtent das heyle seiner sel. doch tett er die ding
heymlich von vorcht wegen des kunigs. Vnd eyns
mals als der mit dem künig außrit auff das gejeyd.
begab es sich. das diser herre alleyn in dem holtz ritt.

Fig. 14. Ur Legenden om Baarlam och Josaphat, tryckt i Augsburg af G. Zainer omkring 1472

Der dise figur eret mit einem pater noster der hat xiiii dusent iar ablas vnd von iii vnd xl bepsten de gab yeglicher vi iar vnd von xl bischoffen von ygliche xl tag vnd de ablas hat bestetigt bapst Clemens

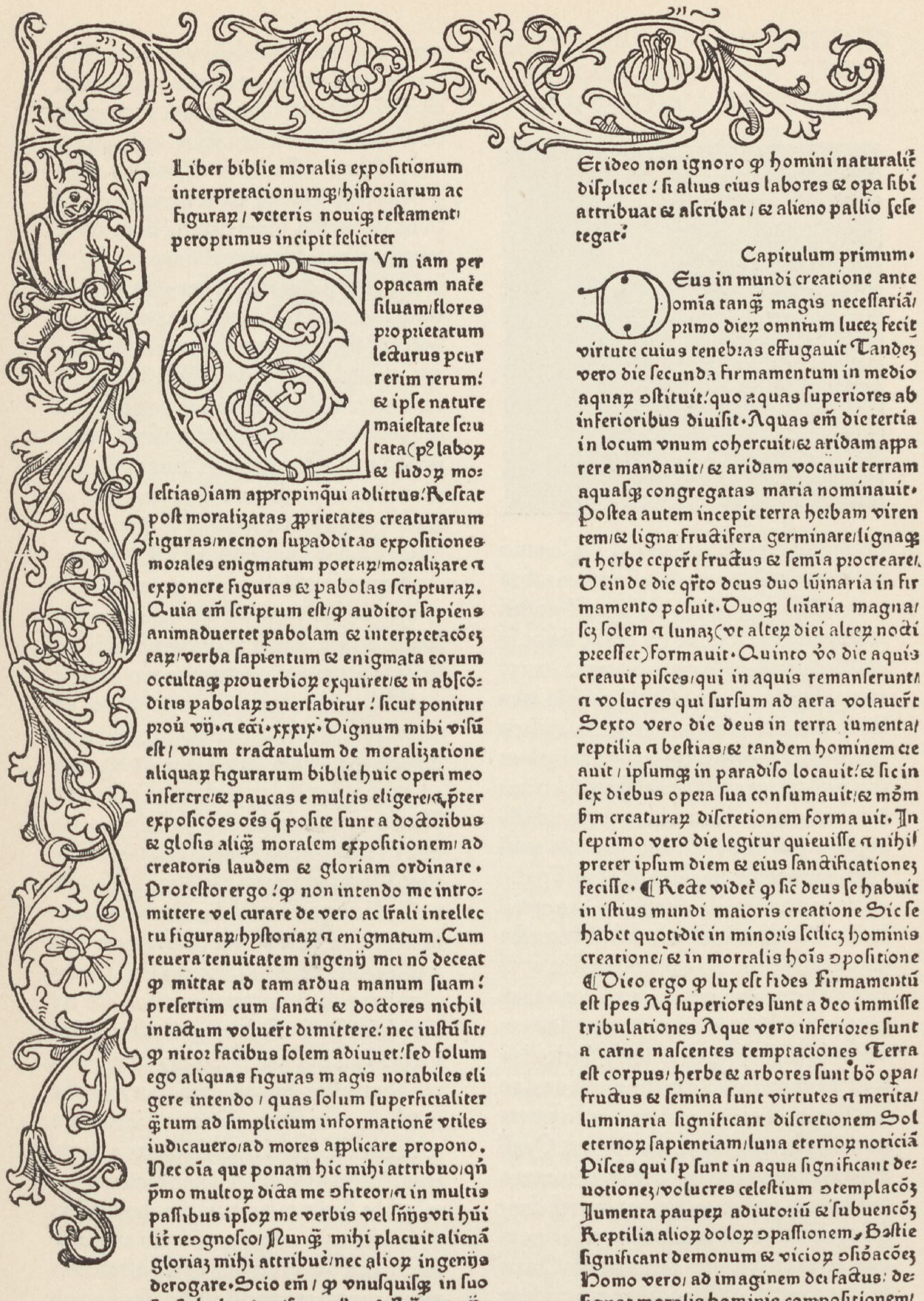
Hie nach volget von allen Bäbsten/die von sannt Peter de ersten pabst biß auff dise zeit gewesen seind. Vñ wie lang yegklicher den Römischen stůle besessen/ auch was ir yeder cristenlicher ordnung gesezt vñ gemacht hat/gar nuzlich ze wissen vñ zů hörñ.

Unser herr jhesůs cristus der öberst pabst ward in diser welt drew vñ drissig iar alt/ vñ so vil mer von weyhenächten biß ostern. Vnd er ward geborñ leplichen in dise welt da man zalt nach der welt anfang füuff tausent vñ zwey hundert minder ein iar.

Item auff den selben tag da xpus geboren ward/da entsprang ein prunn zů Rom auß de floß öl einen gangen tag vntz in die tiber. Vñ zerfiel d tempel zů rom/ an de geschriben stůnd. Templum pacis Das ist d tempel des frides/vñ sol ewigkliche steen vntz dz ein iunckfraw ein kind gebürt.

An dem zwelfften tag nach der geburt cristi kamen die häiligen drey küniz von india gen bethlee. vñ opferten de kindlin mirren zů eine zeychen seines leides/ weyrach zů bezeychnung seiner begräbnuß. gold zů bezeychnung seines künigklichen gewaltes Darnach ze hand in siben iaren floben joseph vñ Maria mit dem kindlin in Egipten land/vierzig tag weyd von bethlehem dz es nit getötet wurd von herode. Darnach in de sibenden iar starb herodes/da was cristus bey joseph

Fig. 15. Ur Königshofens tyska krönika, tryckt i Augsburg af Joh. Bämler 1476

Liber biblie moralis expositionum
interpretacionumq; historiarum ac
figurarum / veteris nouiq; testamenti
peroptimus incipit feliciter

Cum iam per
opacam nature
siluam/flores
proprietatum
lecturus percur
rerim rerum:
et ipse nature
maiestate scru
tata (post labo
rum et sudorum mo
lestias) iam appropinqui aditus. Restat
post moralizatas proprietates creaturarum
figuras/necnon superadditas expositiones
morales enigmatum poetarum/moralizare et
exponere figuras et parabolas scripturarum.
Quia enim scriptum est/quod auditor sapiens
animaduertet parabolam et interpretacionem
earum/verba sapientum et enigmata eorum
occulta proverbiorum exquiret/et in abscon
ditis parabolarum conversabitur: sicut ponitur
prover. vij. et eccl. xxxix. Dignum mihi visum
est/ vnum tractatulum de moralizatione
aliquarum figurarum biblie huic operi meo
inserere/et paucas e multis eligere/et propter
exposiciones omnes que posite sunt a doctoribus
et glosis aliquam moralem expositionem/ ad
creatoris laudem et gloriam ordinare.
Protestor ergo: quod non intendo me intro
mittere vel curare de vero ac litterali intellec
tu figurarum/hystoriarum et enigmatum. Cum
reuera tenuitatem ingenij mei non deceat
quod mittat ad tam ardua manum suam:
presertim cum sancti et doctores nichil
intactum voluerint dimittere: nec iustum sit/
quod nitor facibus solem adiuuet: sed solum
ego aliquas figuras magis notabiles eli
gere intendo / quas solum superficialiter
quantum ad simplicium informationem vtiles
iudicauero/ad mores applicare propono.
Nec omnia que ponam hic mihi attribuo/quin
primo multorum dicta me confiteor/et in multis
passibus ipsorum me verbis vel sententijs vti huius
libri recognosco/ Nunquam mihi placuit alienam
gloriam mihi attribuere/nec aliorum ingenijs
derogare. Scio enim / quod vnusquisque in suo
sensu habundat: secundum apostolum ad Romanos. xv.
Et ideo non ignoro quod homini naturaliter
displicet: si alius eius labores et opera sibi
attribuat et ascribat / et alieno pallio sese
tegat.

Capitulum primum.

Deus in mundi creatione ante
omnia tanquam magis necessariam/
primo dierum omnium lucem fecit
virtute cuius tenebras effugauit. Tandem
vero die secunda firmamentum in medio
aquarum constituit/quo aquas superiores ab
inferioribus diuisit. Aquas enim die tertia
in locum vnum cohercuit/et aridam appa
rere mandauit/ et aridam vocauit terram
aquasq; congregatas maria nominauit.
Postea autem incepit terra herbam viren
tem/et ligna fructifera germinare/lignaq;
et herbe ceperunt fructus et semina procreare/
Deinde die quarto deus duo luminaria in fir
mamento posuit. Duoq; luminaria magna/
scilicet solem et lunam (vt alterum diei alterum nocti
preesset) formauit. Quinto vero die aquis
creauit pisces/qui in aquis remanserunt/
et volucres qui sursum ad aera volauerunt.
Sexto vero die deus in terra iumenta/
reptilia et bestias/et tandem hominem cre
auit / ipsumq; in paradiso locauit/et sic in
sex diebus opera sua consumauit/et mundum
secundum creaturarum discretionem formauit. In
septimo vero die legitur quieuisse et nihil
preter ipsum diem et eius sanctificationem
fecisse. ¶ Recte videtur quod sic deus se habuit
in istius mundi maioris creatione Sic se
habet quotidie in minoris scilicet hominis
creatione/et in moralis hominis compositione
¶ Dico ergo quod lux est fides Firmamentum
est spes Aque superiores sunt a deo immisse
tribulationes Aque vero inferiores sunt
a carne nascentes temptaciones Terra
est corpus/ herbe et arbores sunt bona opera/
fructus et semina sunt virtutes et merita/
luminaria significant discretionem Sol
eternorum sapientiam/luna eternorum noticiam
Pisces qui semper sunt in aqua significant de
uotiones/volucres celestium contemplaciones
Iumenta pauperum adiutorium et subuenciones
Reptilia aliorum dolorum compassionem/ Bestie
significant demonum et viciorum [illegible]
Homo vero/ ad imaginem dei factus: de
signat moralis hominis compositionem/

Fig. 16. Ur Berchorius' "Biblia Moralis", tryckt i Ulm af Joh. Zainer 1474

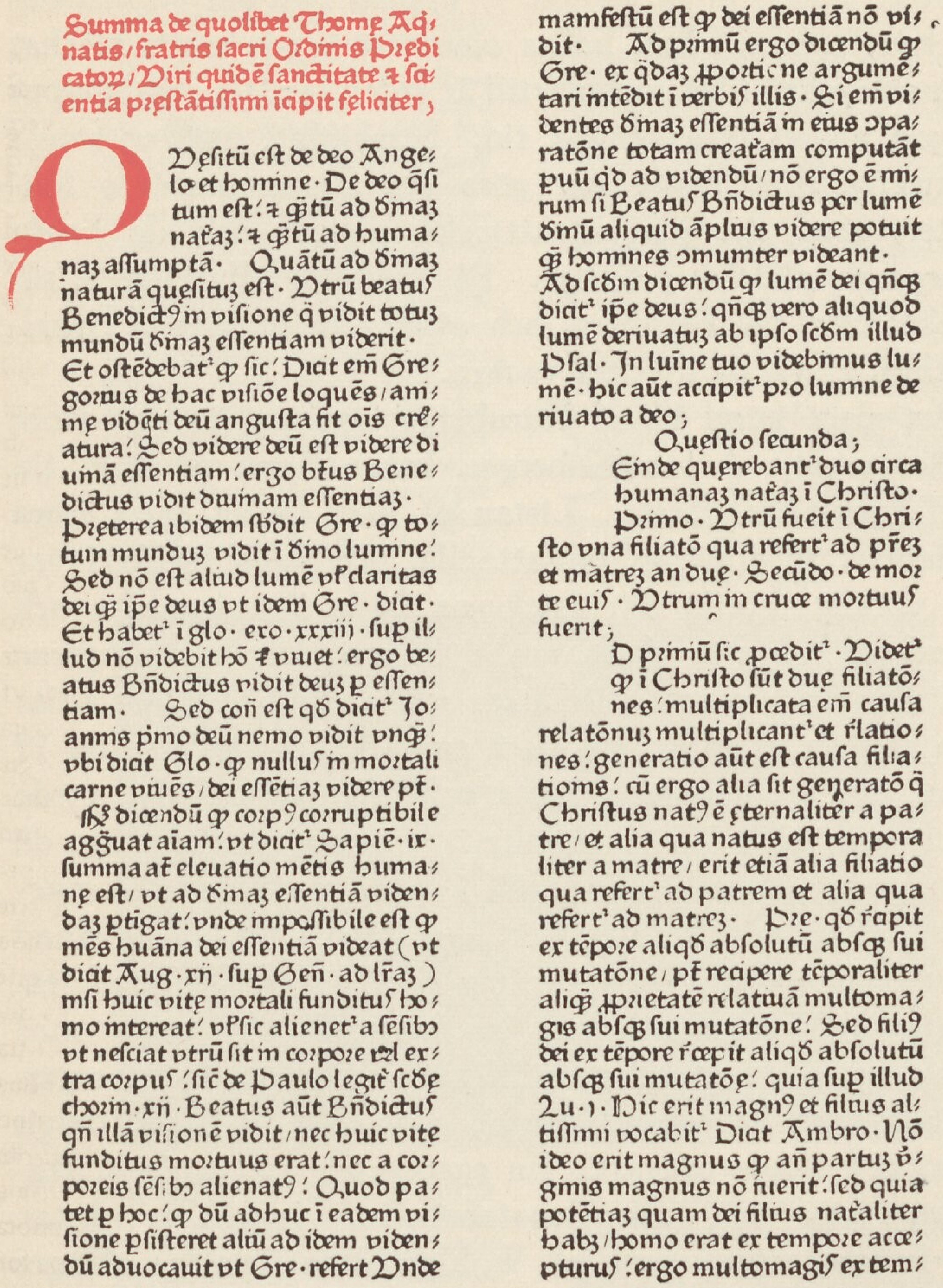
BEATISSIMO PATRI PAVLO SE
CVNDO PONTIFICI MAXIMO·
DONIS NICOLAVS GERMANVS

On me fugit beatissime pater. Cūq̧ summo
ingenio exquisitaq̧ doctrina ptolomeus cos
mographus pinxisse in his aliquid nouari
attemptaremus fore: ut hic noster labor in
multorū reprehensiones incurreret. Omnes
enim q̄ hanc nostram picturā que his tabu
las quas ad te mittimus continetur viderīt
geometrice presertim rationis ignari·ab ea
quā ptolomeus edidit·paululum abhorren
tem·certe nos·uel imperitie vel temeritatis
arguent Nā plane nos·aut ignorasse quid
egerimus·aut temere ausos esse·tantū opus
cōtaminare affirmabūt·cum aliq̄ ex parte il
lud immutatū cernent·non enim sibi persua
deri poterūt·nec fas esse existimabūt ut tā
tum virū quantus certe is fuit·si quis alius
pingendi orbis terrarū melior modus ex=
titisset·is eū fugisset·cū is solus fuerit·q̄ tā
inter multos excellētes cosmographos q̄ an
te se floruerūt modū videret·quo sitū terra
rum·oīm in tabulis primus pingeret Quasi
vero aut princeps ille poetarū homerus a
pisistrato in ordinē redigi·aut lucrecij diui=
nū opus a cicerone emēdari·aut tolletane ta
bule ab alfonso corrigi nequiuerint. Quare
hi sane erunt q̄ nihil laudabūt nisi qđ se in
telligere posse confidāt·quenq̧ sperabūt ani
mo & cogitatione cōplecti valere·eundē be
no pingendi orbis modū esse censebunt Et
cū obruentur crebritate linearū lōgitudina
liū nō eq̧ distantiū rarā illā & vastā ptolo=
mei picturam rectis lineis distinctā se malle
q̄ hanc nostrā multiplicē & comodā pendē
tibus inclinatisq̧ lineis discretā dicēt. Neq̧
vero nos hec ideo nunc dicimus vt quicq̄
in ptolomei pictura reperiatur qđ corrigi vt
emēdari·aut in ordinē redigi oportuerit cū
oīa ita scienter ac prudenter vir ille pinx
erit·vt nihil qđ ad rationē situs terrarū ī ei
us tabulis deesse videatur ·sed vt illos sue
argueremus ignorantie qui & cū nullā taliū
rerū scientiā·aut cognitionē teneant tñ inui
dia & liuore quodā moti si quid viderit ab
altero editum quod ingenijs eorū impar sit
statim ad eius vituperationē sese cōuertūt·
At si qui erūt qui non oīno geometrie siue
cosmographie expertes sint quiq̧ ipm pto
lomeū sepius legerīt ac picturā deinde no
strā placata mente contemplauerit· hi certe
nos aliq̄ laude dignos nō repħensione vt
illi putabūt. Prospicient enim nos opus ita
difficile atq̧ arduū suscepisse & ita egregie
ad exitū pduxisse vt illud mirari cogantur
p̄sertim cū nulla in re nos a ptolomei in ten
tione licet a pictura paululū deuicisse cōpe=
rient. Quod vt iam ita esse plane perspicere
possis. B. P. queso quid ille dicat et qđ nos
fecerimus parūper attēde. Ptolomeus qđē
quod facile in eius intellexerim scriptis du=
plicē pingēdi orbis terrarū rationē esse tra
dit Vnā eīn esse asserit·cū p̄ circulis vt eius
verbis vtar que sunt in octauo circa princi
piū libro rectas lineas facimus particularib᷒
in tabulis meridianos ipos non inclinatos
& flexos: sed inuicē eque distantes adnota
mus. Alterā vero esse testatur cum eius for
mā vbiq̧ flexis & inclinatis lineis vt ipsius
terre situs ratio exigit & nō rectis exprimi=
mus Harū porro rationū & si posteriorem
magis approbat vtpote artificiosorē ac sub
tiliorē: superiorē tamē ī pictura secutus est·

a 1

Fig. 17. Ur Ptolemeus' Cosmographia, tryckt i Ulm af Lien. Holl. 1482.

Summa de quolibet Thome Aquinatis / fratris sacri Ordinis Predicatorum / Viri quidē sanctitate et scientia prestātissimi īcipit feliciter;

QVesitū est de deo Angelo et homine. De deo qsitum est: et qntū ad diuinā naturā: et qntū ad humanā assumptā. Quātū ad diuinā naturā quesitū est. Utrū beatus Benedictus in visione q̄ vidit totū mundū diuinā essentiam viderit. Et ostēdebatur q̄ sic. Dicit enim Gregorius de hac visiōe loquēs / animē videnti deū angusta fit oīs creatura. Sed videre deū est videre diuinā essentiam. ergo btūs Benedictus vidit diuinam essentiā. Preterea ibidem subdit Gre. q̄ totum mundū vidit ī diuino lumine. Sed nō est aliud lumē vel claritas dei q̄ ipē deus vt idem Gre. dicit. Et habetur ī glo. ezo. xxxiiij. sup illud nō videbit hō et viuet. ergo beatus Bndictus vidit deū p essentiam. Sed con est qđ dicitur Joannis pmo deū nemo vidit vnq̄. vbi dicit Glo. q̄ nullus in mortali carne viuēs / dei essētiā videre pt. Rn̄d dicendū q̄ corpus corruptibile aggrauat aīam. vt dicitur Sapiē. ix. summa autē eleuatio mētis humane est / vt ad diuinā essentiā videndā ptigat. vnde impossibile est q̄ mēs huāna dei essentiā videat (vt dicit Aug. xij. sup Gen̄. ad lrā) nisi huic vite mortali funditus homo intereat. vel sic alienetur a sēsibus vt nesciat vtrū sit in corpore vel extra corpus. sicut de Paulo legitur scđe Chorin. xij. Beatus autē Bndictus qn̄ illā visionē vidit / nec huic vite funditus mortuus erat. nec a corporeis sēsibus alienatus. Quod patet p hoc. q̄ dū adhuc ī eadem visione psisteret aliū ad idem videndū aduocauit vt Gre. refert. Unde manifestū est q̄ dei essentiā nō vidit. Ad pmū ergo dicendū q̄ Gre. ex qdā pportione argumētari intēdit ī verbis illis. Si enim videntes diuinā essentiā in eius cōparatōne totam creatām computāt puū qđ ad videndū / nō ergo ē mirum si Beatus Bndictus per lumē diuinū aliquid āplius videre potuit q̄ homines cōmuniter videant. Ad scđm dicendū q̄ lumē dei qn̄q̄ dicitur ipē deus. qn̄q̄ vero aliquod lumē deriuatū ab ipso scđm illud Psal. In lumine tuo videbimus lumē. hic autē accipitur pro lumine deriuato a deo;

Questio secunda;

Einde querebantur duo circa humanā naturā ī Christo. Primo. Utrū fuerit ī Christo vna filiatō qua refertur ad prēm et matrē an due. Secūdo. de morte eius. Utrum in cruce mortuus fuerit;

D pmū sic pcedit. Videtur q̄ ī Christo sūt due filiatōnes. multiplicata enim causa relatōnū multiplicantur et relationes. generatio autē est causa filiatōnis. cū ergo alia sit generatō q̄ Christus natus ē eternaliter a patre / et alia qua natus est temporaliter a matre / erit etiā alia filiatio qua refertur ad patrem et alia qua refertur ad matrē. Pre. qđ recipit ex tēpore aliqđ absolutū absq̄ sui mutatōne / pt recipere tēporaliter aliq̄ pprietatē relatiuā multomagis absq̄ sui mutatōne. Sed filius dei ex tēpore recepit aliqđ absolutū absq̄ sui mutatōe. quia sup illud Lu. j. Hic erit magnus et filius altissimi vocabitur Dicit Ambro. Nō ideo erit magnus q̄ an̄ partū vgīnis magnus nō fuerit. sed quia potētiā quam dei filius naturaliter habz / homo erat ex tempore accepturus. ergo multomagis ex tem-

Fig. 18. Ur Thomas ab Aquinos "XII quodlibet", tryckt i Nürnberg af Joh. Sensenschmied 1474

enkla medel — ty ingen enda bokstaf är extravagant, hvilket annars är så vanligt — uppnår han där en helhetsverkan, som väl kan kallas oöfverträfflig i kraft, klarhet och uttrycksfullhet, och därtill är stilen lättläst som knappt någon annan från samma tid. Särskildt i med en smula schwung rubricerade ex. göra sig Sensenschmieds folianter, med sitt pergamenttjocka papper och de breda margerna alldeles präktigt. På 1480-talet flyttade S. sin verksamhet till Bamberg, och utgaf där en mängd ritualböcker, äfven de mycket vackra.

Än mera känd bland Nürnbergs tryckare är den store affärsmannen Anton Koberger, hvars firma på kort tid blef Tysklands största. Listan på hans förlag, mest stora folianter, är ofantligt omfattande, och hans tryckeri var en verklig fabrik, där böckerna både illuminerades och bundos. Fråga är dock, om ej de magnifika målningarne till stor del äro orsak till hans rykte, ty Kobergers stilar äro alldeles ej bland de mera anmärkningsvärda. Fig. 19 visar prof på den både bästa och originellaste (den torde dock vara bildad efter Bämler i Augsburg!) annars äro de ganska intresselösa. Ända till 1490-talet använde K. mycket litet träsnitt i sina verk, — bilden i fig. 19 är lånad från Köln — men då satte han sig i förbindelse med träsnidarne Wohlgemuth och Plydenwurff, och utgaf med deras hjälp ett af tidens ståtligaste bildverk, Nürnbergerkrönikan af Hartman Schedel, med mer än 2,000 delvis mycket lyckade träsnitt. En egendomlig andaktsbok, likaledes i stor fol., "Der Schatzbehalter" innehåller nästan än konstnärligare prof på Wohlgemuths förmåga. Några år senare bosatte sig mästaren Albrecht Dürer i Nürnberg och utgaf därifrån sina berömda träsnitts- och kopparsticksverk, troligen tryckta på eget privattryckeri. Vi böra

Offenbarung .CCCCCLXXVII.

starcken engel predigēd mit einer grossen stym-me. Wer ist wirdig auff zethun das buch vnnd auff zelösen seine insigel. Vñ keiner mocht we-der im hymel noch auff der erden. noch vnder d erde. auffthun das buch. noch es gesehen. Vñ ich weynet vil dz keiner was fundē wirdig auff zethun das buch. noch es zesehen. Vnnd einer von den alten sprach zu mir. Nit weyn. sih der leo von dem geschlecht iuda dy wurtzel dauid hat vberwunden auffzethun das buch vñ auff-zelösen seine siben insigel. Vñ ich sah. vnd secht in mitt des throns. vnd der vier tyer. vnd in mitt der alten ein lamb steen als erschlagen. das het siben hörner. vnd siben augen. die da sind die si ben geyst gotz gesant auff all erde. Vñ es kam vñ nam dz buch von der gerechtē des sitzendē auff dem thron. Vnd da er het auffgethan daz buch. die vier tyer. vnd dy vierundzweyntzig al-ten vielen nider für das lamb. vnd het ir yeglich er harpffen vñ guldin schenckvaß vol wolriech-ends geschmacks. das sind die gebet der heyli-gen. vñ sungen einen newen gesang sagēd. Her re du bist wirdig auffzethun das buch. vñ auff zelösen seine insigeln. wann du bist erschlagen. vnd hast vns erlöst got in deinem blut auß allē geschlecht. vnd zungen. vnd volck. vñ geburt. vñ du hast vns gemachet ein reych vnd priester. vñ sie werdē regieren dē vmbschweyff des throns vnd der tyer. vnd der alten. vnnd ir zal was tau-sent der tausent mit einer grossen stym sagend. Das lamb das da ist erschlagen. ist wirdig zu-empfahen die gotheyt. vnd krafft. vñ weyßheit vnd stercke. vnd ere. vnd die glori. vnd den segē. vnd alle geschöpff. dy da ist im hymel. vnd auff der erde. vnd vnder der erde. vnnd in dem meer. vnd die da sind in im. vnd ich höret sie all sagēd dez sitzenden auff dem thron vnnd dem lamb. Der segen. vnd die ere. vnd die glori. vñ der ge-walt in den welten der welt. Vnd die vier tyer sprachen Amen. Vnd die vierundzweyntzig al ten vielen nider auff ir antlytz vnd betten an dē lebenden in den welten der welt.

Vnd ich sah da dz lamb het auff gethan eins von den sibē in-sigeln. Vnd ich hört eins von den vier tyern als ein stym eins doners sagend. Kum vñ sih. vnd ich sah. vnd secht ein weysses roß. vñ der da saß auff im. der het einen bogen. vñ ein kron was im gegeben. vnd er gieng auß vberwindēd dz er vberwūnde. Vñ da es het auffgethan dz ander isigel ich hort dz ander tyer sagēd. Kum vñ sih. Vñ secht ein anders rotes roß gieg auß vñ der da saß auff im. dē wz gegebē. dz er nem dē frid vō der erde. Vñ dz sie sich erschlugē an einander. vnd ein groß schwert ward im gege-ben. Vñ da es het auffgethan das drit insigel. ich hort das drit tyer sagend. Kum vnd sih. vnd

Fig. 19. Ur den nionde högtyska bibeln, tryckt i Nürnberg af Ant. Koberger 1483

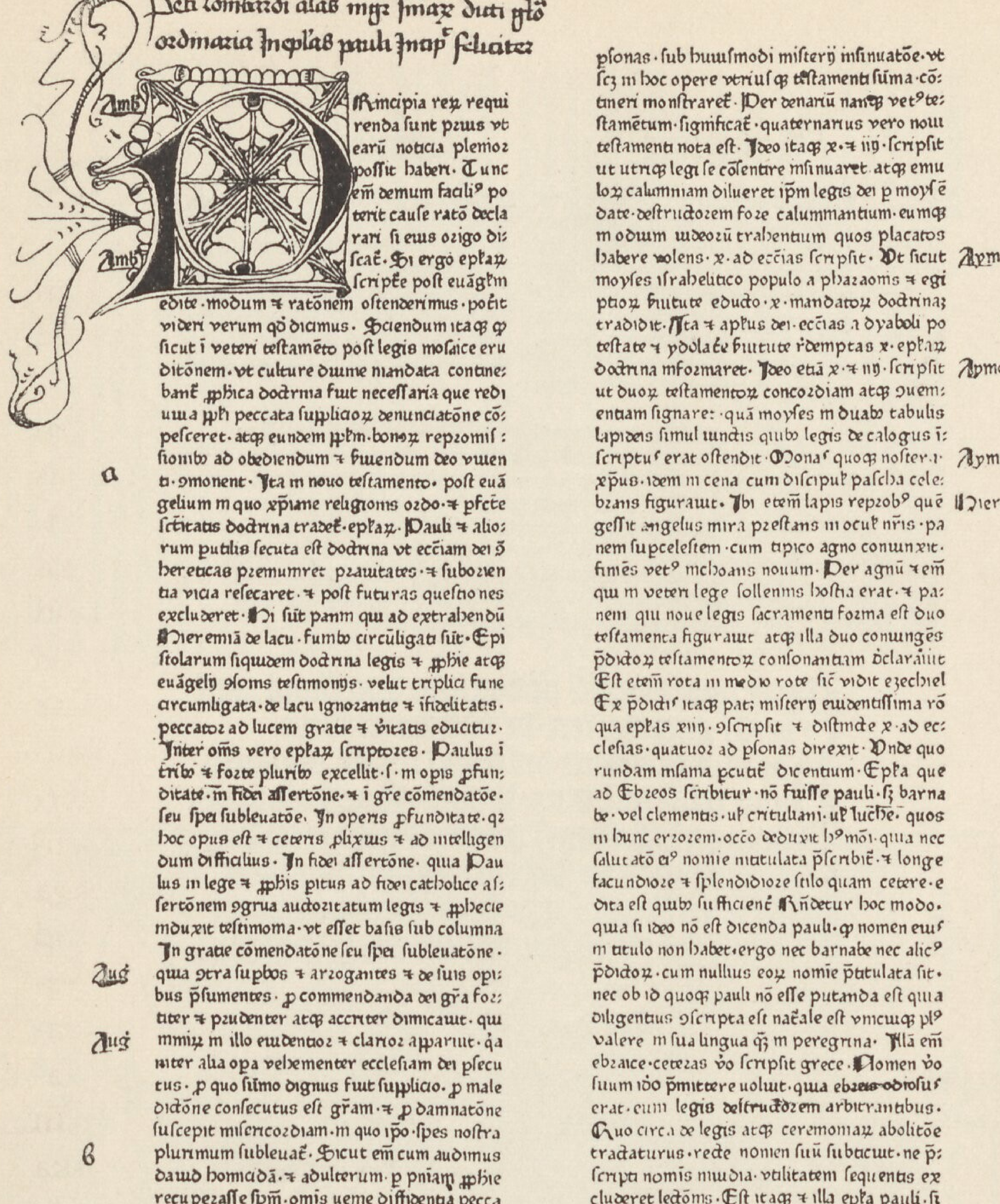
också nämna Hans Schönsperger, som 1517 tryckte Pfinzings underliga riddarroman om kejsar Maximilian, "Teurdanck", med Scheuffeleins härliga träsnitt och en högst egendomlig kanslistil, satt med så mycket slängar och krumelurer, att den ofta antagits vara trätafletryck.

I Speyer tryckte först en onämnd tryckare med nästan romansk stil, och sedan bland andra Petrus Drach en mängd ganska vackra arbeten.

Esslingens förste typograf var Conrad Fyner, hvilken började redan 1472. Vi bifoga i fig. 20 afbildning af hans äldsta typer, till prof på deras ytterst ålderdomliga snitt.

Michael Reyser i Eichstätt utgaf en hel del liturgiska tryck, och utmärker sig för att vara den förste i Tyskland som försökte insätta små kopparstick i tryckt bok. Den första staden i Nordtyskland, som inom sina murar hyste någon boktryckare, var, som sig ju borde, den stora hansestaden Lübeck. Lucas Brandis utgaf där 1475 sitt första daterade verk, en krönika, som han kallade Rudimentum novitiorum; det är ett praktfullt arbete, både i fråga om tryck och illustration. En annan Lübeckmästare, vid namn Bartholomeus Ghotan, är för Sverige af specielt intresse, i det han 1483 gjorde en resa till Stockholm, och således antagligen blef den svenska boktryckarekonstens fader. Äfven efter sin återkomst till Lübeck bibehöll han sina förbindelser med Sverige och tryckte för de svenska stiftens räkning präktiga missalböcker samt 1492 den kända vackra originalupplagan af Brigittas uppenbarelser, då han till hjälp vid träsnittens förfärdigande hade Vadstenamunken Gerhardus. (fig. 21).

Af öfriga nordtyska städer kunna vi nämna Rostock, där ett klostertryckeri uppkom redan 1476, och Danzig, där Konr. Baumgarten tryckte 1499.

Petri lombardi alias mgri sniaz dicti glo ordinaria in eplas pauli incipit feliciter

Amb — Amb

Principia rex requirenda sunt prius vt earu noticia plenior possit haberi. Tunc em demum facilius poterit cause rato declarari si eius origo discat. Si ergo eplaz scripte post euagliu edite modum et ratonem ostenderimus. poterit videri verum qd dicimus. Sciendum itaq q sicut i veteri testamento post legis mosaice eruditonem. vt culture diuine mandata continebant. pphica doctrina fuit necessaria que rediuiua ppli peccata suppliciorum denunciatone compesceret. atq eundem pplm bonorum repromissionib ad obediendum et fruendum deo viuenti commonent. Ita in nouo testamento. post euagelium in quo xpiane religionis ordo et pfecte scitatis doctrina tradit. eplaz. Pauli et aliorum putlis secuta est doctrina vt ecciam dei ... hereticas premumret prauitates et suborientia vicia resecaret. et post futuras questiones excluderet. Hi sunt panni qui ad extrahendu hieremia de lacu. funib circuligati sut. Epistolarum siquidem doctrina legis et pphie atq euagelij conis testimonijs. velut triplici fune circumligata. de lacu ignorantie et infidelitatis. peccator ad lucem gratie et virtutis educitur. Inter oms vero eplaz scriptores. Paulus i trib et forte plurib excellit. s. in opis pfunditate. in fidei assertone. et i gre comendatoe. seu spei subleuatoe. In operis pfunditate. qz hoc opus est et ceteris plixius et ad intelligendum difficilius. In fidei assertone. quia Paulus in lege et pphis pitus ad fidei catholice assertonem ogrua auctoritatum legis et pphecie induxit testimonia. vt esset basis sub columna In gratie comendatone seu spei subleuatone. quia contra supbos et arrogantes et de suis opibus psumentes. p commendanda dei gra fortiter et prudenter atq acriter dimicauit. qui nimiz in illo euidentior et clarior apparuit. qa inter alia opa vehementer ecclesiam dei psecutus. p quo sumo dignus fuit supplicio. p maledictone consecutus est gram. et p damnatone suscepit misericordiam. in quo ipo spes nostra plurimum subleuat. Sicut em cum audimus dauid homicida. et adulterum. p pniam pphie recuperasse spm. omis ueme diffidentia peccatori tollitur. ita cum saulem prius eccie psecutorem. postea factum aplm. et pdicatorem aduertimus. no modicu spes nostra attollit. Indo est q i eccia hee eple plus ceteris frequentat vt psal. do. magis alijs pphijs. Sciendum est vo q xiiij. scripsit eplas. x. ad eccias. iiij. ad psonas. sub huiusmodi misterij insinuatoe. vt scz in hoc opere vtriusq testamenti suma contineri monstraret. Per denariu nanq vet testametum significat. quaternarius vero noui testamenti nota est. Ideo itaq x. et iiij. scripsit ut utriq legi se cosentire insinuaret. atq emuloz calumniam dilueret ipm legis dei p moyse date destructorem fore calumniantium. eumq in odium iudeoru trahentium quos placatos habere volens. x. ad eccias scripsit. Vt sicut moyses israhelitico populo a pharaonis et egiptioz seruitute educto. x. mandatoz doctrina tradidit. Ita et aplus dei eccias a dyaboli potestate et ydolatre seruitute redemptas x. eplaz doctrina informaret. Ideo etia x. et iiij. scripsit ut duoz testamentoz concordiam atq cuenientiam signaret. qua moyses in duab tabulis lapideis simul iunctis quib legis decalogus i scriptu erat ostendit. Dona quoq noster r xpus. idem in cena cum discipul pascha celebrans figurauit. Ibi etem lapis reprob que gessit angelus mira prestans in ocul nris. panem supcelestem. cum tipico agno coniunxit. finies vet inchoans nouum. Per agnu etem qui in veteri lege sollennis hostia erat. et panem qui noue legis sacramenti forma est duo testamenta figurauit. atq illa duo coniunges pdictoz testamentoz consonantiam declarauit. Est etem rota in medio rote sic vidit ezechiel Ex pdictis itaq pat; misterij euidentissima ro qua eplas xiiij. oscripsit et distincte x. ad ecclesias. quatuor ad psonas direxit. Vnde quorundam insania pcutit dicentium. Epla que ad Ebreos scribitur no fuisse pauli. s barnabe. vel clementis. ul crituliani. ul luche. quos in hunc errorem. occo deduxit h'moi. quia nec salutato c nomie intitulata pscribit. et longe facundiore et splendidiore stilo quam cetere edita est quib sufficiens rndetur hoc modo. quia si ideo no est dicenda pauli. q nomen eius in titulo non habet. ergo nec barnabe nec alic pdictoz. cum nullius eoz nomie ptitulata sit. nec ob id quoq pauli no esse putanda est quia diligentius oscripta est naeale est vnicuiq pl valere in sua lingua q in peregrina. Illa em ebraice. ceteras vo scripsit grece. Nomen vo suum ido pmittere uoluit. quia ebreis odiosus erat. cum legis destructorem arbitrantibus. Quo circa de legis atq ceremoniaz abolitoe tractaturus. recte nomen suu subticuit. ne pscripti nomis inuidia. vtilitatem sequentis excluderet lectonis. Est itaq et illa epla pauli. sicut et alie. De ordine q eplaz queri solz. qre no eo ordine sut disposite. quo ab aplo edite. Ex constat no esse. cum epla que Romanis scribitur prima ponat. que tn ante oms alias non est scripta. Epla em que ad Corintheos scribit. ante istam scripsisse videt. quia hac de

a — Aug — Aug — b — de nuo eplaz — Aymo — d — Aymo — Aymo — Hiero — Orig

Carthusie in Buxheim

Fig. 20. Ur Petr. Lombardus' kommentar öfver Pauli bref, tryckt i Esslingen af Konr. Fyner omkring 1472

Reuelatões· Extrauagãtes·

Timeo φ dñs ihũs se ⁊ suã sctãm.i vos ultione diuina vindicabit. eo φ tã pertinacit̃ hec sctã impugnatis. Et cũ hoc sepati sunt. Statimq3 manus dñi i ipm seuiebat. tãtaq3 lepra corpus suum magis ac magis infecit. vt nullus fratrum cõuentus illius. secũ comedere. bibere. aut cõuersari audebat. seu aliqđ seruicium impẽdere. donec viã carnis trãsijt vniuerse. deus sit ei propici⁹. ¶ Quam periculosum est sancte Birgitte detrahere. aut reuelationibus celitus sibi factis ausu temerario contraire. patet ex suppositis Et xc et. xcij. cap. vj. li. reuelatõm. quõ diuina iusticia viriliter retribuit facientibus superbiam. A qua nos ꝓtegat deus trinus et vnus. Amẽ

Finit diuinũ volumen omniũ celestiũ Reuelationũ precelecte sponse xpi. Sancte Birgitte de regno Swecie. A religiosis patribus originalis monasterij Sanctarũ marie et Birgitte in watzstenis. Prematuro studio et exq̃sita diligẽtia Jn hos suprascriptos numerum et ordinẽ. accuratius cõportatũ. Ut si forte alique alie reuelationes sicut reptum est. beate Birgitte p errorem aut temerarie a quoφ quolibet ascribant̃ Preter has que in hoc presenti volumine. aut in vita seu legenda sancte Birgitte maiori continẽtur. tanφ false et erronee decernẽtur. Laus sit oĩpotenti deo. Amen

Mille quadringẽti nonaginta duo simul anni
Christi quando fere· de natiuitate fuere
Hoc mundi lumen· miserans celeste volumen
Quod dedit ipse deus· Impssit Bartholomeus
Ghotan | tũc sospes· Lubcensis ciuis et hospes
Sit laus inde deo· Sit merces bartholomeo
Pax sit terrigenis | requies animabus egenis
Regnũ Gothorũ muniat deus atq3 Suecorũ

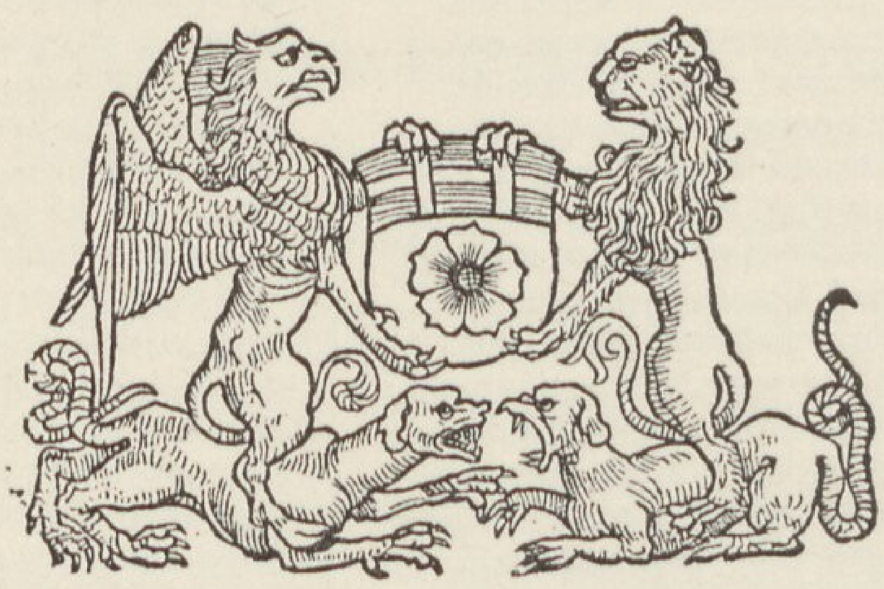

Fig. 21. Ur Brigittas uppenbarelser, tryckt i Lübeck af Barthol. Ghotan 1492

Die offinbarung

Johannis. LXXXIIII.

den heyligen/vnd den/die deynen namen furchten / den kleynen vnnd den groſſen/vnd zuuerderben/die die erden verderbet haben/Vnd der tempel Gottis ward auffthan ym hymel / vnd die archa ſeynes teſtaments wart ynn ſeynem tempel geſehen/vnd es geſchahen blitzen vnd ſtymmen vnd donner vnd erdbeben vnd eyn groſſer hagel.

Vñ es erſcheyn eyn gros zeychen ym hymel/ Eyn weyb mit der ſonnen bekleydet/vnd der mond vnter yhren fuſſen/vñ auff yhrem hewbt eyn kron von zwelff ſternen / vnd ſie war ſchwanger vnd ſchrey/vnnd war ynn kindsnoten vnd gequelet das ſie gepure / Vnnd es erſcheyn eyn ander zeychen ym hymel/vñ ſihe / eyn groſſer rotter drach/der hatte ſieben hewbter vnd zehen horner / vnnd auff ſeynen hewbten ſieben krone/vnd ſeyn ſchwantz zoch den dritten teyl der ſternnen/vñ warff ſie auff die erden.

Vnd der drach trat fur das weyb/die geperen ſolt/auff das/wenn ſie geporn hette/er yhr kind freſſe/vñ ſie gepar eynen ſon eyn menlin/ der alle heyden ſollt weyden mit der eyſern ruthen/ vnd yhr kind ward entruckt zu Gott vnd zu ſeynem ſtuel/vnnd das weyb entflohe ynn die wuſten/do ſie hat eynen ort bereyt von Got / das ſie da ſelbs erneeret wurd tauſent zwehundert vnd ſechtzig tag.

Vnd es erhub ſich eyn krieg ym hymel / Michael vnd ſeyne Engel ſtrytten mit dem drachen/vnd der drach ſtreyt vnd ſeyne Engel/vñ vermochten nicht/ward auch yhr ſtet nicht mehr funden yhm hymel / vñ der gros drach / die alte ſchlang/die da heyſt der teuffel vñ Satanas / ward auswor ffen / der die gantze wellt verfuret / vnnd ward worffen auff die erden/ vnd ſeyne Engel wurden auch worffen.

Vñ ich horet eyn groſſe ſtym /die ſprach ym hymel/Nu iſt das heyl vnd die krafft vnd das reych vnſers Gottis worden/vnd die macht ſeynes Chriſtis/weyll der verworffen iſt/der ſie verklaget tag vnd nacht fur Gott/vnd ſie haben yhn vberwunden durch des lambs blut vnd durch das wort yhrer zeugnis / vnd haben yhre leben nicht geliebt bis an den todt/Darumb frewet euch yhr hymel vñ die drynnen wonen/ weh denen die auff erden wonen vnd auff dem meer/ denn der teuffel kompt zu euch hynab/vnd hat eynen groſſen zorn / vnnd weys/das er kleyne zeyt hat.

Vnd da der drache ſahe/das er verworffen war auff die erden/verfolget er das weyb die das menlin geporn hatte / vnd es wurden dem weybe zween flugel geben von eynem groſſen Adeler / das ſie ynn die wuſten floge / an yhren ort / da ſie erneret wirt eyne zeyt vnnd zwo zeyt vnd eyn halbe zeyt fur dem angeſicht der ſchlangen / vnd die ſchlange ſchoſs nach dem weybe aus yhrem mund eyn waſſer wie eyn ſtrom/ das er ſie erſeufft/vnd die erde halff dem weybe/ vnd thet yhren mund auff vñ verſchlang den ſtrom/den der drach aus ſeynem mund ſchos/ vnd der drach ward zornig vber das weyb/ vnd gieng hyn zuſtreytten mit dem andern von yhrem ſamen / die da Gottis gepot halten vnnd haben das zeugnis Jheſu Chriſti / vñ ich trat an den ſand des meris.

p Das dreytzehend

Fig. 22. Ur Luthers äldsta daterade upplaga af Nya Testamentet, tryckt i Wittenberg af Melchior Lotther 1522

Leipzig, i vår tid den tyska bokindustriens centralpunkt, hade ej några intressantare mästare under hela incunabeltiden, och vi torde nu kunna sluta vår hastiga öfversikt öfver Tyskland med omnämnande af reformationens vagga, Wittenberg, som på 1520-talet genom Luther blef brännpunkten för tidens kultur, och i följd däraf ock under denna period en viktig tryckort. I stora upplagor sökte sig reformatorernas större och mindre skrifter ut öfver hela världen, och trots all konkurrens genom eftertryck gjorde Wittenberg-mästarne, Melchior Lotther, Johan Grünenberg, Nickel Schirlentz, Georg Rhau, Hans Lufft, för att nämna de viktigaste, präktiga affärer. Därtill kom, att med den store konstnären Lucas Cranach och hans skola ryckte den lilla sachsiska universitetsstaden äfven upp i första ledet i fråga om konstnärlig bokutstyrsel. Vi bifoga i n:o 22 facsimile ur det berömda och dyrbara äldsta daterade Luther-Testamentet af 1522, tryckt af Melchior Lotther. 1524 tryckte samme man på samma ställe, ehuru med fingerad tryckort Leipzig, det äldsta skandinaviska Nya Testamentet på danska, med präktiga träsnitt af Cranachs lärjunge Leigel.

Vi gå nu öfver till Italien, och skola i Boktryckerikalenderns nästa årgång hufvudsakligen fästa oss vid de där uppkomna och numera så småningom nästan öfverallt segrande romanska stilsorterna.

"ECCE MUNDUS"

En engelsk bokbindares arbete

Bland minnena från en studieresa i England sommaren 1903, framstår en stämningsbild från ett litet oansenligt bokbinderi i en af Londons förstäder, hvilken lämnat ett outplånligt intryck af lugn och frid, — en stark motsats mot det eljest så jäktande och brådskande lifvet i denna stora människo-myrstack. — Dock, att säga endast lugn och frid vore alldeles för litet, i denna känsla fanns en förnimmelse af ett lifslångt arbete med ideel tendens, en sträfvan att komma öfver, bortom det tomma maskinartade hvardagslif, som i arbetet endast ser ett medel för uppehället, — det kändes att arbetet i denna lilla verkstad var något långt mer. Det har lämnats tid och plats för konst och känsla i arbetet, — och detsamma har blifvit en glädje för arbetarne. — Det lilla bokbinderiet, svårfunnet för en icke Londonbo, ligger med sin framsida mot en tyst och aflägsen gata i Hammersmith, N:o 15 Upper Mall. En mycket gammal liten stenskulptur öfver ett fönster påminner om en dufva, med eller utan afsikt symboliserande namnet "Doves Bindery", som läses på en liten skylt ofvan dörren. Däruppe på kontoret — mästarens eget arbetsrum, där alla utkast till dekorationer af bokbanden

göres, — där står vår värd, efter att på det mest oförbehållsamma och vänliga sätt ha visat ej endast verkstaden och arbetet samt äldre och nyare bokband, som i elegans och utförande väl knappast någonstädes, med undantag af ett enda ställe i England, kunna finna sina likar, — utan också hela sin privata bostad. Eftermiddagssolen, återspeglad i den förbiflytande Thamesfloden, kastar ett förgyllande sken på mästaren-filosofen, där han står med den stora, mjuka katten i famnen, som han måst taga bort ur stolen vid skrifbordet, för att besökaren skulle kunna sitta ner och skrifva in sitt namn i främlingsboken. Hans enkla, sympatiska och djupa väsen, som utvecklats under intim vänskap med sådane män som Ruskin, William Morris, Burne Jones m. fl. men som samtidigt tycktes söka ett förtroligt umgänge med hvar och en af sina underlydande, kunde ej annat än utöfva ett sådant inflytande på arbetarne att de måste älska arbetet och arbetsgifvaren.

En af hans förnämsta drifkrafter syntes vara hans kärlek till boken, — "den sköna boken" — (The book beautiful), hvilken det är hans sträfvan att alltjämt försköna, ej endast genom utsirning af bokens inre, utan genom ett gediget och konstnärligt arbete "från perm till perm", och detta sitt ideal har han lyckats att ingjuta hos hvar och en af sina elever och arbetare, så att till och med den lilla gumman som falsar tryckarken utför sitt arbete, ej mekaniskt och slött, utan med glädje, därför att hon vet, att den blifvande bokens skönhet till stor del beror på, att hvarje ark blir viket just rätt, — och så vet hon att hennes arbete ej blir fördärfvadt i häftningen, eller att boken skall få ett underhaltigt, "billigt" band, utan kanske ett af de vackraste banden som firman, — d. v. s. hennes principal, någonsin levererat.

T. J. COBDEN-SANDERSON

Mr Cobden-Sandersons verkstad i Hendon 1884—1891

Samma känsla har hvar och en af arbetarne.

Under besöket i rummet, där handförgyllningen och häftningen utfördes, var det en glädje att se såväl den ene som den andre med intresse förevisa huru arbetet utfördes "hos dem" i motsats till hur det brukar utföras på de stora industrietablissementen, där kvantiteten, ej kvaliteten är hufvudsak.

Sedan sålunda den viktiga namnskrifningen utförts — med gåspenna —, glider blicken omkring i rummet; det är ett hemtrefligt intryck man får, fastän färdiga och ofärdiga böcker ligga uppstaplade på bord och hyllor rundt omkring, — men på väggarne ses hastigt utförda utkast och teckningar, om hvilka vår värd förklarande upplyser, att t. ex. den ena är ett första utkast af William Morris till bandet på "The Great Chaucer", och andra äro utförda af vännen Burne Jones, — och ofvanför eldstaden ses dels ett penntecknadt porträtt af mästaren, och dels ett porträtt i olja af hans hustru, — slående likt Madame Mary Le Brun, — samt mellan dem bägge en fotografi af deras dotter, — den intagande och enkla fjortonåringen, som nyss blifvit presenterad i andra rummet, där hon höll på att föra firmans räkenskaper.

Men genom det öppna fönstret, som vetter åt floden, ses den lilla trädgården med clematis, rosor och andra blommor, och i en berså invid stenfoten åt floden sitta verkstadens arbetare vid sitt eftermiddagsté, muntert skämtande. — Utsikten från trädgården är den allra härligaste, — uppåt och nedåt floden gröna stränder, med inbäddade boningshus i den hemtrefliga engelska stilen, utan alla dessa afskyvärda torn och grannlåtsutsprång, som känneteckna den s. k. villastilen hemma hos oss. — Långt bort i sommarluften synes den stora stadens ko-

lossala byggnader, — Babel med sitt torn, i motsats mot detta lilla paradis.

Här, i denna lilla vrå, har alltså mr Cobden-Sanderson sedan 1893 arbetat på förverkligandet af sina ideal; — ofta i intim samverkan med sina bästa vänner, Burne-Jones, Morris m. fl., hvilken sistnämnde bodde vägg om vägg med mr Sanderson. "The Kelmscott House" i London ligger nämligen sida vid sida med "The River House", mr Sandersons boningshus och endast några få steg från "The Doves Bindery" och "The Doves Press", ett boktryckeri som öppnades år 1899 och samarbetar med bokbinderiet.

Huru mr Sanderson kom sig för att bli bokbindare omtalar han i "British Bookmaker" år 1890:

"Jag föddes 1840. År 1857 blef jag på egen önskan lärling hos en ingeniör och arbetade ungefär ett år såsom ritare, men tyckte ej om yrket såsom sådant, utan fick på egen begäran kontraktet brutet, och började studera för att komma in i Cambridge och kyrkan. — Jag blef inskrifven i Trinity-College, Cambridge, år 1860 och läste på matematiska graden, men 1863, då jag under tiden uppgifvit tanken på att bli teolog, lämnade jag universitetet utan att bry mig om hvarken betyg eller promotion, (hvilka jag ju möjligen ej heller vunnit, om jag också försökt). Jag hatade, då som nu, täflingssystemet och det hinder detsamma utgör för alla universitetsstudier.

Under följande 7 eller 8 år sysselsatte jag mig hufvudsakligen med Carlyle och litteratur, (mestadels tysk filosofi, — hvilket kanske ej kan räknas såsom litteratur), samt för utkomstens skull gjorde jag små försök i medicin och skriftställeri.

År 1870 tillät jag mig att bli kallad såsom advokat, för att nedtysta förfrågningar om hvad jag sysselsatte mig med.

1883 öfvergaf jag detta för att bli handtverkare. Jag hade nämligen börjat förtvifla om att kunna inhämta kunskaper (i filosofisk betydelse), men hoppades att ännu på handtverkarevis kunna blifva eller göra något.

Så småningom blef detta utgångspunkten för mitt lifs alla idéer. Jag började se samhället med dess behof och utveckling såsom i sig själf ett konstverk, hvilket behöfde göras sundt och skönt, samt konsterna och handtverkena såsom medlen därtill. Detta syntes mig vara hufvudidéen, till hvilken hela mitt lif hade sträfvat.

För att fortsätta: år 1883, då jag slutade såsom advokat, fick jag genom mr De Coverly's vänlighet tillåtelse att arbeta i hans verkstad samt lära mig de första grunderna i bokbindareyrket under hans ledning. Han undervisade mig under sex månader med största tålamod och beredvillighet.

Då jag år 1884 lämnade honom, satte jag upp en verkstad "för mig själf" i Maidenlane. — Det var min och min hustrus afsikt att hålla en verkstad samt vaka öfver den på fullkomligt medeltida sätt. Men efter ett års förlopp fann jag att det kunde gå lika bra eller bättre att ha verkstaden på landet, och följaktligen flyttade vi ut till Hendon år 1884.

I medeltal arbetar jag fem eller sex timmar om dagen, och utför allt arbete med hjälp af min hustru, som "syr" (häftar) och det utmärkt väl.

Jag har alltid i föredrag och på hvad sätt som helst försökt framhålla yrkeslifvet, såsom jag uppfattar det, och värdet af lifsvillkoren i lifvet, samt att visa att ett af ändamålen med lifvet, om också icke det slutliga, står att finna i medlen för detsammas uppehälle.

Detta anser jag vara mitt lifs stora upptäckt, och ett svar

på frågan som jag gjorde mig själf för flere år sedan: "Hvad är meningen med lifvet? Hvad är dess ändamål?"

Sina vyer speciellt angående bokbinderi och huru en verkstad bör vara, framhåller mr Cobden-Sanderson, då han säger att "bokbindning har sitt ursprung i en önskan att föreviga tanken"; samt vidare att "i bokbinderi såsom i så många andra yrken böra hand och sinne förenas samt så långt möjligt böra alla de olikartade arbeten, som behöfvas för att binda och dekorera en bok, förenas hos en arbetare."

"Dock må, för att koncentrera och stimulera yrket och den därmed förenade industrien samt för att bilda en stor och bestämd tradition, under hvars inflytande en lärling må kunna bli bättre undervisad och inspirerad att utföra bättre arbete och uppfatta det i sitt rätta ljus, — därföre må ett antal yrkesmän samlas i en verkstad och utföra arbete såsom en man. — Det är ej så mycket formen som anden och uppfattningen i en verkstad, som jag anser för närvarande behöfver förbättras. En människa må mycket väl blifva satt till arbete af en annan, och många män och kvinnor kunna mycket väl samarbeta för att utföra ett enda arbete. Det viktiga i saken är att där finnes en gemensam och väl förstådd uppfattning om hvad arbetet är och bör vara, samt en gemensam och energisk önskan att medverka till arbetets fullbordan, hvar och en i sin mån, för arbetets skull och för arbetarens eller till och med för firmans skull. Och om jag tillåtes föreslå en reform i detta afseende, skulle det vara verkstadens omdanande från en plats, där arbetaren förtjänar sin lön eller får förtjänst, till ett ställe, hvarest lifvets största nöje och ära kan eftersträfvas, nöje i handens intelligenta arbete och ära i bildandet och uppehållandet af en stor historisk tradition".

Att mr Cobden-Sanderson äfven i praktiken har sökt fullfölja detta sitt ideal om en stor tradition blef mig fullkomligt klart då jag, tillsammans med några f. d. skolkamrater, gjorde ett besök hos en af hans lärlingar, som värdigt efterlefvat och fullföljt de lärdomar, mästaren gifvit: mr Douglas J. Cockerell, som äfven han efter slutad lärotid och flere års arbete i egen verkstad inne i "myrstacken", numera har sin verkstad ute på landet i Ewell, en annan af de otaliga förstäderna till London, belägen omkring en half timmas färd därifrån.

Mr Cockerell, hvars arbeten vi svenskar hade nöjet beskåda under Bokindustriutställningen här i Göteborg år 1900, och som skref en artikel om engelska bokband i Kalenderns sista årgång, började som lärling hos mr Cobden-Sanderson, då "The Doves Bindery" öppnades på sin nuvarande plats år 1893, och fick under sin tid såsom arbetare därstädes utföra åtskilliga arbeten för William Morris, hvilket visar att mr Cockerell lärde sitt yrke, ej blott för förtjänstens skull, utan för det nöje det gaf honom. — Under verkstadstiden i staden, vid Denmark Street och senare vid Guilbert Street hade också mr Cockerell en god hjälp af sin hustru, — ett i sanning vackert drag hos dessa engelska kvinnor, att om också i smått, dock i någon mån förhjälpa till idealets förverkligande, — så länge verkstaden är förlagd i hemmet.

Förflyttningen till landet, år 1902, kallar mr Cockerell "en stor succes". — Och af allt att döma syntes det så. Ett förtjusande trefligt hem, — "Ivy Cottage", — omgifvet af blommor och gröna gräsmattor; invändigt möbleradt med enkla smakfulla möbler, tecknade af honom själf, — och verkstaden tvärs öfver gräsmattan med sol och landtluft i öfverflöd för arbetarne, hvilka också syntes arbeta

med lust och ifver, äfven här utförande de allra bästa bokband England f. n. kan uppvisa.

Mr Cockerell undervisar sedan 1897 i Londons stadsfullmäktiges Konst- och Yrkesskola på Regent street.

Såsom slutord vill jag anföra följande ord ur Cobden-Sandersons bok "Ecce Mundus", karakteristiska för honom själf och hans arbete:

"Hufvudprincipen i mitt ideal är detta, att då arbetarens sysselsättning, ensidigt utförd, synes vara och verkligen är ett enformigt göromål, ett läggande af sten på sten, och intet annat, detsamma då det fullföljes med full kunskap om det logiska sammanhanget mellan alla dess procedurer, full kunskap om dess kooperativa och historiska utveckling, dess ändamål och möjligheter, skall befinnas i sig själf innebära moment af ett högt ideal, samt ännu mera, vara medlet till en bättre världsåskådning, väl ägnad att gifva frid åt sinnet och inspiration och styrka åt arbetarens hand.

Sålunda rekommenderar jag handtverkarens lif åt alla, handtverkarens, hvilken i det lilla arbetar i det storas anda."

C. Axel Goës

KRISTIAN KONGSTAD

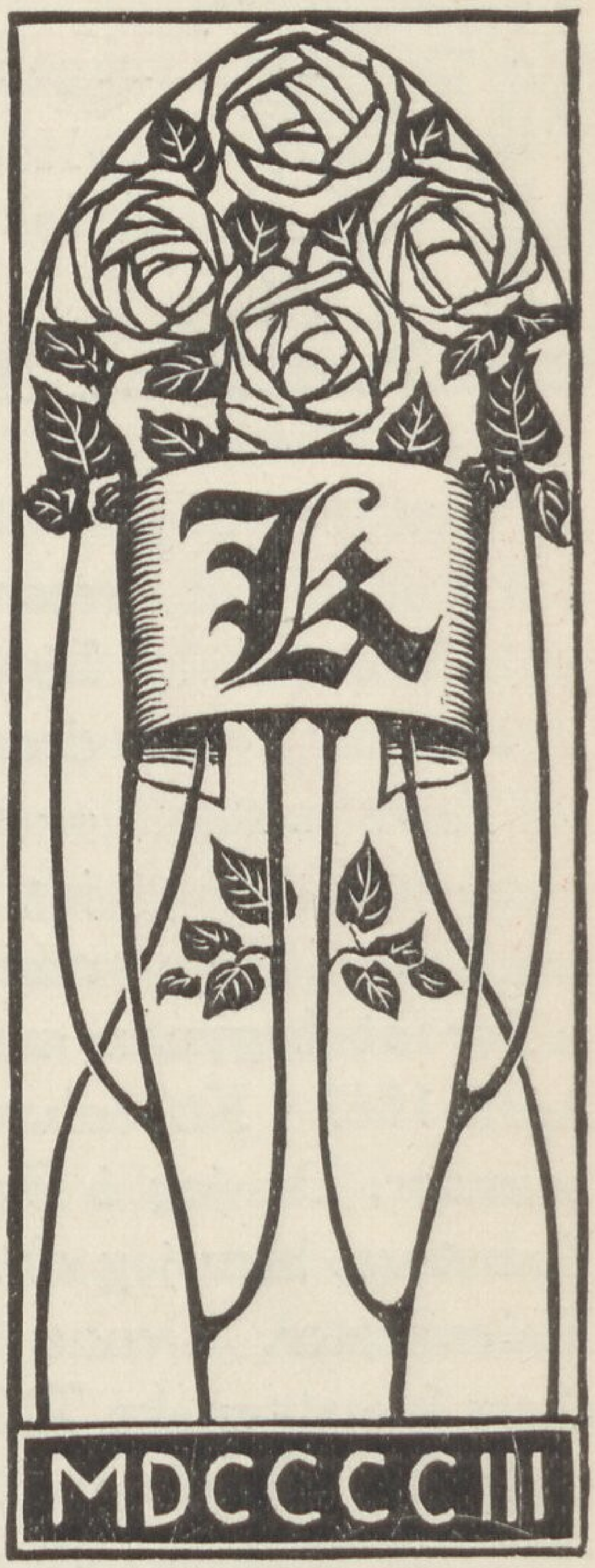
Konstnär, träsnidare, boktryckare

Herr Wald. Zachrisson!

Deres venlige Anmodning om at skrive nogle Linjer om mig selv til Bogtrykkeri-Kalenderen sætter mig i Grunden i Forlegenhed, — det er en vanskeligere Opgave end jeg straks havde tænkt mig, men lad mig pröve derpaa.

For at begynde med Begyndelsen, jeg er födt den 9de April 1867 i Köbenhavn hvor min Fader var Brændevinsbrænder. Da jeg i Drengeaarene ytrede Lyst til at blive Kunstner, blev jeg efter Konfirmationen sat i Lære hos en Malermester. Denne Maade at imödekomme unge Menneskers kunstneriske Tilböjelighed paa er desværre ret almindelig her tillands og förer vist sjældent til noget godt, idet praktisk Malerhaandværk strengt taget ikke har mere med Kunst at göre end mangfoldige andre Professioner. For mit Vedkommende blev Resultatet en stærk Lede ved den fede massive Oliefarve og en ikke mindre Afsky for det törre og döde Limfarvemaleri, men denne Omstændighed kan jeg maaske takke for, at jeg senere hen ikke blev Maler, men hurtigt vendte al min Interesse mod Illustrationskunsten. Imidlertid sled jeg de fem Læreaar tilende, — vaskede Nödtörftshuse i Tivoli, smurte Plankeværker og

skablonerede Laurbærblade paa Grossererlofterne. Mit Svendestykke kneb sig med Möje gennem de ærværdige Malermestres Censur og naar jeg nu tænker tilbage derpaa maa jeg i mit stille Sind give de höje Dommere Ret, — særlig erindrer jeg et Stykke Marmor som havde en paafaldende Lighed med Schweitzerost.

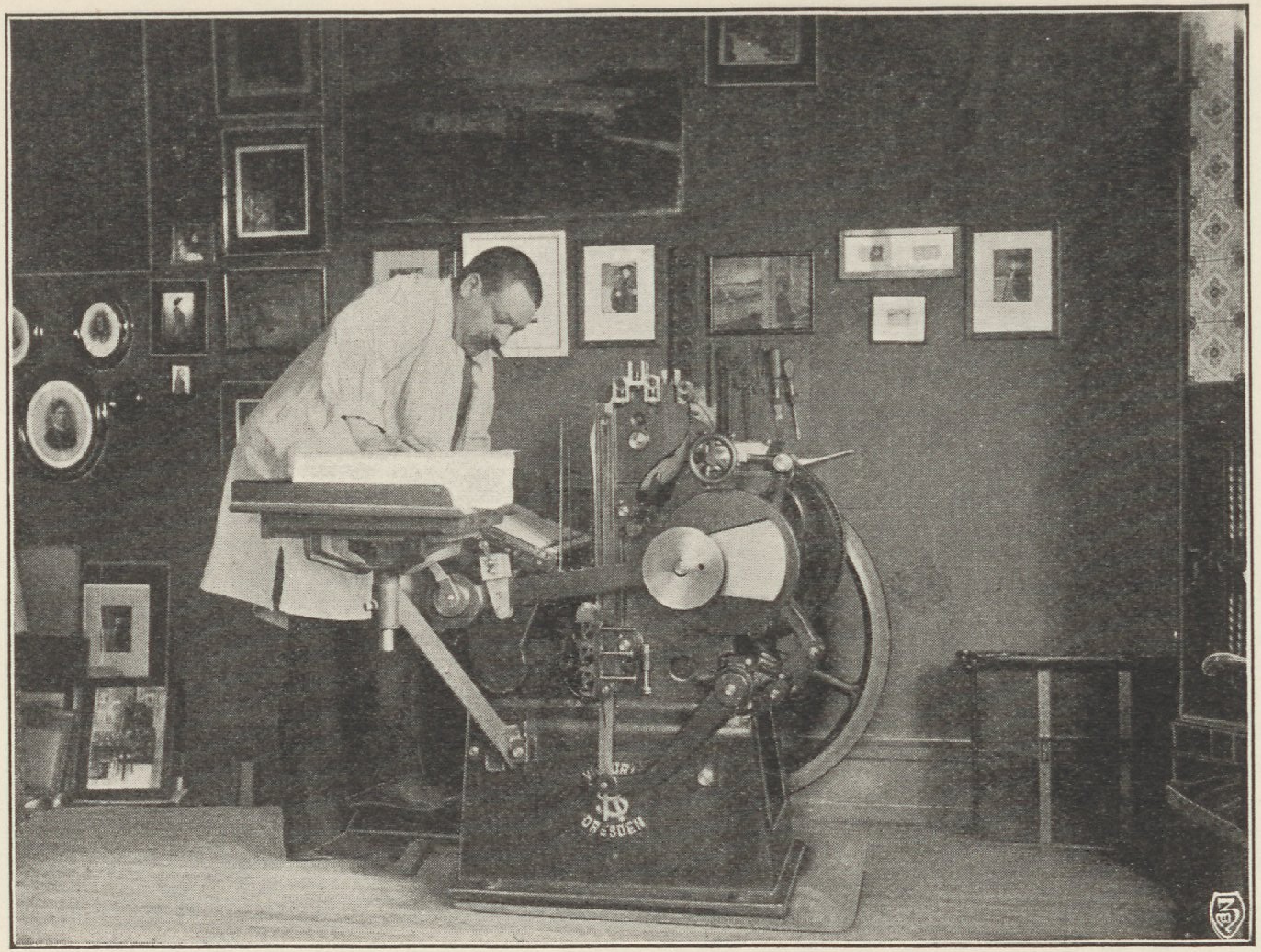
Tryckarmärke

I disse fem Trængselsaar besögte jeg om Aftenen teknisk Selskabs Skole. Med Fliden var det kun saa som saa. Min Interesse for antike Gibsornamenter var paa det Tidspunkt ikke overvældende og det hændte nu og da, at den sank ned under Nulpunktet naar jeg havde arbejdet mig træt paa saadan en Sortkridtstegning uden at det var lykkedes mig at overbevise Læreren om at den var "færdig". Vi var ikke saa faa, der led af den samme Syge, og der gik da undertiden 8—14 Dage hvor vi hver Aften i nogle Timer ombyttede Sortkridtet med det hvide Spillekridt ved Billardet i en Kælder paa Nörregade.

I Efteraaret 1884 sögte jeg Optagelse paa en af de frie Skoler, som kort forinden, med Statsunderstöttelse var blevne oprettede af Malerne Kröyer, Tuxen og Frantz Schwartz, og jeg fandt i den sidstnævnte en fint forstaaende og udmærket Lærer. Det virkede som en Befrielse at

KRISTIAN KONGSTAD

Kristian Kongstad som boktryckare

slippe bort fra teknisk Skoles halvt militaristiske Tvang, fra den tunge Luft i de overfyldte Klasseværelser ud til det höje, lyse Atelier i Villahaven. Friheden til at komme og gaa som vi vilde og til at udveksle Meninger med Kammeraterne æggede Lysten og Fliden.

Næste Aar overtog Kristian Zahrtmann Ledelsen af Skolen og samtidig flyttede vi ind i et stort Atelier i Hotel Phönix, men Aanden var den samme, og jeg har kun gode og lyse Minder om de Aar, jeg tilbragte paa Skolen. Det er altsaa i förste Række disse to, hver paa sin Maade, udmærkede Malere, jeg skylder min Uddannelse, men lige saa meget, forekommer det mig, staar jeg i Gæld til de intelligente og dygtige Kammerater jeg fandt paa Skolen. Mange af dem har vundet sig gode Navne i dansk Kunst, og sköndt jeg ikke kan paavise ydre Beröringspunkter med nogen af dem, föler jeg dog at vi hver for sig og paa sin Maade kæmper for det samme, og at Spiren dertil blev lagt i Skoleaarene af vore Lærere og under indbyrdes Paavirkning.

Som jeg skrev ovenfor, fölte jeg tidlig Lyst til at dyrke Illustration og Bogdekoration, og Pen og Blyant blev snart de eneste Materialer, jeg benyttede, men Tegningerne blev liggende i Mappen. "Danmark er et lidet fattigt Land", siger Digteren, og den som har forsögt at arbejde sig frem som Illustrator i Danmark skal nok komme til at sande disse Ord. Der udgives ganske vist en stor Mængde illustrerede Böger her i Landet, men ser man nærmere til, viser det sig at Störstedelen af de Billeder der benyttes hertil ikke kan kaldes Illustrationer i god typografisk Forstand, det er kun Gengivelser i Autotypi af malede Billeder, som Forlæggerne efterhaanden har vænnet et ukritisk Publikum til at tage for gode Varer. Den naturalistiske Kunstperiode, vi har gennemlevet bærer vel nok sin Del af Skyl-

den for denne Misere. Til at male disse Billeder vælger Forlæggerne fortrinsvis Kunstnere som ikke har gjort Illustration til Speciale, men som paa anden Maade har vundet det brede Publikums Gunst. Paa dette Felt er altsaa saa at sige intet at göre for den Illustrator, som i den rene Stregtegning ser den eneste virkelig bogmæssige Form for Illustration. Heller ikke i den illustrerede Presse aabner der sig nogen Udsigt til Virksomhed. Sköndt vort Lands Lidenhed, mangler vi dog ikke Betingelser for at kunne skabe et virkelig godt illustreret Ugeblad, men af mangfoldige og ofte diskuterede Grunde har vi ikke siden "Ude og hjemme" for ca. 20 Aar siden gik ind, ejet et illustreret Blad, som paa værdig Maade bar Vidne om hvad Danmark formaar at præstere paa dette Omraade. Den Köbeevne Landet ejer til Opretholdelsen af et saadant Foretagende er sikkert stor nok, men Ulykken er, at den klattes ud til saa mange halv- og heldaarlige Foretagender, at intet af dem faar nok til at præstere noget godt og originalt og Resultatet er Gengivelser efter Fotografi og Optryk af brugte fremmede — særlig tyske Klichéer. Om Danmarks Tiltrædelse til Bernerkonventionen skulde komme til at bevirke en gavnlig Forandring i disse Forhold, lader sig vel i Öjeblikket ikke sige, sikkert er det, at vor illustrerede Presse som den nu er, uvilkaarlig maa bibringe en Fremmed det meget urigtige Indtryk, at Landet ganske mangler tegnende Kunstnere.

Under saadanne Forhold var der for mig ikke andet at göre, end at söge andre Veje, og da Bögerne ikke vilde aabne deres Indre for mig, kastede jeg mig over deres Ydre, og begyndte at lave Bogbind. Ikke i den Forstand at jeg selv indbandt Bögerne, — jeg lod Bogbindere udföre det haandværksmæssige og malede selv Dekoration paa Bindene, der i

Reglen var overtrukne med Pergament, Lærred, Piqué og andre Stoffer som egnede sig til Dekoration. I Efteraaret 1894 aabnede jeg i et lille Lokale paa en 1ste Sal et "Atelier for Bogudstyr", som jeg kaldte det. Jeg havde staaende en lille Prövesamling af indbundne Böger hvis Bind og Forsats jeg havde tegnet og malet og naar jeg nu tænker tilbage paa disse Forsög ser jeg klart, hvor mange Mangler og Svagheder, der klæbede ved dem. Materialerne, jeg anvendte var for tarvelige i Forhold til den haandgjorte Dekoration, som paa sin Side manglede Maadehold og Enkelthed. Der var ærligt talt temmelig mange af disse Böger, der saa ud som om de skulde paa Karneval. Var det kunstneriske Resultat saaledes ikke helt igennem tilfredsstillende, saa var det ökonomiske Udbytte just heller ikke glimrende, og dog fortryder jeg ikke de Par Aar, jeg var "Bogbinder". Om Formiddagen underviste jeg som Tegnelærer i en stor Drengeskole og naar Skoletiden var endt Klokken 3 aabnede jeg "Atelieret". Tilströmningen var som sagt ikke stor, men til Gengæld var den lille Kreds af boginteresserede Mennesker som sögte min Assistance, saa meget interessantere, og de Opgaver, der stilledes mig i höj Grad belærende og udviklende for mig. Blandt de Mennesker jeg her lærte at kende maa jeg frem for alle nævne Bogtrykkeren Simon Bernsteen. Denne Mands enestaaende enthusiastiske Kærlighed til alt hvad der vedrörer Böger maatte absolut virke i höj Grad ansporende paa mig, og jeg skylder Sandheden at sige, at jeg uden ham næppe nogensinde havde givet mig i Kast med den Virksomhed, som jeg nu helt og holdent har viet mine Kræfter.

Det var i Efteraaret 1895 at jeg gjorde mine förste Forsög i Xylografien. Efter Bernsteens Anvisning havde jeg köbt mig lidt Værktöj og nogle Stumper Træ, og det förste

Træsnit, jeg skar, var et Ex-Libris til en Ungdomsven. Det er klodset og ubehændigt gjort, men i èn Henseende har de Aftryk, jeg endnu gjemmer nogen Interesse, — de er nemlig haandkolorerede, og viser altsaa at det fra förste Færd var Farvetræsnittet, jeg vilde ind paa. Men at skære flere samvirkende Plader dristede jeg mig dog ikke til den Gang. I Löbet af Vinteren eksperimenterede jeg en Del og sporede allerede en större Lethed i Haanden, men udover det rene Forsög var jeg ikke kommen da jeg for en Tid fik andet at tænke paa og lagde det hele paa Hylden. I Foraaret 1896 holdt jeg Bryllup og straks efter rejste min Hustru og jeg til München, hvor vi bosatte os i den Hensigt at forblive der forelöbig. Vort Tysklandsophold blev imidlertid ikke af lang Varighed. Forholdene var os saa fremmedartede og tysk Sprog og Tænkemaade mig saa stærkt imod, at jeg efter nogle Maaneders Forlöb fandt det saa lovpriste Münchner-Leben uudholdeligt, og satte Kursen hjemefter. I München besögte jeg den nu afdöde Maler Otto Eckmann, hvis farvetrykte Træsnit jeg allerede havde set i Köbenhavn. Han benyttede en Fremgangsmaade som i alt væsentligt var en Efterligning af den japanske Træsnitsteknik. Pladerne skar han i Kirsebærtræ med Kniv, Farven han benyttede var en Slags gummifarve (hvis Sammensætning han iövrigt hemmeligholdt) og Paaföringen skete ved Hjælp af Pensel. Det stærkt sugende japanske Papir blev derefter hurtigt lagt paa, og saavidt jeg husker benyttede han til selve Trykningen en Gummivalse. Efter hans Forklaringer kostede hver Tryk mange Timers Arbejde og Stokkens Indfarvning med Pensel bevirkede en ret stor Forskel i Trykkenes Udseende. Alt dette var mig imod, — hvad jeg gik ud paa var netop en rationel og praktisk Arbejdsmaade med Sikkerhed for et ens-

artet Udseende af de forskellige Tryk og Mulighed for store Oplag til overkommelig Pris.

Efter at være kommet tilbage fra Tyskland lejede jeg en lille Villa i Frederiksværk. Der var den Gang ingen Jærnbaneforbindelse mellem denne lille idylliske By og den store fordærvede Verden. Var man med Jernbanen naaet til Frederiksborg maatte man i en gammeldags Deligence med röd Postillon skumple 3 stive Klokketimer ad Nordsjællands bakkede Veje, men var Turen — eller rettere Torturen — tilende, saa fortröd man ikke de overstandne Strabadser naar man med skingrende Hornsignal svingede ned fra den höje skovklædte Bakke og gemytligt rullede ind paa den gungrende Bro der förer over Krudtværksaaen.

For mig, som i Maaneder intet havde faaet udrettet, og som længtes efter at genoptage det afbrudte Arbejde, var det en Lykke at komme til Ro i den lille By bag de höje skovklædte Bakker ved Issefjorden, og jeg tog straks fat paa at realisere en af de Idéer som allerede i Bogbindsperioden var bleven dröftet af Bernsteen og mig, nemlig at komponere og skære Forsatsdekorationer. Da den förste af disse — et Plantemotiv — laa færdig i Træsnit stod jeg overfor Spörgsmaalet, hvorledes jeg skulde faa den trykt. Jeg selv ejede ingen Presse og i Frederiksværk fandtes ikke andre Presser end de der bruges til Sylte og Servietter. At jeg selv vilde trykke mine Træsnit, var en given Sag, og altsaa var der ikke andet for, end at faa anskaffet en Presse — havde jeg kunnet lære mig selv at skære, kunde jeg vel ogsaa lære mig at trykke! Altsaa indskibede jeg mig en Sommermorgen i Deligencen og rullede ad Hovedstaden til for at se paa en gammel Haandpresse som Bernsteen havde opsögt til mig. Den stod i et lille snavset Trykkeri paa en

3die Sal i en gammel faldefærdig Rönne, og havde netop været benyttet til Trykning af nogle Vinduesplakater da vi kom for at bese den. Min sagkyndige Ledsager erklærede den for god, og da Prisen samtidig var yderst moderat, köbte jeg den med det samme og nogle Dage efter ankom den pr. Damper til Frederiksværk, hvor jeg fik den slæbt ned i en Kælder og med en Blikkenslagers Assistance opnaaede at faa den skruet sammen. Hvilke Vanskeligheder der optaarnede sig for mig da jeg nu skulde til at trykke, det vil en enhver kunne forstaa naar jeg fortæller, at jeg aldrig för selv havde haandteret en Presse, at jeg kun gennem Bernsteens Forklaring kendte den Taalmodighedskunst at lave en Tilretning, og at mit Kendskab til Bogtrykfarvers Sammensætning var = 0. Det japanske Papir, jeg havde forskrevet fra Berlin til at trykke disse Forsatser paa, forögede yderligere Vanskelighederne, idet det var saa uens i Massen at det saa at sige var umuligt at trykke disse store Flader ud derpaa.

Efter en Del Anstrængelser og et frygteligt Spild af Papir naaede jeg dog at faa et lille Oplag færdigt, og da der paa den Tid ikke kunde köbes et nogenlunde ordentligt Stykke Forsatspapir, blev dette Forsög modtaget med saa opmuntrende Velvilje, at jeg straks tog fat paa en ny, og denne Gang vovede jeg mig til at trykke med to Farver. Det lykkedes saa taaleligt at holde Register ved Hjælp af en Naalepunktur, jeg havde lavet mig selv i en Bögeklods som jeg spændte ind i Rammen. Mit Udslutningsmateriel bestod forövrigt udelukkende af Bögeklodser, som jeg havde ladet en Hjulmand lave for mig. De var fra Begyndelsen af ikke videre systematiske eller blot nogenlunde retvinklede, men jeg kendte ikke andet eller bedre, og vænnede mig efterhaanden til at bruge disse Klodser saa godt at jeg

kunde holde Register til fire Farver med dem. Det varede nemlig ikke længe för jeg gav mig Lag med et Billede i flere Farver, mit 3die Opus. Det forestiller en ung Pige vandrende under blomstrende Buske og da det kom frem kaldte en venlig Anmelder det for "Foraaret", hvilket maaske til syvende og sidst ogsaa har været min Tanke med det. At dette Vovestykke lykkedes, staar endnu for mig som en Gaade. At overföre Tegningen fotografisk paa alle fire Stokke, var noget, jeg paa det Tidspunkt ikke kendte til, — jeg kalkerede simpelthen Tegningen over paa de rene Buksbomplader, tegnede de utydelige Steder op med Pen, og skar saa tröstig væk. Trods al Umage var det naturligvis ikke lykkedes mig at faa Tegningen til at staa nöjagtig ens paa Stokkene og derfor opstod der ved Trykningen saa store Vanskeligheder, at jeg en Tid ansaa Slaget for tabt og tænkte paa at kassere det hele. Imidlertid lykkedes det dog at trykke et lille Oplag ved at ophæve Skævhederne med smaa Kartonstrimler som blev strukne ned mellem Udslutningsstykkerne. —

I Efteraaret 1897 flyttede jeg til Fredensborg, og snart efter udsendte jeg nogle nye Forsatser, hvoraf en blev bestilt i forstörret Maalestok til det tyske Tidsskrift "Dekorative Kunst", og en anden udförte jeg specielt til Traps "Danmark".

De fölgende Aars Produktion karakteriseres ved omstaaende Smaabilleder af Typer fra forskellige Aarhundreder. Foruden disse Smaasager illustrerede jeg for det nordiske Forlag en Samling Forfatter-Karakteristiker, "Vore Dages Digtere". Kun enkelte af disse Portrætter ere lykkedes, og jeg selv finder at det dekorative Udstyr af Bogen er langt fra det bedste ved den. Efter at have faaet disse mange Smaaklichéer frahaanden begyndte jeg paa et Arbejde, som den Dag i Dag ikke er fuldendt, og som for-

modentlig heller ikke bliver det i den Skikkelse, det oprindelig havde. Til tolv Digte, som Forfatteren Viggo Stuckenberg havde skrevet til mig skar jeg nogle store Træsnit i sort alene, men da de fire förste var udkomne, og der kun fandtes — siger og skriver én Abonnent, fandt jeg det rigtigst at standse Udgivelsen, dog mest fordi jeg selv var yderst misfornöjet med disse Blade. En Samling Jule- og Nytaarskort, jeg udsendte i 1901 blev modtagne med betydelig större Interesse og særlig til Tyskland afsatte jeg en hel Del af dem.

Aaret 1902 betegner et Vendepunkt i min Arbejdsmetode. Indtil da havde jeg kun arbejdet med Haandpressen og til Smaating benyttet en lille "Fluesmækker" af svensk Fabrikat. I min typografiske Börnelærdom var det en af Grundpillerne, at kun hvad der var trykt i Haandpresse havde Værdi ud over det almindelige, — alt andet var af det Onde. Naar jeg skal være ærlig, hvilede denne Tro ikke paa Erfaring, — jeg havde jo aldrig prövet noget andet — og jeg indrömmer, at jeg i mit stille Sind mangen Gang har undret mig over at denne gammeldags Indretning skulde være bedre end alt hvad Maskinteknikken i de sidste halvtredsins tyve Aar har forbedret Bogtrykpressen med. Men jeg undertrykte min Tvivl og arbejdede videre paa den gamle Maade, indtil der som sagt i 1902 indtraf et Vendepunkt. Et stort Firma i København havde faaet Interesse for mine Arbejder og forespurgte om jeg vilde trykke en Kalender for dem. Den skulde trykkes i et Oplag af 2.000 Expl. og hvert Billede i 2 Farver. Det var mig selvfölgelig kært at komme i Lag med en saadan Opgave, og jeg begyndte straks at tegne og skære de 12 Billeder. Under dette Arbejde kredsede min Tanke selvfölgelig stadig om det Spörgsmaal, hvorledes jeg skulde faa

det — for mine Forhold — store Oplag trykt, og selvfölgelig var jeg ikke længe om at indse at med de Presser, jeg havde, var der ikke Tale om, det kunde lade sig göre. Saa rejste jeg da resolut til Hovedstaden og bestille mig en "Victoria"-Digeltrykspresse, og en Maaneds tid efter stod den færdig til Brug i mit Atelier.

Jeg gik i nogle Dage og kiggede paa Fyren uden at vove mig i Lag med den. Sköndt jeg var glad ved den, tænkte jeg dog stadig med en vis Beklemthed paa hvad "Haandpressetilbederne" vilde sige hvis de saa den indenfor mine Mure. Saa kom der en Dag et lille Reklamearbejde som skulde være færdigt paa kort Tid, og inden jeg ret vidste af det havde jeg "Victoria" i Gang.

Det gik udmærket, men hvor jeg dog svedte! Pressen var jo ganske ny, og jeg uvant med at træde. Jeg maatte hvile hvert Öjeblik, og jeg tror nok jeg tömte et Par Sifoner mens jeg trykkede de 500 Eksemplarer. Da det var overstaaet satte jeg mig udmattet hen og tænkte paa, hvordan det skulde gaa at trykke Kalenderens 2.000 Expl. Jeg havde bestemt mig til at trykke hvert Blad for sig, det blev 12 Gange 2.000 = 24.000 Tryk, og det i 2 Farver blev 48.000 Tryk. Sköndt jeg er ganske vel ved Magt, indsaa jeg at der ikke vilde være noget tilbage af mig naar jeg var færdig med den ene Fjerdedel. Hvad skulde jeg nu göre! I Fredensborg fandtes hverken Elektricitet eller Gas, — det kunde det ikke nytte at tænke paa. Saa tumlede jeg en Tid med Vindmotor, hed Luft og Benzin, men standsede sluttelig ved Petroleum, — det maatte da kunne lade sig göre!

Efter en Del Forhandlinger köbte jeg saa en lille Baadmotor paa 2 Hestes Kraft, og hen i September begyndte Trykningen, som jeg tilendebragte uden fremmed Hjælp.

Der findes omstaaende nogle Pröver af disse Kalenderblade som bevirkede den omtalte Revolution i min lille Virksomhed.

Man lærer selvfölgelig en Del af, saaledes ganske ene at tumle med et saa stort Arbejde, og foruden de rent tekniske Fremskridt jeg gjorde kom jeg til Klarhed over mange Ting, som jeg tidligere ikke havde kunnet tænke selvstændigt igennem. Först og fremmest fölte jeg mig overbevist om at dette med Haandpressen er noget som maa tages med en vis Reservation. Kröniken har vel nærmest faaet Stötte ved Morris' Virksomhed som af mange beundres ganske uden Kritik. Jeg mener nu som saa, at den udmærkede engelske Kunstners Böger intetsomhelst vilde have tabt ved at være trykt i en moderne Presse. Det er jo dog ærligt talt ikke Værktöjet det kommer an paa, men det færdige Arbejde. For Læseren kan det jo være ganske ligegyldigt om Bogen er trykt paa den ene eller den anden Maade, blot den er godt og smukt trykt. Naar en Maler udstiller et Billede er der vel ingen der falder paa at spörge om han har benyttet Haarpensler eller Börstpensler til at male det med, vi ser blot paa om det er godt. Og jeg kan ikke med min bedste Vilje se rettere end at det for enhver Kunstner eller Haandværker gælder om at bruge det bedste Værktöj, hans Tid formaar at frembringe.

Jeg beundrer i höj Grad William Morris Arbejde, men jeg finder hans Virken mærkelig inkonsekvent. Han kæmper som Socialdemokrat for den störst mulige Lykke og Glæde for de mange, men de skönne Böger han trykte gjorde han kun tilgængelige for de faa som havde Raad til at betale de höje Priser. Satsen stod der med de dejlige Rammer og Initialer og Billeder men naar de 100 Tryk var tagne blev Skriften lagt af, og Rammer og Billeder

gemt hen for aldrig at bruges mere. Jeg tror, vi er ikke saa faa, der mangen Gang önsker at eje hans Böger og se os glade i dem, vi kan ikke köbe dem for Penge og knapt nok faa dem at se i Bibliothekerne som for Störstedelen kun ejer et lille Udvalg af dem.

Jeg havde længe haft Lyst til at anskaffe mig saa meget Typemateriel, at jeg kunde sætte en mindre Bog dermed, men havde hidtil ikke fundet noget, der tilfredsstillede mig. En Tid tænkte jeg paa, selv at tegne en Skrift og lade den skære, men de kollosale Omkostninger derved afskrækkede mig, — og hvor længe fik jeg vel Lov at beholde den for mig selv? For slige Frembringelser exsisterer der jo egentlig ingen Beskyttelse, og de vil vel heller aldrig kunne beskyttes betryggende. Saa bestemte jeg mig til at vælge den reneste og bedste Skrift der var at faa, og i den Hensigt gennemsögte jeg alt hvad Europas og Amerikas Skriftstöbere havde i deres Pröveböger. Mit Valg faldt paa "Jenson", som ganske vist ikke i alle Enkeltheder tilfredsstiller mig, men dog er den, der ejer mest af de rene gamle Skriftbilleders Form, og som i Styrke staar bedst til et kraftigt Træsnit. Imidlertid havde Amerikanernes Efterligninger af gamle primitive Skriftsnit i höj Grad vakt min Interesse, og for at kunne holde mig Adgangen aaben til at benytte disse kraftige og fornöjelige Skrifter bestemte jeg mig til at indrette alt mit Materiel paa engelsk-amerikansk Höjde. At benytte to saa forskellige Systemer i et almindeligt Trykkeri vilde vel næppe lade sig göre, men for mit Vedkommende lod det sig realisere.

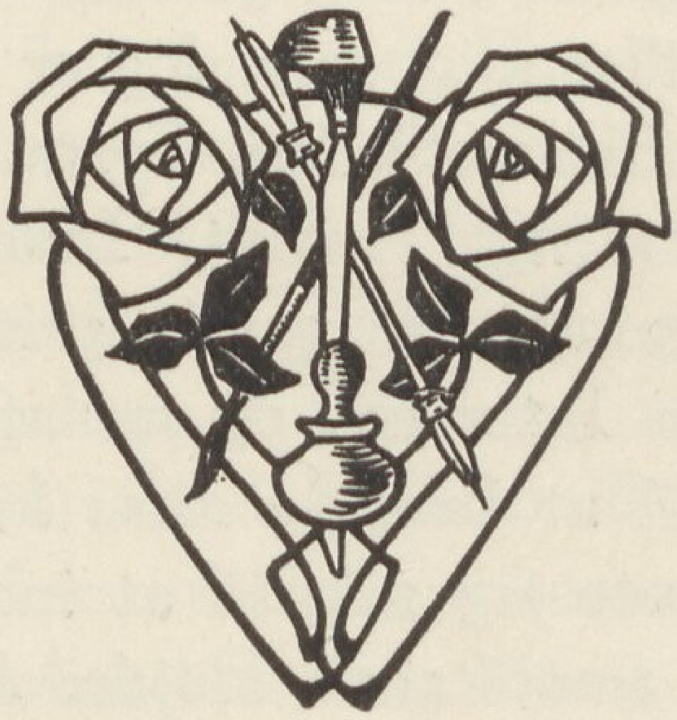
Da Kalenderen var færdig begyndte jeg Sætningen af en lille Bog om "Kirken i Tibirke". I Begyndelsen gik

det noget langsomt, eftersom jeg var ganske uvant med dette Arbejde men lidt efter lidt vænnede Haanden sig til det, og henad Jul begyndte jeg at trykke de förste Ark. Min Presse kunde kun tage 2 Sider ad Gangen men des större Omhu kunde jeg anvende derpaa. Vanskeligst var det at holde Farven ens gennem hele Bogen, og hist og her er det vel heller ikke lykkedes, men de Bedömmelser, Bogen har faaet af dygtige Fagmænd tyder dog paa, at min Debut paa det specielt typografiske Omraade er faldet nogenlunde heldigt ud.

Og hermed slutter da denne lille Redegörelse, som De har önsket skulde ledsage mine Træsnit. Den kunde vistnok paa mange Punkter have været bedre og udförligere, men den bliver nu ikke anderledes denne Gang, og De faar tage den som den er.

Med venlig Hilsen

Deres
Kristian Kongstad

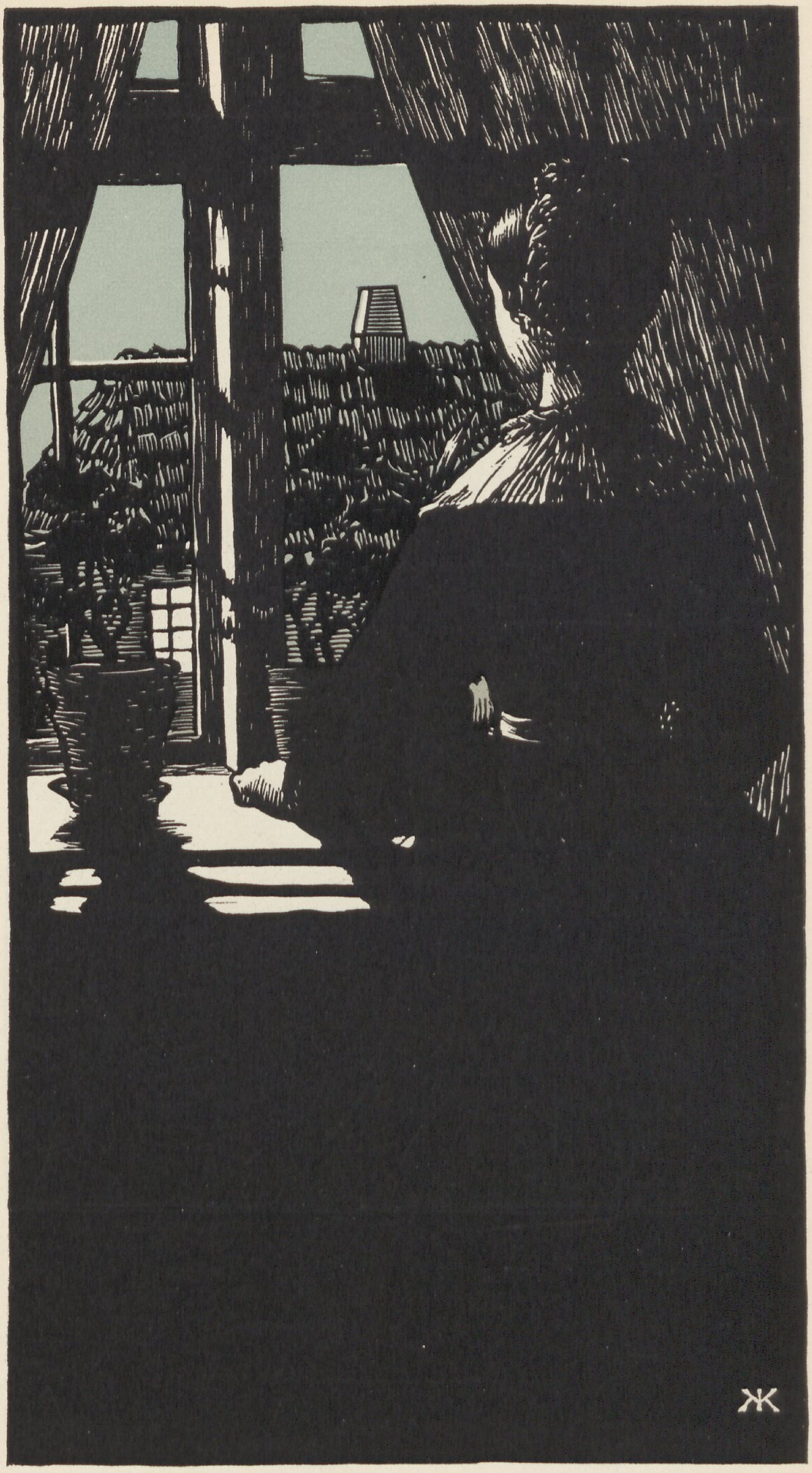
1553

1641

1735

MARS

APRIL

JUNI

OKTOBER

Illustrationerna å sid. 71—77 äro tryckta efter original-
träsnitt af Kristian Kongstad.

FYRA MÄRKESMÄN

Det skall helt säkert intressera Boktryckerikalenderns läsare att se bilden af och läsa lefnadsskildringar om några fackmän, hvilka inom sina respektive hemland intaga en framstående ställning inom boktryckarekonsten. Af dessa äro tvenne, herrar Oldenburg och Truelsen sedan gammalt Kalenderns vänner och hafva äfven genom sakrika bidrag visat sitt intresse för densamma. De båda andras namn hafva så ofta förekommit i den utländska facklitteraturen och de äro så välkända på vårt område, att utgifvaren anser sig bereda läsaren ett särskildt nöje genom att införa äfven deras porträtt och biografier.

Vi vilja då börja med representanten för vårt eget land,

ERIK OLDENBURG

som skrifver till kalenderns utgifvare: Din önskan att få någon text till min bild har jag svårt att efterkomma, ty min verksamhet är ännu allt för kort för att den skulle kunna förtjäna "ett kapitel". Men kanhända får jag berätta

HURU JAG BLEF BOKTRYCKARE

Jag tillhör icke någon boktryckaresläkt och föddes sålunda ej till boktryckare. Det var i stället, såsom ofta sker, slumpen som stakade ut min lefnadsbana.

Vid ungefär 12 års ålder fick jag till julklapp ett litet leksakstryckeri af det föga användbara slag som än i dag säljes i leksaksbutikerna; och det var detta som kom att väcka mitt första intresse för typografien.

Det lilla tryckeriet kasserades snart och ersattes med en större trälåda af så enkel konstruktion att hvarje pressanordning saknades. Det nödiga trycket åstadkoms med kroppstyngden, och erfordrades sålunda till en vanlig visitkortsbeställning etthundra "sittningar". Flera omständigheter — såsom att min dåvarande vikt ej var tillräcklig, att mina föräldrar fann åtgången af "presskläde" för dryg och äfven att konkurrensen kräfde modernare metoder — nödgade mig rätt snart att anskaffa en press af järn.

Samtidigt inköptes en del nya stilar, och så började tryckeriet drifvas affärsmässigt. Agenter anställdes inom stadens skolor, och en intensiv reklam bedrefs bland vänner och bekanta, allt med den påföljd att tryckeriets tillverkning och vinst oafbrutet stego. Reklamen höll emellertid på att stå mig rätt dyr. Jag hade just inflyttat i ett af mig själf, å landstället vid Tenö, byggdt tryckerihus, där jag hoppades göra stora affärer under sommarledigheten, då jag mottog en officiel skrifvelse från dåvarande öfverbibliotekarien Klemming med upplysning om, att jag genom att drifva tryckeri utan vederbörlig anmälan öfverträdt lagen. Saken klarerades lyckligtvis vid personligt besök, men reklamerna måste inhiberas.

Tryckeriverksamheten fick, ehuru den tog mitt intresse så godt som odeladt, helt naturligt icke inkräkta på tiden för skolstudierna. Pressen sattes därför sällan i gång förr än inemot natten. Detta arbete var emellertid för mig städse ett nöje framför alla andra sådana, som bjödos mig;

och alla de många svårigheter, som mötte mig i arbetet (exempelvis då jag, ännu utan kunskap om hjälpmedlen vinkelhake och skepp, skulle sätta en rätt invecklad tabell), gåfvo mig en grundlig kunskap om yrkets elementer. Jag fann ock sedermera, när jag började praktisera i yrket, hvilken ovärderlig nytta jag hade af dessa på egen hand gjorda experiment och vunna rön.

När skolstudierna skulle afslutas, måste jag under ett par månaders tid helt inställa tryckeriverksamheten; men dagen efter studentexamen sattes pressen åter i gång, ty beställningarna hade hopats. Då omsider försedd med en sättares alla hjälpmedel, beslöt jag öfverraska mina kunder med ett mästerprof — ett i 7 färger tryckt reklamkort. Mästerprofvet åstadkom emellertid en oväntad och glädjande verkan — nämligen en förfrågan från chefen för Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner, vice häradshöfdingen G. B. A. Holm, om jag skulle vilja börja å Kungliga boktryckeriet som sättarelärling. Naturligtvis antog jag med tacksamhet ett så välkommet förslag, och blef sålunda sättarelärling i blus och tofflor.

Efter två års lärotid företog jag den då för tiden obligatoriska resan till "gubben Naumann" i Leipzig och stannade i hans tryckeri ett halft år.

Vid återkomsten till Stockholm fann jag åter ett glädjande resultat af mina forna reklamer. Säkerligen till följd af att ordföranden i Centraltryckeriets styrelse, kammarherre Burén, hade bott på Tenölandet och där ofta mötts af mitt tryckeris reklamer, emottog jag omedelbart efter hemkomsten — våren 1888 — ett erbjudande om plats inom Centraltryckeriets tryckeriafdelning. Efter kort tid befordrades jag till förman för den nämda afdelningen — en plats, hvilken jag såsom utlärd sättare aldrig hade för-

mått sköta, därest jag icke hade haft stöd af min praktik i eget tryckeri.

Sedermera, på våren 1893, under bolagets bekymmersammaste dagar, valdes jag till dess verkställande direktör. Jag var då 26 år och sålunda långt ifrån vuxen sådana svårigheter som de, med hvilka bolaget då kämpade. Dessa öfvervunnos emellertid rätt snart, och jag tror än i dag, att äfven detta till ej ringa del berodde därpå, att jag redan i barndomen haft öfning som affärsman.

Som häraf framgår har jag varit nog lycklig att redan vid utträdet i lifvet finna min bana utstakad inom det bästa och intressantaste bland alla yrken.

Vännen
Erik Oldenburg

MARTIUS TRUELSEN

Jeg er födt den 3. September 1853 på Samsö og er Sön af Herredsfuldmægtig Morten Truelsen og Hustru Emilie, födt Milling.

Fra mit 15. År var jeg Forældrelös og har siden den Tid stået på mine egne Ben og selv sörget for mit Udkomme.

Rejste i Udlandet fra mit 21—24 År, kom hjem og arbejdede nogle År som Typograf, indtil jeg 30 År gammel etablerede mig med nogle få Hundrede Kroners Kapital, som jeg havde tjent ved mit Arbejde.

Begyndte min Forretning i et lille Værelse alene, fik derpå en Lærling, så en Svend, der senere avancerede til min förste Faktor, og arbejder nu med et Personale pa ca 50 Personer.

Efter 20 Års ihærdigt Arbejde står jeg alltså nu i Spidsen for en Forretning, som måske turde være större,

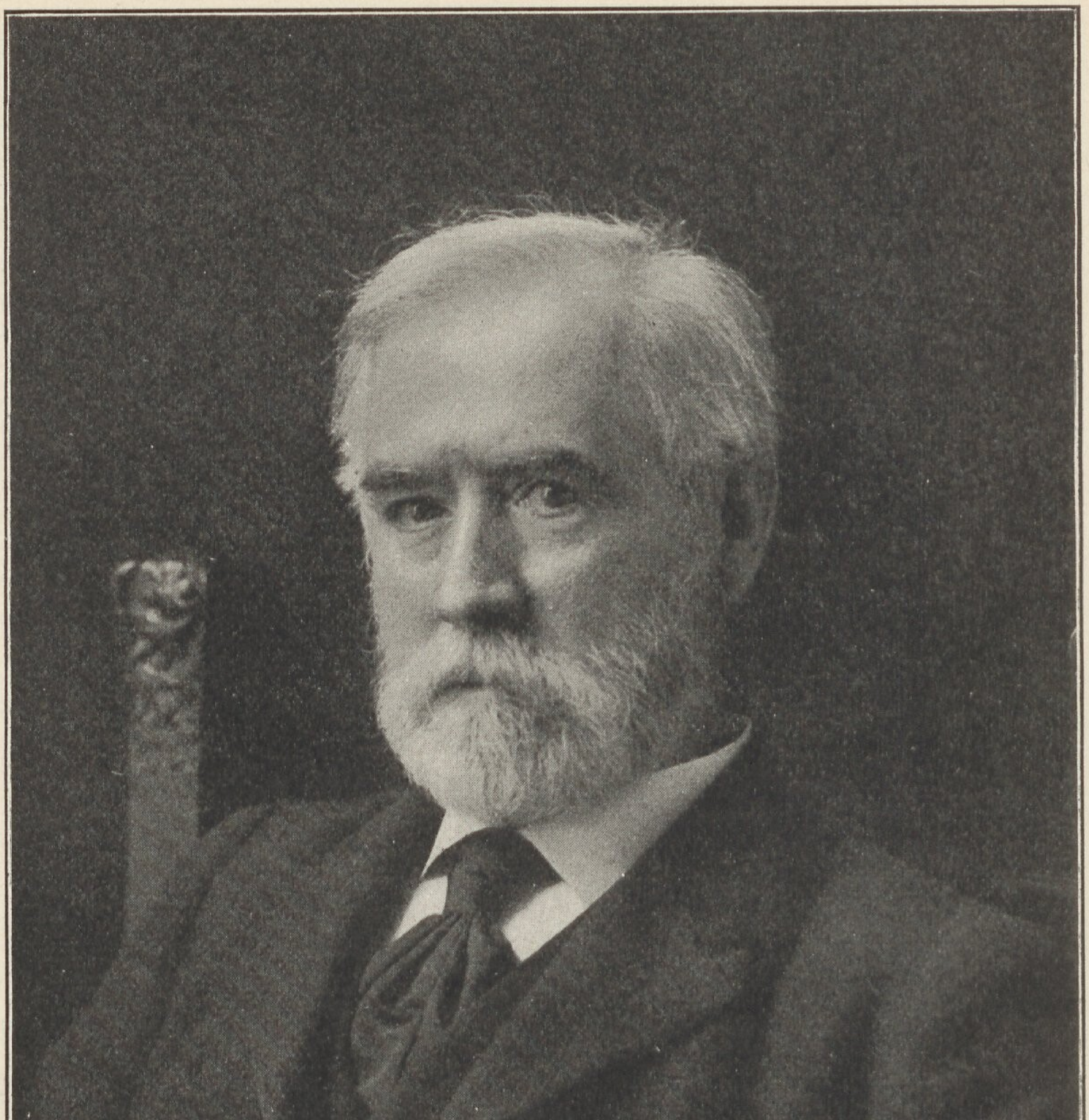
ERIK OLDENBURG

MARTIUS TRUELSEN

THEODOR GOEBEL

THEODORE LOW DE VINNE

men som er mangesidet og som er mig en Glæde og Tilfredsstillelse.

THEODOR GOEBEL

Den 16 sistlidne Augusti var det 60 år sedan Theodor Goebel, den framstående fackskriftställaren i Stuttgart, började sin bana som boktryckare. Hans omfattande värksamhet icke allenast som skriftställare, hvartill han, med stöd af en grundlig kännedom om sitt fack och gedigna språkkunskaper, utbildat sig och vunnit rykte, som kanske ingen annan i hemlandet, utan ock hans stora arbete till fromma för boktryckerikonsten öfverhufvud, är anledning nog att här kasta en blick på Goebels utvecklingsgång och rika lifsgärning, särskildt nu, med anledning af det af honom firade jubiléet.

Om än Goebel redan för länge sedan utbytt vinkelhaken mot pennan, så har han dock förblifvit boktryckare i detta ords bästa bemärkelse. Just genom sitt lifaktiga arbete som skriftställare, har han i vida fackkretsar värkat undervisande och uppiggande, och alltsedan 1870-talet, då han ledde "Journal für Buchdruckerkunst", har han gjort tyska bokindustrien stora tjänster, särskildt genom den tillförlitliga kännedom, han spridt om anmärkningsvärda nya amerikanska och engelska uppfinningar och förbättringar, isynnerhet beträffande arbetsmaskiner. Därigenom att han behärskar främmande språk, hvilka han tillägnat sig under vistelse i England, Frankrike och Ryssland, hvarest han anknutit fasta vänskapsförbindelser med framstående fackmän, är det honom möjligt att alltid hålla sig à jour med hvad som tilldrager sig i dessa länder. Dessutom har Goebel sedan lång tid tillbaka besökt samtliga stora utställningar, hvilka han skildrat i fackprässen på erkändt utmärkt sätt.

Hans egenskaper, erfarenhet och skarpsinniga observationsförmåga har bidragit till, att dessa utställningsberättelser erhållit en sådan färgläggning och ett sådant innehåll, att studerandet däraf icke allenast varit en njutning, utan äfven städse en källa till undervisning och utbildning. Det är emellertid icke blott in- och utlandets fackpräss, som Goebel sedan årtionden tillbaka riktat med en aldrig sinande flod af högt skattade bidrag, utan han har jämväl skrifvit värk af bestående värde. För dem, som vilja sätta sig in i historien om snällprässens uppfinning samt därmed sammanhängande spörsmål, står Goebels grundläggande värk: "Friedrich Koenig und die Erfindung der Schnellpresse" högt i rang.

Utom en mängd mindre publikationer på skilda områden af boktryckarekonsten märkes särskildt Goebels mästerliga behandling af fackartiklarne i Meyers stora konversationslexikon, hans utmärkta sammanställning af Gebr. Jänecke & Fr. Schneemanns kalender, som redan föreligger i 15 årgångar och framför allt anordnandet af det af Felix Krais i Stuttgart utgifna praktverket "Die graphischen Künste der Gegenwart", af hvilket det första, grundläggande bandet utkom för sju år sedan och det senare i början af 1903. Denna illustrerade framställning af reproduktions- och tryckkonsten är ett standardwork, som för alla tider gifver Goebel en hedersplats bland de grafiska skriftställarne. Vi vilja ock framhålla hans "Gedenkebuch von Oberzell", som utgör en fortsättning af Friedrich Koenigs historia och utvecklingen af hans uppfinning, likasom äfven ett värk öfver "Maschinenfabrik Johannesberg."

Theodor Goebel föddes den 17 Mars 1829 i byn Gelenau vid Kamenz i Sachsen. Han förlorade redan i barndomen

sina föräldrar och kom, sedan han genomgått folkskolan, vid 14 års ålder som lärling till boktryckaren Hiecke i Bautzen, där han måste arbeta vid kast och träpräss från tidig morgon till senan kväll och blott kunde få ringa tid öfrig för att genom ifriga studier utfylla luckorna i sin skolbildning. Sedan han, revolutionsåret 1848, slutat sin 15-åriga lärotid, drog den unge boktryckaren ut på vandring och arbetade först i Dresden, sedan i Görlitz. Men Goebel hade ingen ro att vara länge på ett ställe, hans behof af fortsatt utbildning var för starkt. Han grep åter till vandringsstafven, besökte norra Tyskland och Danmark samt kom, efter en sex veckors färd med ränseln på ryggen, till Frankfurt am Main. År 1853 drog han vidare genom hela Sydtyskland och öfver St. Gallen till Schweiz och därpå till Strassburg, hvarest han begagnade sin vistelse för att tillägna sig franska språket i tal och skrift. Nu kunde Goebel våga sträfva hän mot målet för sina önskningar, till Paris. Ditkommen fick han anställning som sättare i det då för tiden ryktbara Imprimerie Plon, hvarest han arbetade till i April 1857, då han begaf sig, försedd med varma rekommendationer dels från sin pariserchef och dels från den bekante skriftställaren Barthélemy-St.-Hilaire — den blifvande ministern under Thiers — till London för att arbeta först hos Bradbury & Evans och sedan hos Edward Taylor. Några år därefter, sedan han dessförinnan företagit en fottur genom Scotland och Wales, finna vi Goebel åter i Tyskland, nu som välbeställd faktor hos Lorck i Leipzig (W. Drugulin) samt i besittning af framstående fack- och språkkunskaper. Härifrån kom han 1859 till Östersjöprovinserna, där han under 12 år hade anställning i Riga, som föreståndare för Riga Tidnings tryckeri. Vistelsen där på platsen och flera resor till

St. Petersburg och Moskva, bjöd honom tillfälle att tillägna sig ryska språket och göra bekantskaper med det stora zarrikets mest bemärkta män på boktryckarkonstens område.

Redan i Riga hade Goebel trädt i förbindelse med grundläggaren och utgifvaren af "Journal für Buchdruckerkunst", Dr H. Meyer i Braunschweig, och år 1871 lämnade han af hälsoskäl sin plats i Ryssland och öfvertog redaktionen af nämnda grafiska tidskrift, hvilken han med stor skicklighet ledde några år från Koburg och senare från Stuttgart till 1879, då han nedlade befattningen i fråga för att få mera tid att ägna sig åt fackprässen i dess helhet, och från denna tid daterar sig hans mångsidiga medarbetarskap i ett antal tyska och utländska blad, öfver hvilket vi redan i det föregående kastat en blick.

Liksom hans rastlösa verksamhet vunnit lifligt erkännande inom boktrycksvärlden, har han ock från högsta håll erhållit utmärkelser; han är sålunda riddare af Würtembergska Friedrichsorden och Österrikiska Franz Josephs-orden, hvarjämte han innehar en portugisisk stjärna för vetenskap, litteratur och konst, samt flere medaljer.

Det är ett lif, rikt på andligt arbete, men äfven på välförtjänt erkännande, som vi här skildrat i några korta drag. Uppväxt i fattiga förhållanden, har Goebel genom egen kraft, genom flit och duglighet, arbetat sig upp till den framstående ställning, han nu intager. Ännu lyser dagens sol öfver honom i sin fulla glans. Andligt och kroppsligt vid full vigör, är Goebel äfven i den dag som är, en ifrig främjare af boktryckarkonsten, en lärare och rådgifvare för dess idkare.

Måtte en klar aftonsol dala ner öfver den gamles långa arbetsdag!

THEODORE LOW DE VINNE

De Vinne, hvars namn har en mycket god klang inom boktryckarekretsar både på denna och andra sidan Atlanten, föddes i Stamford, Conn., där han äfven idkade sina skolstudier till dess han vid femton års ålder vann anställning som boktryckarelärling i Newburgh, N. Y. Sedan han mellan åren 1849—1851 innehaft platser som sättare på skilda ställen, blef han sistnämnda år förste man å Francis Hunts tryckeri och 1858 delägare i detsamma. Efter Hunts död år 1877 öfvertogs firman af De Vinne ensam, som tre år därefter lät sin son få del däruti, vid hvilken tidpunkt firmanamnet ock ändrades till Theo. L. De Vinne & Co. Firmans trycksaker blefvo snart kända och erkända öfver allt, där engelskt språk talas, anseendet ökades ständigt och i närvarande stund räknas de arbeten, som utgå från "De Vinnes Press", bland de förnämsta i Förenta Staterna.

Vi hafva genom De Vinnes tillmötesgående blifvit satte i tillfälle lämna några data om hans värksamhet, en förteckning, som i all sin enkelhet visar, att De Vinne nedlagt stor förtjänst om höjandet af boktryckarekonsten i sitt land, samt att hans arbetsförmåga står på samma nivå som hans intresse för typografiska spörsmål.

År 1862 stiftade han den första "Master Printers Club" i Förenta Staterna, en förening, som varit af stort gagn. År 1880 utsågs han till ordförande i den stora typografiska föreningen "United Typothetæ" i Chicago, hvarjämte han under många år varit värksam som ordförande för föreningen "Typohtetæ" i New-York. Han är en af grundarne af "Grolier Club", hvars arbeten han under många år utfört samt medlem af "Aldine"- och "Century"-klubbarne. År 1901 utsågs han till M. A. (Master of Art = Filosofie Doktor) honoris causa vid båda de förnämsta

universiteten i Förenta Staterna, Columbia och Yale. Han är korresponderande ledamot af flera utländska vetenskaps- och vitterhetssällskap samt välkänd och högt skattad författare på det grafiska området — sålunda har han bland annat utgifvit:

Boktryckarens prislista (1869), 2 upplagor, Boktryckerikonstens uppfinning (1876), Boktryckerikonstens historia (1886), "Enkla typer" (1900), "Korrekt sats" (1901), "Titel-sidor" (1902), hvarjämte han för närvarande har under arbete ett värk om "Bokutstyrsel".

De Vinne & Co. trycka Amerikas största journal, "Century Magazine", ända från dess grundande år 1874 och till ett af firmans största arbeten räknas det storslagna "Century Dictionary", som är utan motstycke i Förenta Staterna.

Theodore Low De Vinne & Co. äger ett betydande etablissement i New-York, Lafayette Place 12, med modernt inredt tryckeri och storartadt bokbinderi, men firman innehafves nu af sonen ensam, sedan den äldre De Vinne under senare tider alltmera ägnat sig åt litterär värksamhet. De Vinnes namn kommer att för framtiden blifva i minnet bevaradt och aktadt icke allenast för hans långa och framgångsrika värksamhets skull, utan äfven därigenom, att han låtit skära och framställa de omtyckta typer, som bära hans namn, och hvilka särskildt utmärka sig för kraftiga och rena linier.

KONKURRENCEN

Uagtet der er mange Spörgsmål, som stærkt interesserer vor Stand under den mærkelig hastige Udvikling, som kendetegner de sidste Årtier, så er der vel intet, som i så höj Grad optager Sindene som Konkurrencespörgsmålet.

Kommer Bogtrykkere sammen, falder Talen som af sig selv på Konkurrencen. Stiftes der en Forening inden for vor Kreds, kan man være vis på, at der i Statutterne findes Bestemmelser, som har Ærinde til Konkurrencen, og man holder Möder, hvor der diskuteres energisk om de forskellige Former for Konkurrence: den ene må ikke tage fra den anden, enhver skal beholde sit; der skal over for Kunderne holdes faste, bestemte Priser, og der anvendes et uhyre Arbejde på at fastsætte disse Priser og på at regne dem rigtigt ud.

For sent! Noget sådant kunde måske være lykkedes for en Menneskealder siden; men nu, i vore Dage, forandrer man ikke så let Lovene for Tilbud og Efterspörgsel.

Hvor når kan man egentlig begynde at tale om Konkurrence? Ja, det, man nu til Dags forstår ved Konkurrence, begyndte vel först i sin mere udprægede Skikkelse samtidig med Næringsfriheden. Og den skærpede Konkurrence kom

egentlig först, den Gang det begyndte at blive almindeligere, at Handelsfolk, som ikke selv var Fagmænd, kunde befatte sig med Håndværket, og den voxede mere og mere, efterhaanden som Industrien voxede.

I Lavstiden og under Trykket af hine Tiders indskrænkede Samfærdselsmidler var der for Håndværkeren ingen Lejlighed til at lade sin Virksomhed spænde over mere end hans Opholdssteds snævre Grænser, og hele Datidens indskrænkede Driftsmåde satte af sig selv Grænser for en Mesters Produktivitet. Alt kom alene an på hans personlige Dygtighed. Næringsfriheden derimod bringer Udviklingen ind i et helt andet Spor, fordi det nu efterhånden mere og mere bliver Kapitalen, som bliver Arbejdsgiver, og som köber Fagdygtigheden til at arbejde for sig. En simpel Fölge heraf er så igen, at Konkurrencen bliver mere og mere handelsmæssig og antager helt nye og skarpere Former.

Ved Næringsfrihedens Indförelse stilledes Individet frit. Ingen blev bundet af, hvad andre mente var det heldigste for hans eller deres Udvikling, ja der lagdes så godt som intet Bånd på Virkelysten og Foretagsomheden. Man har haft Exempler på, at når det ikke passede en ung Svend at være Snedker eller Skomager, hvortil han var oplært, så blev han Bogtrykker, hvis han tilfældigvis i en for ham arbejdslös Periode en Tid havde været beskæftiget med at trykke Poser eller at dreje Maskinen, indtil hans Principal fik Råd til at anskaffe sig en Gasmotor. Sådanne Tilfælde hörte nu ganske vist til Undtagelserne, og de förte naturligvis sjældent til noget stort eller farligt Resultat. Almindeligere derimod var det, at Handlende, særlig Papirhandlere, ofte med fuldstændigt Ukendskab til Bogtrykket og selv med ganske tarveligt Kendskab til Papir, deres eget

Fag, kastede sig ind i vort Fag og ved deres Smule merkantile Uddannelse havde Held nok til at give det hele et ganske anderledes forretningsmæssigt Sving end Bogtrykfagmanden, som ofte var en underlig Blanding af 9/10 Håndværker og 1/10 Kunstnererindring fra hine Gutenbergs Dage, da Faget betegnedes som Bogtrykker-"Kunsten".

At det i de stærkt opadgående Tider så ofte lykkedes Ikke-Fagfolk at arbejde sig ind ved at benytte Fagfolkenes Arbejde, er et Bevis for, at der under Udviklingen har været for få af virkelige Fagmænd, af dygtige Fagmænd, som har været i Stand til at tage Ledelsen i deres Hænder med en sådan Kraft, at Existensmuligheden toges bort fra alle dem, som först gennem dyre Lærepenge skulde naa til at sætte sig til Höjbords i Faget, og dette er atter Bevis for, hvor skadeligt det i Almindelighed er for et Fags Udvikling, at det hviler på Privilegier, således at den sunde Konkurrence ikke kan få Lov til at anspore Individerne til ustandselig Udvikling og Fremgang.

Ejendommelige og for Bogtrykket helt revolutionerende Forhold udviklede sig for 40—50 År siden, da Digeltrykspresserne fra Amerika rykkede ind i Faget. Denne Maskinform var en Overraskelse for Bogtrykkerne. De var ikke hurtige nok til at se Fordelene og lod sig en Tid overraske af en Masse små opdukkende Virksomheder, samtidig med at en hel ny Side af Bogtrykket — Akcidenstrykket — blev skabt og i de kommende År forceredes frem til en fænomenal Fuldkommenhed. Det var kun få af de daværende Bogtrykkere, som den Gang havde Öje for Værdien af det nye, nyttige Værktöj, medens Papirforretninger og Småfolk benyttede sig deraf og skabte Faget en kolossal Konkurrence, idet de tilrev sig Massen af de godt betalte Akcidenser, og det kostede senere hen store Anstrengelser og

lykkedes endda kun til Dels de skolede Fagfolk at erobre det tabte Arbejde tilbage. En stor Del var uigenkaldelig tabt, og så havde man oven i Köbet fået en Skare skarpe Konkurrenter, som tærede hårdt på Faget.

Til Trods for denne uheldige Side havde Forholdet dog også, som alt i Verden, sin lyse Side, i det "Fyrtöjerne" med deres billige og dårlige Arbejde hurtigere borede sig ind på Steder, hvor Fagmanden kun langsomt vilde være nået hen, og derved tilförtes der i Virkeligheden Bogtrykket en hel Hær af nye Kunder.

At de virkelige Fagfolk vilde forsöge en Kamp for at trænge uvedkommende uden for deres berettigede Område, var givet, og det var især blandt de yngre med de friske Kræfter at Fremgangen var kendelig. Heldet kunde så meget mere fölge dem, som der i de sidste 30 År af det forlöbne Århundrede for Bogtrykket oprandt en sand Guldalder med Udviklingsmuligheder, som temmelig sikkert ikke kommer igen i en overskuelig Fremtid. Handel og Vandel florerede, Samfærdselsmidlerne udvikledes i en hidtil ukendt Grad, Oplysningen trængte ind i alle Samfundsklasser, og Bogtrykmaskinerne, store og små, snurrede hurtigere og hurtigere. En hel ny Illustrationskunst udviklede sig i denne Periode, og selv Bogtrykkets Sösterfag, Litografien, måtte böje sig og igen afgive en Del af sit Arbejde til Bogtrykmaskinerne, som forbedredes og udvikledes, medens nye og hurtigere Typer kastedes paa Markedet og grebes af Udviklingen og Begæret, således at Maskinfabrikanterne ved Århundredets Slutning ikke mere kunde fölge med....... Så med eet kommer Reaktionen. Der kommer et Pust i Udviklingen. Konkurrencen stiger, og det vældige Materiel skal jo dog beskæftiges, og man ser sig med forceret Interesse om efter Midler.

Det er interessant at lægge Mærke til, at Udviklingen i vort Fag i de sidste halvhundrede År, under Individets Frihed, har været så stor, at medens Op- og Nedgang i Handel og Vandel har vexlet med få Års Mellemrum og i Nedgangstiden har hærget andre Grene af Næringslivet, så kan man egentlig ikke for vort Fags Vedkommende nogensinde tale om Kriser. Det er sjældent, at man har set Firmaer af Betydning bukke under i Konkurrencekampen. Dette må være et Tegn på, at Udviklingen hos os ikke har været helt usund, eller ogsaa, at Forbruget af Bogtryk har været så voldsomt stigende, at selv tilsyneladende halsbrækkende Foretagender dog har kunnet balancere over Vanskelighederne.

Noget af det förste, der næsten altid begyndes på, når Konkurrencen skal modarbejdes, er at fastsætte en Minimumsprisliste for små Tryksager. Navnlig Tyskerne har præsteret ret utrolige Forsög på dette Område; men rundt omkring i andre Lande har man for Resten forsögt det samme.

Her i Danmark, hvor man så ofte har Tilböjelighed til at tage Ideer fra Tyskland, har man nogle Gange i de senere År forsögt at lave Minimumslister, som dog på Grund af deres Misforståelser og Fejlsyn af sig selv er faldet til Jorden. Vore Prislistemakkere har sikkert gjort Faget megen Skade både indadtil og udadtil uden til Gengæld på noget Område at have gavnet.

Den förste Betingelse for at man tör indlade sig på at lave en Minimumsprisliste, som man vil forlange overholdt af Faget, må være, at der uden for de i Faget sammensluttede ikke findes nogen, som kan gå under den, uden at han kan rammes; — men endnu vigtigere er det, at man har

Midler til at bræmse Tilgangen af nye Konkurrenter, da Minimumsprislisten ellers kun bliver et Ris til ens egen Bag.

Her mener jeg, der må handles med ganske særlig Klogskab og Forsigtighed, thi: hvis Fagfællerne binder Hænderne på hverandre således, at de afskæres fra at optræde med Kraft over for den Konkurrence udefra, som naturligt vil komme og vil forsöge på at benytte den foreliggende Chance til at komme frem, og hvis den indbyrdes Konkurrence standses på den Måde, at de mindre energiske falder i Sövn, — så er Faget som Helhed i Fare, og så har man efter min Mening gjort et uklogt Skridt, som vil hævne sig på dem, der et Öjeblik troede at kunne höste Gavn deraf.

Jeg mener desuden, at det er en Fejl, når det særlig er for de små Arbejder, man vil lave Minimumsprislister; thi det er netop gennem disse små Arbejder — Akcidenserne —, at der tilföjes vort Fag den störste Skade, derved at de virkelig leveringsdygtige ofte tvinges til at holde for höj en Pris, så at Vejen åbnes for en Konkurrence, som ikke er til at kontrollere. Nej, det er på de store Arbejder, de store Leverancer, at Sammenholdet og Enigheden inden for vore Organisationer skal vise sin Betydning og sine Resultater. Alle, der har nogen Betydning, skal inden for den samme Ramme, skal lære at respektere hverandre, lære at kun ved at tage Hensyn kan man igen forlange Hensyn.

Men selv om det nu imidlertid kunde tænkes, at alle et Lands Fagfæller kunde bringes ind under den samme faste Ramme for faste Priser, så var man dog i Virkeligheden dermed lige vidt, thi der vilde ikke kunne opstilles nogen Regel for, hvorledes Arbejdet kunde tillades udfört til Mi-

nimumsprisen. Man vilde ikke kunne forhindre, at Specialisten eller Kapitalisten med det fuldkomneste Materiel tilrev sig Arbejder, hvor den lille Mand var afskåret fra at leverere det ringere Arbejde til den ringere Pris. Man ser derfor ogsaa jævnlig, at det er den store Bogtrykker, der, medens han var lille, drev en skarp Konkurrence, som nu, da han er blevet stor og leverer et mere fuldkomment Produkt, fordrer den Indskrænkning, at de små skal holde faste priser, hvilket naturligtvis vilde være i höj Grad i hans Favör og vilde afskære den lille fra næsten enhver Udviklingsmulighed.

Nej, Minimumsprislister og den Slags Indretninger kan være gode nok for dem, som ikke kan se ud over deres egen lille Horisont, og som mener, at når de blot nu bliver hjulpet, så vil de ogsaa fremdeles få Lov til at leve på den samme Manér. Men Livet går nu sin egen Gang, og det Menneske, som ikke kan fölge med, må naturnödvendigt blive skubbet til Side. Vort Fag vilde ogsaa göre sig selv en dårlig Tjeneste, hvis det vilde bræmse sin Udvikling for at beskytte Bagstræverne og de lade.

Det er jo altid forbundet med meget store Vanskeligheder at skabe en Bogtrykvirksomhed, på grund af den selv til en lille Forretning strax nödvendige ret betydelige Kapital. Begyndes der meget småt, kræves der en sejg Udholdenhed, som mangen en ikke har været i Stand til at gennemföre, eller som har brudt sin Mand, inden han nåede et Resultat. På den anden Side, hvis der begyndes med en stor Kapital, må Begynderen være belavet på at komme til at betale svære Lærepenge. Men hvad enten der nu begyndes småt eller stort, en ny Kundekreds skal jo skaffes, og det til Dels på andres Bekostning. Det kommer ofte til en Kamp, som meget sjældent går af, uden at Lidenska-

berne kommer i Kog, og jo farligere den nyopdukkende Konkurrent findes at være, desto mere vil de, der föler sig bröstholdne, i egen Interesse göre Forsög på at holde ham nede. Dette er Konkurrencens og Forretningslivets naturlige Gang, som det vilde være tåbeligt at tro, at man kan forandre.

End videre må et Bogtrykkeri meget ofte være et Handelsforetagende. Når derfor et Bogtrykkeri ikke betaler sig, og Indehaveren beklager sig over Konkurrencens Tryk, beror det ofte på, at han ikke forstår at handle med sit Produkt, at han driver hele sin Virksomhed for håndværksmæssigt, medens den ifölge sin Natur for at existere kun kan drives köbmandsmæssigt. Man må i sådanne Tilfælde overveje, hvem der er de værste Konkurrenter for Faget, og hvis det viser sig, at det er dem, som handler med Tryksager, Papirhandlerne, må man tage sig vel i Agt for, at samtidig med, at man bræmser Konkurrencen inden for Faget, skaber man tillige særlig gunstige Udviklingsmuligheder for Konkurrenter, som man ikke formår at ramme. Man slår sig selv Arbejdet ud af Hånden, og med ledige Hænder må der ses på, at Ikke-Fagfolk florerer og tilriver sig den ene Kunde efter den anden.

Også Arbejderne har man til Tider sögt at trække ind i Konkurrencekampen, men altid naturligvis uden Resultat. Og hvad i Alverden skulde også bevæge Arbejderne til at ofre sig for den enkelte Virksomhed, hvori de ikke er interesserede ved andet end deres Lön. Arbejderne har også fornuftigvis hævdet, at den ene Arbejdsgivers Penge var lige så gode som den andens.

Den förste Betingelse for at kunne dæmme op for en for Faget ödelæggende Konkurrence må være at disciplinere

alle Fagets Udövere, at lære alle Fagfæller, at de har samme Interesser. Men samtidig med Disciplinen fölger også, at det enkelte Individ må slå af på sin Selvstændighed til Fordel for det heles Vel, og dette gælder navnlig det store Firma, der har det störste Ansvar, når Konkurrencekampen föres til Yderligheder.

Dernæst må der ved alle Midler stræbes efter at göre den faglige Organisation stærk og fast, så at så mange som muligt ser sin Fordel ved at stå sammen med Kollegerne i Rækkerne. Der vil jo altid være nogle, som holder sig tilbage; men Foreningsledelsen må arbejde energisk på at bringe helst alle ind under den faste Organisation. Hvorledes vort Fags Udövere skal kunne drives inden for de faglige Rammer, må meget ofte rette sig efter de forhåndenværende Forhold; men Iveren for at samle må blot ikke udarte til, at de udenforstående trygles om at være med, når en venlig Henstilling ikke frugter. Så hellere söge at göre dem Tilværelsen så uudholdelig, at de ser deres Fordel ved at indfinde sig af sig selv.

Og endelig: Tilgangen til Faget må bræmses!

En Ulykke for vort Fag er de mange Agenturforretninger. På den mest hensynslöse Måde etableres unge Mennesker, som mangler enhver Betingelse for at kunne stå i Spidsen for og lede en Bogtrykvirksomhed. Nogle få hundrede Kroners Kapital er tilstrækkelig til, at de bliver forsynet med for Tusinder, ja Titusender Kroners Materiel, og så går Konkurrencen lös. Går det godt, er det jo udmærket, og går det uheldigt, har vor Agent nok sörget for at hytte sig ved en Lejekontrakt.

Et Exempel: Vor smarte Agent får gennem sine "Huse" leveret Maskiner og Typer for 5,000 Kroner, hvorpå han har en Rabat af fra 10 til 25 %. Han modtager på Hån-

den 300 Kroner af den etableringslystne unge Mand, hvem han på Lejekontrakt overdrager hele Herligheden for 5,300 Kr., medens Venner och Slægtninge stiller en Kavtion på 500 Kr. Det förste År går alt udmærket. Det viser sig ganske vist, at den "komplette Indretning" er meget ukomplet og må suppleres med en Mængde nyt Materiel; men Kreditten er frisk fra alle Kanter, og den unge Mand, som ikke förer Handelsböger, ser alt i Rosenskær, medens han betaler 60 Kr. om Måneden eller 2 Kr. om Dagen i Afdrag. Det næste År begynder Vanskelighederne, og Kampen for at holde Forretningen gående tager til for Alvor, således at der ikke nås til mere end höjst 30 Kr. om Måneden i Afdrag, medens Konkurrencekampen om Arbejde forceres, og der trykkes for enhver Pris. Hvis der nu ikke stöder ganske ualmindelig gode Omstændigheder til, kommer Katastrofen i det tredje År. Til den Tid har vor Agent og Grosserer i Bogtrykmateriel modtaget i Afdrag 1,200 Kr. foruden Renter og förste Indbetaling. Derpå inkasserer han den stillede Kavtion og averterer den ny, "kun lidt brugte Herlighed til salgs", på Grund af Omstændighederne for den "fabelagtig" billige Pris af "det halve af Værdien", 3,000 Kr. På den Forretning har det så været en Fortjeneste af ca. 1,000 Kr. — Se, det er business!!

Dette er ikke Overdrivelse, men kun et Standard-Exempel, og der vilde kunne trækkes hårrejsende Tilfælde frem.

Det er derfor nödvændigt, at Fagfæller i deres Forening tager Stilling til Leverandörerne og skelner mellem dem, der vil Faget vel, og dem, der systematisk arbejder på at ruinere det.

Hver Gang der forestår en ny Etablering, må den faglige Mesterforening have Hånd i Hanke med og uden Be-

tænkning boycotte den Agent, som ikke vil forstå at tage Hensyn til det heles Vel og derved tillige til sit eget. Hvis Mesterforeningen kan drive det til, at kun den kan blive etableret, som, hvis det skulde gå galt, virkelig har noget at miste, så vil der uden Tvivl herved være bidraget betydeligt til, at Konkurrencen formindskes.

Tilgangen til Faget af unge etableringslystne Fagfæller skal ikke lukkes, men der må föres Kontrol med, at Folk, der intet ejer og kun med Besvær kan tjene deres Bröd som Arbejdere, etablerer sig og skaber et Proletariat af Arbejdsgivere.

Så snart den faglige Organisation er stærk nok dertil, må der derfor træffes en Overenskomst med alle Fagets Leverandörer. Ligesom det enkelte Medlem af Fagorganisationen må forpligte sig til ubetinget at holde sig de vedtagne Beslutninger efterrettelig, således må også Fagets Leverandörer være Medlemmer af vor faglige Organisation (uden Stemmeret) og under höje Mulkter til Fagets Kasse forpligte sig til kun at stå i Forbindelse med de Fagfæller, som Organisationen anerkender, og som findes på Fagets Lister. Til enhver Leverandör udsteder Faget en Legitimation, som han er forpligtet til at forevise og Fagfællen forpligtet til at forlange sig forevist, inden der kan göres Forretning.

Hvis vor Fagsammenslutning kunde udvides til at omfatte Sverig, Norge og Danmark, så vilde det bidrage mægtigt til at fremme Tanken.

Dog, det allerbedste Middel af alle imod at bukke under i Konkurrencen er, at Fagmændene söger at tilegne sig den höjeste Grad af fagligt Snille. Dette gör ikke alene mere konkurrencedygtig, men det giver også mere Respekt for Arbejdet, således at dette ikke kastes bort for intet.

Tidlig og silde må der med åbne Öjne passes på, hvad der kan tjene til Arbejdets Udvikling og Fremgang. Alene det, at ikke-faglærte Konkurrenter står over for en samlet dygtig Stand, vil bringe dem til at være forsigtige og nære deres Frygt for at brænde Fingrene, hvis de forsöger på at röre ved noget, de ikke forstår.

Mit Program er til Slutning i Korthed dette:

1. Læg så små Bånd som muligt på den frie, naturlige og sunde Konkurrence mellem Kollegerne indbyrdes!

2. Hver Fagmand må söge at udföre sit Arbejde så godt og så dygtigt, som det på nogen Måde er muligt!

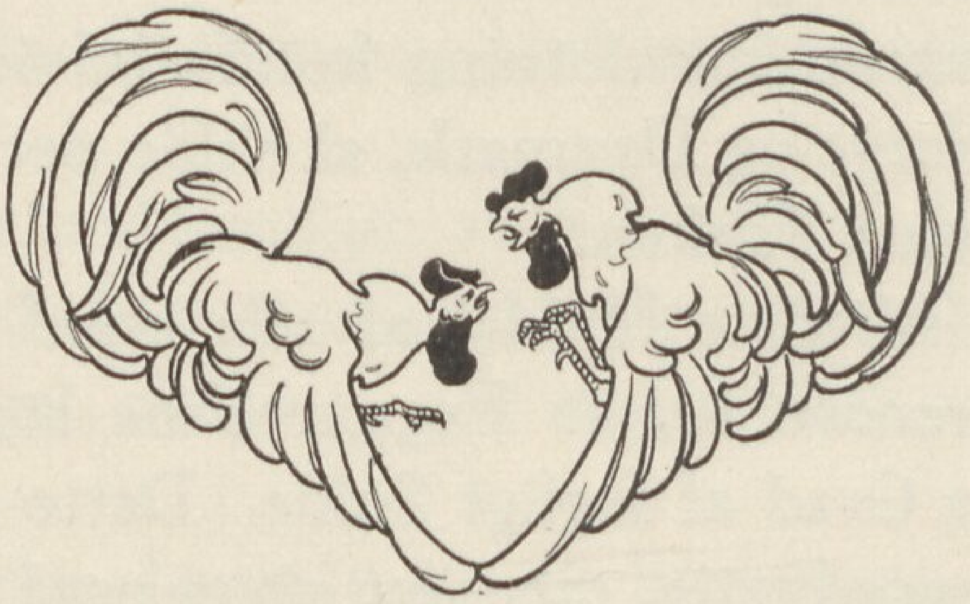
3. Alle, der udnytter Faget, skal være Medlemmer af den faglige Organisation, ja, man skal endog söge at tvinge dem dertil!

4. Enhver skal så vidt muligt söge at stå på egne Ben og ikke give sig Mellemhandelen i Vold!

5. Tilgangen til Faget skal ikke lukkes, men bræmses!

6. Ingen Leverandör kan göre Forretning med os Bogtrykkere, uden at han forpligter sig til at rette sig efter de af den faglige Organisation fastsatte Vedtægter!

7. Ved alle lovlige Midler skal Existensmuligheden göres besværlig for dem, der står udenfor den faglige Organisation!

TANKAR OM BOKUTSTYRSEL III

Ehuruväl jag redan många gånger förut tagit till orda i detta ämne, anser jag mig dock böra äfven i denna årgång af Kalendern gifva en liten öfverblick öfver bokutstyrselns nuvarande läge, sådant jag ser detsamma. Sedan min skildring i Boktryckerikalendern 1898—99 har utvecklingen rastlöst fortgått. England intager visserligen ännu ledareplatsen, men — och ett ganska viktigt "men" är det i sanning — tätt intill denna framskjutna plats på bokkonstens område har Amerika ryckt upp och detta framryckande har skett med en otrolig hastighet och det utvecklas för närvarande i det underbara landet på andra sidan Oceanen en så förvånande lifaktighet, att det torde visa sig omöjligt för oss "gamla europeer" att taga upp täflan. Och England kommer nog mycket snart att räknas endast som "god andre".

Samma grundsatser, som William Morris gjorde gällande, stå fortfarande fastslagna och hafva liksom genom en tyst öfverenskommelse lagts till grund för alla de konstnärliga böcker, som jag haft tillfälle glädja mig åt under de senare åren. Det är icke regler, inga "gyllene snitt" eller mått, ej heller visa råd i läroböcker, påminnande om "kloka gubbens

recept", efter hvilka en verklig bok bygges upp. Nej, endast sundt förnuft och god smak äro de medel som behöfvas.

De handskrifna böckerna, af konstnärshand illuminerade och ofta försedda med små förtjusande taflor i initialerna, äfvensom de efter den handskrifna bokens principer hvad marginaler, satsytans proportion, indrag m. m. beträffar, tryckta böckerna från den första blomstringstiden voro verkliga bokkonstverk, hvilka ännu stå ouppnådda. De förste boktryckarne togo de bästa handskriftböckerna till förebilder; däraf det glänsande resultatet. Efter denna tid ha visserligen vackra yttringar af bokkonst visats i de olika epokerna af bokens historia, men sedan tiden före och omkring år 1500 och i jämförelse med denna den första tidens konstnärliga produktion har bokutstyrseln strängt taget varit i förfall — intill vändpunkten i våra dagar. Denna vändpunkt kan räknas från och med William Morris' uppsättande af "the Kelmscott press".

Det är ju ganska belysande att, då Gutenberg och hans närmaste eftertid tog den handskrifna boken till förebild för sina arbeten, så skulle det just vara en kalligraf, en konstnär på den textade bokens område, som återupplifvade den på afvägar komna bokkonsten. Och det var som kalligraf, textare af hela böcker, som William Morris hade fått impulsen till sin boktryckareverksamhet.

Det finnes visserligen ännu godt folk, som icke förstå att uppskatta Morris' stora betydelse; personer som anse hans typer "klumpiga", hans marginaler öfverdrifna och hans dekorationer för dominerande. Och man räknar det för ett fel, att han endast tryckte små, dyra raritetsupplagor, hvilka icke kunde blifva tillgängliga för den stora allmänheten. Härvid bör dock erinras om, att man icke bör döma efter en eller annan reproduktion, som icke ens kan gifva en aflägsen fö-

reställning om originalets skönhet; att Morris' upptagande af de gamla götiska typformerna, visserligen i hans individuella nydaning, verkade allt för plötsligt, ja, som en revolution för oss nutidsmänniskor, hvilka generation efter generation blifvit vanda vid dessa ögonpinande hårstreckstyper, tryckta på glasglatt, blåhvitt papper med tunn färghållning, och som ännu idag, då en bok tryckt med kraftiga typer och breda marginaler kommer ut i bokhandeln, anse det som ett falsarium — ett sätt att få boken så "diger" och så dyr som möjligt, istället för att blifva tilltalade af den behagliga form i hvilken man får sin litteratur. Hvad Morris' marginaler beträffar, så har han själf talat om, att han sökt bland de bästa handskriftböckerna få fram en bestämd norm för textbildens proportioner. Han ansåg, och det med rätta, att satsbilden skulle stå högt uppe på sidan, dels för att den icke skulle se ut, som om den ville falla ur boken och dels för att boken vid läsningen bekvämt skulle kunna hållas i hand. Vidare böra båda satsytorna i ett uppslag om möjligt tänkas som en enhetlig bild. Att Morris-typerna både äro för stora och för kraftiga för våra vanliga bokhandelsböcker medgifves gärna, men de bilda tillsammans med ornament och initialer en helgjuten bild af stor och konstnärlig verkan.

Beundran är det vi böra skänka dessa arbeten, liksom också de gamla förebilderna, men vi nutidsmänniskor ha i allmänhet icke sinne för beundran, — vi söka mestadels med ljus och lykta efter fel och små svagheter hos både människor och deras verk!

Anledningen till de gamles, handskrifvarnes såväl som boktryckarnes, sätt att göra upp sina marginaler skulle man, oafsedt den rent estetiska bevekelsegrunden, kunna söka däri, att papperstillverkningen på den tiden var nog så

primitiv. Papperet guskades för hand och formatet blef ofta mycket växlande. Det var därför helt naturligt att boktryckaren vid formatpåläggningen måste beräkna att ett mycket litet ark skulle kunna förekomma i upplagan och därför beräknades marginalen att ändock räcka till.

Raritetsupplagor ha gifvetvis det ledsamma med sig att de äro tillgängliga endast för ett litet fåtal. De böra dock, om de ha ett särskildt konstnärligt värde, vara tillgängliga i allmänna bibliotek och bokmuseer, där tjänande som studiematerial.

På tal om marginaler, så vill jag framhålla att boktryckarne vid hvarje särskildt fall borde taga sina mått och steg. Vid uppgörandet af en boks utstyrsel borde förläggaren och boktryckaren tillsammans öfverenskomma om papper, format, stilsort och satsyta, så att boken blir tryckt efter en bestämd plan och icke tillkommer blott genom en slump, eller, hvilket tyvärr alltför ofta händer, på grund af den billigaste prisuppgiften. Bokförläggarne hafva i vårt land den största skulden till att den vanliga bokhandelsboken gör ett så tarfligt intryck. Små marginaler, dåligt papper och ett brokigt omslag, det är den vanliga skönlitterära typen.

Det är ju tydligt att stilsorten måste rätta sig efter formatet. Ett stort format kräfver stora typer med mellanslag därefter. Stora typer kräfva stora marginaler, då däremot med små typer följa mindre marginaler och inga mellanslag. Blir boken en tjock "lunta", som kommer att bindas, så får ryggmarginalen göras något större än om det rör sig om ett jämförelsevis tunnt häfte, som lätt faller upp. En bok, satt med en stil å till exempel cicero kägel och kvartpetit mellanslag fordrar bredare marginaler än samma stil utan mellanslag. Här visar det sig att det hvita mel-

lanrummet mellan raderna måste stå i ett visst harmoniskt förhållande till de satsytan omgifvande hvita pappersytorna. Detta är emellertid synpunkter, som äro helt naturliga och odisputabla. Regler och tumstocksmått, som man löjligt nog ofta finner angifna, äro i högsta grad förkastliga och farliga för utvecklandet af den individuella smaken. Äfven får man taga bokens skärning med i betraktande och betänka att det är den, som fortfarande fördärfvar utseendet af våra böcker.

Låtom oss därför göra marginalerna framtill och nedtill rikligare. Gifves det väl en torftigare anblick än en förskuren bok, där satsytan seglar ut på sidans midt och har lika långt till alla stränder?

Morris' idé, att bland de gamle boktryckarnes typer söka fram de renaste och ädlaste samt med bibehållande af typernas grundkaraktär så att säga renovera, för att icke säga modernisera dem, har upptagits af många enskilda "privattryckerier", hvilka till ovärderligt gagn för boktryckarkonstens utveckling trycka ofta härliga arbeten. Äfven större boktryckarefirmor, särskildt i Amerika hafva förfarit på samma sätt.

Vi införa här en reproduktion, denna gång direkt efter originalet, af ett uppslag ur den berömda "The great Chaucer", the Kelmscott press' förnämsta arbete.

Näst efter Kelmscottböckerna skulle jag vilja sätta i tidsföljd, om också icke i rang arbetena från "The Vale press", ett tryckeri af halft privat karaktär, grundadt 1889 af konstnärerna Charles Ricketts och Charles Shannon. Af Valeböcker visades prof i Boktryckerikalendern 1898—99, nämligen uppslaget "The revival of Printing". Som Valeböckerna emellertid utmärka sig särskildt för sina träsnitt och i öfrigt äro intressanta, återgifva vi här tvenne

uppslag, det ena ur Poetical Sketches by William Blake, tryckt med Valetyper och träsnitt af Charles Ricketts i Ballantyne press och det andra ur Les Ballades de Maistre Francois Villon. Den senare boken, utgifven i 226 exemplar, är försedd med träsnitt, initialer och bordyr, tecknade och skurna af Lucien och Ester Pissaro samt tryckt med Valetyper i The Eregny press, en afläggare till The Vale press.

Typerna äro besläktade med Morris' the Golden type, men bredare. Förebilden är någon venetiansk boktryckares typer.

Å annat ställe i denna årgång har Boktryckerikalenderns dekoratör, artisten Goës, återgifvit sina intryck från ett besök i ett privattryckeri, som nu till dags helt säkert torde vara den främsta banérföraren för vår ädla konst, nämligen the Doves press. Detta tryckeri grundades af den berömde och lärde bokbindaren Cobden-Sanderson och Morris' medhjälpare, Emery Walker. Vid mitt besök hos Mr. Sanderson i fjol fann jag tryckeriet bestå af en Albion-handpress (anskaffningen af en ny handpress påtänktes), tre sättregaler och ett torkrum för papper. Personalen utgjordes af en tryckare, (en, men ett lejon, kan man säga, ty han var verkligen hvad jag skulle vilja kalla "konstförvandt"), en invalsare och i det lilla sätteriet tvenne sättare. Det skulle gifvetvis föra mig allt för långt att i detalj beskrifva arbetets gång i detta lilla tryckeri, som på medeltidsmanér endast hade en enda stilsort till sitt förfogande, men vare det nog sagdt, att jag afundades dessa män, som så helt fingo gå upp i vår konsts tempeltjänst. Jag såg handpress-tryckarens och hans medhjälpares, invalsarens granskning af det tryckta arket, jämförelsen med sköntrycket å andra sidan (fyra ögon se mera

än två!), och jag fick en liflig föreställning om huru Gutenberg och hans närmaste efterföljare framställde sina fullödiga mästerverk, hvilka endast kunnat tillkomma genom den högsta grad af kärlek till arbetet. Den stil som användes i the Doves press är skuren efter Nicolaus Jensons typer i hans Plinius från år 1472, hvilka typer också legat till grund för the Golden type såväl som för the Vale type. För att visa huru beundransvärdt det lyckats att återgifva dessa Jenson-typer, reproduceras här direkt efter originalet en sida ur Plinius samt första sidan ur the Doves press' bibel (folio), omfattande i fem delar, hvaraf första delen om 395 sidor utkommit denna sommar. I sin år 1900 utgifna the Ideal Book or Book Beautiful, ett oktavhäfte om 10 textsidor, hvarur vi äfven återgifva ett uppslag, kallas typerna för "kalligrafisk" stil.

Doves-böckerna förete i ett afseende en alldeles afgjord motsats till Kelmscott-böckerna. De sakna nämligen all dekoration. I the Ideal Book och öfriga oktav-böcker äro titlar och rubriker återgifna endast med versaler af textstilen, då man i bibeln sträcker sig så långt att man tecknat första raden "In the beginning" i större typer och låtit skära initialer till de olika böckerna. Rubrikrad och initialer äro dessutom tryckta i rödt. Mr. Sanderson framhåller själf både i samtal och i skrift att han till fullo uppskattar Kelmscottböckerna, men anser att dekorationer och initialer spela en för stor roll i förhållande till texten. Men så har han också gått väl långt i ytterlighet åt andra hållet. Dock verka dessa Doves-böcker så utomordentligt lugna och tilltalande därför att stilen i dem är så klassiskt ren, papperet det bästa, som nutiden kan åstadkomma, och själfva tryckningen utförd snart sagdt utan motstycke.

Jag har ofta undrat öfver huru priset beräknas på dessa rariteter. Jag tror mig komma sanningen nära, då jag säger att priset nog icke alls är föremål för beräkning. Man trycker i dessa amatörboktryckerier icke för den krassa förtjänstens skull och åsätter boken vid upptagandet af subskription, hvilket i regel är fallet, ett nog så rimligt pris, men väl utkommen i handeln, dyrkas priserna upp i höjden. Så betalade jag för ett exemplar af the Ideal Book 112 kronor (säger och skrifver etthundratolf), då jag vill minnas att boken vid subskription hade ett pris af 20 sh. Den enorma förtjänsten å dessa raritetsupplagor stoppas i fickan af mellanhänderna, som i tid passat på att subskribera.

Ett annat engelskt privat- eller rättare familje-tryckeri är the Ashendene press, grundadt 1894 af St. John Hornby. En hel del raritetsböcker, tryckta i mycket små upplagor, några i endast 50 exemplar, äro utkomna och visa att det finnes flere olika stilar till förfogande. Den sist utkomna boken, Dantes Inferno, ur hvilken vi återgifva ett uppslag, är tryckt med en stil som utgör ett mellanting mellan götisk och antikva, skuren efter en italiensk förebild från tiden omkring 1460. Denna bok är synnerligen förtjänstfullt tryckt och är försedd med handmålade initialer i omväxlande guld, rödt, blått och grönt. Träsnitten äro tagna ur originalupplagan från år 1491. Ett annat arbete från the Ashendene press är den oktavbibel, tryckt med götiska typer i rödt och svart, som reproduceras här direkt efter trycket å pergament.

Äfven denna gång vill jag visa prof å den oförtrutet arbetande C. R. Ashbees boktryck. Det är ett titeluppslag ur An Endeavour towards the teaching of John Ruskin and William Morris. Efter att i de första arbetena från

the Press of the Guild of Handicraft eller, som han också kallar det: the Essex House press hafva användt den vackra Caslon-stilen, tecknade Ashbee och lät skära typerna till An Endeavour. Det är så mycket att säga mot dessa typer, att vi helt enkelt förbigå dem med tysthet. Måtte de få anses blott som ett experiment, och vi vilja hoppas att nästa försök lyckas bättre. Äfven mot träsnitten är mycket att säga. Själfva tryckningen är icke heller så jämn, som den borde vara. Mr. Ashbee är en mycket mångsidig man, han tecknar smycken, flyglar, möbler, handarbeten m. m., men man kan ju icke vara mästare i allt. Själf tyckes han icke heller vara fullt nöjd med typerna till Endeavour, eftersom de nyligen utgifna prospekten öfver the Essex House alster äro tryckta med Caslon-stil.

Som ett motstycke till den härliga Jobs bok, hvarur tvenne uppslag återgafs i kalenderns årgång 1898—99, visas här tvenne uppslag ur den egendomligt nog äfven i Edinburgh tryckta the Book of Job. Tryckningen är utförd i 750 exemplar af the Abbey press, teckningarna af Mr. Robert T. Rose. Det är högst intressant att se huru lyckligt samma uppgift lösts på två så olika sätt.

En utmärkt vacker bok är Tales from Boccaccio, illustrerad af den framstående tecknaren Byam Shaw, tryckt hos Ballantyne, Hanson & Co, Edinburgh.

Som den sista bland engelska böcker vill jag nämna Good King Wenceslas, illustrerad af Arthur J. Gaskin och försedd med förord af William Morris, som framhåller illustrationernas ornamentala karaktär.

Af amerikanskt boktryck återgifva vi först och främst ett uppslag ur en ny Shakespeare-upplaga, tryckt i De Vinne press med typer skurna efter Frans Renner, Venedig. Förebilden togs ur Renners Quadragesimale från 1472.

Denna upplaga, the Elizabethan Shakespere, som af Mr. De Vinne själf anses vara hans bästa arbete, är egendomlig för vår tid, därför att förklaringarne till texten äro tryckta å tre sidor omkring densamma.

Återupplifvandet af de gamla typformerna, helst med tillökning af olika grader och kursiv, verkar som en frisk fläkt i vår af allehanda osköna, bisarra och smakvidriga typformer fördärfvade tid. Reaktionen är dock nu ändtligen kommen. Hemma i Sverige gå vi emellertid fortfarande och vänta på en för vår smak och vårt kynne passande stil, "stil" i dubbel bemärkelse. Kostnaderna för skärandet och tecknandet af ett enda stilgarnityr äro likväl så afskräckande stora, att omsättningen ensamt i vårt land torde vara för liten för ett sådant företag. Dock skall tvifvelsutan äfven härvidlag det förlösande ordet uttalas.

En man af stor betydelse för det amerikanska boktrycket, isynnerhet det dekorativa, är Will. H. Bradley, som tecknat stilar, initialer, vignetter, ramar, ja allt, som hör till en boks dekoration, hvarjämte han har illustrerat flera böcker. Till hans arbete, såväl som hans Bradley: His Book och hans firma the Wayside press hoppas vi en annan gång få tillfälle att återkomma. I årgången 1898—99 återgafs ett titeluppslag ur Fringilla, en bok som från "perm till perm" illustrerats och dekorerats af Bradley. Försatspapperen i Fringilla äro högst egendomliga, för att icke säga mera. Egentligen äro försatspapper ett oting. Man kommer också mera och mera bort därifrån. De tryckta sidorna må gärna stilenligt dekoreras, men det rena, vackra papperet vid ingången och utgången af en bok må lämnas att verka sådant det är, utan att åstadkomma ett kanske ofta falskt intryck på läsaren.

Som prof på amerikanarnes lust att återupplifva gamla stilformer meddelas här afbildningar af några af de nyaste typerna. The Montaigne type, uppkallad efter den bok, Essays of Michael Lord of Montaigne, hvari den först kom till användning, är ren, tydlig och klar och har många drag gemensamma med Morris' the Golden type. Den är tecknad af Bruce Rogers och användes af the Riverside press.

En stil, som också kan inrangeras under samma kategori, är the Village type tecknad af F. W. Goudy i Chicago för the Village press.

The Cheltenham type är en ovanligt smal och hopträngd stil, tecknad af B. G. Goodhue för the Cheltenham press.

En intressant stil är också the Della Robia type. Profsidan är reproducerad ur Three Masques by Ben Jonson.

Ett äkta amerikanskt företag, omgifvet af ett sagolikt skimmer är the Roycroft Shop, grundlagdt af Elbert Hubbard jämte en son och andra artister. Här tryckas, bindas och illumineras för hand små raritetsvolymer, hvilka göra ett mycket elegant intryck. Priset å dessa böcker växlar mellan 1 och 250 dollars. Mr. Hubbard är själf en ytterst originell författare. Han har bland annat skrifvit A message to Garcia, som i öfversättning influtit i Wezätas Månadshäfte för augusti månad 1902.

Mr. Hubbard säger på ett ställe i sin publikation The Philistine, att då det icke är möjligt att åstadkomma vackrare böcker än de, som munkarne textade och illuminerade, så har the Roycrofters tagit dessa till förebilder.

Vi meddela här uppslag ur tvenne Roycroftböcker: The Story of a Passion och Little Journeys. Stilen är i den förra en stor mediaeval typ och i den senare en mindre halffet mediaeval.

En stil, som har sitt ursprung från Amerika, fastän den är en efterklang af Morris' the Golden type är Jensonstilen, hvaraf vi visa icke mindre än tre prof. Först i uppslag ur den konstnärligt dekorerade Francesca da Rimini, tillägnad Eleonora Duse och tryckt i Milano 1902. Denna bok, hvars utstyrsel är så helt igenom lyckad, är dock icke så tillfredsställande hvad själfva tryckningen beträffar, — ett bevis på skillnaden mellan maskintryck och det gammalmodiga handpresstrycket, där hvarje ark omsorgsfullt pröfvas innan det nästa tryckes.

Vidare har Jensonstilen, kompress, användts i den redan af Kristian Kongstad beskrifna Kirken i Tibirke, som är ett utomordentligt arbete, både hvad utstyrsel och tryck beträffar, och man skall icke kunna tro att detta är ett förstlingsarbete af en amatör.

Äfven Gnistans Festskrift, hvarur ett uppslag återgifves, är tryckt med samma stil, ehuru mellanslagen.

Med Jensonstilen, fastän en grad mindre än ofvannämnda trenne arbeten, är också denna årgång af Boktryckerikalendern tryckt och det intressanta vid de sistnämnda tvenne böckerna torde vara, att stilen till dem är både satt och gjuten i förlagets officin, nämligen på den nya sätt- och gjutmaskinen Lanston Monotype. Mot Jensonstilen har man skäl att invända, att vissa bokstäfver äro något oroliga hvilket gör att en del ord se ut som om de icke höllo linje; men det är en kraftig stil som bildar en välgörande motvikt mot allt det tunna och "hårfina" hos våra vanliga typer.

För att icke sluta med oss själfva följer här ett uppslag ur en utsökt fin raritetsupplaga: En skön Historie, tryckt med Caxtonstil å handpress i en upplaga af 157 exemplar af boktryckaren Simon Bernsteen i Köpenhamn. Titel, ini-

tialer och ornament äro tecknade af den framstående bokkonstnären Th. Bindesböll.

Som afslutning kan jag icke neka mig nöjet att återgifva ett uppslag ur den gedigna och ytterst värdefulla festskriften "Zur Gutenbergfeier 1900", utgifven af staden Mainz. Den är tryckt med Genzsch & Heyses romerska typer å för denna bok förfärdigadt handgjordt papper af Philipp von Zabern i Mainz. Värdet af denna festskrift höjes af flera i ljustryck utförda reproduktioner, belysande de senaste Gutenbergforskningarna, bland annat äfven af Gutenbergs "Turkkalender".

Mycket utförligare skulle jag önskat beskrifva de här omnämnda böckerna och många flere skulle jag önskat omtala samt reproducera, men dels tillåter utrymmet icke detta och dels är det icke just så lätt att i julbrådskan disponera sin tid för ideella göromål. Få vi lefva, så hoppas jag att vi ses igen, ty intresset för boktryckarkonsten kan icke dö, då man väl en gång fått tillfälle att lyfta litet af förlåten till det allra heligaste.

Wald. Zachrisson

Sid. 118—119: The works of Geoffrey Chaucer, 1896

ME list no more to speke of him, parde;
Thise false lovers, poison be hir bane!
But I wol turne again to Adriane
That is with slepe for werinesse atake.
Ful sorwefully her herte may awake.
Allas! for thee my herte hath now pite!
Right in the dawening awaketh she,
And gropeth in the bedde, and fond right
noght.
Allas! quod she, that ever I was wroght!
I am betrayed! and her heer torente,
And to the stronde barfot faste she wente,
And cryed: Theseus! myn herte swete!
Wher be ye, that I may nat with yow mete,
And mighte thus with bestes been yslain?
THE holwe rokkes answerde her again;
No man she saw, and yit shyned the
mone,
And hye upon a rokke she wente sone,
And saw his barge sailing in the see.
Cold wex her herte, and right thus seide she:
Meker than ye finde I the bestes wilde!
Hadde he nat sinne, that her thus begylde?
She cryed: O turne again, for routhe and
sinne!
Thy barge hath nat al his meiny inne!
Her kerchef on a pole up stikked she,
Ascaunce that he sholde hit wel ysee,
And him remembre that she was behinde,
And turne again, and on the stronde her finde;
But al for noght; his wey he is ygoon.
And doun she fil aswown upon a stoon;
And up she rist, and kiste, in al her care,
The steppes of his feet, ther he hath fare,
And to her bedde right thus she speketh tho:
Thou bed, quod she, that hast receyved two,
Thou shalt answere of two, and nat of oon!
Wher is thy gretter part away ygoon?
Allas! wher shal I, wrecched wight, become!
For, thogh so be that ship or boot heer come,
Hoom to my contree dar I nat for drede;
I can myselven in this cas nat rede!
WHAT shal I telle more her com-
pleining?
Hit is so long, hit were an hevy
thing.
In her epistle Naso telleth al;
But shortly to the ende I telle shal.
The goddes have her holpen, for pitee;
And, in the signe of Taurus, men may see
The stones of her coroun shyne clere.
I WOL no more speke of this matere;
But thus this false lover can begyle
His trewe love. The devil quyte him his
whyle!
Explicit Legenda Adriane de Athenes.

INCIPIT LEGENDA PHILOMENE.

Deus dator formarum.

THOU YIVER OF THE FORMES, THAT HAST wroght
The faire world, and bare hit in thy thoght
Eternally, or thou thy werk began,
Why madest thou, unto the slaundre of man,
Or, al be that hit was not thy doing,
As for that fyn to make swiche a thing,
Why suffrest thou that Tereus was bore,
That is in love so fals and so forswore,
That, fro this world up to the firste hevene,
Corrumpeth, whan that folk his name nevene?
And, as to me, so grisly was his dede,
That, whan that I his foule story rede,
Myn eyen wexen foule and sore also;
Yit last the venim of so longe ago,
That hit enfecteth him that wol beholde
The story of Tereus, of which I tolde.

Of Trace was he lord, and kin to Marte,
The cruel god that stant with blody darte;
And wedded had he, with a blisful chere,
King Pandiones faire doghter dere,
That highte Progne, flour of her contree,
Thogh Juno list nat at the feste be,
Ne Ymeneus, that god of wedding is;
But at the feste redy been, ywis,
The furies three, with alle hir mortel brond.
The owle al night aboute the balkes wond,
That prophet is of wo and of mischaunce.
This revel, ful of songe and ful of daunce,
Lasteth a fourtenight, or litel lasse.
But, shortly of this story for to passe,

questo e cognome di molte gẽti dellequali sono Maccocalingi. Fiumi uisono Pumas & Cannas elquale mette in gange & amendue sono nauichabili. Genti Caligme uicine al mare & disopra. Mandrimalli. Monte mallo & qui e elfine del Gange.

GANGE.FIVME.CAPITOLO.XVIII.

a Lchuni dicono che efõti di Gãge sono ĩcerti come quegli del nilo & chosi ĩonda & allaga epaesi uicini come el nilo. Alchuni dicono che nasce ne mõti scythici & che in quello ẽtrono.xxx.fiumi dequali oltra asopradecti nauichabili Crenaca. Varria. Rhumuoba. Chasphagho. Alchuni dicono che gãge cõ gran romore subito esce desuoi fonti & sceso de monti chome ha trouato elpiano in certo lagho siriposa & dipoi corre piaceuolmente & doue e piu strecto e largho.viii.m.oue mediocre e.c.stadii. La ꝓfundita sua in nessun luogho e meno che.xx.passi.

GANGE.DINDIA.CAPITOLO.XIX.

u Ltime genti sono de Gangardi & Caligni. La regione e chiamata Pertali laq̃le da al Re.lxx.miglaia difanti & mille caualli &.Dcc.helephanti. Imperoche India e diuisa in molte spetie diuita. Et alchuni cultiuão le terre. Alchuni exercitano lamilitia. Altri fãno merchantia. Et quegli che sono optimi & ricchissimi gouernono la Rep. Administrano ragione & sono alconsiglo del Re. La quinta generatione e dhuomini dati auna religiosa sapientia. Sempre finiscono la uita cõ uolontaria morte. Accendendo sempre elfuocho nelquale uoglono ardere. Vna chosa hanno laboriosa perche del continuo piglono helephanti & domongli & con questi arano & con questi portono. Con questi fanno guerra. Eleggono quegli che sieno giouani forti & grandi. In Gãge e grãde isola doue habitano popoli decti Modrogalingi. Dila sono Modubi. Molĩdi cõ fertile citta delmedesimo nome. Modiesi. Preti. Calisi. Sasuri. Sassuli. Colubi. Orculi. Abali. Talutti. El Re loro ha sempre ĩ arme.l.M.pedoni.iiii.M.caualli &.cccc.helephãti. Piu ualida gẽte dipoi sono Andari equali hanno molti uillaggi &.xxx.terre murate & al Re dãno.c.M.pedoni.ii.M.caualieri.mille helephanti. Daredi sono fertilissimi doro dauolio & dargento. Ma prasi antecedono tutti glaltri indi doue e Palybotro grãdissima & ricchissima citta: Onde molti tutti epopoli da Gãge insino a quella chiamano Palybotri. Questi al Re tengono del cõtinuo.Dc.M.di pedoni.xxx.M.di caualieri & noue miglaia delephanti. Ilche e gran congectura delle loro ricchezze. Dopo questi ne paesi piu indẽtro sono Monadi & Suari doue e elmonte Malleo: doue eluerno lombre chaggiono a septẽtriõe: lastate a mezodi. La tramõtana siuede una uolta lãno in q̃sto tracto & nõ piu che quĩdici giorni secõdo che scriue Betono. Et Megasthene afferma che questo ĩteruiene ĩ molti luoghi dellĩdia. Elpolo Austrĩo e chiamato Dramasa. Iomane fiume corre pe paesi de Polybotri tra Mecora & Corisobora citta. Nella regiõe uolta da Gãge a mezodi sono huomini tĩcti dal sole: ma nõ riarsi q̃to ĩ ethiopia. & q̃to piu allĩdo saccostano: tanto piu hanno del colore dal sole. Indo fiume e dopo lagente de prasii ne mõti nequali sidice che sono Pygmei. Artemidoro pone tra due fiumi xxii.migla.

IN THE BEGINNING

GOD CREATED THE HEAVEN AND THE EARTH. ¶ AND THE EARTH WAS WITHOUT FORM, AND VOID; AND DARKNESS WAS UPON THE FACE OF THE DEEP, & THE SPIRIT OF GOD MOVED UPON THE FACE OF THE WATERS. ¶ And God said, Let there be light: & there was light. And God saw the light, that it was good: & God divided the light from the darkness. And God called the light Day, and the darkness he called Night. And the evening and the morning were the first day. ¶ And God said, Let there be a firmament in the midst of the waters, & let it divide the waters from the waters. And God made the firmament, and divided the waters which were under the firmament from the waters which were above the firmament: & it was so. And God called the firmament Heaven. And the evening & the morning were the second day. ¶ And God said, Let the waters under the heaven be gathered together unto one place, and let the dry land appear: and it was so. And God called the dry land Earth; and the gathering together of the waters called he Seas: and God saw that it was good. And God said, Let the earth bring forth grass, the herb yielding seed, and the fruit tree yielding fruit after his kind, whose seed is in itself, upon the earth: & it was so. And the earth brought forth grass, & herb yielding seed after his kind, & the tree yielding fruit, whose seed was in itself, after his kind: and God saw that it was good. And the evening & the morning were the third day. ¶ And God said, Let there be lights in the firmament of the heaven to divide the day from the night; and let them be for signs, and for seasons, and for days, & years: and let them be for lights in the firmament of the heaven to give light upon the earth: & it was so. And God made two great lights; the greater light to rule the day, and the lesser light to rule the night: he made the stars also. And God set them in the firmament of the heaven to give light upon the earth, and to rule over the day and over the night, & to divide the light from the darkness: and God saw that it was good. And the evening and the morning were the fourth day. ¶ And God said, Let the waters bring forth abundantly the moving creature that hath life, and fowl that may fly above the earth in the open firmament of heaven. And God created great whales, & every living creature that moveth, which the waters brought forth abundantly, after their kind, & every winged fowl after his kind: & God saw that it was good. And God blessed them, saying, Be fruitful, & multiply, and fill the waters in the seas, and let fowl multiply in the earth. And the evening & the morning were the fifth day. ¶ And God said, Let the earth bring forth the living creature after his kind, cattle, and creeping thing, and beast of the earth after his kind: and it was so. And God made the beast of the earth after his kind, and cattle after their kind, and every thing that creepeth upon the

Illustration important question. The main question is the aspect which the illustration shall be made to take in order to fit it into and amid a page of Typography. And I submit that its aspect must be essentially formal and of the same texture, so to speak, as the letterpress. It should have a set frame or margin to itself, demarcating it distinctly from the text, and the shape & character of the frame, if decorative, should have relation to the page as well as to the illustrative content; and the illustrative content itself should be formal and kept under so as literally to illustrate, and not to dim by over brilliancy the rest of the subject matter left to be communicated to the imagination by the letterpress alone.

THE BOOK BEAUTIFUL AS A WHOLE

FINALLY, if the Book Beautiful may be beautiful by virtue of its writing or printing or illustration, it may also be beautiful, be even more beautiful, by the union of all to the production of one composite whole, the consummate Book Beautiful. Here the idea to be communicated by the book comes first, as the thing of supreme importance. Then comes in attendance upon it, striving for the love of the idea to be itself beautiful, the written or printed page, the decorated or decorative letters, the pictures, set amid the text, and finally the binding, holding the whole in its strong grip and for very love again itself becoming beautiful because in company with the idea.

8

This is the supreme Book Beautiful or Ideal Book, a The Ideal Book dream, a symbol of the infinitely beautiful in which all things of beauty rest and into which all things of beauty do ultimately merge.

¶ The Book Beautiful, then, should be conceived of as a whole, & the self-assertion of any Art beyond the limits imposed by the conditions of its creation should be looked upon as an Act of Treason. The proper duty of each Art within such limits is to co-operate with all the other arts, similarly employed, in the production of something which is distinctly Not-Itself. The wholeness, symmetry, harmony, beauty without stress or strain, of the Book Beautiful, would then be one in principle with the wholeness, symmetry, harmony, and beauty without stress or strain, of that WHOLE OF LIFE WHICH IS CONSTITUTED OF OURSELVES & THE WORLD, THAT COMPLEX AND MARVELLOUS WHOLE WHICH, AMID THE STRIFE OF COMPETITIVE FORCES, SUPREMELY HOLDS ITS OWN, AND IN THE LANGUAGE OF LIFE WRITES, UPON THE ILLUMINED PAGES OF THE DAYS, THE VOLUMES OF THE CENTURIES, & THROUGH THE INFINITUDES OF TIME & SPACE MOVES RHYTHMICALLY ONWARD TO THE FULL DEVELOPMENT OF ITS ASTONISHING STORY THE TRUE ARCHETYPE OF ALL BOOKS BEAUTIFUL OR SUBLIME.

The Ideal Book or Book Beautiful

AN ENDEAVOUR TOWARDS THE TEACHING OF JOHN RUSKIN AND WILLIAM MORRIS.

BEING A BRIEF ACCOUNT OF THE WORK, THE AIMS, AND THE PRINCIPLES OF THE GUILD OF HANDICRAFT IN EAST LONDON, WRITTEN BY C. R. ASHBEE, AND DEDICATED BY HIM LESS IN THE WRITING, THAN IN THE WORK THE WRITING SEEKS TO SET FORTH, TO THEIR MEMORY. AN. DOM. MDCCCCI.

I. THE FIRST BEGINNINGS OF THE GUILD AND SCHOOL OF HANDICRAFT IN EAST LONDON.

PERHAPS AS THE GUILD of Handicraft has now been in existence for some twelve years, it may not be inexpedient to give some account of it in writing. No record, either of its work & progress, or of the ideas upon which it was founded, has ever yet been given, & I am anxious in reply to the many requests received at Essex House to offer something that may meet this want.

To those who were acquainted with the beginnings of the Guild, the various educational undertakings connected with it between the years 1888 and 1894, the first workshop on the top of a warehouse in Commercial Street, & the classes for the study of design & the reading of Ruskin, carried on by me at Toynbee Hall in the years 1886 and 1887, it will be known that the Guild as originally conceived was the productive side of an undertaking that was also educational. From the volume of the Transactions of the Guild and School of Handicraft published in 1890, the following may be quoted as of interest by comparison with what has been accomplished since that date, and what we at present have in prospect.

"The Guild and School had its beginnings in the years 1886-87 in a small Ruskin class, conducted at Toynbee Hall, and composed of three

b 1

An Endeavour towards the teaching of John Ruskin and William Morris

Poetical Sketches by William Blake

Ballade de Bon Conseil.

BALLADE DE BON CONSEIL.

HOMMES failliz, despourveuz de raison,
Desnaturez & hors de congnoissance,
Desmis de sens, comblés de desraison;
Fols abusez, plains de descongnoissance,
Qui procurez contre vostre naissance,
Vous soubzmettant à detestable mort
Par lascheté; las! que ne vous remort
L'orribleté qui à honte vous maine.
Voyez comment maint jeune homme en est mort,
Par offencer & prendre autruy demaine

Chascun en soy voye sa mesprison,
Ne nous vengeons, prenons en pacience;
Nous congnoissons que ce monde est prison

Aux vertueux franchis d'impacience;
Batre, touiller, pour ce n'est pas science,
Tollir, ravir, piller, meurtrir à tort.
De Dieu ne chault, de verité se tort
Qui en telz faiz sa jeunesse demaine,
Dont à la fin ses poingz doloreux tort,
Par offencer & prendre autruy demaine

Ballade de Bon Conseil.

Que vault piper, flater en trahyson,
Quester, mentir, affirmer sans fiance,
Farcer, tromper, artifier poyson,
Vivre en pechié, dormir en deffiance
De son prochain, sans avoir confiance?
Pour ce conclus: de bien faisons effort,
Reprenons cueur, ayons en Dieu confort,
Nous n'avons jour certain en la sepmaine;
De nos maulx ont noz parens le ressort
Par offencer & prendre autruy demaine

ENVOI

Vivons en paix, exterminons discord,
Jeunes & vieulx, soyons tous d'ung accord,

Les Ballades de Maistre François Villon

Nè si stancò d' avermi a sè distretto,
Sì mi portò sopra il colmo dell' arco,
Che dal quarto al quinto argine è tragetto.
Quivi soavemente spose il carco,
Soave per lo scoglio sconcio ed erto,
Che sarebbe alle capre duro varco:
Indi un altro vallon mi fu scoperto.

¶ Canto Ventesimo.

DI NUOVA pena mi convien far versi,
E dar materia al ventesimo canto
Della prima canzon, ch'è de' sommersi.
Io era già disposto tutto & quanto
A riguardar nello scoperto fondo,
Che si bagnava d' angoscioso pianto:
E vidi gente per lo vallon tondo
Venir tacendo & lagrimando, al passo
Che fan le letanìe in questo mondo.
Come il viso mi scese in lor più basso,
Mirabilmente apparve esser travolto
Ciascun tral mento e 'l principio del casso:

130

Chè dalle reni era tornato il volto,
Ed indietro venir gli convenia,
Perchè il veder dinanzi era lor tolto.

Forse per forza già di parlasìa
Si travolse così alcun del tutto;
Ma io nol vidi, nè credo che sia.
Se Dio ti lasci, Lettor, prender frutto
Di tua lezione, or pensa per te stesso,
Com' io potea tener lo viso asciutto,

131

Inferno di Dante

have a feawe thynges agaynste the, that thou sofferest that woman Jesabell, which called her sylfe a prophetes to teache and to deceave my servauntes, to make them commyt fornicacion and to eate meates offered uppe unto ydolles: and I gave her space to repent off her fornication and she repented not. Beholde I will caste her into a bed, and them that commyt fornicacion with her into gret adversite, excepte they repent of their deades. And I will kyll her children with deeth. And all the congregacions shall knowe that I am he which searcheth the reynes and hertes. And I will geve unto every one of you accordynge unto youre workes.
Unto you I saye, ⁊ unto other of them off Thiatyra as many as have nott this lernynge, and which have not knowen the depnes of Satan, as they saye, I will put apon you none other burthen, but that which ye have alreddy. Holde fast tyll I come, and whosoever overcommeth ⁊ kepeth my workes unto the ende to hyme will I geve power over nacions, and he shall rule them with a rodde of yeron: and as the vessels off a potter shall he breake them to sheders. Evyn as I receaved off my father. And

ib

I will geve him the mornynge starre. Let hym that hath eares heare what the sprete sayth to the congregacions.

The iij. Chapter. The angell off the congregacion off Sardis is chidden, exhorted to repent ⁊ threatened if he doe not repent. The angell off the congregacion of Philadelphia is approved for his dyligence and pacience. The angell off Laodicia rebuked for beynge nether hotte ner colde, and admonyshed to be more zealous. Christe standeth atte the dore and knockyth.

AND wryte unto the angell of the congregacion of Sardis: this sayth he that hath the sprete of god, ⁊ the vij. starres. I knowe thy workes, thou haste a name that thou lyveste, and thou are dead. Be awake ⁊ strengthe the thynges which remayne, that are redy to deye. For I have not founde thy workes perfayte before god. Remember therfore howe thou hast receaved and hearde, ⁊ holde faste, and repent. Yf thou shalt not watche, I wyll come on the as a thefe, and thou shalt nott knowe what houre I wyll come apon the. Thou haste a feawe names in Sardis, which have not defyled their garmentes, ⁊ they

eares heare. what the sprete sayth unto the congregacions. To hym that overcommeth wyll I geve to eate off the tree of lyfe, which is in the myddes off the paradice off God.
And unto the angell off the congregacion off Smyrna wryte: These thynges sayth he that is fyrst ⁊ the laste, which was deed and is alive. I know thy workes and tribulacion ⁊ povertie, but thou art ryche: And I know the blasphemy off them whiche call them selves iewes ⁊ ar not: but are the congregacion of sathan. Feare none off thoo thynges which thou shalt soffre. Beholde, the devyll shall caste off you into preson, to tempte you, ⁊ ye shall have tribulacion x. dayes. Be faythfull unto the deeth ⁊ I wyll geve the a croune off lyfe. Let hym that hath earis heare, what the sprete sayth to the congregacions. He that overcommeth shall not be hurte off the seconde deeth.
And to the angell of the congregacion in Pergamos wryte. This sayth he which hath the sharpe swearde with two edges. I knowe thy workes and where thow dwelleste, evyn where Sathans seate ys, and thou kepeste my name and hast not denyed my fayth. And in my dayes An-

b2

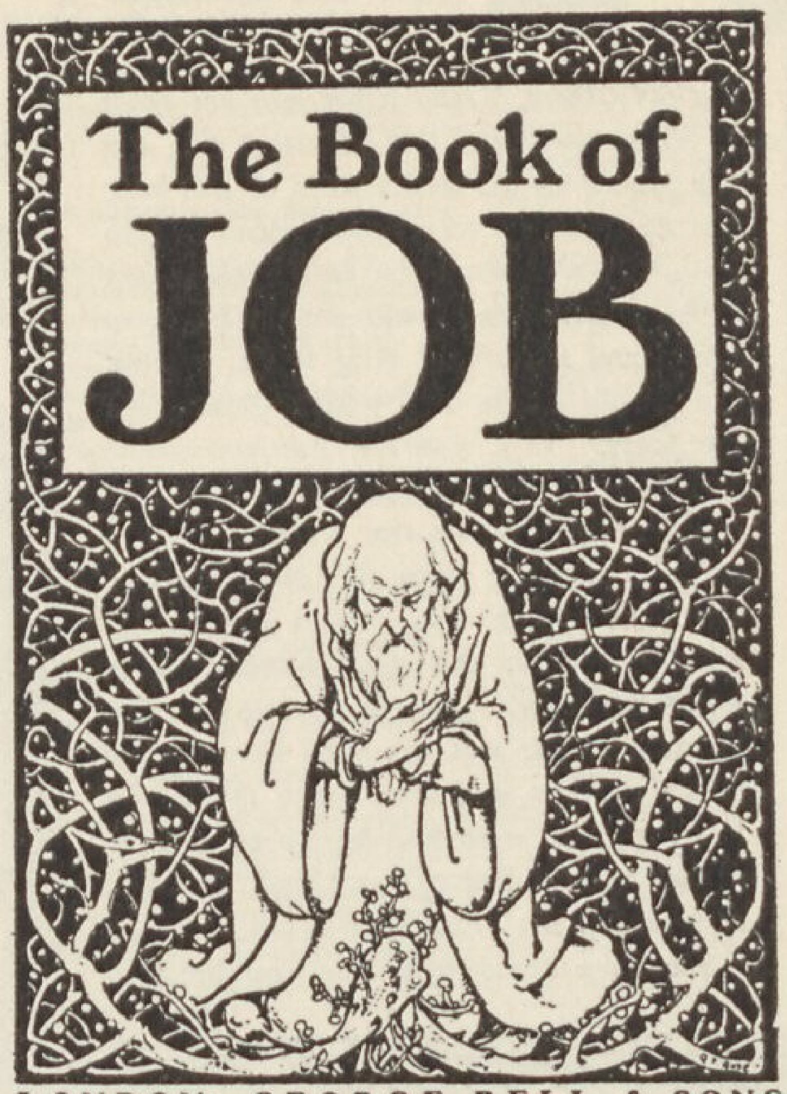
tipas was a faythfull witnes off myne, which was slayne amonge you where sathan dwelleth. But I have a fewe thinges agaynst the: that thou hast there, they thatt mayntayne the doctryne off Balam which taught in balake, to put occasion off syn before the chylderne off Israhell: thatt they shulde eate off meate dedicat unto ydolles, ⁊ to commyt fornicacion. Even so haste thou them that mayntayne the doctryne off the Nicolaytans, which thynge I hate. But repent or elles I will come unto the shortly and will fyght agaynste them with the swearde off my mought. Lett hym that hath eares heare what the sprete sayth unto the congregacions: To him that over commeth will I geve to eate manna that is hyd. and will geve hym a whyte stone, ⁊ in the stone a newe name wrytten, which no man knoweth, savinge he that receaveth hit.
And unto the angell off the congregacion off Theatira write. This sayth the sonne of God, which hath his eyes lyke unto a flame of fyre, whose fete are lyke brasse: I knowe thy workes and thy love, service, ⁊ fayght, ⁊ pacience, and thy dedes, which are more at the laste than att the fyrste. Notwithstondinge I

iij

The Ashendene press' bibel

"Great men are not always wise: neither do the aged understand judgment."

LONDON: GEORGE BELL & SONS
EDINBURGH: THE ABBEY PRESS
1902

The Book of Job

THE BOOK OF JOB

to him the number of my steps; as a prince would I go near unto him. If my land cry against me, or that the furrows likewise thereof complain; if I

"The stranger did not lodge in the street."

have eaten the fruits thereof without money, or have caused the owners thereof to lose their life: let thistles grow instead of wheat, and cockle instead of barley. The words of Job are ended.

CHAPTER XXXII.: Elihu is angry with Job and his three friends. Because wisdom cometh not from age, he excuseth the boldness of his youth. He reproveth them for not satisfying Job. His zeal to speak.

72

THE BOOK OF JOB

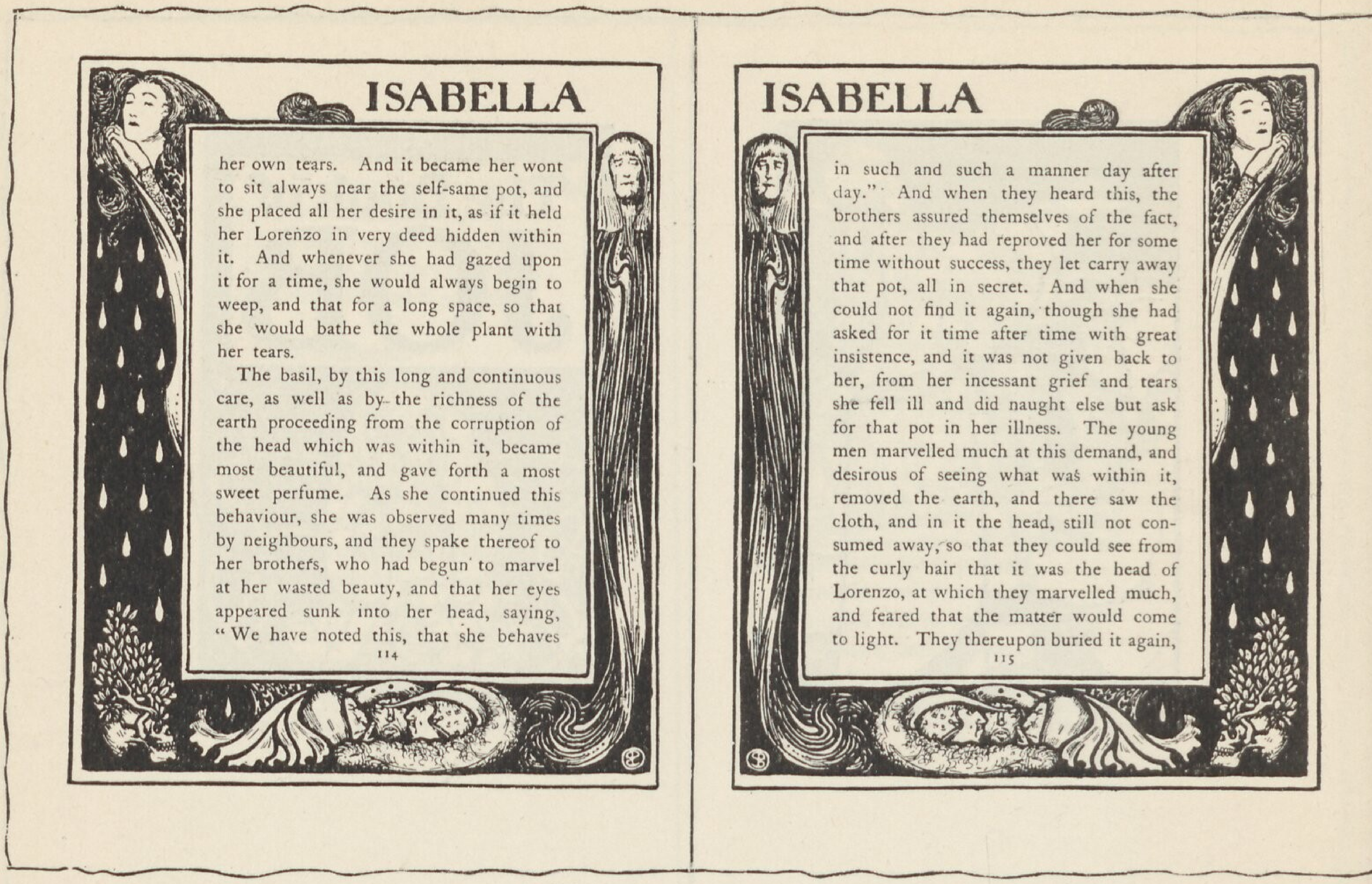

SO these three men ceased to answer Job, because he was righteous in his own eyes. Then was kindled the wrath of Elihu the son of Barachel the Buzite, of the kindred of Ram: against Job was his wrath kindled, because he justified himself rather than God. Also against his three friends was his wrath kindled, because they had found no answer, and yet had condemned Job. Now Elihu had waited till Job had spoken, because they were elder than he. When Elihu saw that there was no answer in the mouth of these three men, then his wrath was kindled. And Elihu the son of Barachel the Buzite answered and said, I am young, and ye are very old; wherefore I was afraid, and durst not shew you mine opinion. I said, Days should speak, and multitude of years should teach wisdom. But there is a spirit in man: and the inspiration of the Almighty giveth them understanding. Great men are not always wise: neither do the aged understand judgment. Therefore I said, Hearken to me; I also will shew mine opinion. Behold, I waited for your words; I gave ear to your reasons, whilst ye searched out what to say. Yea, I attended unto you, and, behold, there was none of you that convinced Job, or that answered

"Great men are not always wise."

73

The Book of Job

ISABELLA

her own tears. And it became her wont to sit always near the self-same pot, and she placed all her desire in it, as if it held her Lorenzo in very deed hidden within it. And whenever she had gazed upon it for a time, she would always begin to weep, and that for a long space, so that she would bathe the whole plant with her tears.

The basil, by this long and continuous care, as well as by the richness of the earth proceeding from the corruption of the head which was within it, became most beautiful, and gave forth a most sweet perfume. As she continued this behaviour, she was observed many times by neighbours, and they spake thereof to her brothers, who had begun to marvel at her wasted beauty, and that her eyes appeared sunk into her head, saying, "We have noted this, that she behaves

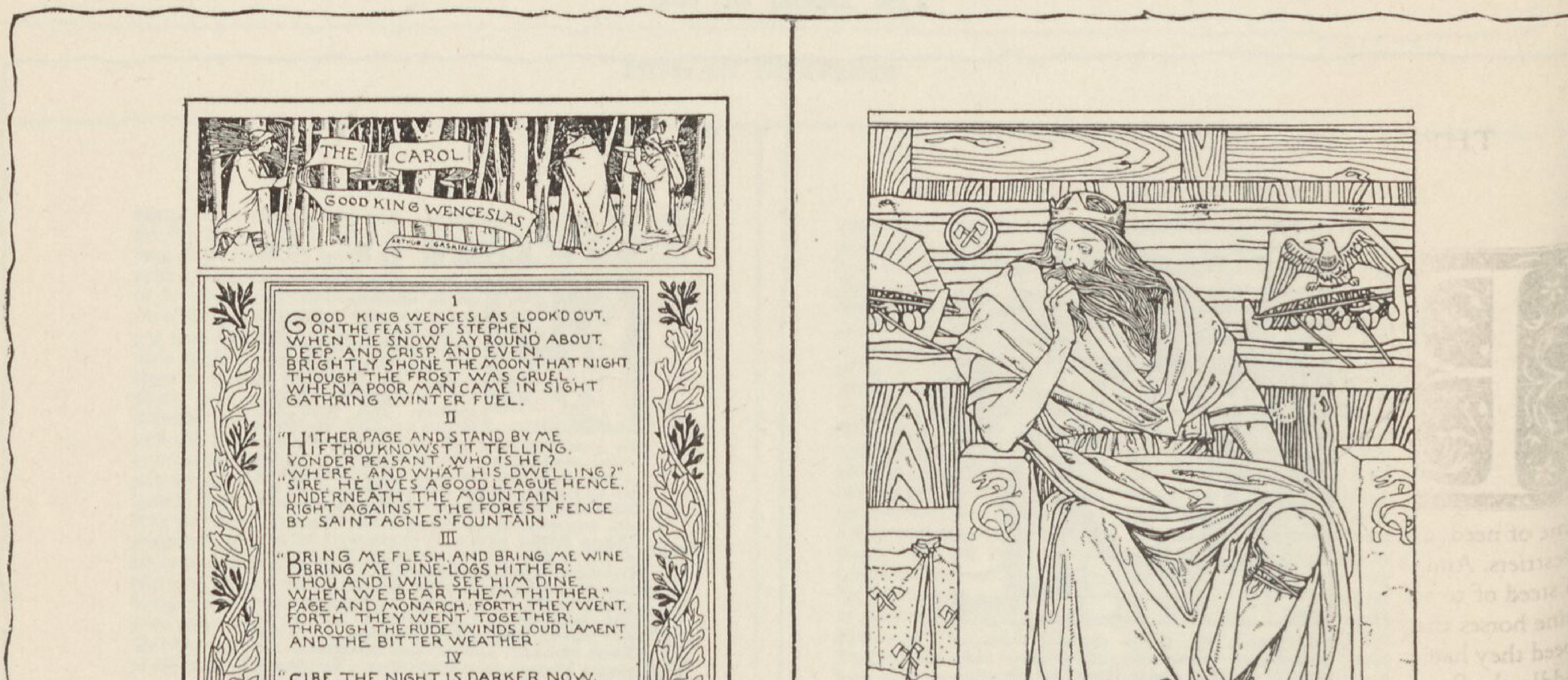
114

ISABELLA

in such and such a manner day after day." And when they heard this, the brothers assured themselves of the fact, and after they had reproved her for some time without success, they let carry away that pot, all in secret. And when she could not find it again, though she had asked for it time after time with great insistence, and it was not given back to her, from her incessant grief and tears she fell ill and did naught else but ask for that pot in her illness. The young men marvelled much at this demand, and desirous of seeing what was within it, removed the earth, and there saw the cloth, and in it the head, still not consumed away, so that they could see from the curly hair that it was the head of Lorenzo, at which they marvelled much, and feared that the matter would come to light. They thereupon buried it again,

115

Tales from Boccaccio

THE CAROL

GOOD KING WENCESLAS

ARTHUR J GASKIN 1895

I

GOOD KING WENCESLAS LOOK'D OUT,
ON THE FEAST OF STEPHEN,
WHEN THE SNOW LAY ROUND ABOUT,
DEEP, AND CRISP, AND EVEN,
BRIGHTLY SHONE THE MOON THAT NIGHT,
THOUGH THE FROST WAS CRUEL,
WHEN A POOR MAN CAME IN SIGHT
GATHRING WINTER FUEL.

II

"HITHER PAGE AND STAND BY ME
IF THOU KNOWST IT, TELLING,
YONDER PEASANT, WHO IS HE?
WHERE, AND WHAT HIS DWELLING?"
"SIRE, HE LIVES A GOOD LEAGUE HENCE,
UNDERNEATH THE MOUNTAIN:
RIGHT AGAINST THE FOREST FENCE
BY SAINT AGNES' FOUNTAIN."

III

"BRING ME FLESH, AND BRING ME WINE
BRING ME PINE-LOGS HITHER:
THOU AND I WILL SEE HIM DINE,
WHEN WE BEAR THEM THITHER."
PAGE AND MONARCH, FORTH THEY WENT,
FORTH THEY WENT TOGETHER,
THROUGH THE RUDE WINDS LOUD LAMENT
AND THE BITTER WEATHER.

IV

"SIRE THE NIGHT IS DARKER NOW,
AND THE WIND BLOWS STRONGER;
FAILS MY HEART, I KNOW NOT HOW,
I CAN GO NO LONGER."
"MARK MY FOOTSTEPS, MY GOOD PAGE,
TREAD THOU IN THEM BOLDLY,
THOU SHALT FIND THE WINTER WIND
FREEZE THY BLOOD LESS COLDLY."

V

IN HIS MASTER'S STEPS HE TROD,
WHERE THE SNOW LAY DINTED:
HEAT WAS IN THE VERY SOD
WHICH THE SAINT HAD PRINTED.
THEREFORE, CHRISTIAN MEN, BE SURE
WEALTH OR RANK POSSESSING,
YE WHO NOW WILL BLESS THE POOR,
SHALL YOURSELVES FIND BLESSING.

AJG

GOOD KING WENCESLAS LOOK'D OUT ON THE FEAST OF STEPHEN WHEN THE SNOW LAY ROUND ABOUT DEEP AND CRISP AND EVEN: BRIGHTLY SHONE THE MOON THAT NIGHT: THO' THE FROST WAS CRUEL

Good King Wenceslas

THE TRAGEDIE OF MACBETH

SCENE IV: THE PALACE AT FORRES: FLOURISH
ENTER KING MALCOLME
DONALBAINE LENOX AND ATTENDANTS

1–14

KING

IS execution done on Cawdor; or not
Those in commission yet return'd?

MALCOLME

My liege,
They are not yet come back. But I have spoke
With one that saw him die, who did report
That very frankly hee confess'd his treasons,
Implor'd your highnesse pardon and set forth
A deepe repentance: nothing in his life
Became him like the leaving it; hee dy'de
As one that had beene studied in his death
To throw away the dearest thing he ow'd,
As 't were a carelesse trifle.

KING

There 's no art
To finde the mindes construction in the face:
He was a gentleman on whom I built
An absolute trust.

¶1 The Folio verse division, Is . . Cawdor, Or . . return'd, My . . back, But . . die, Who . . hee, Confess'd . . pardon, And . . repentance, Nothing . . him, Like . . dy'de, is undoubtedly incorrect. But it is a question whether OR is a misprint for "are"; such omissions of the verb where it can be supplied from the context are frequently found in M. E. and e. N. E., and the king's question seems to be a double one: cp. "And I, my Lord, am Mandricard of Mexico, Whose climate fairer than Iberia's" Greene, 'Orl. Fur.' 60, where the modern editor also assumes a misprint: the words are therefore printed as in the Folio, despite Dyce's "school-girl," who would be the person most likely to "perceive that *or* is a misprint for *are*." ¶2 IN COMMISSION is a legal expression meaning 'authorized to hold trial'; cp. "it is my Cosin Silence in commission with mee" 2Hen.4 III.2.97. ¶3 Perfect participles had two forms in M. E. according as the O. E. final *n* was lost or retained, and many of these double forms survived in EL. E. MN. E. usually prefers the form without the -*n*, but in such words as 'grown,' 'shown,' 'spoken,' 'taken' the -*n* has been retained: so that Shakspere's SPOKE, which is good EL. E., appears to us ungrammatical. ¶6 Words, like HIGHNESSE, ending in -*es* had no possessive case in M. E. In e. N. E. they sometimes, especially in the case of proper nouns, make the genitive with "his," but are often uninflected as here; the apostrophe after the *s* is a modern device. SET FORTH is in EL. E. 'to declare publicly,' a meaning still occasionally met with in MN. E. ¶7 EL. DEEPE, with words of emotion indicating intensity of feeling, has a somewhat wider application than in MN. E., cp. N. E. D. 8 b; though no instances are there cited for EL. E., this one seems sufficiently clear. A "deep sense of sin" would be entirely consonant with MN. E. idiom, but hardly a "deep repentance." ¶9 STUDIED, 'trained,' 'practised,' is in EL. E. used of persons as well as of manner; cp. North's Plutarch, 1593, p. 759, "besides that rare gift [*i.e.* of speaking well] he [Cæsar] was excellently well studied, so that doubtlesse he was counted the second man for eloquence in his time." ¶10 OWE

30

THE TRAGEDIE OF MACBETH

has here the meaning of 'possess,' cp. I.3.76. ¶11 AS in M. E. and e. N. E. is often equivalent to MN. E. 'as if' and is followed by the subjunctive mood. CARELESSE is EL. E. for 'uncared for,' cp. "their careless harmes" Spenser, 'Faerie Queene' IV. 4. 38 (N. E. D. 4 a). ART TO FINDE is a M. E. and e. N. E. idiom whose MN. E. form would be 'art of finding.' ¶12 CONSTRUCTION is 'interpretation,' cp. "O illegitimate construction!" Ado III. 4. 50. ¶14 ABSOLUTE was often clipped in EL. E. to "abs'lute," cp. "I speake not as in absolute feare of you" IV. 3. 38. Duncan's remark about Cawdor, followed by the immediate entrance of Macbeth, has a peculiar pathos.

ACT I SCENE IV 14–27

ENTER MACBETH BANQUO ROSSE AND ANGUS

O worthyest cousin,
The sinne of my ingratitude even now
Was heavie on me. Thou art so farre before,
That swiftest wing of recompence is slow
To overtake thee. Would thou hadst lesse deserv'd,
That the proportion both of thanks and payment
Might have beene mine! onely I have left to say,
More is thy due then more then all can pay.

MACBETH

The service and the loyaltie I owe,
In doing it, payes it selfe. Your highnesse part
Is to receive our duties: and our duties
Are to your throne and state children and servants;
Which doe but what they should, by doing every thing
Safe toward your love and honor.

¶16 contains the extra syllable before the cæsura with a reversal after it. ¶17 In EL. E. the article is often omitted before the superlative degree: a similar instance occurs in III. 3.21, "We have lost beste halfe of our affaire"; cp. "in servilst place" Drayton, 'Leg. of Duke of N.,' Sp. Soc., II. 419. WING is EL. E. for 'flight' and is not a metonymy as it seems to be in MN. E.; cp. "they stoupe with the like wing" Hen.5 IV. 1. 112; a similar notion occurs in Wint.T. V. 2.62, "which lames report to follow it." ¶19 PROPORTION is 'portion,' 'allotment' in EL. E., cp. "her promis'd proportions Came short of composition" Meas. V. I. 219; it seems here to be used in an active sense and mean 'proper apportioning.' ¶20 MINE here means 'in my power,' cp. "let that be mine," *i.e.* 'a thing for me to attend to,' Meas. II. 2. 12. ONELY and other EL. adverbs had not that fixity of position which they have in MN. E.; cp. "onely I say," *i.e.* 'I only say,' III. 6. 2, and "onely in the world I fil up a place" A.Y.L. I. 2. 204. Duncan means 'it is only left for me to say.' ¶22 OWE has both meanings here (cp. note on I. 4. 10): 'the service I owe you and the loyaltie I feel,' for Macbeth would hardly represent his loyalty as an obligation; but the two notions are as one, and in the latter part of the sentence are represented by IT SELFE: 'in what I have done the pleasure of service and the honour of loyalty reward themselves.' Macbeth's heart is not "free" and both words and rhythm reflect his embarrassment. His thought, however, is the same as is contained in the king's words to Wolsey, Hen.8 III. 2. 179 ff., "Fairely answer'd: A loyall and obedient subject is Therein illustrated, the honor of it Does pay the act of it," *i.e.* the honour of loyalty rewards the act of obedience. ¶24 DUTIES is used in both senses, 'marks of respect due to a superior'

31

The Elizabethan Shakespere

THE FORTY-EIGHTH CHAPTER.

Of Steeds, called in French Destriers.

BEHOLD, I am now become a Gramarian, I, who never learn't tongue but by way of roat, and that yet know not what either Adjective, Conjunctive, or Ablative meaneth. As far as I remember, I have sometimes heard say, that the Romanes had certaine horses which they called Funales, or Dextrarios,[1] which on the right hand were led by, as spare horses, to take them fresh at any time of need; and thence it commeth, that we call horses of service Destriers. And our ancient Romanes[2] doe ordinarily say, to Adexter, in steed of to accompanie. They also called Desultorios equos,[3] certaine horses that were so taught that, mainly-running with all the speed they had, joyning sides to one another, without either bridle or saddle, the Roman gentlemen, armed at all assayes, in the middest of their running-race, would cast and recast themselves from one to another horse. The Numidian men at armes were wont to have a second spare-horse led by hand, that in the greatest furie of the battell, they might shift and change horse: 'Quibus, desultorum in modum, 'binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam in recentem 'equum ex fesso armatis transultare, mos erat. Tanta velocitas ipsis, 'tamque docile equorum genus.' [Livy, xxiii. 29.5.] 'Whose manner 'was, as if they had beene vaulters, leading two horses with them in 'armour, to leap from their tired horse to the fresh-one, even in the 'hottest of the fight. So great agilitie was in themselves, and so apt to 'be taught was the race of their horses.' There are many horses found, that are taught to helpe their master, to run upon any man shall offer

Essays of Michael Lord of Montaigne

THE FIRST PRINTER AND HIS TROUBLES

WHEN Faustus had printed, in 1460, a number of copies of the Bible, he undertook the sale of them in Paris, where printing was then unknown. As he sold copies for 60 crowns, while the scribes demanded 500 for their manuscripts, he created universal astonishment; but when he produced copies as fast as they were wanted, and lowered the price to 30 crowns, all Paris was in agitation. The uniformity of the copies greatly increased the wonder; information was given to the police against him as a magician; his lodgings being consequently searched, & a great number of copies being found, they were seized. The red ink with which they were embellished was supposed to be his blood, and it was seriously adjudged that he was in league with the devil, and had he not fled he would have shared the fate of those whom superstitious judges in those days condemned for witchcraft.

"Gesta Typographica"—Jacobi.

Prof â the Village Type

THE first face of the scene appeared all obscure, and nothing perceived but a dark rock, with trees beyond it, and all wildness that could be present-ed: till, at one corner of the cliff, above the hori-zon, the moon began to show, and rising, a Satyr was seen by her light to put forth his head and call.

1 Sat. Chromis! Mnasil! none appear?
See you not who riseth here?
You saw Silenus, late, I fear.—
I'll prove, if this can reach your ear.

He wound his cornet, and thought himself answered: but was deceived by the echo.

O, you wake then! come away,
Times be short are made for play;
The humorous moon too will not stay:—
What doth make you thus delay?
Hath his tankard touched your brain?
Sure, they're fallen asleep again:
Or I doubt it was the vain
Echo, did me entertain.
Prove again—

Wound his cornet the second time, and found it.

I thought 'twas she!
Idle nymph, I pray thee be
Modest, and not follow me:
I not love myself, nor thee.

Here he wound the third time, and was answered by another Satyr, who likewise showed himself.

Ay, this sound I better know:
List! I would I could hear moe.

16

Three Masques

MARCVS TVLLIVS CICERO DE SENECTUTE CATO MAJOR CAP. XXII APVD XENOPHONTEM AVTEM MORIENS CYRVS MAJOR HAEC DICIT:

NOLITE arbitrari, O mei carissimi filii, me, cum a vobis discessero, nusquam aut nullum fore. Nec enim dum eram vobiscum animum meum videbatis, sed eum esse in hoc corpore ex iis rebus quas gerebam intellegebatis. Eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. 80. Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanerent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem persuaderi numquam potuit animos dum in corporibus essent mortalibus vivere, cum excessissent ex eis emori; nec vero tum animum esse insipientem cum ex insipienti corpore evasisset; sed cum omni admixtione corporis liberatus purus et integer esse coepisset, tum esse sapientem. Atque etiam, cum hominis natura morte dissolvitur, ceterarum rerum perspicuum est quo quaeque discedat, abeunt enim illuc omnia unde orta sunt; animus autem solus nec cum adest nec cum discedit adparet. 81. Jam vero videtis nihil esse morti tam simile quam somnum.

The Cheltenham type

det vil ieg gierne giøre, oc vil end til met ſette hende ind i mit egit ſoffue Kammer, paa det hun diſſ bedre ſkal bliffue foruaret.

Huorledis den gamle Quinde lod bære Kiſten met den falſke Kiøbmand vdi Ambroſij Huſſ.

DEr efter fick den gamle Forræderſke to Dragere, ſom baar ſamme Kiſte met den Skalck ſom der i laa, ind vdi Ambroſij Huſſ, ſaa laa Johan vdi Kiſten, oc kunde lade hende op oc lycke hende inden til, naar hand vilde: Oc der til met haffde hand ſin ſpiſe der inde hos ſig: Oc om Natten der hand formerckte at huer vaar falden i Søffn, ſaa gick hand omkring i Kammerit Oc det begaff ſig at Quinden haffde glemt ſin Kiſte aaben, der ſom hun haffde ſine Klenodier vdi, der kom denne

18

onde Kiøbmand offuer, oc ſtal fra hende en Pung, ſom vaar beſtickit met Perler, oc it Forgylt ſølffbelte, der til met en ſkiøn Ring met en Ametiſt ſten vdi, oc ſaa ſkinde Maanen klar, at hand kunde vel ſee offuer det gantſke Kammer, i det laa Ambroſij Huſtru met ſin Pige i Sengen, oc vaare falden i en hart ſøffn, oc Quinden haffde vforuarendis lagt ſin ene Arm nøgen vden paa Sengeklæderne, paa den ſamme Arm haffde hun en liden ſort Vaarte, huor ved hun bluedis ſaare Der hand nu haffde taget Pungen oc Klenodierne, oc haffde merckt dette jertegn paa Quinden, da gick hand hemmelige vdi Kiſten igen, oc bleff der aff ſaare glad, fordi hand tenckte, nu vilt du beſtaa met dette Jertegn, foruden all fare, oc meente der met at vinde Penningene Der effter paa den Tredie dag, kom den gamle forgifftige Quinde igen til Ambroſij Huſtru, met ſtor liſt oc ſkalckhed, oc ſagde til hende,

19

En skøn Historie

EGO DOMINVS TVVS

DANTE ALIGHIERI A TUTTI I FEDELI D'AMORE.

A ciascun'alma presa, e gentil core,
Nel cui cospetto viene il dir presente,
A ciò che mi riscrivan suo parvente,
Salute in lor signor, cioè Amore.
Già eran quasi ch'atterzate l'ore
Del tempo che ogni stella è più lucente,
Quando m'apparve Amor subitamente,
Cui essenza membrar mi dà orrore.
Allegro mi sembrava Amor, tenendo
Mio core in mano, e nelle braccia avea
Madonna, involta in un drappo, dormendo.
Poi la svegliava, e d'esto core ardendo
Lei paventosa umilmente pascea:
Appresso gir ne lo vedea piangendo.

VIDE COR TVVM

PAOLO MALATESTA A DANTE ALIGHIERI.

Vedesti, al saggio d'ogni alto amadore
Che 'n la tua vision pose la mente,
Come gioioso quel signor possente
Adduce li suoi servi allo dolore.
Nelle sue braccia avea lo tuo valore
E la tua donna in guisa di dolente
A morir messa, quella mortalmente
Nudrendo dello tuo corale ardore.
Poscia sen giva lagrime spargendo,
Per subita pietate che'l strignea,
Ascosa morte in ella conoscendo.
Sembiantemente lui vid'io piangendo,
E non Madonna, ahi, ma del cor pascea
Tal disir folle ond'io sempre l'offendo.

Francesca da Rimini

ATTO SECONDO.

APPARE una sala a crociera, nelle case dei Malatesti, con grandi costole da rilievo e pilastri gagliardi; su due de' quali, nel fondo, gira un arco che nel suo vano, per un breve andito chiuso tra due muraglie pertugiate dalle balestriere, mette alla piazza d'una torre rotonda. Due scale laterali di dieci gradini salgono dall'andito al battuto della torre; una terza scala, fra le due, scende dal battuto ai sottoposti solai, passando per una botola. Si scorgono, pel vano dell'arco, i merli quadri di parte guelfa muniti di bertesche e di piombatoie. Un mangano poderoso leva la testa della sua stanga e allarga il suo telaio di canapi attorti. Balestre grosse a bolzoni a verrettoni a quadrelli, baliste, arcubaliste e altre artiglierie di corda sono postate in giro con lor martinetti girelle torni arganelli lieve. La cima della torre malatestiana irta di macchine e d'armi campeggia nell'aria torbida, dominando la città di Rimino donde spuntano soli in lontananza i merli a coda di rondine che coronano la più alta torre ghibellina.

Alla parete destra della sala è una porta; alla sinistra, una stretta finestra imbertescata che guarda l'Adriatico.

- 76 -

Scena I. Si vede nell'andito il torrigiano occupato ad attizzare le legna sotto una caldaia fumante. Egli ha ordinato contro la muraglia le cerbottane i sifoni le aste delle rocche a fuoco e delle falariche, e accumulato intorno ogni sorta di fuochi lavorati. Su la torre, presso il mangano, un giovine balestriere sta alle vedette.

IL TORRIGIANO.
È ancora sgombro il campo del comune?
IL BALESTRIERE.
Pulito come il mio targone.
IL TORRIGIANO.
Ancora
nessun si mostra!
IL BALESTRIERE.
Non si vede l'ombra
d'un Gambancerro né d'un Omodeo.
IL TORRIGIANO.
Sembran già tutti morti quelli che hanno
da morire.
IL BALESTRIERE.
Altro che morti! Se ognuno
non portasse coretto o corazzina
e se gli usci non fossero sprangati,
udresti grande martellio di cuori
per le contrade di Rimino... Oh, passa
un asino!

- 77 -

III

KORET

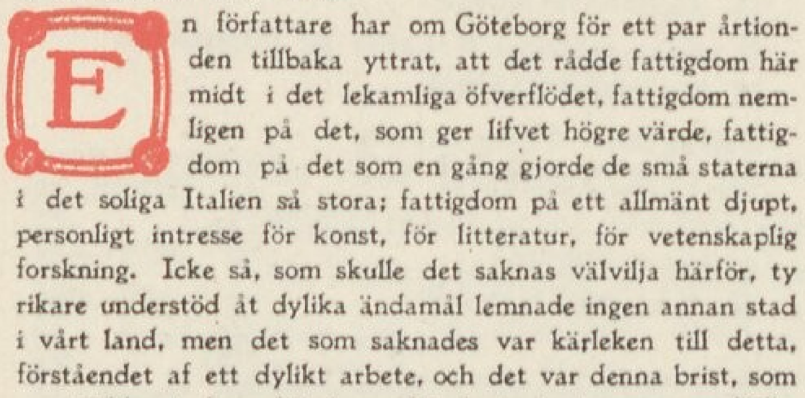
DEN Størrelse og Form som Kirken altsaa omtrent ved Aar 1200 havde modtaget, synes at have været fyldestgørende for lange Tider, thi i det næste hundrede Aar er ingen nu paaviselig Forandring foretaget med Bygningen, ja den kunde sikkert med Hensyn til at rumme Menigheden, været stor nok i sit daværende Omfang indtil vore Dage, ligesom adskillige andre Kirker trindt om i Landet — her i Herredet f. Ex. Nøddebo og Maarum — der den Dag idag tjener i den Størrelse, som de have naaet et Par Aartier før eller efter Aar 1200. Den næste Tilbygning er da trods sin Betydelighed aabenbart heller ikke foretaget for at skaffe forøget Plads til Menigheden, men derimod ene og alene for at give Messen større Anseelse. Det gamle Korparti blev nedbrudt, og i dets Sted opførtes den nuværende vældige Korbygning, som taget i Forhold til Kirken, næppe har noget Sidestykke i Landet, idet den tvert imod den almindelige Regel er betydelig baade højere og bredere end selve Kirken, hvorved denne faar et, fra den almindelige Type stærkt afvigende Udseende. Ved mangen Landsbykirke — her i Herredet saaledes Vejby — er det oprindelige Kor nedbrudt i Middelalderen, og Skibet derefter forlænget mod Øst for at skaffe større Plads til Me-

nigheden, idet kun en Del af Tilbygningen benyttedes som Kor. Ikke saa med denne Kirke, hvor Kordøren — efter den katholske Ritus: Skellet mellem Menigheden og Gejstligheden — beholdt sin Plads, om end i udvidet Form, og hele den rummelige, 29 Fod lange og 21 Fod 6 Tommer brede hvælvede Korhal alene forbeholdtes Gejstlighedens Virken. Ved nærmere Eftersyn af Murene opdager man snart at det vestligste Hvælvingsfag aldrig har haft Vindue mod Nord, og da Vinduet overfor er nyere, sikkert heller ikke mod Syd, og her har man da uden Tvivl Opløsningen paa Bygningens gaadefulde Størrelse, idet der antagelig umiddelbart op imod disse Sidemure uden Vinduer har været anbragt mindre Altere, et til hver Side for Kordøren, medens Rummets tre Vinduer mod Nord, Øst og Syd vare grupperede om det fritstaaende Højalter.

Er der i vore Dage en iøjnefaldende Forskel paa Kirkens Skib og Kor trods Murenes Hvidtning og det nyere ensartede Tagmateriale, maa Forskellen paa hin Tid, ved Trettenhundred - Aarenes Begyndelse da Koret stod færdigt, have været end stærkere fremtrædende. Det lave, gamle Skib i Rundbuestil med Blytag, Granitmure uden Kamgavle, Blindinger eller andre arkitektoniske Enkeltheder har dannet en mærkelig Modsætning til Korets røde Munkestensmure, Tag af smaa krumme Munketegl og Kamgavl med anselige spidsbuede Blindinger; Undergavlen var oversaaet med en Mængde „Bomhuller". I den sydlige Mur og nederst i Gavlen findes en Del, enkeltvis siddende Kampesten, ligesom to saadanne ses i Nordmuren, disse Sten er vistnok Rester af det nedbrudte Kor, hvis simplere Materiale vel ellers er blevet fyldt inden i Murene, da disses Kerne bestaar af Kamp. Midt paa hver Sidemur findes en flad, en halv Sten fremspringende Murstiver.

Med Hensyn til det Indre, er Rummet dækket med to svære Krydshvælvinger, som uden at hvile paa Piller og uden Skjoldbuer udspringer fra selve Murene. Gjordbuen tvers over Rummet udgaar fra Sidemurene omtrent fire Fod over Gulvet, og denne, saavel som Hvælvingernes Krydsribber danner hver for sig tre svære Rundstave, murede af dertil særligt formede Mursten. Bue-

Kirken i Tibirke

I. GNISTAN 1878—1892.

En författare har om Göteborg för ett par årtionden tillbaka yttrat, att det rådde fattigdom här midt i det lekamliga öfverflödet, fattigdom nemligen på det, som ger lifvet högre värde, fattigdom på det som en gång gjorde de små staterna i det soliga Italien så stora; fattigdom på ett allmänt djupt, personligt intresse för konst, för litteratur, för vetenskaplig forskning. Icke så, som skulle det saknas välvilja härför, ty rikare understöd åt dylika ändamål lemnade ingen annan stad i vårt land, men det som saknades var kärleken till detta, förståendet af ett dylikt arbete, och det var denna brist, som uppträdde starkare här än måhända i något annat samhälle, och som här gjorde lifvet så kallt och ödsligt.

Ingen konstnär, vetenskapsman eller författare, som egde full frihet att sjelf bestämma sitt öde och ej var bunden af slägtförhållanden eller annat, stannade här qvar. Då och då kom visserligen någon sådan, men inom kort drog han åter bort till lyckligare nejder: han var endast en flyttfågel, som för några ögonblick hvilade ut under färden. Han trifdes här icke; det var sjelfva lifsluften som fattades, det för en sådan man oeftergifliga behofvet att röra sig i en krets, der han blef förstådd, der han kunde byta tankar och åsikter med andra, tankar som rörde sig om annat än det dagliga förvärfvet.

Att Göteborg på 1860—70 talet kunde uppvisa ett eller annat namn med klang i den vetenskapliga eller litterära verlden, är blott egnadt att bevisa riktigheten af det förut sagda. I sjelfva verket torde man dessutom icke kunna framhålla mer än ett sådant, namnet VIKTOR RYDBERG. Dermed är naturligtvis icke sagdt, att alla högre intressen lagts å sido af brist på dugande målsmän: här fanns tvärtom en "Styrelse för föreläsningars hållande", "Konstföreningen", det nyligen bildade "Göteborgs Museum" med dess "Ritskola" samt "Göteborgs Musikförening" och "Harmoniska Sällskapet". Om det också rådde mycket osäkert famlande i fråga om målet för dessa unga institutioner, och om medlen att främja dem, är det dock visst att här utvecklades ett i många afseenden energiskt och framgångsrikt arbete.

WILHELM BERG

Såsom de ledande männen i detta afseende måste betecknas ordföranden i musei styrelse, grefve ALBERT EHRENSVÄRD, länets fint bildade, noble höfding, samt vid hans sida redaktören af Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning SVEN ADOLF HEDLUND, museets egentlige skapare och derjemte särskildt verksam för åstadkommande af offentliga föreläsningar, samt, liksom den förstnämnde, för allt som kunde främja smaken för bildande konst, i hvilket senare afseende man dessutom hade lyckan att i stadsarkitekten VIKTOR VON GEGERFELT ega en auktoritet med fin smak och gedigna kunskaper.

Gnistans Festskrift

WOLFGANG MOZART

SOUTH BEND: We take an interest in the lives of others because we always, when we think of another, imagine our relationship to him. "Had I met Shakespeare on the stairs I should have fainted dead away," said Thackeray.

Another reason why we are interested in biography is because, to a degree, it is a repetition of our own life. There are certain things that happen to everyone, and the rest we think might have happened to us, and may yet. So as we read, we unconsciously slip into the life of the other man and confuse our identity with his. To put yourself in his place is the only way to understand and appreciate him. It is imagination that gives us this faculty of transmigration of souls; and to have imagination is to be universal; not to have it is to be provincial. Let me see—would n't you rather be a citizen of the Universe than a citizen of Peoria, Illinois, which modest town the actors always speak of as being one of the provinces?

☙ As I read biography I always keep thinking what I would have done in certain described circumstances, and so not only am I living the other man's life, but I am comparing my nature with his. Everything is comparative; that is the only way we realize anything—by comparing it with something else. As you read of the great man he seems very near to you. You reach

92

out across the years and touch hands with him, and with him you hope, suffer, strive and enjoy: your existence is all blurred and fused with his.

And through this oneness you come to know and comprehend a character that has once existed, very much better than the people did who lived in his day and were blind to his worth by being caught in cliques that were in competition with him.

ELKHART: I intimated a few pages back that I would have liked to have Mozart for a friend & companion. Mozart needed me no less than I need him. "Genius needs a keeper," once said Mr. I. Zangwill, probably with himself in mind. We all need friends—and to be your brother's keeper is very excellent if you do not cease being his friend. And poor Mozart did so need a friend who could stand between him and the rapacious wolf that scratched and sniffed at his door as long as he lived ☙ I do not know why the wolf sniffed, for Mozart really never had anything worth carrying away. He was so generous that his purse was always open, and so full of unmixed pity that the beggars passed his name along and made cabalistic marks on his gate-posts. Every seedy, needy, thirsty and ill-appreciated musician in Germany regarded him as lawful prey. They used to say to Mozart, "I cannot beg and to dig I am ashamed—so grant me a small loan, I pray thee."

Yes, Mozart needed me to plan his tours and market

93

WOLFGANG MOZART

Little Journeys

IT was early twilight in the little shop. Bibbs lit a candle, set aside his pots of glue & varnish, and stood thrumming the solemn old Amati he had just mended, and then he played a strain of music on its silver string. It was "The Song of Faith" from "Elijah." A deep amen went booming under the red dome of the bass viol that lay in a corner, and a low wail of sympathy swept through the cases on the counter and along the walls—the voice of those condemned to silence in this little shop.

"Yes, yes," said Bibbs tenderly, "Oh rest in Time, for Time is the Lord, and

4

there is time enough to make all things perfect, even men. You are like a soul. When you were only seventy years old, I suppose the devil had his home in you as he has in me. Goodness is but harmony, and you might be better, you red-bellied son of a whittler."

As had been his custom by day for years, Bibbs carefully inspected the joinings of the Stradivarius. Then again he held his ear against it, and the strings broke into song at the touch of his beard.

"That voice of yours! I wonder what it will be a thousand years from now. Your old body will turn to splinters and to dust some time. Wood can't last forever any more than flesh and blood. When your voice is near perfection you will not be strong enough to stand the strain of the strings, and then—well,

5

The Story of a Passion

13. Inhalt: *90 quaestiones (tertia pars fratris Thomae de Aquino)* nebſt *Complementum tertiae partis summae;* das Buch lag an der Kette. Die Metallbuckeln, Schließen, das Hornſchildchen nebſt darunter gelegenem Buchtitel, ebenſo der auf der Längsſeite befindliche lederne Schutzlappen ſind entfernt.

14. Eine nur mehr vereinzelte Erſcheinung des Druckverfahrens findet ſich in dem dritten Jahrgang der in Berlin erſcheinenden und von Robert Eitner redigirten Monatshefte für Muſik-Geſchichte 1871, woſelbſt Seite 2 Freiherr von Biedermann das Fragment eines liturgiſchen Manuſcriptes des 15. Jahrhunderts unter dem Titel: Ob Druck oder Schrift, unter Beigabe einer Facſimile-Tafel behandelt. Die Buchſtaben nämlich und die Noten zeigen aufgedrückte Buchſtaben, welche jedoch nicht durch ganze Typen hergeſtellt, ſondern durch verſchiedene Stempel, Rhomboiden, Vierecke u. ſ. w. zuſammengeſetzt ſind: ein mühſamer, ſchwerfälliger, immerhin intereſſanter Verſuch, welcher keineswegs zur Nachahmung einlud.

15. Sammlung des *Loménie de Brienne,* geb. 1727 zu Paris, Erzb. v. Touloufe 1763, Finanzminiſter 1787, Card. 1788; er ſtarb ſeiner geiſtlichen Würden verluſtig 1794.

16. Der Beſitzer Ruch ſchrieb in das Ex. der Civitas am Ende: *Nota quod anno domini 1469 die post festum Luciae emi istum Librum Augustini pro novem florenis de manu in stuba mea, presente fratre meo magistro marco In super ego georgius ruch presbiter humilis proposui mihi quod amplius velim contentari in libros quos habeo quia sufficientis[es?] habeo ad legendum praetaedio. o sancte Augustini [ne] lux doctorum imperti mihi ad illuminationem intellectus mei. Amen.* In das andere Buch ſchrieb Ruch: *Anno domini 1470 emi istum libellum pro 30 grossis in sexternis et quaternis non ligatis nec rubricatis et eum aliquando labore inter gravi literas incompletas.* Ueber das Schickſal beider Bücher konnte ich trotz Anfrage an richtiger Stelle nichts erfahren.

GENEALOGIE DES MAINZER GESCHLECHTES GÄNSFLEISCH.

WENN es auch bei der Würdigung einer Erfindung von der Wichtigkeit des Buchdruckes gleichgültig iſt, welchem Geſchlechte der Mann angehört hat, dem ſie glückte, ſo verhält ſich das anders bei einer Unterſuchung, die ſich mit der äußeren Geſchichte des Ereigniſſes befaßt. Zu dem Wenigen, was man bis jetzt über die perſönlichen Verhältniſſe des Erfinders weiß, muß eine Darlegung der Umgebung, in der er aufgewachſen iſt, und der Stellung ſeines Geſchlechts in der Heimath ihren Beitrag liefern.

Gutenberg gehörte durch Geburt einem angeſehenen Mainzer Stadtgeſchlecht an; einer der Familien, die die Selbſtſtändigkeit ihrer Vaterſtadt gegen die drohende Landeshoheit des mächtigen, im Beſitze der ordentlichen Gerichtsgewalt befindlichen, geiſtlichen Reichsfürſten zu erringen verſtanden hatten. Das Geſchlecht zum Gänſefleiſch tritt unter dieſem ſeinem Hausnamen urkundlich erſt im Jahre 1330 auf. Doch liegen genügende Anhaltspunkte dafür vor, um es noch faſt ein Jahrhundert rückwärts verfolgen zu können. Es theilte ſich in zwei Hauptſtämme, zwiſchen denen keine Beſitzgemeinſchaft mehr beſtand. Trotzdem war es erforderlich, auch den andern Stamm, dem Gutenberg nicht angehörte, zu berückſichtigen; ſchon der Unterſcheidung der vielen, mit ihm gleichnamigen und gleichzeitigen Perſonen halber.

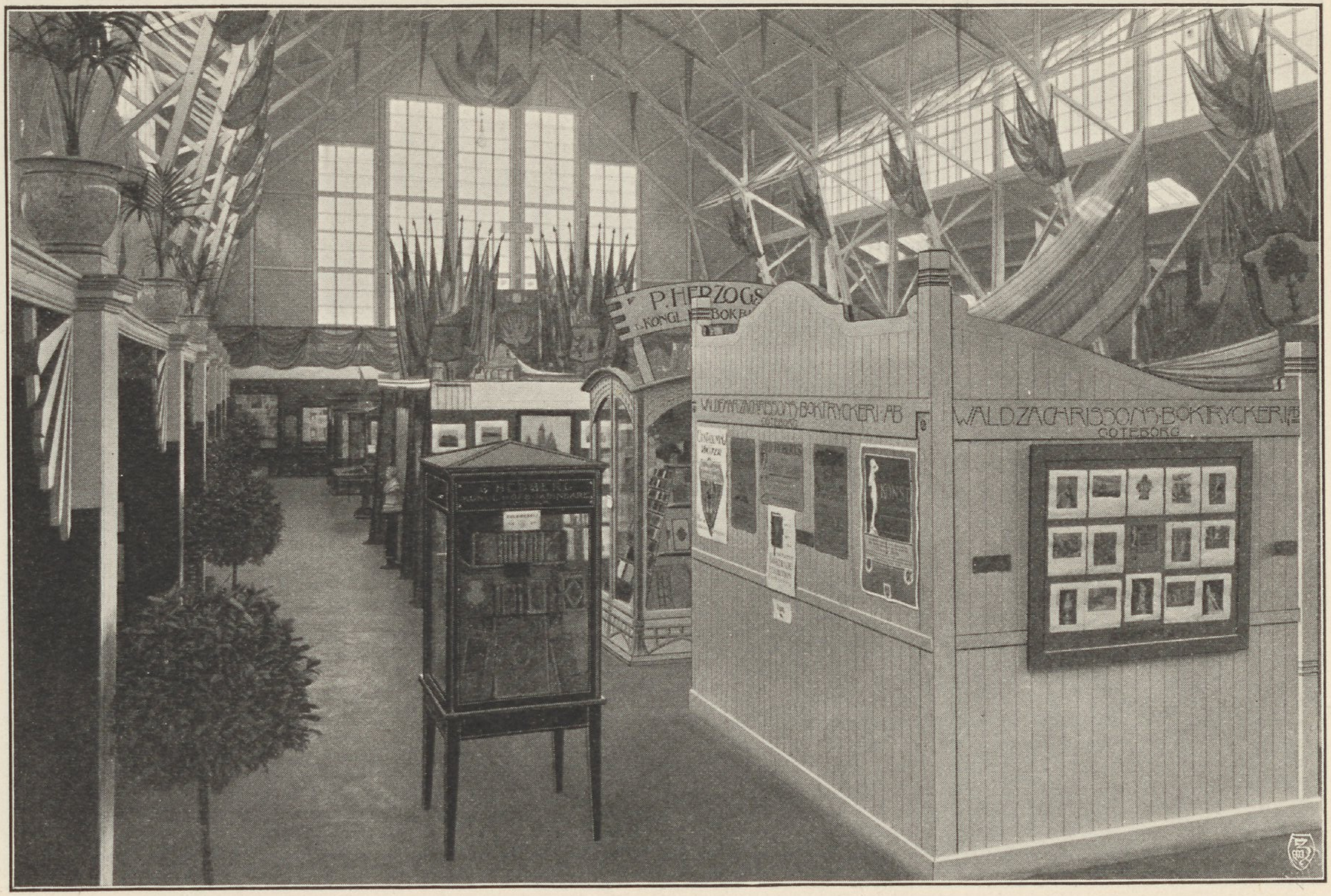
Der Mannsſtamm des älteren Zweiges erloſch wahrſcheinlich mit dem Erfinder ſelbſt.

Der jüngere, von Sorgenloch zubenante, Stamm theilte ſich im 14. Jahrhundert abermals. Der Mannsſtamm der älteren, auch durch eine Wappenänderung von ihren Geſchlechtsvettern ſich abſondernden, Linie erloſch im Anfang des 16. Jahrhunderts. Sie hatte ſich, nach dem Verlaſſen der Stadt, faſt völlig mit der Ritterſchaft der Nachbarſchaft von Mainz verſchmolzen. Der im Jahre 1443 nach Frankfurt übergezogene Ort zum Jungen bezeugt in ſeinen Aufzeichnungen, daß die von Sorgenloch genant Gänsfleiſch, auch, wie ſein eigenes Geſchlecht, von Alters her frei ſeien und viele Lehen hätten.

Die jüngſte Linie blühte, wenn auch in den beiden letzten Generationen in ſchwächerer ſocialer Stellung, bis zum Jahre 1567. Die letztlebende Frau des Geſchlechts ſtarb ſogar erſt im Jahre 1605, in der Hauptſtadt der Landgrafſchaft Heſſen-Darmſtadt.

Die alte Stellung dieſer wehrhaften ſtädtiſchen Ariſtokratie war eine ſehr günſtige. An der Spitze eines ſtarkbefeſtigten, kriegstüchtigen Gemeinweſens, vergaß ſie nicht, die Grundlage ihrer Stellung zu erhalten. Durch Geld- und Waarenhandel, Gewandſchnitt, Landwirthſchaft auf eigenem Grund und Boden, und Vertrieb der Erzeugniſſe daraus, ſicherte ſie ſich den ererbten Wohlſtand. Dabei war die rechtliche Stellung der Geſchlechter durch ihre alte Verbindung mit dem Erzbiſchof, als Münzer-Hausgenoſſen, eine eximirte. Während des 15. Jahrhunderts ſichern ſie ſich oft perſönlich, durch Eintritt in die erzbiſchöfliche Dienſtmannſchaft, gegen ihre politiſchen Gegner bei den Zünften.

Heute lebt, meines Wiſſens, nur noch eins dieſer alten Mainzer Geſchlechter: die Freiherrn v. Molsberg; wie auch nur ein einziges aus dem benachbarten Frankfurt: die Freiherrn v. Holzhauſen.

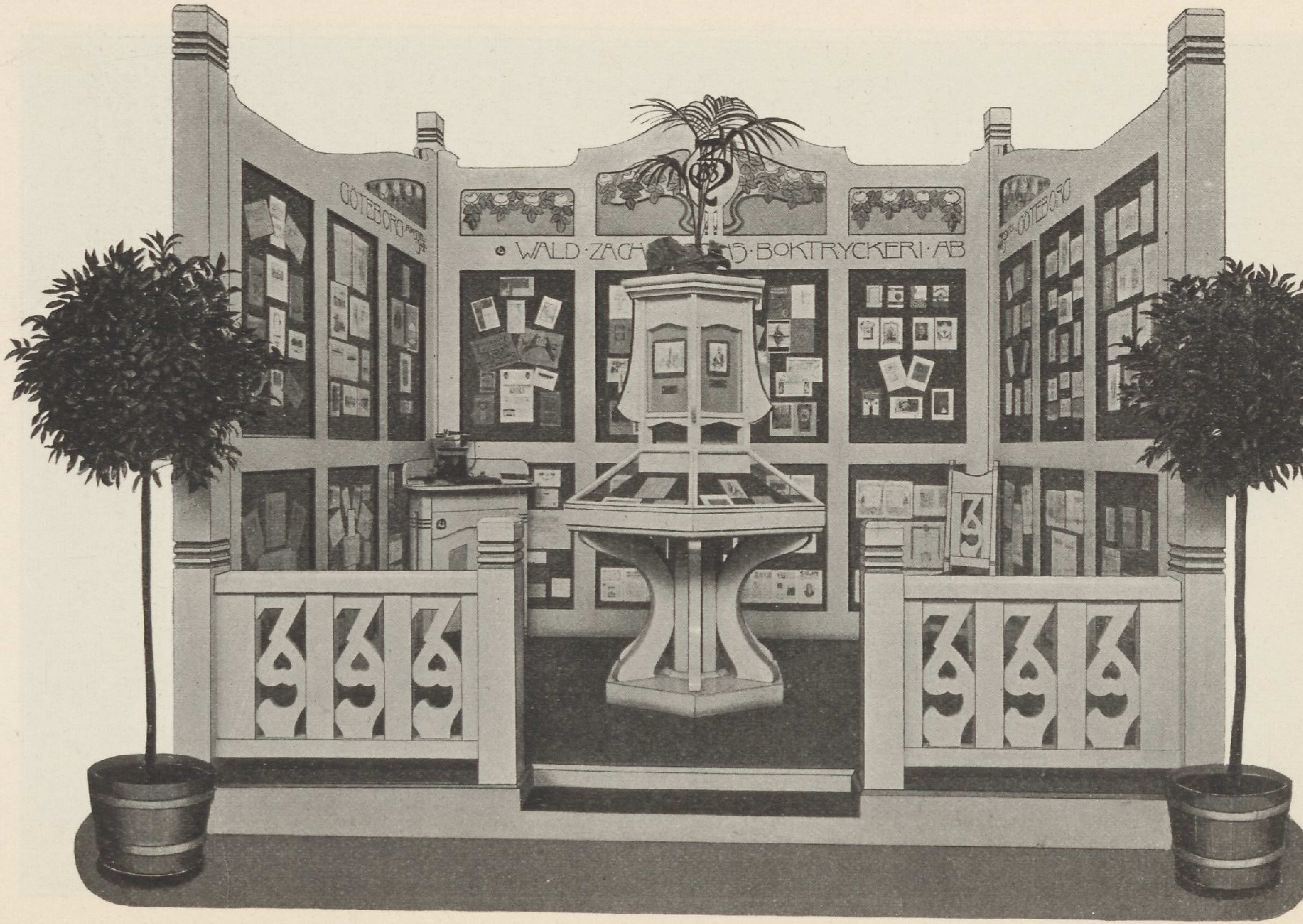
Från grafiska afdelningen å Helsingborgs-utställningen 1903

Från grafiska afdelningen å Helsingborgs-utställningen 1903

Från grafiska afdelningen å Helsingborgs-utställningen 1903

Wald. Zachrissons Boktryckeri A.-B:s monter, Helsingborg 1903

WALTER CRANE
såsom grafisk tecknare

Mångsidigt begåfvade konstnärer förekomma helt sällsynt, men särskildt sådana, som fått gåfvan att vara mästare i allt, hvaråt de ägna sig, utgöra ett helt litet antal. Bland de nu lefvande är Walter Crane en. Han är nämligen icke blott grafisk tecknare utan jämväl målare och framstående modellör, skriftställare och skald, hvarjämte hans teckningskonst tages i anspråk icke allenast för bokutstyrsel utan ock för kompositioner till tapeter, väfnader, broderier, reliefer, stuck, kakel, glasmålningar m. m. Då Crane äger en stor produktionsförmåga och då han delar sig mellan dekorativ och illustrativ konst, så skulle hvartdera af dessa ämnen kunna blifva föremål för en vidlyftig behandling, men i planen för denna uppsats ingår endast att omnämna Cranes konstnärskap som grafisk tecknare, och är det därför ur denna synpunkt, som hans värksamhet här kommer att i korthet beröras.

Walter Crane föddes i Liverpool den 15 Augusti 1845. Hans fader var artist och särskildt känd som en framstående miniatyrmålare. I sin själfbiografi säger Walter Crane: "Likasom en del människor påstås vara födda med en silfversked i munnen, så kan man äfven påstå, att jag föddes

med blyerts och papper, ty då jag är son af en målare, äro mina tidigaste minnen förbundna med dessa och närbesläktade rekvisita." Redan vid sju års ålder kopierade gossen af fadren målade porträtt, och detta med en sådan talang, att teckningarne väckte allmän förvåning hos de besökande.

Samtidigt försökte han sig på att ur egen fantasi skapa scener från Krimkriget samt att illustrera Walter Scott och andra populära författare. Föräldrarne flyttade, då han var 12 år gammal, till London från Torquay, där de förut bott. I London besökte han flitigt Zoologiska trädgården och roade sig företrädesvis med att teckna djur. På sitt naiva sätt berättar han, att den första förtjänsten bestod i ett glas mjölk, som han af en landtman erhöll för en skiss af dennes häst.

Samma år fadern dog, 1859, betecknar den egentliga tidpunkten för Walter Cranes inträde på konstnärsbanan. Han hade nämligen ritat illustrationer till Tennysons "Lady of Chalott", hvilka kommo inför Ruskins och William James Lintons ögon. Ruskin berömde den unge mannens arbete och Linton blef så hänryckt däraf, att han strax anställde konstnärsämnet på en lärotid om tre år. Linton var xylograf, boktryckare, poet, skriftställare och socialist och har gjort sig ett namn särskildt i förstbemälda hänseende.

Ammad i denna miljö erhöll Crane intryck, som varat för lifvet, och han vann här den fina blick för linjeverkan och formskönhet och den säkerhet i handen, som gjort honom till den konstnär, han i denna dag är. Han gjorde ock på Lintons atelier bekantskaper, hvilka rikt inverkat på hans lefnadslopp. Hans sysselsättning att utföra teckningar på trästockar för skärning, länkade gifvetvis tan-

WALTER CRANE

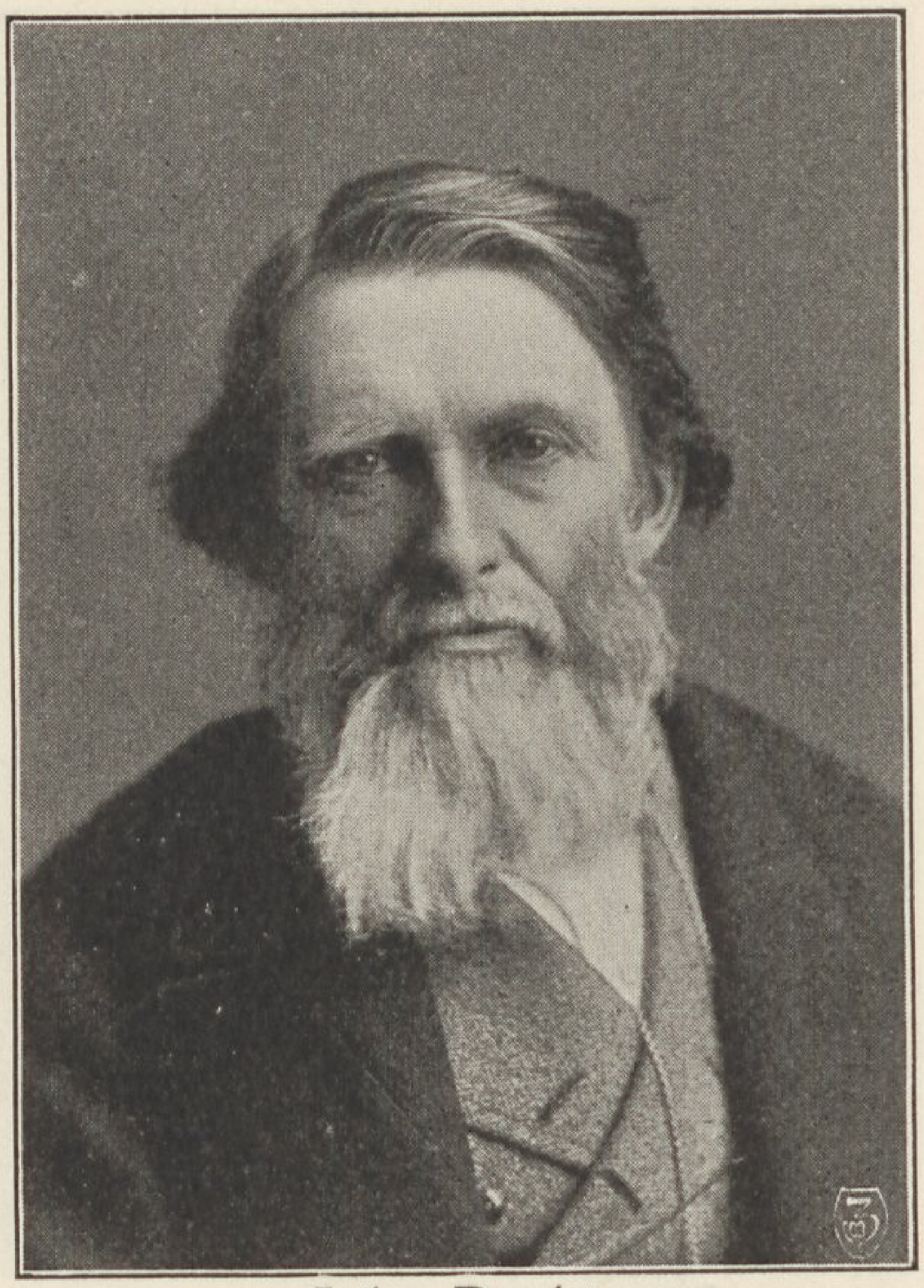
LIFVETS BRO — Oljemålning af Walter Crane.

Hvad är lifvet? En bro, där utan ro
En skara vandrar öfver floden —

Utdrag af inskriptionen å taflans ram.

karne in på bokutstyrsel och han arbetade i sådan riktning självständigt utan att föras i ledband, hvarigenom det individuella kom till fullkomlig utveckling.

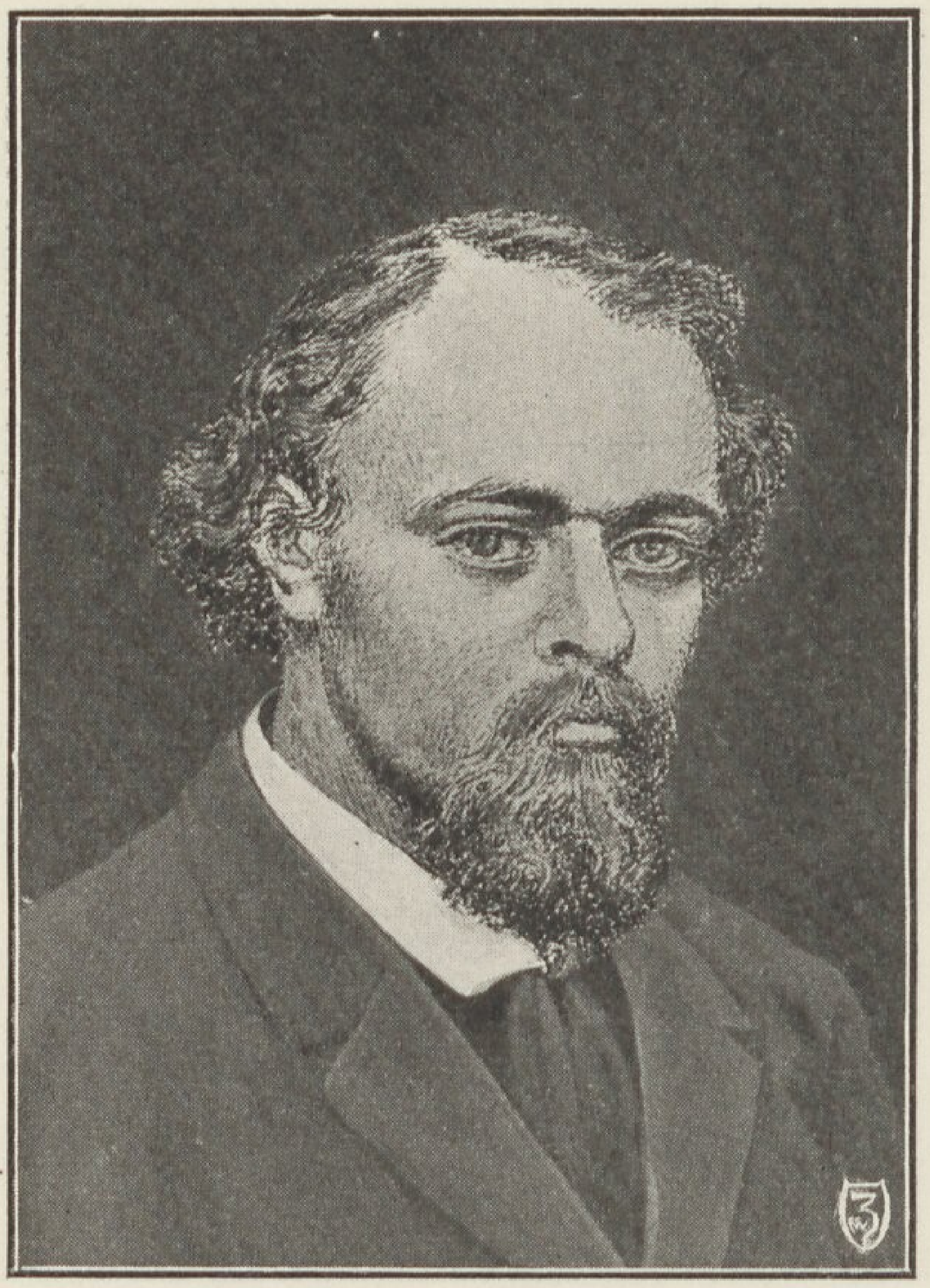
År 1861 var hans lärlingstid hos Linton till ända, men han stod dock länge i intim beröring med denne, hos hvilken han in i de minsta detaljer lärt känna träsnittets och boktryckets teknik, hvilket för framtiden skulle komma honom till stor nytta.

John Ruskin

Omkring år 1865 började Walter Crane rita illustrationer till barnböcker, i hvilken konst han uppnått så stor skicklighet och vunnit så stort erkännande. Den äldsta af honom ritade bilderboken stammar från 1866 och kallas "The Song of Sixpence". Före denna tid hade man i England visserligen barnböcker, men någon konst hade egentligen aldrig blifvit nedlagd på sådana, och endast några få tecknare hade sysselsatt sig med dylika arbeten. Cranes första bokserie utgjordes af "The House that Jack Built", "Cock Robin" och "Dame Trot and her Comical Cat". Redan 1869 och 1870 hade stilen i dessa kolorerade sagoböcker blifvit klart markerad och "The Fairy Ship", "This Little Pig" och andra bära vittne härom. Dessa böcker, som förlades af Routledge, började en serie, som först afslutades sex år senare. Den serie, som därefter utarbe-

tades i förening med Edmund Evans såsom tryckare, visade en gradvis framskridande utveckling, och då man jämför de sista af de böcker, som ingingo i densamma, med hans första serie, så kan man i själfva verket icke spåra någon likhet alls.

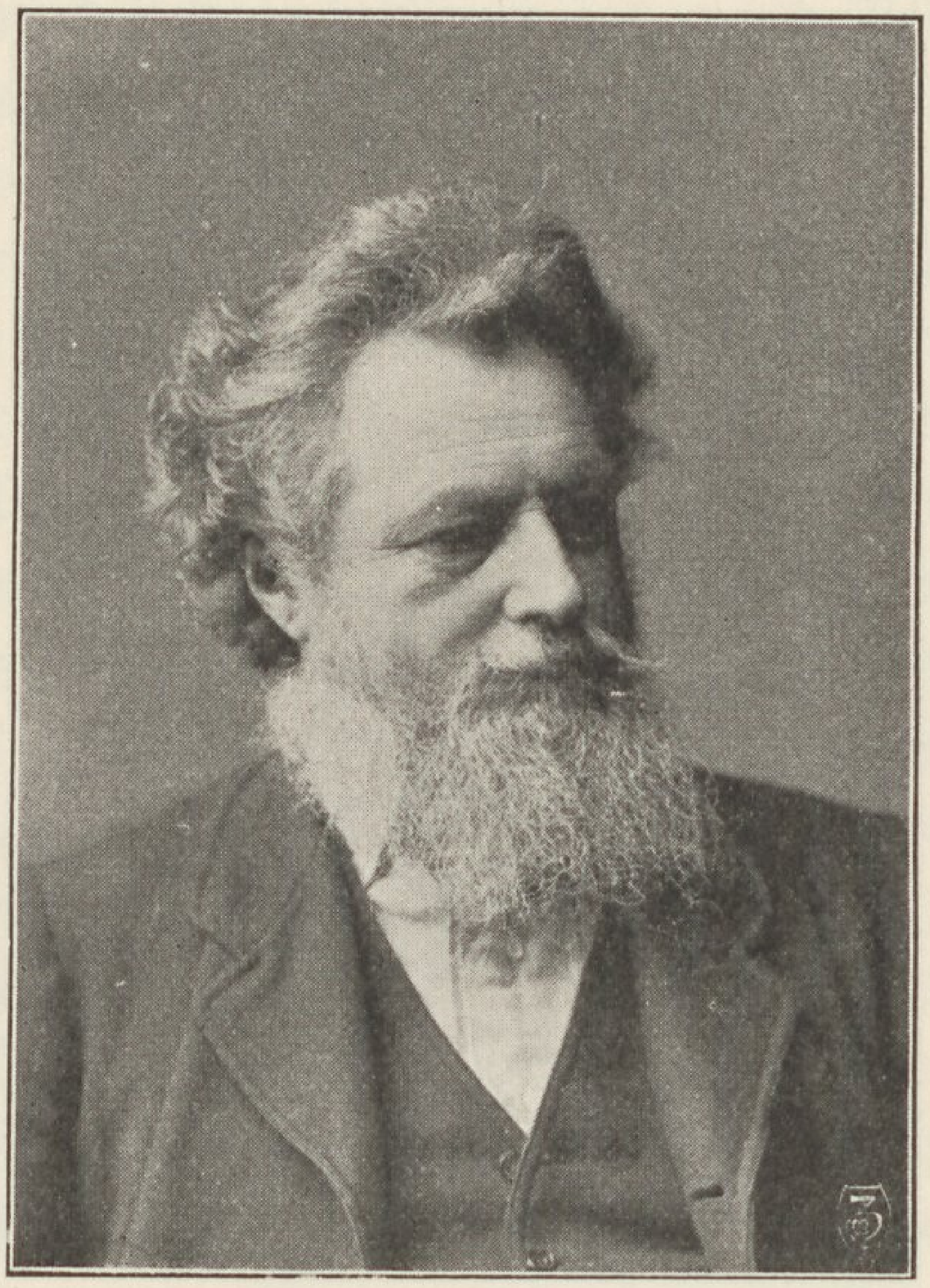

Dante Gabriel Rosetti

Af stor betydelse för konstnärens vidare utveckling blef det år, då han gifte sig — med Mary Frances — och därpå företog en resa till Italien, hvarest han stannade en längre tid. Detta var 1871. Båda dessa händelser blefvo en vändpunkt i mästarens konst, ty hvem förmår väl undandraga sig Italiens inflytande! Detta inflytande spåras tydligt i "Bluebeard's Picturebook" och i "Jack and the Beanstalk" och icke mindre i den så kallade shilling-serien, för hvilken Crane år 1875 började teckna. I denna utkommo inalles åtta böcker, bland hvilka kunna nämnas "Beauty and the Beast", "The Hind in the Wood" och "The Alphabet of Old Friends". De häri framställda typerna i kostymer, rustningar, ornering och dekorativa detaljer visa stora spår af detta italienska inflytande.

Det är en beaktansvärd egenskap hos Crane, att, då han en gång är öfvertygad om riktigheten af en idé och om en saks hållbarhet, han icke så lätt låter missleda sig eller helt afstår från ett förehafvande. Illasinnade kritici, som trodde

sig vara förorättade af Crane, spådde på sin tid att hans under arbete varande: "The Baby's Opera" skulle göra ett grundligt fiasko. Denna förtjusande bok blef färdig 1877. Mästarens syster, en mycket begåfvad poet, skref till denna, liksom öfverhufvud till de flesta af hans bilderböcker, de tillhörande verserna och komponerade dessutom melodier till desamma. Crane illustrerade med bilder, randteckningar och andra dekorativa saker, under det att Evans besörjde tryckningen. Boken kostade undantagsvis fem shillings och hela Londons bokhandel förklarade verket såsom "vägdt och för lätt befunnet". Men Crane och publiken tänkte annorlunda. Knappt en månad efter utgifvandet var första upplagan på 10.000 exemplar slutsåld och tills nu äro öfver 50.000 exemplar af boken afsatta.

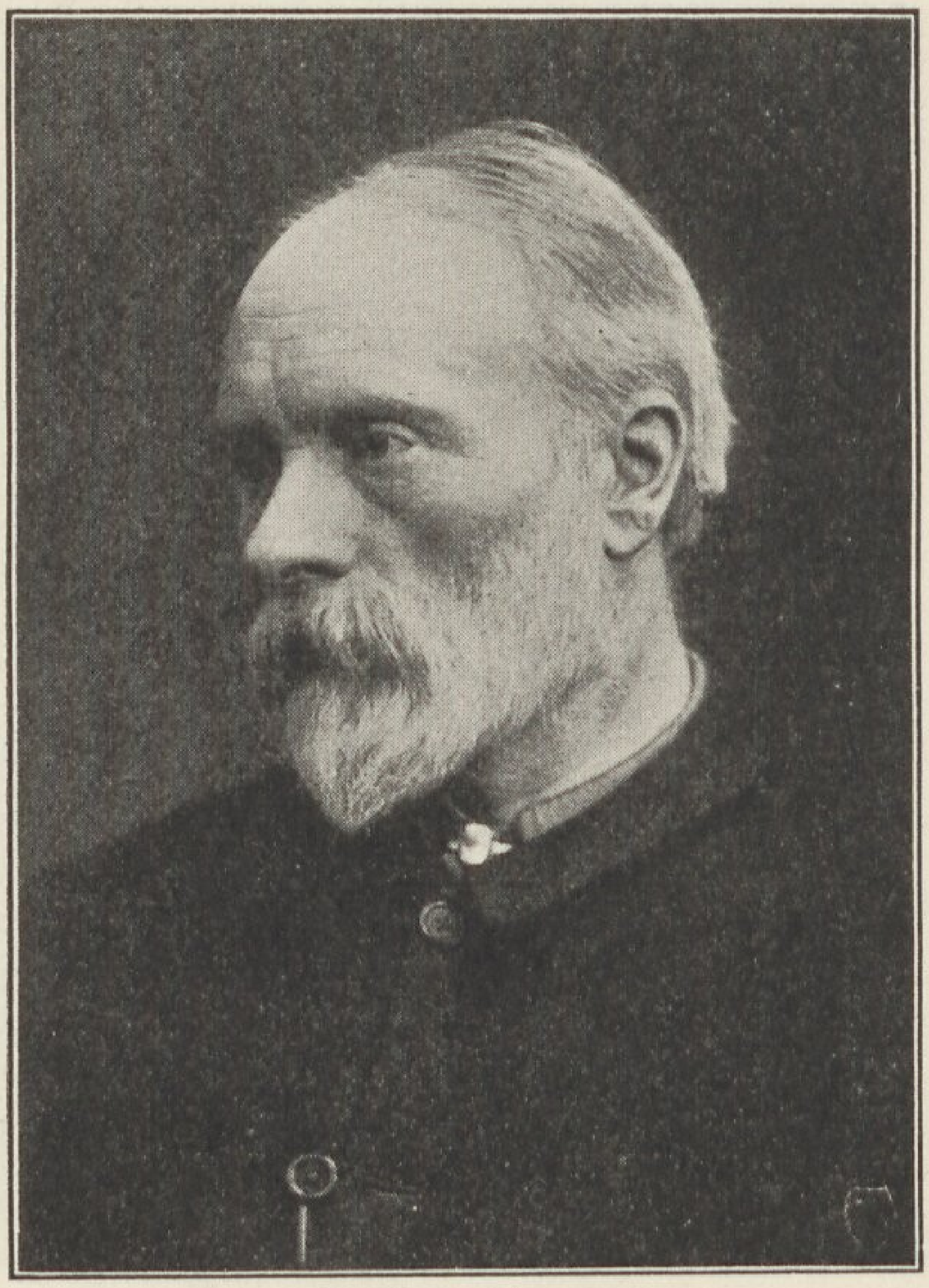

William Morris

"Baby's Opera" erhöll 1879 en följeslagare i "The Baby's Bouquet", en barnbok, tecknad efter samma plan som den föregående.

Den skola, som Crane genomgått hos Linton, var honom en stor hjälp vid illustrerandet af dessa och efterföljande böcker. Bortsedt därifrån att han är en stor tecknare, hade han hos Linton lärt hur en illustration skulle skäras och hade inhämtat kännedom om olika öfverföringsmetoder.

Härtill kom att han, liksom William Morris, icke blott är en erkänd författare utan äfven en verklig skald, så att han förmår framställa sina böcker såsom skapade ur ett homogent block. I föregående böcker tillkommo illustrationerna på så sätt, att Crane själf tecknade dem på trästocken, men i dessa började han använda sig af metoden att fotografera konturerna på stocken och proftrycken kolorerades sedan af honom för att användas som mönster för snittet till färgplattorna.

Burne-Jones

Att Walter Crane är en mästare, som skapar naturligt och från sitt innersta väsende, behöfver egentligen icke nämnas. Man iakttager i honom tvenne riktningar. I den ena återspeglar sig romantiken med sina symboler, forntiden, den klassiska myten, sagan, bibeln; i den andra igenkänner man Crane som den modernaste bland de moderna, som snabbt återgifver hvarje ny tanke på ett åskådligt sätt. Han säger själf: "en dålig illustration tycker jag mera om än den mest ingående beskrifning. I förra fallet kan jag göra mig en bättre föreställning om exempelvis en modern, komplicerad kanon än genom en spaltlång beskrifning däröfver", och just tillfölje af detta mästarens naturliga framställningssätt och naturliga uppfattning kan det med skäl sägas att han redan från barnkammaren eröfrat sitt rike.

Den prerafaelitiska rörelsen, som under dess senare skede, d. v. s. efter 1856, särskildt gick ut på att sprida konst och smak bland de djupare lagren, väcktes till lif af Dante Gabriel Rossetti i förening med Edward Burne-Jones och William Morris. Understödde af John Ruskins vältalighet och ledde af Rossettis snille, fingo de flera efterföljare i sin kamp mot det osköna inom de dekorativa och tillämpade konsterna. I dessas led ställde sig gifvetvis Walter Crane. Denne blef sålunda icke allenast en af Morris kompanjoner i dekorationsfirman Morris, Marshall, Faulkner & Co. utan samarbetade äfven 1891 med honom vid framställandet af "The Glittering Plain", som utgick från Kelmscott Press och till hvilken Crane bidrog med teckningar. Han säger likväl själf: "jag tviflar på att jag var nog götisk i känslan för att tillfredsställa Morris' smak".

Om den prerafaelitiska rörelsen och dess betydelse för teckningssättet skrifver Crane i sin uppsats "The English Revival of Decorative Art": "Ehuru ingen af vår förenings medlemmar var någon dekorativ tecknare i ordets verkliga mening, om man undantager Rossetti, hade man dock riktat uppmärksamheten på alla grenar af teckningskonst, såväl som på målning, hvarvid man beslutsamt och med stora förhoppningar gick tillbaka till den omedelbara symbolismen, till den fria naturrealismen, till medeltidens poetiska och romantiska känslolif, med hvilket allt man dock parade en modern uppfattning, och karakteristiskt uttryckte sin kärlek till alla detaljer."

Slutsida ur "The Floral Fantasy"

Det är otvifvelaktigt prerafaeliternas förtjänst att hafva påvisat vikten af att en boks innehåll samt dess yttre utstyrsel, illustrationer, papper och tryck borde stå i innerligaste samklang med hvarandra. Före deras tid hade man knappt tänkt därpå. Walter Crane följde härvidlag i Morris' fotspår, men den af honom framställda boken är dock i hvarje hänseende något alldeles själfständigt. Den typ, som Morris använde, och den utstyrsel han gaf sina arbeten, var, som vi veta, alltid genomgående harmonisk, något som för öfrigt karakteriserar de från Kelmscott Press utgångna verken, hvars innehåll som regel icke sträcker sig in i nutiden, ty för denne konstnär existerade knappast annat än förgångna tider; det moderna lifvet hade föga af intresse att erbjuda honom. Walter Crane däremot försmår visserligen icke det förgångna, men han finner ock på samma gång i nutiden med dess växlande händelser en rik källa till inspiration, icke allenast för konsten utan äfven för hans filosoferande tankar och sociala planer. Han hyllar den åsikten, att hvarje människa icke blott skall äga rättighet till arbete, utan äfven att blifva delaktig af lycka och formskönhet. Det är en egendomlig tillfällighet att de flesta ifrarne för den estetiska rörelsen i England dela samma grundtanke. Likasom Walter Crane hafva Ruskin och Morris aldrig tänkt sig nå sitt sociala mål med våld, emedan de mycket väl visste, att på våld följer våld, och att naturen i sådant fall städse svarar med reaktion, utan de ville endast verka öfvertygande genom sin person, sitt lif, sin offervillighet, sin konst, sina skrifter och arbeten och därigenom gifva ett efterföljansvärdt exempel.

Morris för oss tillbaka till medeltiden, han väcker till lifs minnet om kloster, borgar och befästade städer, där hans ande helst dväljes och där han med förkärlek drömmer,

där han har visioner af allahanda slag. För honom visar sig Jungfru Maria, Chaucer, Trubadurerna. Han ser rikt illuminerade biblar, missaler och andaktsböcker från trettonde århundradet. I framställandet af sina böcker stod han dock ständigt på samma ståndpunkt och han utarbetade sina verk som ett helt, i hvilket den innerligaste harmoni råder.

Walter Crane är i sitt sätt att behandla boken mycket böjligare; föreligger exempelvis ett antikt, klassiskt ämne, så har visserligen såväl bokens yttre som inre en antik, klassisk prägel, såsom i "Echoes of Hellas", men om det ämne, han har att behandla, däremot är Longman & Co:s "Book of Wedding Days" — en bröllopskalender — så äro randteckningarne, i anslutning till den moderna uppgiften, hållna i fria drag. Hans utsirningar äro naturligtvis aldrig utan sammanhang med textinnehållet; de bilda en integrerande del af arbetet. Walter Crane intager emellertid en mycket svårare ställning vid skapandet af sina böcker än Morris, ty våra dagars typer äro opersonliga, individualitetslösa, under det att man fordrar af teckningen att den skall vara i möjligaste mån karakteristisk och individuell. Till Morris förfogande stod, emedan han ägde en ansenlig förmögenhet, tillräckliga penningemedel, så att han äfven kunde gifva texten passande typer. Härigenom har den engelska publiken och efter hand äfven den utländska blifvit i hög grad förvand. När nu emellertid Walter Crane detta oaktadt löser sina uppgifter på ett till och med för de största kännare tillfredsställande sätt, så blir detta desto mera till hans favör som konstnär.

Skillnaden mellan Morris' och Walter Cranes konstnärsskap är, ehuru de gå i olika riktning, såsom helhet taget icke stor, men under det att den förre sökte uppfostra folket konstnärligt, söker den senare sprida smak för skönhet

redan hos barnen, uppfostrande, på samma gång det sker på ett för barnasinnet mottagligt och roande sätt.

Vi hafva förut framhållit att Walter Crane är ytterst produktiv. Inom ramen för denna korta skildring ingår icke att uppräkna hans verk, blott några hafva i förbigående omnämnts och till dessa kunna vi foga ännu ett par, som äro karakteristiska för hans konstnärsskap. Så utkom 1882 "Grimms sagor", år 1888 den förutnämnda "Echoes of Hellas" med sina tre delar: "Tale of Troy", "The Wandering of Ulysses" och "The Story of Orestes", åren 1893—94 Shakespeares dramer, 1894—97 Spensers "Faerie Queen" samt slutligen under de senaste åren hans "Opus magnum", den illustrerade bibeln, kronan på alla hans skapelser. Detta stort anlagda, häftevis utkommande verk är ännu icke fullbordadt.

Vi hafva af skäl, som i början af denna uppsats nämnts, icke alls talat om Walter Cranes konstnärsskap i annan riktning än den grafiskt illustrativa. Till slut göra vi dock härifrån ett undantag i det att vi omnämna hans målning "Ungdomsbrunnen", en allegori med en vacker symbolistisk betydelse. Lifvet är kort, men konsten lång. Ungdomsbrunnen är de nya idéerna, de jämt flödande impulserna, framåtskridandet, fliten. Den konstnär, som öser ur denna rena källa, föryngras ständigt. Hos honom finnes intet aftynande, intet bortdöende. Walter Crane har öst rikligen därur, han befinner sig ännu midt uti sin skapareverksamhet och hans konst föryngras ständigt.

J. Hyberg

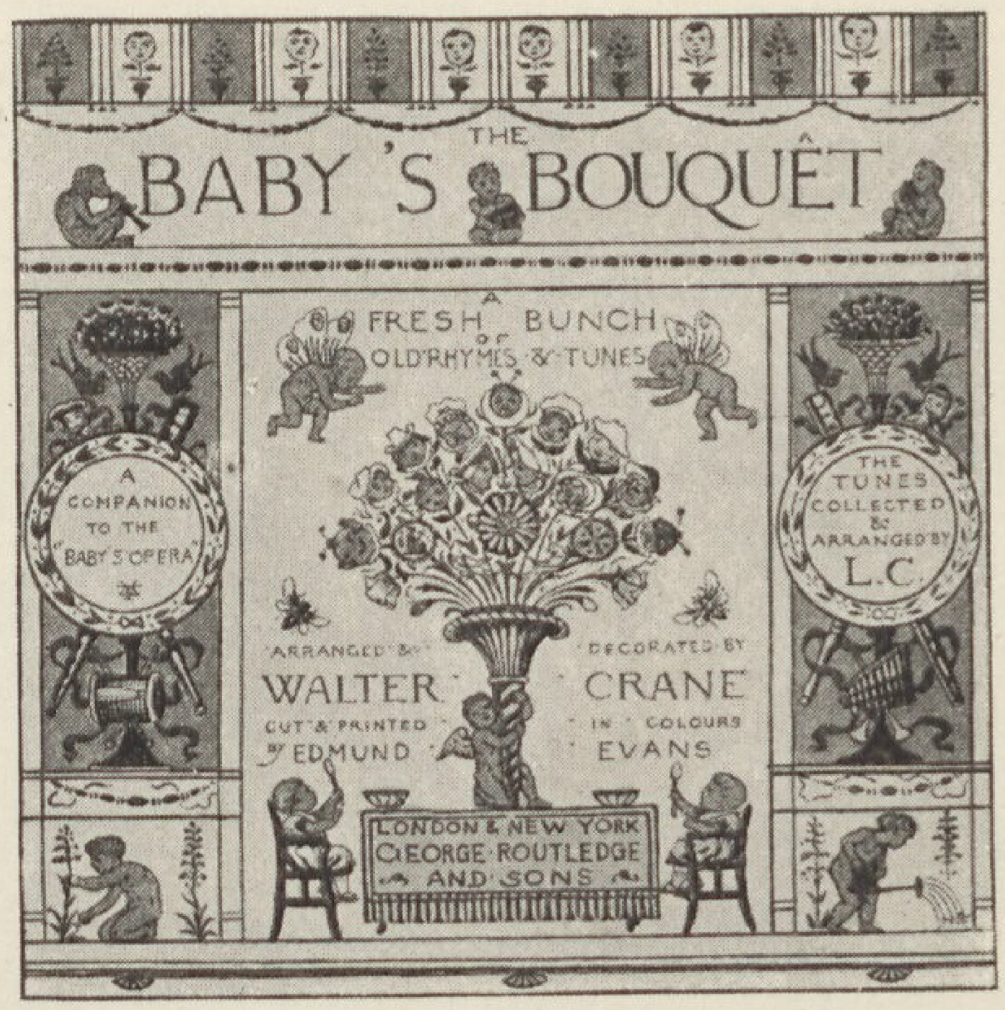

Illustration ur Babys own Æsop
af Walter Crane

Afb. ur Babys opera
af Walter Crane

Titeluppslag ur Babys Bouquêt af Walter Crane

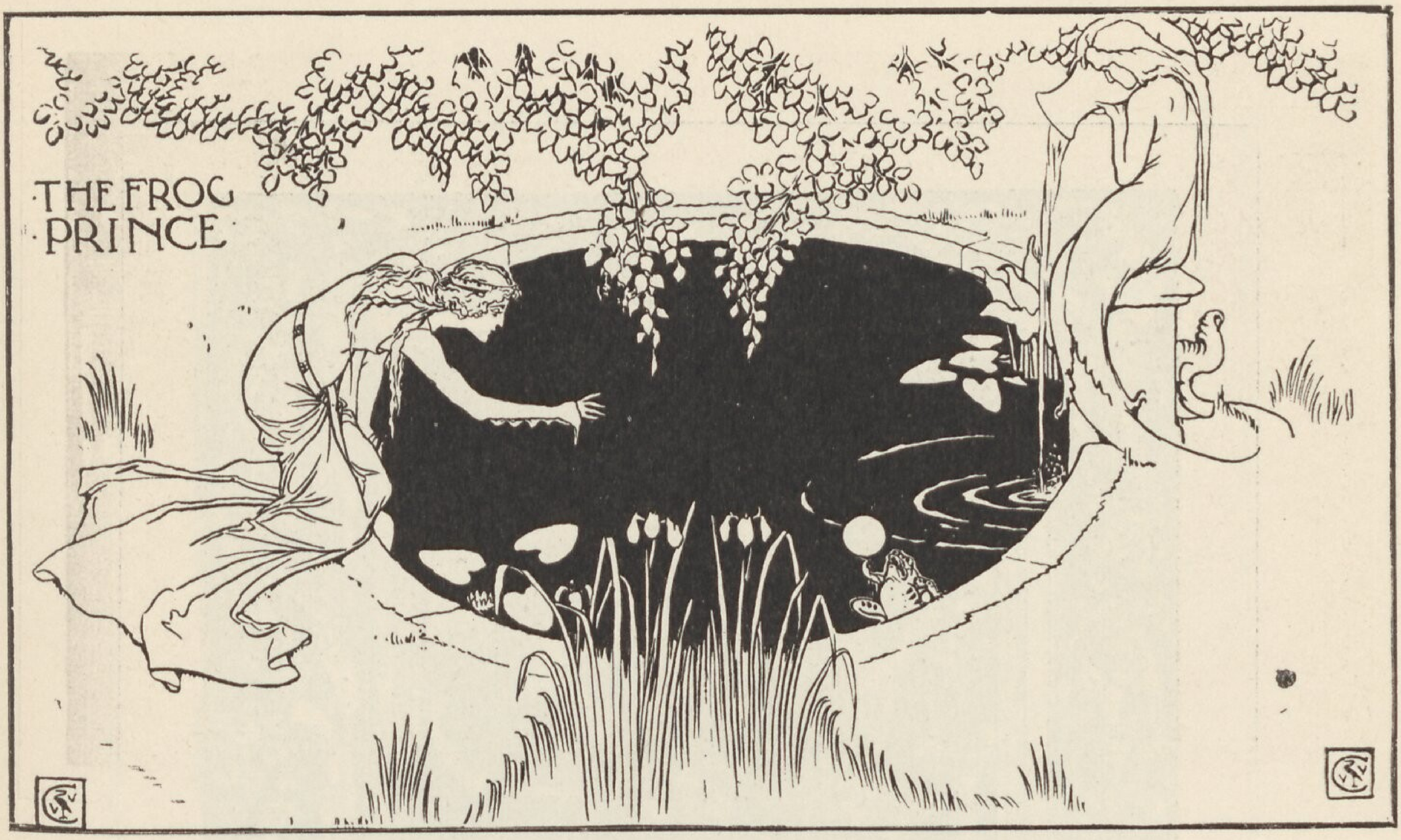

Uppslag ur Beauty and the Beast af Walter Crane

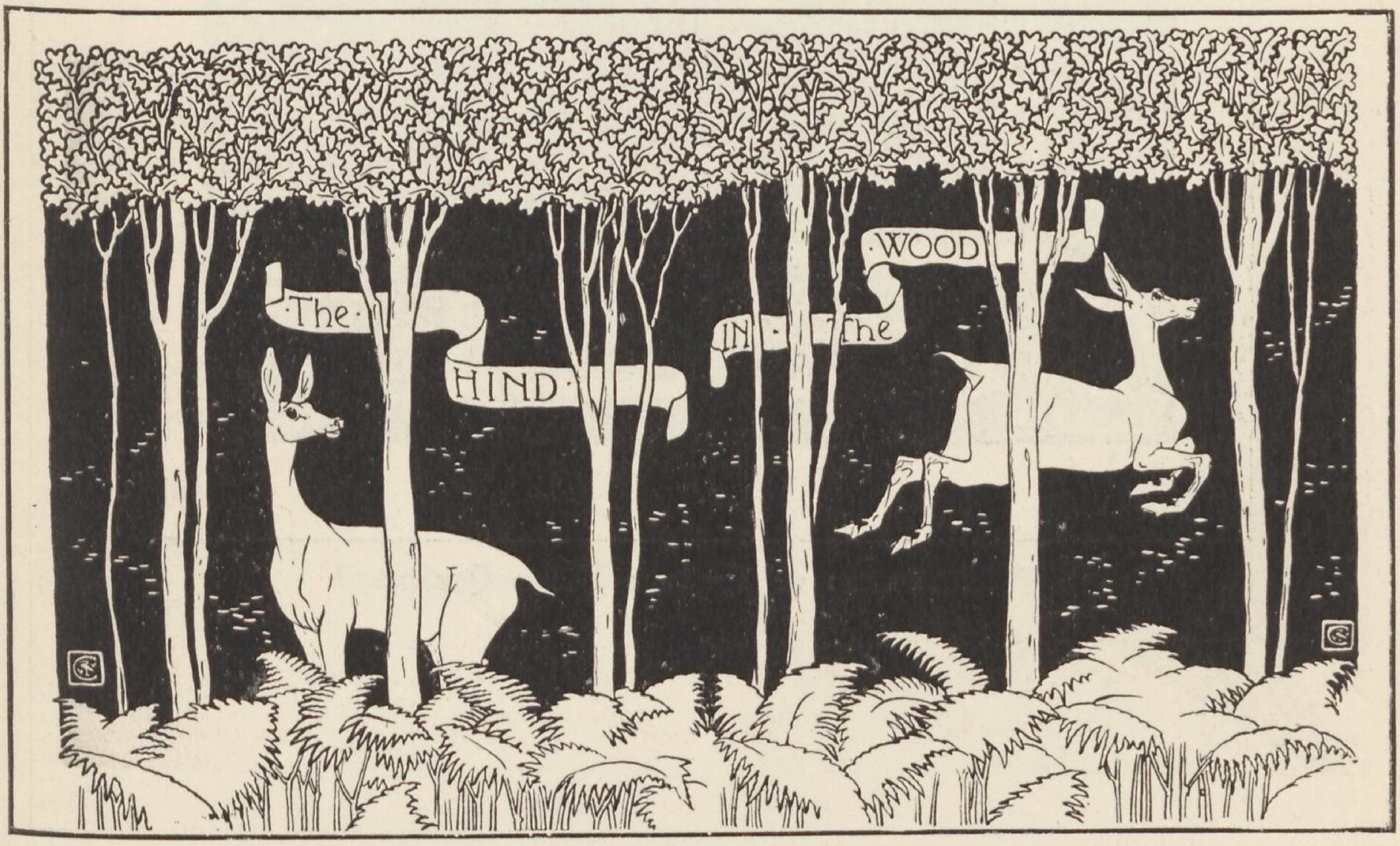

Illustrationer till The Frog Prince, af Walter Crane

Försatspapper till The Frog Prince af Walter Crane

Försatspapper till The Hind in the Wood af Walter Crane

Illustration ur Spensers Faerie Queene

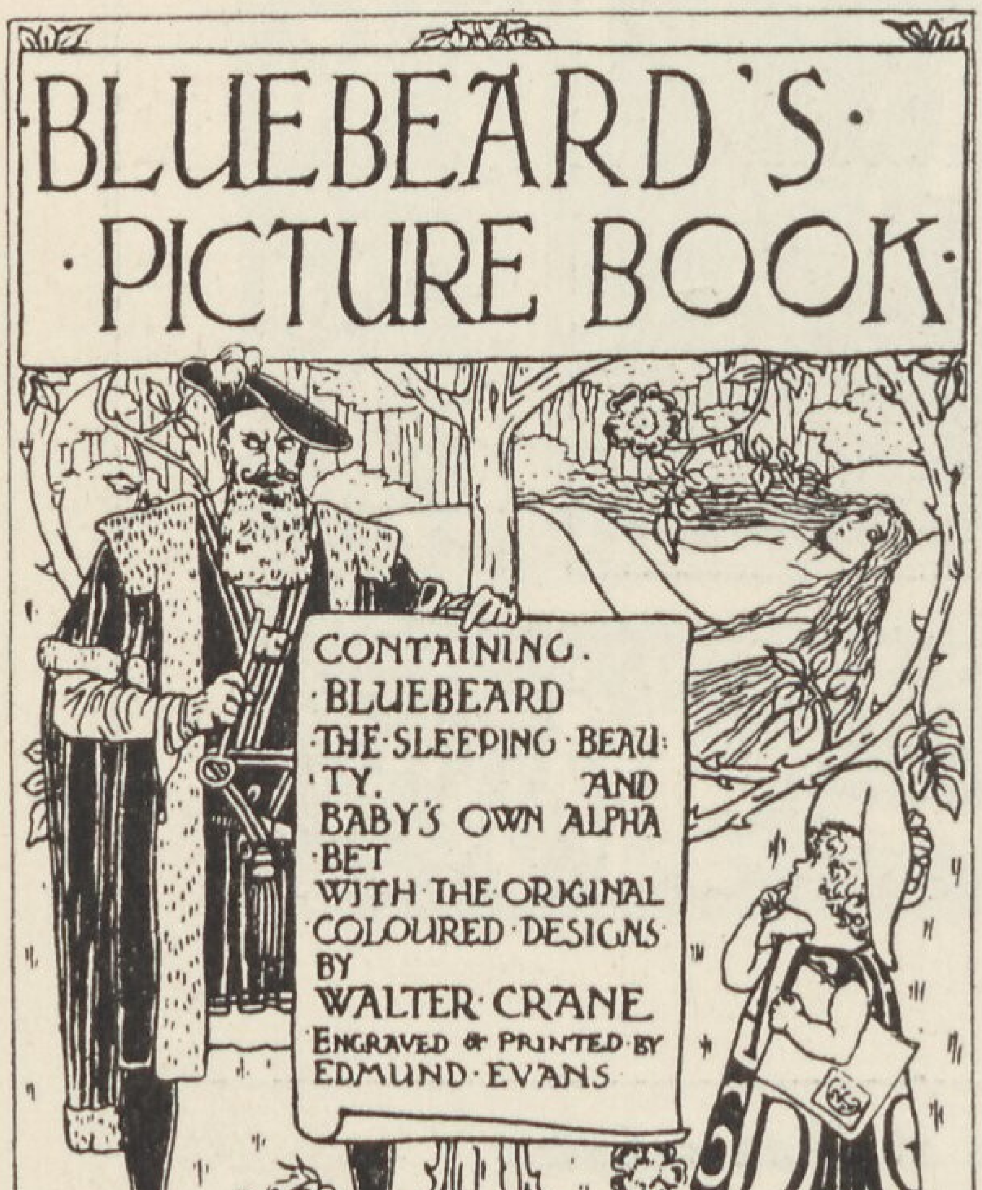

Faerie Queene illustration af Walter Crane

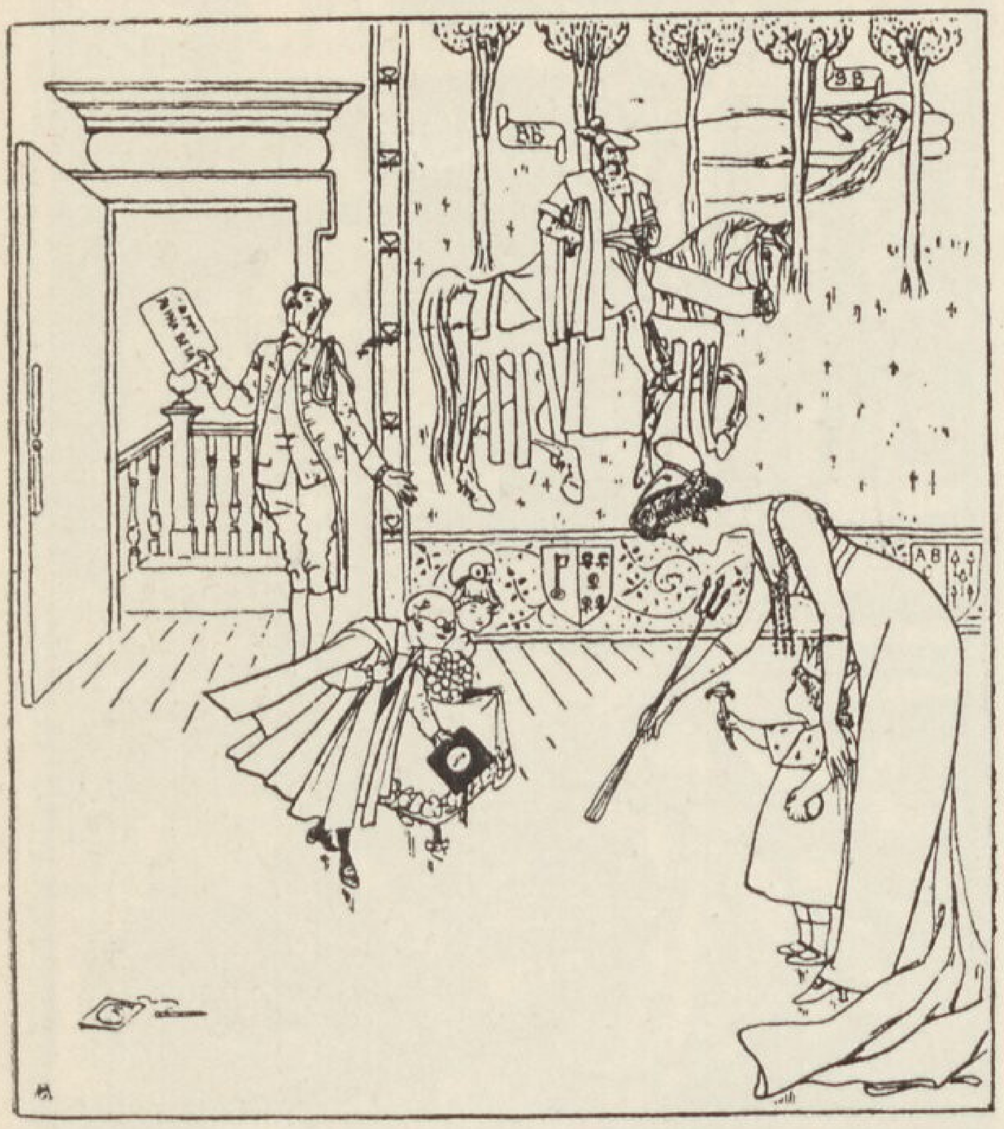

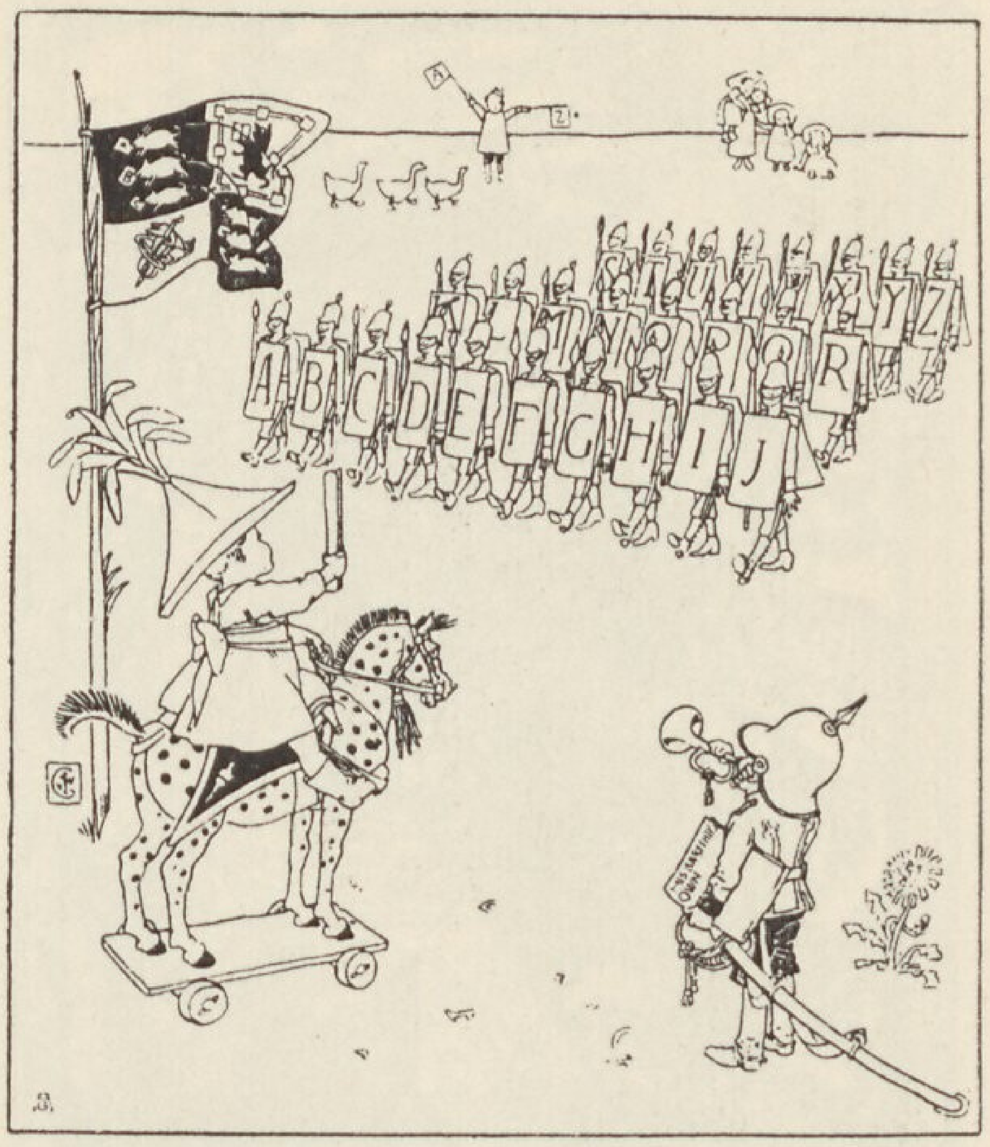
The Song of Sixpence. Den äldsta af Walter Crane illustrerade bilderbok

Bluebeards Picture Book, illustrationer af Walter Crane

Babys own alphabet, illustrationer af Walter Crane

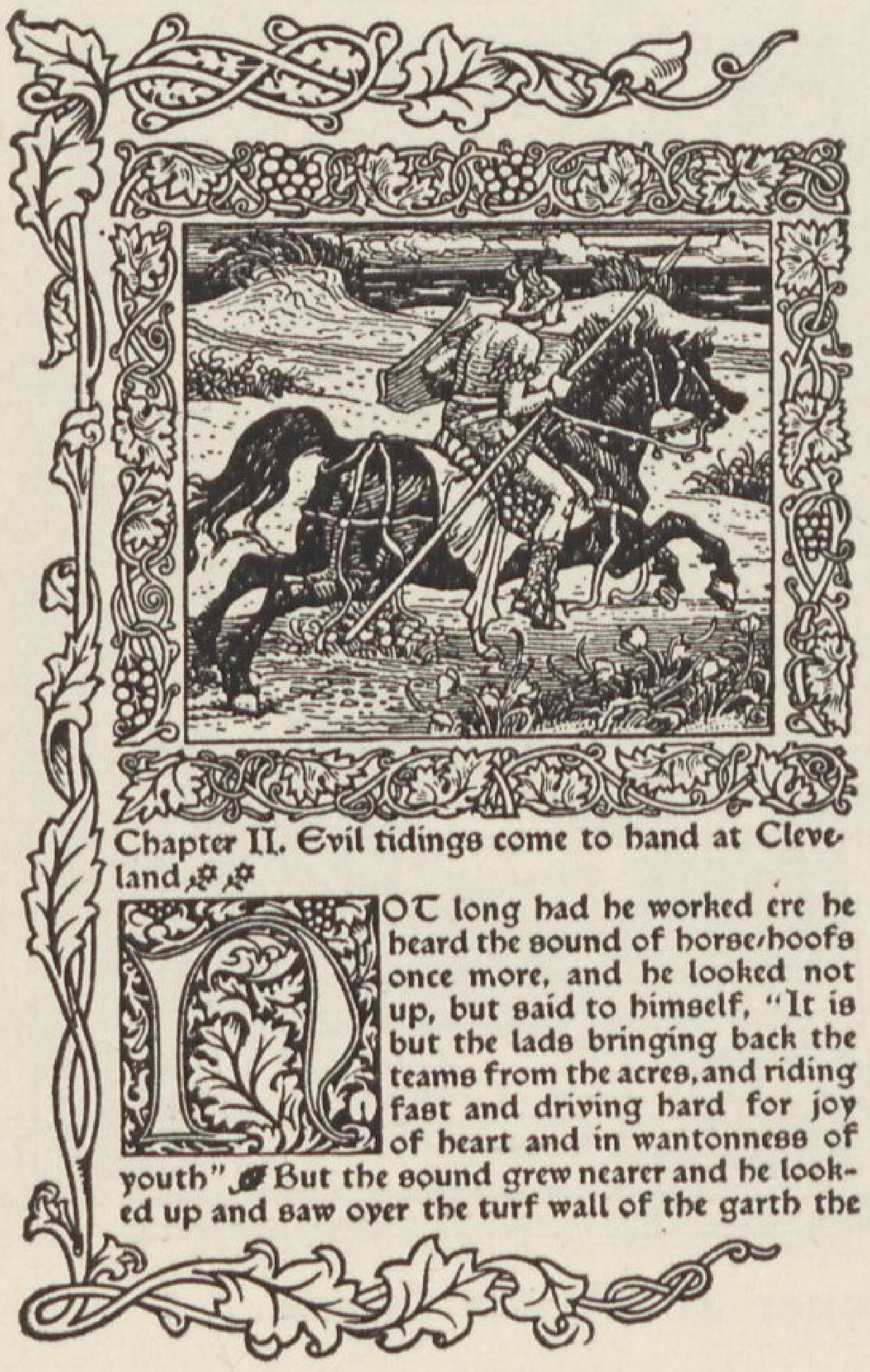
The Sleeping Beauty, illustrationer af Walter Crane

Illustration ur The Tempest
af Walter Crane

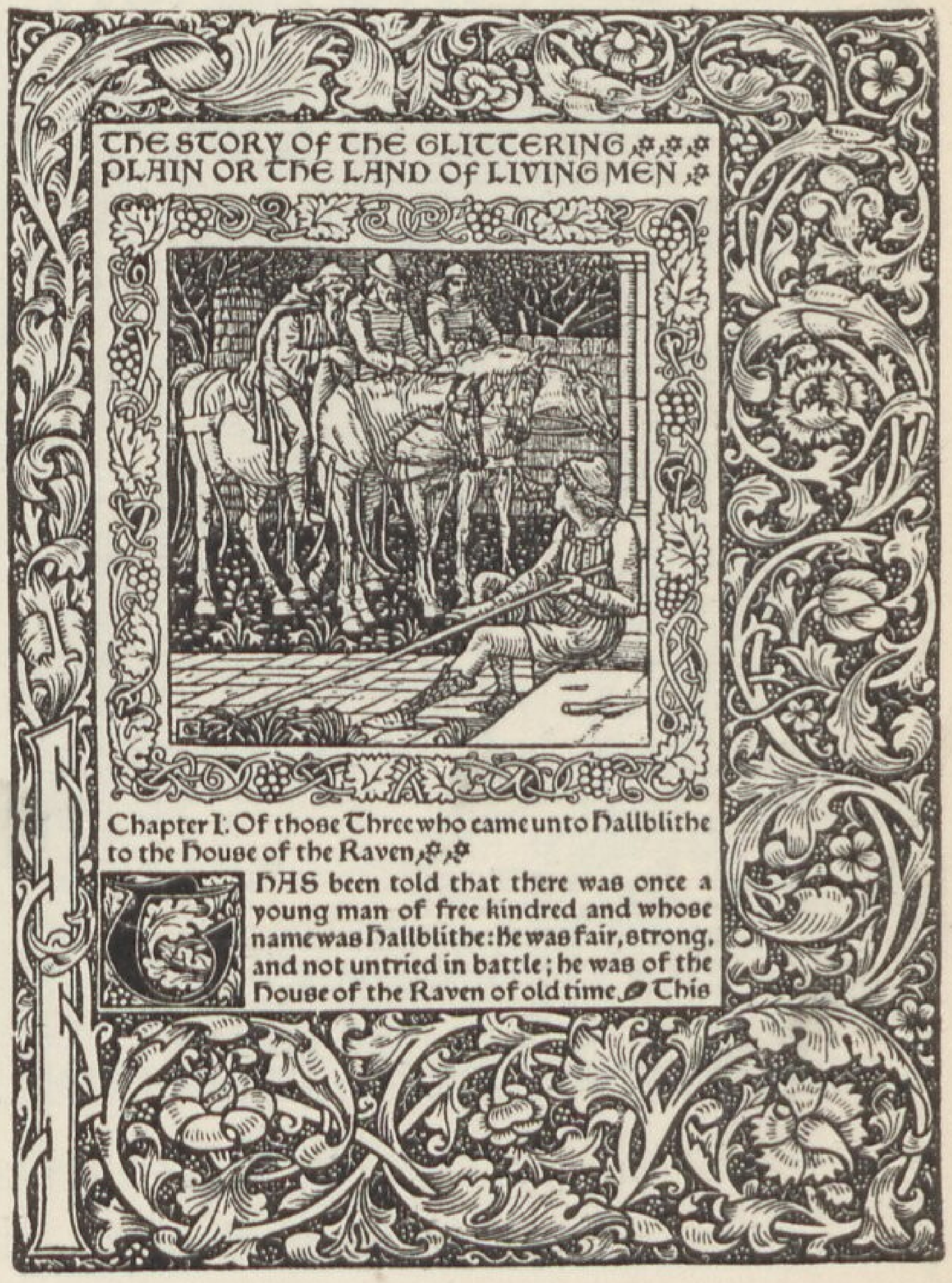

Illustration ur Princess Florimonde
af Walter Crane

Chapter II. Evil tidings come to hand at Cleveland

NOT long had he worked ere he heard the sound of horse-hoofs once more, and he looked not up, but said to himself, "It is but the lads bringing back the teams from the acres, and riding fast and driving hard for joy of heart and in wantonness of youth" But the sound grew nearer and he looked up and saw over the turf wall of the garth the

THE STORY OF THE GLITTERING PLAIN OR THE LAND OF LIVING MEN

Chapter I: Of those Three who came unto Hallblithe to the House of the Raven

THAS been told that there was once a young man of free kindred and whose name was Hallblithe: he was fair, strong, and not untried in battle; he was of the House of the Raven of old time. This

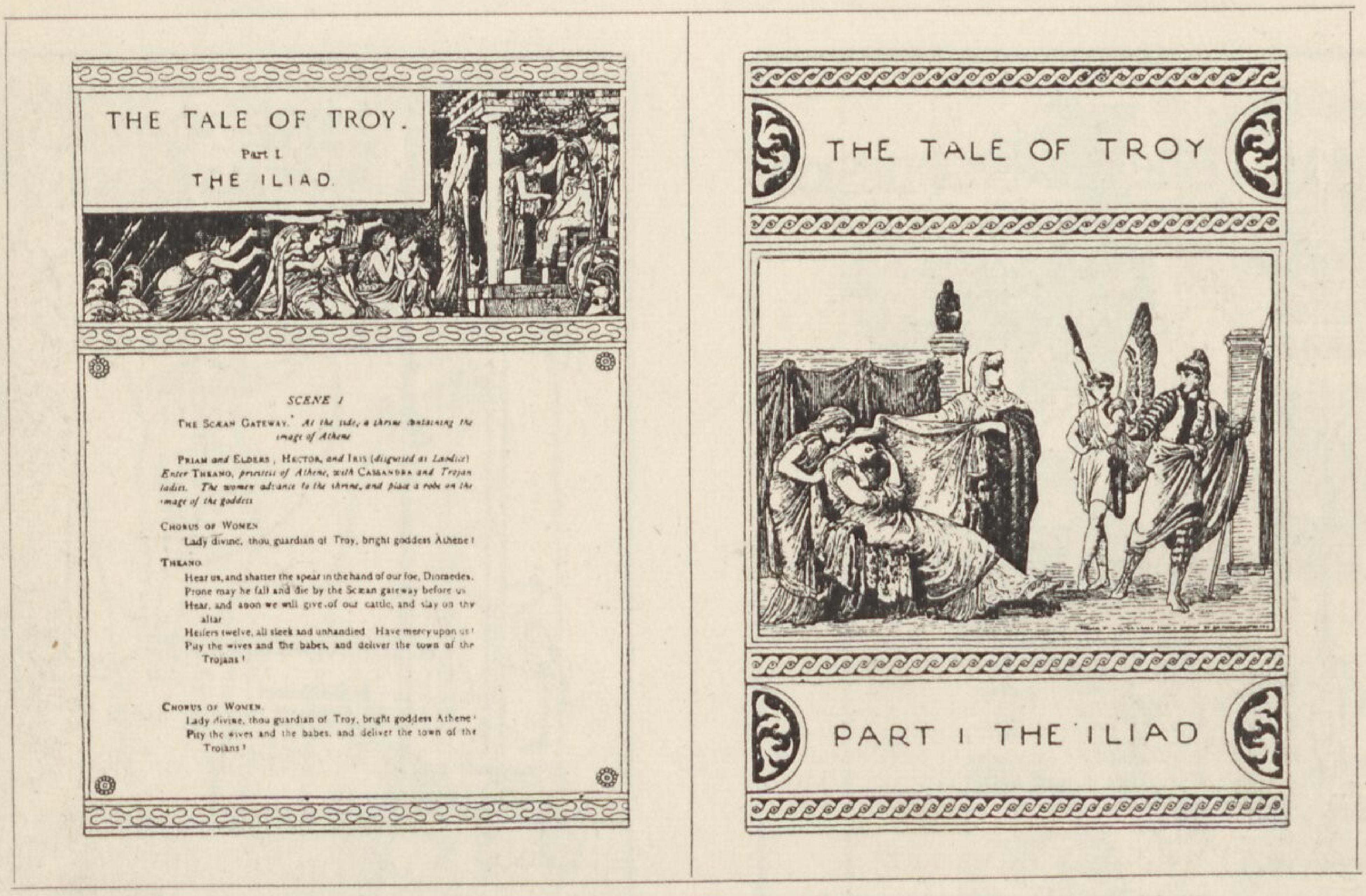
Sidor ur The Glittering Plain. Figurer af Walter Crane.
Omramningar och initialer af William Morris

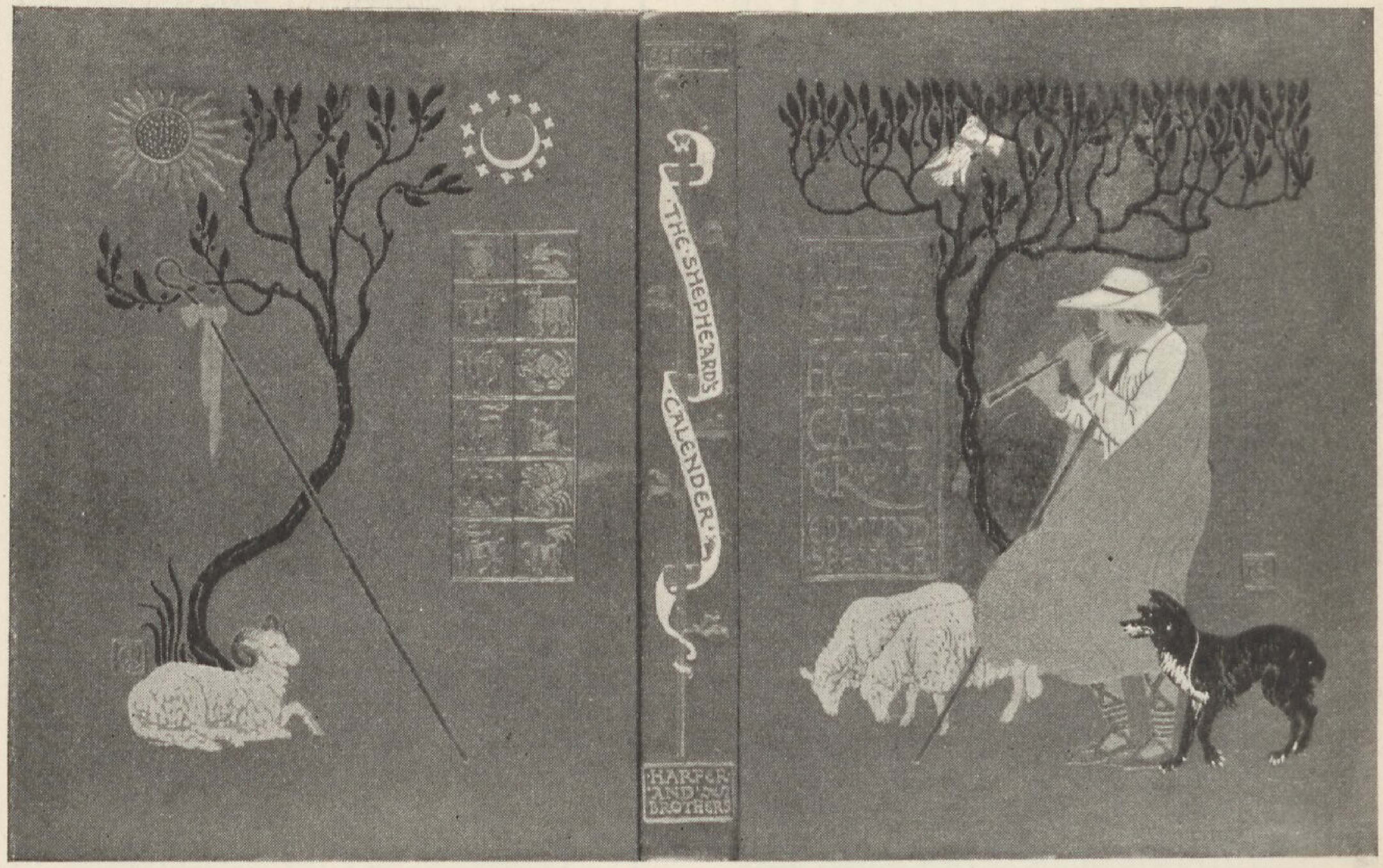
Teckning till Plakat för
Shakespeare-sällskapet

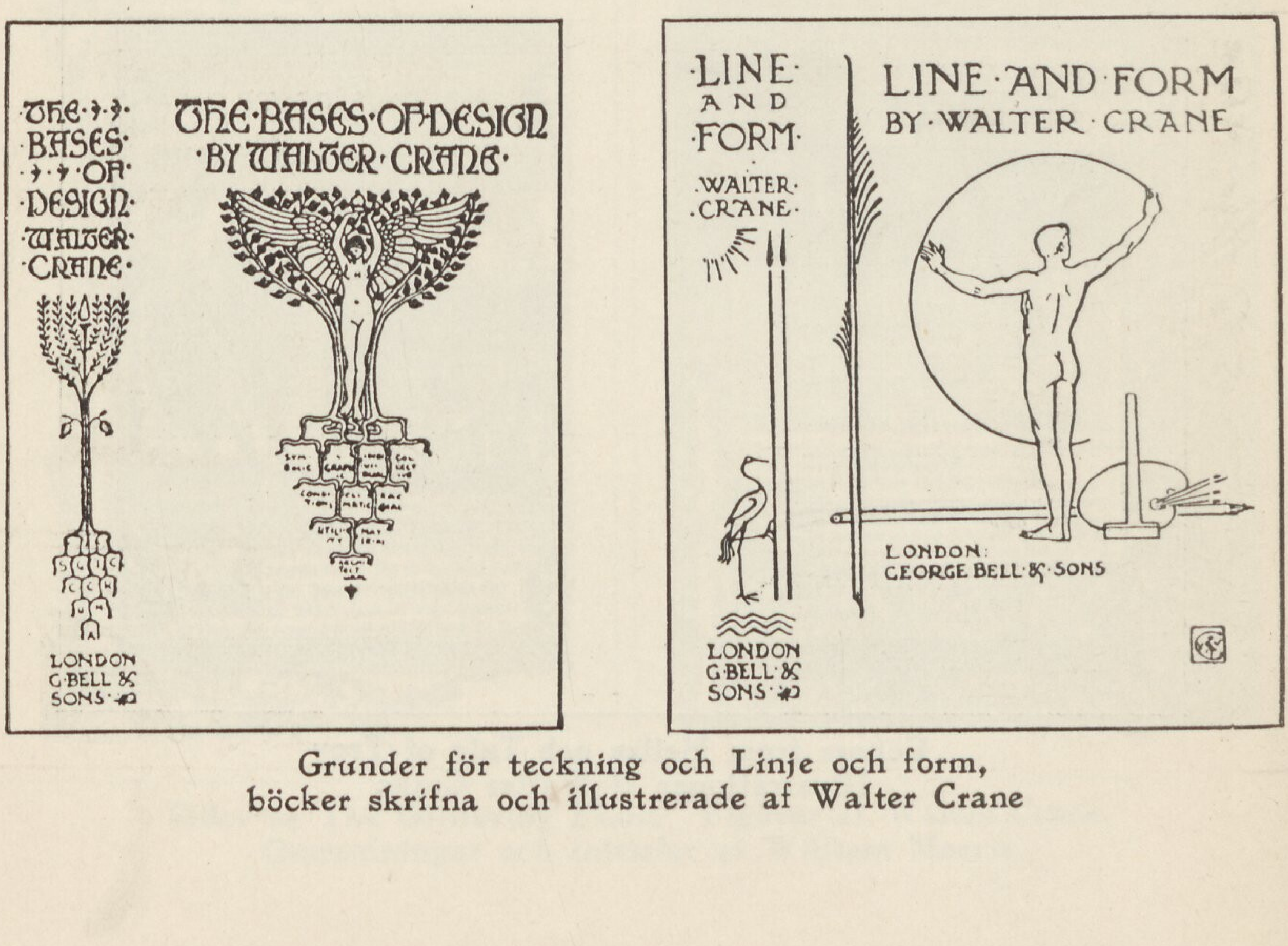
Walter Cranes Ex Libris

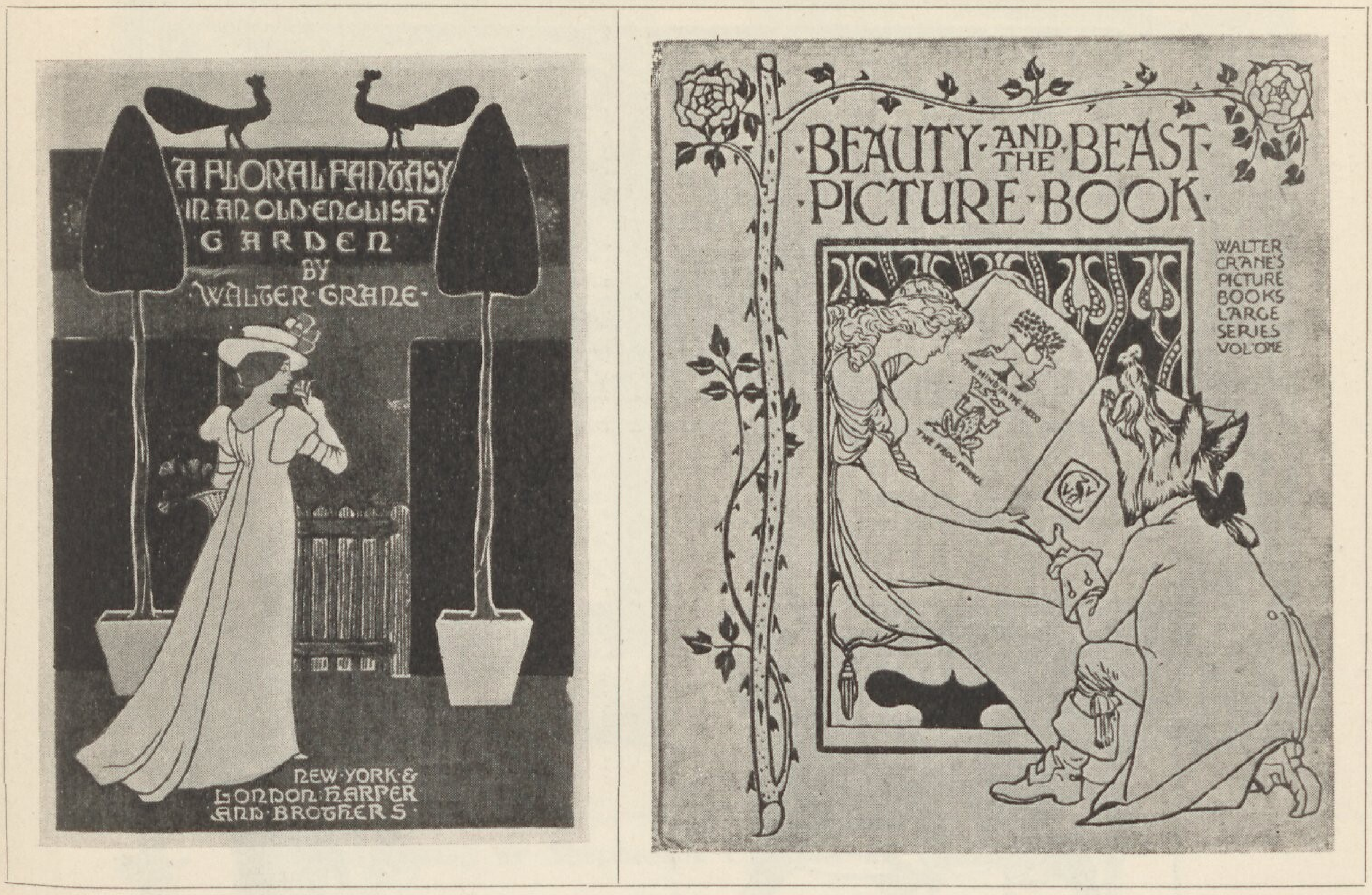
Echoes from Hellas och Tale of Troy
Illustrationer af Walter Crane

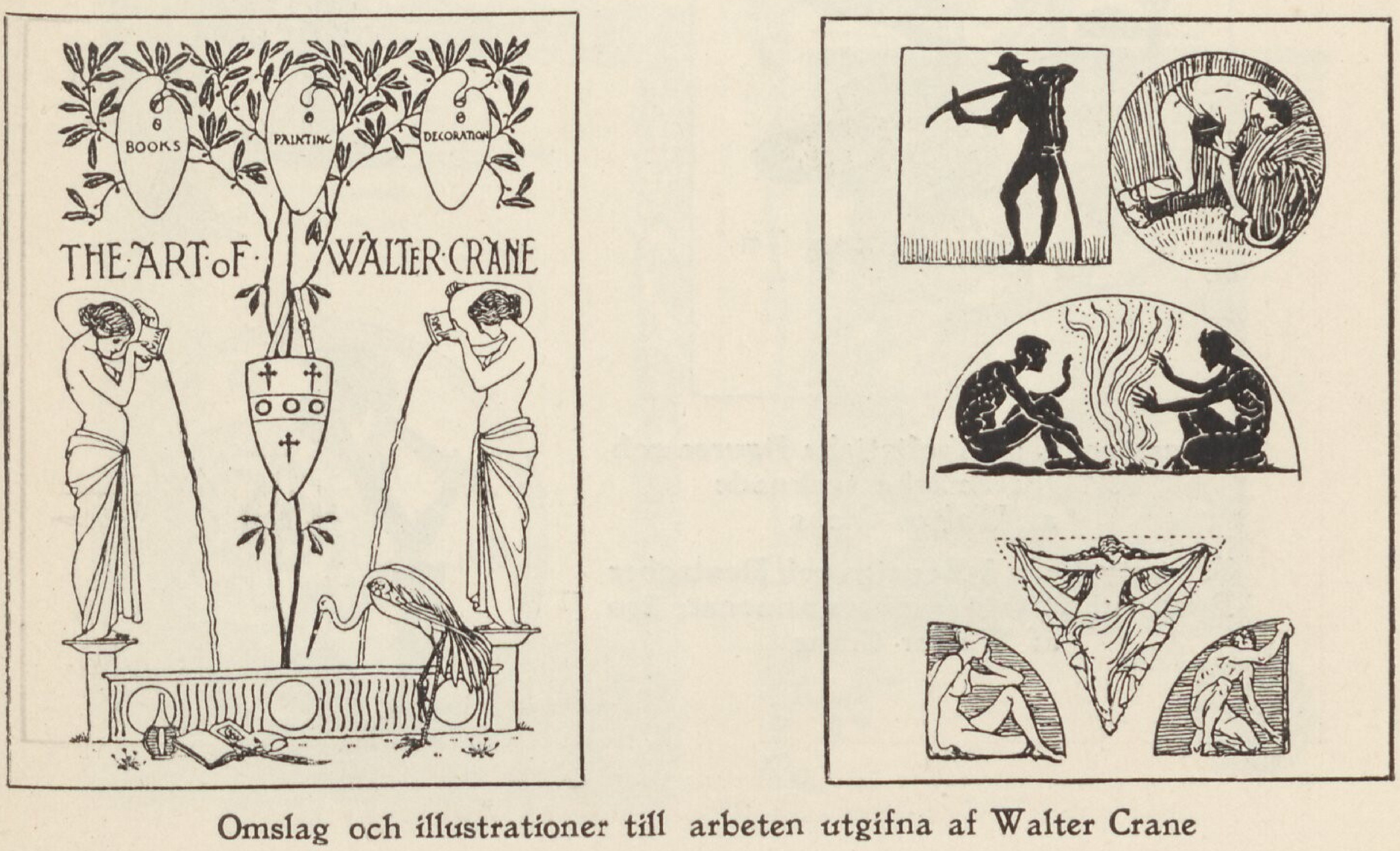
Bokperm till The Shepheards Calender illustrationer af Walter Crane

Grunder för teckning och Linje och form,
böcker skrifna och illustrerade af Walter Crane

Bokpermar af Walter Crane

Omslag och illustrationer till arbeten utgifna af Walter Crane

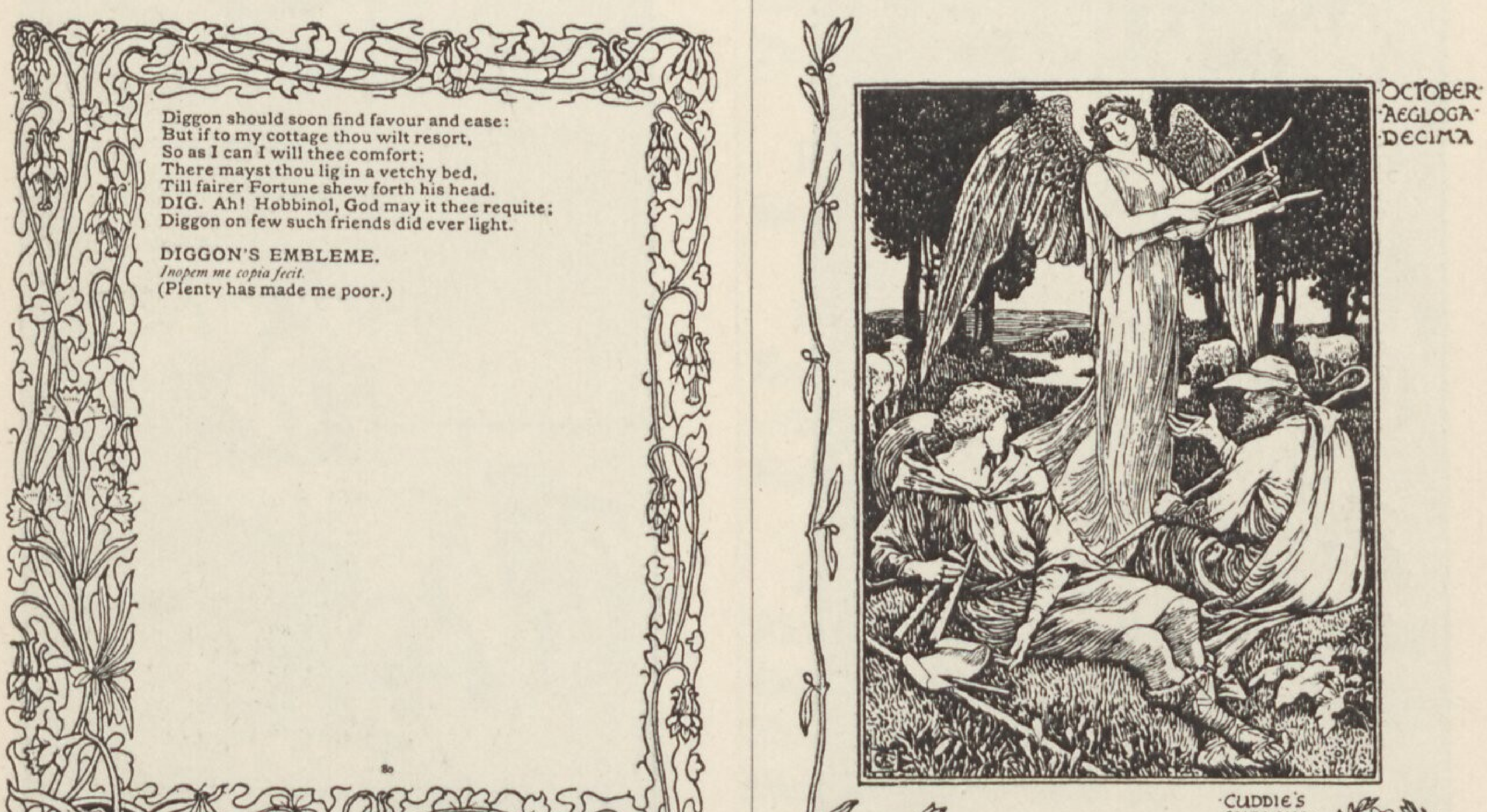

Öfverstycke, symbolistiska figurer och förläggaremärke tecknade af Walter Crane

Öfverstyckena å Benzigs och Deutscher Buch- und Steindruckers annonser äro af Walter Crane

Titeluppslag ur Shepheards Calender af Walter Crane

Uppslag ur Shepheards Calender af Walter Crane

Två uppslag ur Floral Fantasy. Författad och illustrerad af Walter Crane.
Den sista sidan med självporträtt

BOK- OCH STENTRYCKERIER I SVERIGE

ALINGSÅS:
Michelsen, William

ARBOGA:
Östgren & Andersson

ARVIKA:
Arvika Nyheters tr.
Arvika Tidnings tr.

ASKERSUND:
Askersunds Boktr.-A.-B.
Lund, S. (acc.-tr.)

BERGSJÖ:
Söderlund, Joh., (acc.-tr.)

BOLLNÄS:
Carlsson, Bröderna
Helin, Emil

BORGHOLM:
Melander, J. E.,

BORLÄNGE:
Dalarnes Tidnings- & Boktryckeri-aktiebolag

BORÅS:
Akt.-Bol. Borås Tidning
Björsell, J. F. (acc.-tr.)
Brander, Anders (Boråspost. tr.)
Jungbeck, E. (acc.-tr.)
Wilén & Johansson (acc.-tr.)
Wold, John (acc.-tr.)
Östlund, Helmer

SIMRISHAMN:
Jeppson, John (Simrishamnsbl. tr.)

EKSJÖ:
Bildstén, G. (acc.-tr.)
Eksjö Tryckeri-Aktie-Bolag
Petersson, K. (acc.-tr.)

ENGELHOLM:
Engelholms Tidnings tr.

ENKÖPING:
Enköpings Boktr. o. Bokh. Aktiebolag
Enköpings Tidning

ESKILSTUNA:
Aktiebol. Eskilstuna-Postens tr.
Eskilstuna-Kurirens tr.-aktiebol.
Hörgrens, A. litogr. tr.
Öberg, J. O. & Sons bok- & stentr.

FALKENBERG:

Lindegrens, M. boktr.

FALKÖPING:

Aktiebol. Falköpings Tidning
Falköpings Tryckeriaktiebolag
Lindgren, J. A. (acc.-tr.)

FALUN:

Falu-Kurirens tr.
Falu Nya Boktryckeribolag

FILIPSTAD:

Berg, C. A. (Filipstads Tidning tr.)
Bronellska Bokh. (acc.-tr.)
Lindéns, Robert (acc.-tr.)

FINSPONG:

Fröberg, John

GEFLE:

Ahlström & Cederberg
Andersson, John & Co. (stentr.)
Annerstedt, A. (acc.-tr.)
Aktiebol. Gefle-Postens tryckeri
Bloms, C. G. Emil Eftr.
Gefle Dagblads tryckeriaktiebol.
Norrlands-Postens tryckeri
Nordiska Konsttryckeriet (Larsson & Ståhlberg)
Svenska Skolmaterials-A.-Bol., Strömsbro
Tryckeri- & Tidningsföreningens tryckeri

GRENNA:

Grenna boktr.

GÖTEBORG:

Aktiebol. Göta-Tryckeriet
Antonssons, John boktryckeri
Antonsson, Hanna
Bolinder, H. L.
Bonniers Tryckeriaktiebolag
Borre, Helge
Centraltryckeriet (O. Ericson)
Förpostens Bolags tr.
Fehrm & Grönwall
Gumperts, N. J. tryckeri
Grube & Co., lith. tr.
Göteborgs Aftonblads Aktiebol.
Göteborgs Handelstidn. Aktiebol.
Göteborgs Litografiska Aktiebol.
Göteborgs-Postens Aktiebol. tr.
Holmqvist, C. R.
Isacsons, Oscar tryckeri
Johnson, G. (acc.-tr.)
Lindgren & Söner, A.
Litografiska Anstalten Runan
Lundberg, J. E.
Lundén, Joh.
Meyer & Köster
Nordmark & Co. (acc.-tr.)
Olson, Alb.
Olsson, Joh.
Peterson, Anian Victor
Petrés, Sven tryckeri
Snällpostens tryckeri
Tidningsaktiebol. Morgonpost. tr.
Töpel, Victor E.
Tryckeriföreningen Framåt
Weiss, Bröderna
Wilson, V. H.
Zachrissons, Wald. Boktryckeri A.-B.
Östman, J. E.

HALMSTAD:

Ahlbergs, Victor bokh. (acc.-tr.)
Bergström & Lindblad

Hallands tryckeri (Bengt Hägge)
Lindblad, Albert & Co.
Meijel, J. B. (acc.-tr.)
Svensson, J. A. boktryckeri

HAPARANDA:
Haparanda Boktryckeriaktiebolag

HEDEMORA:
Hedemora Nya Tryckeriaktiebolag
Lidmans, A. F. boktryckeri

HELSINGBORG:
Allers Familj-Journals Tryckeriaktiebolag
Bergstens, Ernst tr.
Gummessons Bokförlag & tr.
Helsingborgs Litografiska Anstalt
Schmidts Boktryckeriaktiebolag
Tidningsaktiebolaget Skåne-Hallands tryckeri
Tryckeriaktiebolaget Helsingborgs Dagblad
Öresunds-Postens Tryckeriaktiebol.

HERNÖSAND:
Hernösands Boktryckeriaktiebolag
Hernösands-Postens tr.-aktiebolag
Nya Pappershandelns tr.

HESSLEHOLM:
Hessleholms Boktr. A.-Bol.
Tidningsaktiebol. Norra Skåne

HJO:
Sandberg, Petrus

HUDIKSVALL:
Avén, Karl H. (acc.-tr.)
Hudiksvalls Boktryckeriaktiebolag
Hudiksvalls Nyheter

JÖNKÖPING:
A.-Bol. Smålands Allehandas tr.
Halls, H. Boktryckeriaktiebolag
Jönköpings Litografiska Aktiebolag
Lundgrenska Boktryckeriet
Rendahl, Alg. (acc.-tr.)
Richard, August (acc.-tr.)
Tryckeriföreningen Smålands tr.

KALMAR:
Dillbergs, N. A. bokh. (acc.-tr.)
Janssons Litogr. anstalt
Kullzén, Karl (acc.-tr.)
Petersson, A. & Son
Tidn. Kalmars Aktiebolags tr.

KARLSBORG:
Hedlunds, A. Pappershandel

KARLSHAMN:
Johanssons, E. G. boktryckeri
Nya Tryckeribolaget

KARLSKOGA:
Rehnberg, Oscar

KARLSKRONA:
Amiralitets- o. Stads-boktryckeriet
Länsboktryckeriet
Nya Boktryckeriet
Svenssons, K. L. Eftr.

KARLSTAD:
Forssells Boktryckeri
Nya Wermlands-Tidn. Aktiebolag
Vermlands Dagblads Aktiebolag

KRAMFORS:

Bergs, C. F. tr.

KONGSBACKA:

Zachrisson, Johan

KRISTIANSTAD:

Kristianstads-Bladets (Ljunggren & Larsson) tryckeri
Kristianstads Nya Acc.-tr.
Kristianstads Länstidnings Aktiebolag

KRISTINEHAMN:

Broström, A. F.
Grundels, J. L. boktryckeri

KUNGSGÅRD:

Rosenlöf, Bröderna

KÖPING:

Köpings-postens tr.
Säfberg, J. F.
Tidningsbol. Västmanland (Bärgslagsbladets tr.)

LAHOLM:

Sydhallands Boktryckeri (Theo Lundberg)

LANDSKRONA:

A.-Bol. Föreningstryckeriet
Landskrona Tryckeriaktiebolag
Landskrona Typogr. Anstalt
Österberg, H. F. & Son

LIDKÖPING:

Andersson, Albin (acc.-tr.)
Lidköpings Tryckeri Aktiebolag
Tidningsaktiebol. Vestgöta-Postens tryckeri

LINDESBERG:

Bergslagernas Tidnings tr.
Blomberg, Oriel
Bärgslagspostens tr.

LINKÖPING:

Aktiebolaget Östgöta Correspondentens boktr.
Billstens, Aug. boktr.
Carlssons, Henric (acc.-tr.)
Höglander, Anna (acc.-tr.)
Linköpings Litogr. Aktiebol.
Malmgren, Axel
Nicolaisen, Mathilda (acc.-tr.)
Tidningsaktieb. Östgöten

LJUSDAL:

Ericsson, Eric

LULEÅ:

Hallman & Helins boktr.-aktiebol.
Lannge, Jens (acc.-tr.)
Luleå boktr.-aktiebolag
Norrbottens Nya boktr.-aktiebolag

LUND:

Aktiebolaget Skånska Centraltryckeriet
Berlingska Boktryckeri- och Stilgjuteri-Aktiebolaget
Bülows, Christian boktr.
Carlströms boktryckeri
Grahn, Otto (acc.-tr.)
Malmström, E. tr.
Ohlsson, Håkan tr.

LYSEKIL:

Skärgårdens Tryckeri

MALMÖ:
A.-Bol. Fr. Bagges boktr.
Aktiebol. Skånska Dagbladets tr.
A.-B. Lundgrens Söners tr.
Alsing, J. (acc.-tr.)
Andersson, C. A. & Co.
Bååths, C. M. boktryckeri
Cronholms, B. Litografiska etablissement
Dahlstrand, D. (acc.-tr.)
Förlags-Aktiebolagets tr.
Holms pappershandel (acc.-tr.)
Krook, Otto (acc.-tr.)
Landby & Lundgrens boktr.
Malmötidningens aktiebolag
Polheimer, M. (acc.-tr.)
Skånska Litografiska Aktiebol. tr.
Stenström & Barthelssons tr.
Skånetryckeriet (Carl Lind & Co.)
Tryckeriaktiebol. Framtiden

MARIEFRED:
Schöns, Aug. tr.

MARIESTAD:
Berg & Co., Abr. A.
Mariestads Typogr. anstalt

MORA:
L. Svahn (acc.-tr.)

MOTALA:
Arbetarnes tryckeri Carlsson & Sjöström
Motala-Postens Aktiebolag
Motala Tidnings tryckeri
Nilssons, Walfrid Bokhandel (acc.-tryckeri)
Segerbrand, Wilh.

NORA:
Nora boktr. (C. E. Bergstrand)

NORRKÖPING:
Esping & Lundell (acc.-tr.)
Fröbergs, John Filial
Johansson, David & Co.
Jönssons, Johan Boktryckeriaktiebolag
Litogr. Aktiebolagets tr.
Norrköpings Tidningars aktiebolags tryckeri
Norrköpings Förlags- & Boktr.-A.-Bol.
Östlund, H. F.

NORRTELJE:
Boktr. A.-Bol. Roslagen
Norrtelje boktryckeri

NYKÖPING:
Aktiebol. Södermanlands Läns Tidnings boktr.
Cederskog, E. D.
Johansson, A. W.
Södermanlands Nyheters tryckeri

OSKARSHAMN:
A.-Bol. Oskarshamns-Postens tr.
Oskarshamns Tryckeriaktiebolag
Tryckeriföreningen Oskarshamnsbladet

PITEÅ:
Hällgren, A. A.
Piteå Tryckeriaktiebolags tr.

RONNEBY:
Berling, G. (acc.-tr.)
Ronnebypostens boktryckeri

SALA:
Nylund, A. E. (acc.-tr.)
Tidningsaktiebolaget Östra Vestmanlands boktr.
Ågren & Holmberg

SEFFLE:
Seffle Nyheter

SIGTUNA:
Sigtuna Tidnings tr.

SKARA:
Granqvist & Co., A. (acc.-tr.)
f. d. Pettersonska boktr. (Skara Tidning)
Tryckeriaktiebol. Westergötlands Dagblad

SKELLEFTEÅ:
Aktiebolaget Skellefteå Nya Tidning
Hallbom, Erik (Skellefteåbladet)

SKÖFDE:
Boktryckeriet i Sköfde (Vestgöta Korrespondentens) tr.
Isakssons, J. U. (Annonsbladet) boktryckeri
Karlstedt, C. J. (acc.-tr.)
Strokirks, Aug. Bokh. (acc.-tr.)

SOLLEFTEÅ:
Sollefteå Tryckeri A.-Bol.
Dahlbergs, A., (acc.-tr.)

STOCKHOLM:
Aftonbladets tryckeriaktiebolag
Ahlberg, Josef (acc.-tr.)
Ahlström, Otto
Andersson, Nils (acc.-tr.)
Aktiebol. Arbetarnes tryckeri
Aktiebol. Centraltryckeriet
Aktiebol. Jacob Bagges Sedeltr.
Aktiebolaget Nordiska Boktryckeriet
A.-Bol. Wald. Sjösteens Bok- & Pappersaffär
Bagges Söners, Jakob tryckeri
Beckmans, K. L. boktr.
Björkmans, John eftertr. bok- och stentryckeri
Bolin, Hj. accidenstr.
Bonnier, Albert
Boström, K. B.
Bloms, Linkoln Boktr.-A.Bol.
Brobergs bok- och accidenstr.
Dagens Nyheters tr.
Eklunds, Oscar tryckeri
Elving, K. E. (acc.-tr.)
Fäderneslandets tryckeri
Generalstabens Litogr. Anstalt
Grönstedts, C. O. bok- & stentr.
Gullberg & Hallbergs boktr.
Hagmans Söners, A. (acc.-tr.)
Hansson, Bernh. (acc.-tr.)
Holmquists, A. Boktr. & Konstförlag
Hæggströms, Ivar boktr.-aktieb.
Kartings Litogr. Aktiebolag
Kongl. Hofboktr. Iduns Tryckeriaktiebolag
Konradsbergs tryckeri
Liljeholmens tryckeri
Lindberg, Aug. (stentr.)
Lindbergs, W. (acc.-tr.)
Lindström, Gustaf
Litografiska acc.-tr.

Ljung, G. A. (acc.-tr.)
Ljunglöf, Anton (stentr.)
Löjdqvists, C. A. (acc.-tr.)
Marcus, Isaac Boktryckeriaktiebolag
Norrmalms Boktryckeri
Norstedt & Söners, P. A. tr. (Kgl. Boktryckeriet)
Nya Dagligt Alleh. Aktieb. tr.
Nya Tryckeriaktiebolaget
Nylund, I. (stentr.)
Nymans, P. A. efterträdares tr.
Olsson, Emil (acc.-tr.)
Palmquists, P. aktiebolags tr.
Peters, Paul (stentr.)
Pettersons, Victor bokindustri- & handels-aktiebolag
Riksbankens sedeltryckeri
Sanningsvittnets tr.
Sandihns, A. F. (f. d. Riis) tr.,
Segersven, Ferd.
Smedbergs tryckeri
Statlander, R. W.
Stockholms affisch- o. accidenstr. (J. O. Löfving, Sundbyberg)
Stockholms Dagblads Aktiebol. tr.
Stockholms-Tidningens Aktiebol.
Stridsropets boktryckeri
Ståls, Stellan boktr.
Sundsten, Hugo
Svanbäcks, O. L. boktr.
Svanström, Frans & Co. Pappershand. Aktiebol. (acc.-tr.)
Svenska Dagbladets tr.
Svenska Morgonbladets tr.
Svenska Tr.-bol. Ekman & Co.
Söderberg, Emil
Tholander & Nyströms Lit. anst.
Tidningsaktiebolaget Stockholms-Bladet
Tidningsaktiebol. Vårt Lands tr.
Tryckeraktiebolaget Svea
Tryckeriaktiebolaget Varia
Tullberg, Hasse W.
Wallén & Co., Axel
Westerbergs, Ernst boktr.
Wilhelmssons Boktryckeriaktieb.
Wingborgs, F. A. boktr.
Zetterlund & Thelander
Åsberg, Axel (acc.-tr.)

STRÄNGNÄS:

Westerlundska boktryckeriet

STRÖMSTAD:

Hall, C. Norra Bohusläns tr.
Larsson, L. A.

SUNDSVALL:

Boktryckeri-Aktiebolaget
Flammén & Westerlund (acc.-tr.)
Nordsvenska Postens tr.
Sahlins, Rob. (acc.-tr.)
Sundsvalls Tidnings aktiebol. tr.
Tryckerifören. Nya Samhället

SÖDERHAMN:

Boktryckeriaktiebol. Söderhamns-Kurirens tr.
Molander, Ernst (acc.-tr.)
Söderhamns Tidnings tr. (W. Lundqvist)
Söderhamns Lith. A.-Bol.

SÖDERKÖPING:

Söderköpings tryckeriaktiebolag
Thorén, Gustaf

SÖDERTELJE:
Lundmark, Axel (acc.-tr.)
Södertelje accidenstryckeri
Södertelje Tidnings tryckeri

SÖLVESBORG:
Stjernans tryckeri
Stålfors acc.-tr.
Sölvesborgs-Postens tryckeri

TORSHÄLLA:
Svenssons, Nils tryckeri

TRELLEBORG:
Nordberg, F. Th.
Sandberg, Adolf
Trelleborgs Nya boktryckeri

TROLLHÄTTAN:
Malmroth, Oskar (acc.-tr.)
Trollhättans acc.-tr. (L. J. Östlund)

TROSA:
Trosa Tidnings tryckeri

TÖREBODA:
Zetterlunds pappersh. (acc.-tr.)

UDDEVALLA:
Hasselgren, A. E. (acc.-tr)
Högström, C. R. (acc.-tr.)
Malmgrens, Thure boktr.

ULRICEHAMN:
Kjöllerström, S. M.

UMEÅ:
Aktiebolaget Umeå Tryckerier
Westerbottens-Kurirens tr.

UPPSALA:
Akademiska boktryckeriet
Almqvist & Wiksells Boktryckeri-aktiebolag
Aktiebol. Tidningen Upsalas tr.
Hoof, Edm. (acc.-tr.)
Ljunggrens Litogr. Anstalt
Upsala Nya Tidnings Aktiebol. tr.
Veilands, P. tryckeri
Wretmans boktr., K. G. Ekstedt

VADSTENA:
Norén, J. Th.
Wallins, Erik boktryckeri

VARBERG:
Kindvall, Adolf (acc.-tr.)
Nyberg, J. P.
Varbergs Tryckeri A.-Bol.

VENERSBORG:
Carlssons, C. W. bok- & acc.-tr.
Länstidningens tryckeri
Petré, Bröderna (Pettersonska boktryckeriet)

VESTERVIK:
Ekblad & C:is, C. O. tryckeri
Lenander, C. E. (acc.-tr.)
Vesterviks-Postens Tryckeriaktieb.

VARA:
Norén, J. (acc.-tr.)

VESTERÅS:
Berghs, Ad. Fr. tr. (Anders Pers)
Hellman, Edv. (acc.-tr.)
Lindhagen, Arvid (acc.-tr.)
Vestmanlands Alleh. Boktr.-aktieb.

VEXIÖ:
Gustafsson, W. (acc.-tr.)
Lindström, Oskar (acc.-tr.)
Nya Vexiöbladets tryckeri
Smålands-Postens boktr.-aktiebol.

VIMMERBY:
Nilsson & Co., C. J.
Nya Postens tr. (Larsson & Co.)

VISBY:
Gotlands-Postens tidnings-aktiebol. tryckeri
Gotlands Allehandas tr.-aktiebol.
Gotlänningens tryckeriaktiebol.
Lindby, Svante (acc.-tr.)
Missionsbokhandelns accidenstr.
Norrby, Theodor
Segerdahl, Fredr. (acc.-tr.)

YSTAD:
Bjurströms, A. F. tryckeri
Eriksson, Frithiof (acc.-tr.)
Tryckeriaktiebolaget Aurora
Ystads Tryckeriaktiebolag

ÅMÅL:
Rahmns, V. boktryckeri

ÖREBRO:
Aktiebol. Örebro Dagblad
Bohlinska boktryckeriet
Eklund, Joh. E. (acc.-tr.)
Johnsson & Hill (acc.-tr.)
Länstidningens Tryckeriaktiebol.
Stentryckeriet i Örebro
Tornberg & Co., Ebba (acc.-tr.)
Örebro Nya Tryckeri A.-B.

ÖRNSKÖLDSVIK:
Tryckeri A.-B. Örnsköldsviks-Posten
Örnsköldsviks Allehanda

ÖSTERSUND:
Berndtsson & Son, G. F. (acc.-tr.)
Jämtlands Tidning (Joh. Lindström-Saxon)
Jämtlandspostens tryckeri
Jämtlands-Kuriren
Skog, A. P. (acc.-tr.)
Östersunds-Postens tr.-aktiebol.

ÖSTHAMMAR:
Lindbergs, Algot tryckeri

BOG- OG STENTRYKKERIER I NORGE

AALESUND:

Aarflot, J.
Fjelde, Klaus E.
Flem, Ivar
Rössevold, Thomas
Söndmöre Folkeblad
Söndmörsposten

ARENDAL:

Arendals Bogtrykkeri lmtd. (O. Abelsæd og Ludv. Olsen) udg. af "Vestl. Tidende" og "Nedenæs Amts Landbotidende".
Olsens, John S. Bogtrykkeri
Svendsen, J. udg. af "Agderposten"

BERGEN:

Anderssens, Johs. Bogtrykkeri, Vaagsalm. 3
Arnesens, B. Bogtrykkeri, Smaastrandgd. 9
Bang, Henrik Bogtrykkeri, Torvgaden 1
"Bergens Aftenblads" Aktietrykkeri, Apothekersm. 5
Bergens Annoncetidendes Bogtrykkeri, Engen 12
Beyer F., accidentstrykkeri, Strandgaden 2
Beyer I. D., (Enkefru Beyer), Övre Korskirkesm. 2
Eides, I. W. Enke, udg. af "Bergens Tidende", Engen 12
Garnæs, A., Smörsalm. 3
Grieg, John, Walkendorffsgd. 15
Huse, J. E. accidentstrykkeri
Huun, Chr. W., Strandgd. 22
Jörgensen, Fred., Sukkerbagersm. 6
Jürgensen, Henr., hans Enke, Pundersm. 7
Klyve, Mens, Östre Muralm 1
Krausz, Max, udg. af "Arbeidet" Haakonsgd.
Larseen, Laurits J., Muségaden 1
Nilssen, N., Strandgaden 22
Nilsens Enke, I. Brunhorst, Smörsalm 8
Olafsen & C:o (Numedal), Landdaassm. 4
Paulson, Ragnvald, Strandgaden 11
Pedersen, Louis, Trykkeri & Papirforretning, Strandgd. 65
Olsen, Peder A.
Rasmussen, Alex. Lille Markvei 12
Ulvedahl, Alfred accidentstrykkeri Strandgaden 54

BODÖ:
Bodö Bogtrykkeri (Chr. Pettersen)
"Bodö Tidendes" Bogtr. best. Gerh. Hjelbak
Knudsen, A. F.

BREVIK:
Brevikspostens Trykkeri
By, Georg "Bratsberg Blad"

DRAMMEN:
Buskerud Amtstidendes Bogtrykkeri (Kr. Aug. Retvedt)
Christensen, C. A. Accidentstr., Bragernæs
Jacobsen, E. Accidentstr., Bragernæs
Johansen, Olaf Accidentstr., Bragernæs
Lyche & C:o, Harald
Madsen, G. A. Accidentstrykkeri
Ruud, L. E. "
Steen, O. (B. Warhuus), Bragernæs

DRÖBAK:
Hansen, O. B. udg. af "Akershus Amtstidende"

EGERSUND:
Lorentzsen, A.
Ohme, P. O.
Ohme, R. S.

ELVERUM:
Halvorseth, O.

FARSUND:
Farsunds Aktiebogtrykkeri (interess. skab.) udg. af "Farsunds Avis"
Listers Trykkeri

FLEKKEFJORD:
A/S. Agders Trykkeri, Papirhandel (udg. "Agder")
A/S. Flekkefjords Trykkeri, best. Ingolf Ingebretsen

FLORÖ:
Nordre Bergenhus Amtstidende, Red. A. Dahle
Söndfjords Avis

FREDRIKSHALD:
Christiansen, Chr. udg. af Fredrikshalds Tilskuer
"Haldens" Interessentskab
Smaalenenes Amtstidendes Bogtrykkeri A/S.

FREDRIKSSTAD:
Centraltrykkeriet (Sölvfest Örn) exp. for Fredriksstad Tilskure
Fredriksstad Blads Bogtrykkeri, A/S.
Fredriksstad Dagblads Bogtrykkeri (interess. sk.)
Johansen, Anton M. acc. trykkeri
Lionæs, Chr. "
Næsgaard, Olaf "
Östberg, A. P. A/S. Bog & Papirforretning & Trykkeri

FREDRIKSVÆRN:
Andersen, Joh.

GJÖVIK:
Anger, Johan, Samholds Bogtr.
A/S. "Oplændingen" best. Carl Klövstad
Lange, F. O., udg. af Gjöviks Blad, Papirhandel

GRIMSTAD:

Grimstadpostens Trykkeri

Rosenkilde, C., udg. af "Grimstads Adressetidende"

HAMAR:

Arvesens O., Bogtrykkeri, udg. af "Opl. Avis"

Hamar Stiftstidendes Bogtrykkeri

Magnussen, Axel

Norsk Skoletidende

HAMMERFEST:

"Finmarksposten"s Trykkeri

"Nordkaps" „

HARSTAD:

"Harstads Tidende" A/S., Red. Ole R. W. Klem

"Haalogaland" Red. Olaf Paulsen

HAUGESUND:

"Haugesunds Avis" Bog- & Acc. trykkeri, Bernt Seland

Nymanns, Chr. Enke, udg. af "Karmsundsposten"

Nilsen, S. A., udg. af "Haugsunderen"

HOLMESTRAND:

Holmestrandspostens Trykkeri

Axel Ohlssons Accidentstrykkeri

HORTEN:

"Gjengangeren"

Andersen, C.

HÖNEFOS:

Hönefos Bog & Acc. trykkeri (Olaf Baalsrud)

Krohns, Fr. Enke (udg. af "Ringerikes Blad")

Oplandspostens Trykkeri

KABELVAAG:

Bergs, Fru K. Bogtrykkeri

KARLSÖ:

Karlsö Bogtrykkeri, Faktor O. Olsen

KONGSBERG:

Buen, H. I. Boghandel

Erlandsens „

KONGSVINGER:

Hess, F. Aug., udg. af "Hedemarkens Amtstidende"

Kleiveland, L., udg. af "Indlandsposten"

Kolstad, O., udg. af "Glommendalen"

KRAGERÖ:

Bundi, Carl, udg. af "Vestmar"

Naper, H., red. af "Kragerö Blad"

KRISTIANIA:

Aftenpostens trykkeri, Akersgd. 15

Aktie-Bogtrykkeriet, Övre Slotsgd. 18/20

Allers Familiejournal, Raadhusgaden 9

Arbeidernes Aktietrykkeri, Brogade 7

Almuevennens Aktietrykkeri, Nedre Slotsgd. 5

Andersens, Oscar Bogtrykkeri, Kirkegaden 34

Aktietrykkeriet "Minerva" Skippergaden 19
Arnesen, O. Fredr. Kongens Gade 9
Bentsen, B. Grændsen 16
Björnstad, Johs. Arbeidergaden 7
Brydes, S. M. Bogtrykkeri, Pilestrædet hj. af Apothekergd.
Bröggers, A. W. Bogtrykkeri, Karl Johans Gd. 12
Centraltrykkeriet, Toldbodgd. 31
Chr.:a Opfostringshus' bogtrykkeri, Kongens gd. 1
Christiansen, O. Alfheim
Dagbladets Bogtr. Storthingsgd. 4
Det forr. Lehmannske Bogtr. Nedre Voldgd. 8 b
Fabritius, W. C. & Sönner, Övre Slotsgd. 25
Gröndahl & Sön, Toldbodgaden 27
Gundersen, I. Chr. Nedre Voldgd. 4
Hanches, A. M. bog- & nodetrykkeri A. S. Kongens gd. 9
Hausmann & Jensen, St. Olafsgd. 24
Johansen, Morten, Toldbodgd. 31/33
Johansen & Nielsen, Pilestr. 45 b
Lie, Eduard, Möllergaden 33
"Menneskevennen" Möllergd. 20
Mittet, S. Storgaden 34 b
Morgenbladets Trykkeri, Central. Storthingspl. 7
Nationaltrykkeriet (Det norske Aktieforlag) St. Olafsgd. 24
Norges Sjöfartstidendes Trykkeri, Nedre Slotsgd. 5
Norsk Familiejournals Trykkeri, Apothekergd. 10
Norsk Forlagsselskabs Trykkeri, Thd. Meyersgd. 56
Norske Intelligentssedlers Trykkeri, Grændsen 3
Olsens, Nicolai Trykkeri, Grændsen 2
"Signal" A. S., Möllergaden 43
Schultz, Helge eftfl., Prinsens gd. 11
Sogn, C. H., Nedre Voldgd. 5
Sogn, H., Akersgaden 8
Marius Stamnes, Övre Slotsgd. 4
Steenske Bogtrykkeri & forlag (Th. Steen), Raadhusgd. 30
Sörensen, S. & Jul., nedre Voldgd. 5
Werner & Co., Carl C., Citypass.

KRISTIANSSAND S.:

Christianssands Aktiebogtrykkeris udg. af "Christianssands Tidende" og dennes Ugeudgave "Folkets Tidende"
Johansen & Tangen, udg. af "Fædrelandsvennen"
Johnsens, John Bogtrykkeri
Olsens, Thd. "
Pettersens, Jens Accidentstrykkeri
Steens, S. A. "
Söndenfjeldske Aktietrykkeri, udg. af "Söndenfjeldske Avis"
Thoresen, S. T. Accidenstrykkeri

KRISTIANSSUND N.:

Johnsen, John Bogtrykkeri ("Romsdalsposten")
Normans, Marie Eft. Bogtrykkeri (G. Sverdrup)
Olsens, Gustav Bogtrykkeri
Selmers, I. F. Enkes Bogtrykkeri ("Romsdals Amtstidende")
Thoresens, A. Bogtrykkeri ("Kristianssundsposten")

TROMSÖ:

Kjeldseth, Jens, udg. af "Tromsö Stiftstidende"
"Tromsöposten"s Bogtrykkeri
"Tromsö"s „

TVEDESTRAND:

Eskildsen, Th. N., udg. af "Tvedestrandsposten"

TÖNSBERG:

Dessen, I. Falck
Falck, Carl
Falck, Örsted
Olsen, Olaf B.
"Tunsbergerens" Aktietrykkeri
"Tönsbergs" Aktietrykkeri udg. "Tönsbergs Blad"

VADSÖ:

Vadsö Trykkeri udg. "Finmarkens Amtstidende"

VARDÖ:

Vardöpostens Trykkeri
"Finmarkens" „

VOLDEN:

Aarflots, M. Bogtrykkeri
Gjerders, P. M. „

VOSS:

"Hordaland" udg. O. Alvested
"Unglyden" „ Lorentz Nybbö

ÖRSTEN:

Örstens Bogtrykkeri (J. L. Bergmann)

BOG- OG STENTRYKKERIER I DANMARK

AALBORG:
Aalborg Amtstidende
Aalborg, Lith. Anstalt
A. Andersen
Bech
Exprestrykkeriet (N. P. Jörgensen)
Hansen, P.
Holst, A.
Jörgensen, N. P.
Nielsen, Leander
Nordjylland
Olufsen
Stiftsbogtrykkeriet

AALESTRUP (pr. Lögstör)
Lillethorup

AARHUS:
Aarhus Amts Folkeblad
Aarhus Amtstidende
Aarhusposten
Aarhus Æskefabrik
Andersen, Chr.
Backhausen, Bdr.
Baumgarten, Thorkild
Bech, Lauritz
Berg, M. O.
Centraltrykkeriet (Mads Hansen)
Christiansen, P. S. Litograf
Demokraten
Ehnhus, I.
Geertsen, M.
Jacobsen, Holger
Jakobsen, J. L.
Jensen, Jörgen
Jyllandsposten (C. Nielsen)
Heinckes Enke. Litograf
Hansen, Mads
Hvilsted. Litograf
Magnussen, Jul.
Mammen & Co.
Nationaltrykkeriet
Nielsen, Licius
Olsen, Chr.
Sperling & Co. Litograf
Stiftsbogtrykkeriet (Elmquist)
Thrue, Th.
Winther, C. C.
Windelöw
Zeuner

AARS:
Raphaelsen, H.

ASSENS:
Assens Amts Avis (Hans L. Jensen)
Ægidius, C. A.

BOGENSE:
Pagh

BRÖNDERSLEV:
Christensen, P.
Vendsyssel Folkeblad

EBELTOFT:
Rasmussen

ESBJÆRG.
Frökiær, Peder Jensen
Jörgensen, J.
Lund, Jens
Meyer, Peter Marius. Litograf
Mikkelsen, Mikkel Harder
Ovesen, H. A.
Petersen, Carl Aug. (Wedege-Petersen)
Petersen, Fr. (Esbjærg Avis)
Rosendahl, Chr.
Wenzel, O. Litograf

FAABORG:
Folketidende (Brandt)
Frandsen, Carl (Faaborg Adresseavis)
Petersen, N. J. (Faaborg Avis)

FANÖ:
Fanö Bogtrykkeri (J. N. Hansen)

FAXE:
Brödrene Larsen (Faxe Avis)

FREDENSBORG:
Kongstad, Chr.

FREDERICIA:
Adressekontorets Bogtrykkeri
Alstrup, Peter
Fredericia Dagblad
Hansen, Vilh. S.
Ottesen, K.
Wenck, W. C.

FREDERIKSBORG:
Fredriksborg Amts Avis (Mogensen)
Frederiksborg Amts-Tidende
Nordlunde

FREDERIKSHAVN:
Heidmann, N.
Sörensens Bogtr.
Vogelius

FREDERIKSSUND:
Isefjordsposten (Lindbo, N.)

FÆRÖERNE:
Aktieselskabet "Fram"
Færö Amtstidende

GJÖL:
Andersen—Beckgaard

GLAMSBJÆRG:
Kierkegaard, N. Höjskoleforstander (Marius Hansen, Bogtr.)

GRENAA:
Fœrch (Grenaa Avis)
Holm, J. K.
Skjödsholm

GRÖNLAND:
Godthaabs Bogtrykkeri

HASLEV:
Bagger, C.

HELLERUP:
Henriksön, Joh. Henrik Joch.

HELSINGÖR:
Andersen, J. F.
Hansen, F. (Helsingör Dagblad)
Helsingörs Centraltrykkeri (L. H. Andersen)
Welsch.

HERNING:
Bendixen, L. (Th. Nielsens Eftf.)
Kjœrsgaard, Chr. Fr. (Exprestrykkeriet)

HJÖRRING:
Carlsen
Jörgensen (Exprestrykkeriet)
Christensen, Chr.
Christensen, J. Litograf
Ditzel
Hjörring Amtstidende
Hjörring Stentr. og lith. Anstalt
Nielsen, N. P.

HOBRO:
Aubeck

HOLBÆK:
Bigum (Holbæk Amts Dagblad)
Gravesen (Holbæk-Posten)
Holbæk Amts Avis (Ibsen)
Olsen, S. M.
Petersen, N. L.
Sörensen

HOLSTEBRO:
Thomsen
Welsch

HOLSTED:
Hansen, H. C.
Pedersen

HORSENS:
Arbejderpartiets Bogtrykkeri
Backhausen
Edelmann, C.
Edelmann, J.
Horsens Dagblad
Juul, A. J.
Jörgensen, Arn. (Horsens Folkeblad)
Knudsen, A.
Möller, C. M. (Horsens Avis)
Schur, F. & Co. Litograf

HÖRSHOLM:
Andersen, Th. B.

ISLAND:
Akureyri: Jónsson, Björn
Bjarnarson, Oddur (Norđurland)
Arnafjörđur: Arnfirđingurs Bogtrykkeri
Bessastađir: Þjódviljan
Isafjörđur: Prentsmiđja Isfirđinga
Lilla Prentsmiđja
St. Runolfsson
Reykjavík: Prentsmiđja Aldar (Dagskrár)
Fjelagsprentsmiđjan (Sigm. Gudmunđsson)
Glasgow Prentsmiđja
Isafoldarprentsmiđja (Björn Jónsson)

Seydisfjardar Prentsmiðja (Östlund)
Seyðisfjörður: Þorsteinn Skaptason

KALLUNDBORG:
Holte, Fr. Bogtrykkeri
Kallundborg Dagblad (Andr. Sörensen)
Tortzen

KERTEMINDE:
Vergmanns Bogtrykkeri

KJÖNG:
Hansen, M. Bogtrykkeri

KJÖGE:
Clausen, F. Bogtrykkeri
Östsjællands Avis Bogtrykkeri
Östsjællands Folkeblad

KOLDING:
Grün, P. Bogtrykkeri
Jörgensen, Konr. Bogtrykkeri
Kolding Folkeblad (Berg).
Lumbye (Bruuns Fabriker)
Möller
Neuhausen & Sön
Sjodt & Weiss Bogtrykkeri

KORSÖR:
Jensen, Adam Bogtrykkeri
Jensen, E. Viggo Bogtrykkeri

KÖBENHAVN og FREDERIKSBERG:
Aamodt, Litograf. Kongens Nytorv
Adressekontoret. Vimmelskaftet 43
Aller, Litograf & Bogtrykker. Blaagaardsgade 32
Andersen, Aug. Köbmagergade 41
Andersen, C. F. (Enevoldsen & Andersen). Rosenborggade 17 & 19
Andersen, Georg. Læderstræde 3
Andersen, L. (= Philipsen & Co.). Nansensgade 17
Bach, Georg A. (= I. Cohen). Grönnegade 33
Backhausen, Chr. Willemoesgade 4
Baden & Hansen (= C. Simonsens Eftf.). Kronprinsessegade 34
Bagge, Fr. Gotersgade 14
Bardrum, S. Amager, Tingvej 7
Baumgarten, J. H. & F. T. (= Sivertsen). Vestergade 21
Behrends, Jul. (= Enevoldsen og Andersen)
Berg, E. F. E. (= E. E. Berg & Co.), Litograf. Ny Östergade 7
Berlingske Tidende. Pilestræde 34
Bernsteen, S. Vodrofsvej 6
Bigum, Viggo. Adelgade 102 (= Klerkegade 11)
Birch, Chr.'s Enke. Gotersgade 48
Björnbak, Joh. St. Kongensgade 31
Bording, Nybrogade 12
Brandt, Ellen. Frederiksberg Allé 29
Brandt, O. Prins Jörgensgade 12
Bræmer, O. A. Ærövej
Böhm, A. R. Römersgade 23
Calberg, N. G. (ved Axel Ipsen). Knabrostræde 4
Calberg. St. Skindergade 22
Cato, Chr. I. Litograf. Nytorv 3
Centraltrykkeriet (Ferslev). Overgaden n. V. 17

Christensen, Aug. Ö. Farimagsgade 16
Christensen, F. C. Grönnegade 23
Christensen, N. L. Bredgade 36
Christensen, W. J. Pustervig 4
Christensen, Vald. Willemoesgade 4
Christtreu, Frantz. Grönnegade 10
Citytrykkeriet, (Laur. Madsen & V. Carlsen). Citygade 22
Cohen, I., Aktieselskab (= Georg Bach). Tordenskjoldsgade 16
Cohen, N. Brolæggerstræde 11
Kristeligt Dagblad. Vesterbrog. 17
Drachmann, A. Ravnsborggade 20
Elektra. Vesterbrogade 80. (H. Hansen)
Eitong, Chr. F. Gartnergade 6
Enevoldsen & Andersen. Rosenborggade 17 & 19
Eriksen, Kr. Prins Jörgensgade 5
Exprestrykkeriet, Valkendorfsgade 22
Eyben, Chr. L. Österbrogade 70
Fagskolen for Boghaandværk
Fehlhaber, F. J. M. Pilestræde 40
Ferslev & Co. Hotel Royal, Ved Stranden 18
Fjeldsöe, O. Kattesundet 12
Fischmann, I. F. (= Missionstrykkeriet). Langelandsvej 6
Fogtmann, Viggo. Nörregade 49
Forlagsbogtrykkeriet (A. V. Nielsen). Vesterbrogade 80
Foss, C. F. Möntergade 3
Frelsens Hær. Helgesensgade 11
Friedlænder, S. Ved Stranden 14
Gamborg, Gudrun. Teglgaardsstræde 11
Geisler, Östre Allé 7
Gjellerup & Holm (= Axel Holm). Kompagnistræde 6
Graphic, Aktieselskab. St. Kongensgade 27
Græbe, Niels Hemmingsensgade 20
Haglund, C. A. Nörregade 25
Hansen, Ferd. Vodrofsvej 6
Hansen, H. (= Elektra.)
Hansen, Joh. Nic. Vesterbrogade 29
Hansen, Jul. (= Nörrebroes Centraltrykkeri). Slotsgade 19
Hansen, Knud V. St. Hansgade 9
Hansen, Wilh. Fælledvej 6
Hass, Frode, Amagertorv 10
Hastrup, M. Rolighedsvej 11
Hellerups Bogtrykkeri (= Johan Henriksen jun.)
Henningsen, Alb. Wilh. Gotersgade 81
Henrichsen, Edv. Kultorvet 2
Henriksen, E. J. Römersgade 22
Henriksen, Emil. Nygaardsvej, Nygaard
Herdahl, Pilestræde 52
Hermansen, S. A. Vesterbrogade 78
Hess, P. Römersgade 25
Heyde, C. Pilestræde 8
Hoff, Axel. Vesterbrogade 41 B
Hoffensbergske Etablissement. Köbmagergade 44
Hoffmann, S. L. Admiralgade 24
Hohlenberg, Niels. Niels Juelsgade 11
Holm, Axel. Kompagnistræde 6
Holms Reproduktionsanstalt. Kompagnistræde 6
Holst, Adolph

Brödrene Hornum. Vestergade 10 C
Hvilsom, F. C. Rolighedsvej 18
Jacobsen, Alfr. Bülowsvej 30
Brödrene Jensen. Falkonerallé 28
Jensen, Alex. Knabrostræde 6
Jensen, C. C. Köbmagergade 28
Jensen, H. M. Vingaardsstræde 10 A
Jensen, J. P. & Co.
Jensen, Henrik Erbs—. Borgergade 71
Jordan, A. H. Gl. Mönt 13
Ipsen, Axel (= N. G. Calberg). Knabrostræde 4
Justesen, C. F. V. C. Vesterbrogade 18
Iversen, A.
Iversen, Clara L. J. Litograf. Vimmelskaftet 36.
Jörgensen, Aage
Jörgensen & Olsen. Ny Adelgade 5 C
Jörgensen, Em. Gartnergade 6
J. Jörgensen & Co. Klareboderne 3
Jörgensen, Jörgen. St. Pederstræde 32
Jörgensen, L. A. Rosengaarden 13
Jörgensen, Ludv. Amagertorv 10
Kany, W.
Keller. Vingaardsstræde 6
Kihl. Graabrödretorv 8
Kleinsorg, Max. Hinrichsensgade 4
Klemmert, Lille Torvegade 14
Knudsen, J. Vestergade 23—25
Knudtzon, F. G. Ny Toldbodgade 13
Krigsministeriets Bogtrykkeri
Kristeligt Dagblad. Vesterbrog. 17
Kruckow, Soph. Litograf. Studiestræde 24.
Kröncke, Laura & Co. Badstuestræde 15
Kröyer, N. T. Baldersgade 72
Köbenhavn Dagblad. Vestergade 7
Lange, Anna H. H. (= Hoffman) Admiralgade 24
Langkjær, Köbmagergade 50
Larsen, F. C. (= Philipsen & Co.). Linnésgade 22
Larsen, S. (E. H. Wegener). Vesterbrogade 20 B
Lassen, Joh. Möntergade 10
Laursen, L. Enighedsvej 1
Lazarus (= J. S. Nielsen). Nyvej 19
Leisner, A. Raadhustræde 6
Leisner & Co. Brolæggerstræde 11
Levison, J. & A. M. Köbmagergade 50
Levy, Georg. Admiralgade 28
Lund, Carl. Nörrebrogade 52
Luno, Bianco. Niels Hemmingsensgade 8
Löser, Jutta M. E. & Laura S. Köbmagergade 26
Lövgren & Ihrich. Vesterbrogade 9 B
Madsen, Carl. Valdemarsgade 45
Markussen, J. P. J. Istedgade 47
Matthiasen, H. Abel Kathrinesgade 27
Mayland. Löngangsstræde 25
Merkantil, Laxegade 8
Meyer, H. A. St. Kongensgade 55
Meyer, R. Adelgade 19
Missionstrykkeriet (Fischmann)
Mohn, W. St. Kongensgade 31
Mohr & Co. Lille Strandstræde 22

Mortensen, V. E. Elmegade 16 à
Möller og Jacobsen. Pilestræde 10
Möller, Carl. Falkonerallé 20
Möller, S. L. Læderstræde 1
Möller, Viggo. Kompagnistræde 16
Naaby, C. Fælledvej 17
Nationaltrykkeriet, Bredgade 36
Nielsen & Lydiche. Vestre Boulevard 18
Nielsen, A. V. (= Forlagsbogtrykkeriet)
Nielsen, Ber. Linnésgade 18
Nielsen, F. Jul. (= Leisner & Co.)
Nielsen, J. Chr.'s Enke. Vendersgade 15
Nielsen, J. S. (f. d. Lazarus). Nyvej 19
Nielsen, L. A. Niels Hemmingsensgade 20
Nielsen, N. J. Gotersgade 156
Nilsen, P. Litograf, Svanemosegaardsvej 7.
Nielsen, P. A. Ravnsborggade 6
Nielsen, Th. Store Regnegade 26
Nordisk Good-Templar Ordens Bogtrykkeri (= Em. Petersen). Grönnegade 33
Olsen, C.
Olsen, Emil. Litograf. Löngangstræde 37
Olsen, O. C. & Co. Linnésgade 22
Olsen, Oluf. Laxegade 22
Otto, C.'s Eftf. Litograf. St. Pederstræde 45
Pacht & Crone. Reproduktionsanstalt. Admiralgade 28
Papyrus, Aktieselskabet. Kompagnistræde 25
Pedersen, P. (Bdr. Gislason Pedersen). Nörrebrogade 46
Petersen, C. C. Studiestræde 13
Petersen, Carl P., H. C. Andersensgade 5
Petersen, Carl W.
Petersen, Egmont H. (= P. Petersen). Frederiksborggade 1
Petersen, Em. Grönnegade 33
Petersen, H. H. Lützhöft-, Vimmelskaftet 41
Petersen, J. Chr., Store Kirkestræde 1
Petersen, Ludvig. Vendersgade 20
Petersen, H. P. Landemærket 28
Petersen, P. Frederiksborggade 1
Petersen, P. F.
Petersen, Parmo, Fr. Larsbjörnsstræde 1
Philipsen & Co. Litograf. Linnésgade 22
Politiken. Integade
Quist. (A. Larsen), Snorregade 10
Rasmussen & Olsen. Graabrödretorv 14
Rasmussen, Chr. Baggesensgade 14
Rasmussen, Ludv. J. Overgaden n. V. 25
Recharté. Badstuestræde 12
Reproduktionsanstalt, Dansk. Citygade 24.
Rom, N. C. Vestergade 8
Rosenberg, A. Pilestræde 8
Salomon, Sally. Læderstræde 1
Sandberg, H. L. Litograf. Krystalgade 14.
Standard, Aktieselskab
Schmitz, F. A. Kompagnistræde 32

Schouw, Chr. & Co. Köbmagergade 62
Schouw, Vict & Co. Litograf. Nordvestvej 14
Schultz, J. A.
Schultz, Niels. Juelsgade 12.
Schönberg, J. A. & Co., Lille Strandstræde 14
Simesen, A. J. Niels Juelsgade 11
Sivertsen, Joh. Ludv. Litograf. Vestergade 22.
Socialdemokraten. Nörre Farimagsgade 47
Staal, E. Tornebuskegade 5
Stenersen, Th. Dannebrogsgade 8
Sunnerts Eftf. Vestergade 2
Svendsen, Jul. Österbrogade 41
Svendsen, R. Peder Skramsgade 6
Svendsen, S. C. Knabrostræde 28
Söeborgs Eftf. Litograf. Fiolstræde 36.
Sörensen, C. Dannebrogsgade 2
Sörup, W. Gammel Mönt 30
Thiele, Walkendorfsgade 7
Thiele, S. Laxegade 8. (= Merkantil-Trykkeriet)
Thomassen, T. R. Citygade 21
Thomsen, C. Th. Nyhavn 11
Trier. Bredgade 32
Truelsen, Martius. Stormgade 16
Valentin & Lund. Niels Juelsgade 9
Weiss, Fr. Köbmagergade 62
Wennström, E.
Wennström, Bernh. Bregade 14
Winther, C. & Co.
Writh, O. Læderstræde 3

LEMVIG:

Hestbech

LYNGBY:

Hartmann, Mar. S. A.
Herdahl, Carls, Enke
Petersen, Just Chr. H.

LÖGSTÖR:

Lögstör Avis (Edv. Jörgensen)
Nielsen, Annæus

MARIBO:

Andersen, Martin
Dein (Lollands-Posten)

MARSTAL:

Findling, J.

MIDDELFART:

Eilersgaard
Larsen, Alfr. (Vestfyns Avis)
Middelfart Venstreblad (Thybjærg)

NAKSKOV:

Larsen, L.
Petersen, N. Th. (Nakskov Tidende)
Vestlollands Avis

NEXÖ:

Gornitzka

NYBORG:

Nyborg Avis
Nyborg-Posten
Schönemann, V.

NYKÖBING PAA FALSTER:

Clausen, Rasmus
Niemann, C.
Olsen, L.
Pontoppidan, C.
Stiftsbogtrykkeriet

NYKÖBING PAA MORS:
Fog (Morsö Folkeblad)
Morsö Dagblads Bogtrykkeri
Nielsen, Andreas
Petersen, Andr. Aug.

NÆSTVED:
Bang
Faxholms Bogtrykkeri
Jacobsen, M. Chr.
Christensen, Carl
Christensen, N. P.
Næstved Avis
Næstved Tidende (C. V. Petersens Sönner)

ODDER:
Kjeldsen

ODENSE:
Andelsbogtrykkeriet
Clausen, C. F.
Dreyer
Exprestrykkeriet
From, L. P.
Fyens Tidende (Vennerwald)
Fyens Venstreblad (Slengerik)
Güth, Carl
Hagen & Sivertsen, Litografer
Hansen. Litograf
Jörgensen, Chr.
Madsens, Marius Eft.
Madsen, N. L. (= Albani Trykkeriet, Odense Korttrykkeri)
Merkantiltrykkeriet (Hartmann)
Milo
Mortensen, C. A. & Co. Litograf
Nielsen, Chr.
Söndergaard, P.
Sörensens Bogtrykkeri
Tiedje

PRÆSTÖ:
Pærsto Bogtrykkeri (N. Th. Jensen)

RANDERS:
Elmenhoff
Gravenhorts Eftf.
Hansen, J. P. U.
Jörgensen, R. F. (Randers Venstreblad).
Loria. Litograf
Mogensen
Nielsen, Chr.
Olsen, Viggo W. Litograf
Rye
Schmidt. Litograf

RIBE:
Centraltrykkeriet. (Therkildsen)
Stiftsbogtrykkeriet

RINGKÖBING:
Rasmussen
Ringköbing Amtsbogtrykkeri
Ringköbing Amts Dagblad

RINGSTDE.
Folketidende
Hansen, Lud. V. (Sjællandsposten)
Venstres Folkeblad (Glud)

ROSKILDE:
Christjansen
Roskilde Avis (Müller)
Roskilde Dagblad (Marie Jensen)

RUDKÖBING:
Bro, J. P. Chr.
Damkier

RÖDBY:
Pedersen, P.

RÖNNE:
Bornholms Avis & Amtstidende
Bornholms Dagblad
Bornholms Tidende (Smidt)
Colberg
Kieffer
Madsen, Vilh.
Möller, P. Litograf

SAMSÖ:
Kleis, R.
Jörgensen, S. A.

SILKEBORG:
Johansen, Kr.
Silkeborg nye Bogtrykkeri
Sörensen, Hans Soph.

SKANDERBORG:
Larsen, A. Bernh.
Skanderborg Amts Avis

SKELSKÖR:
Larsen, E. V. (Skelskör Avis)

SKERN:
Strandbygaard

SKIVE:
Petersen, Lauritz
Skive Dagblad Bogtrykkeri
Skive Folkeblad
Skive Papirforsyning Bogtrykkeri

SLAGELSE:
Hansen, H. P.
Louw, T. J.
Slagelseposten
Sorö Amtstidende

SORÖ:
Häusser, F.
Sorö Bogtrykkeri

STEGE:
Jensen, Hans J.
Tommerup

STOREHEDINGE:
Olsen, Siegfr.

STRUER:
Christensen, M.

STUBBEKÖBING:
Fönss

SVENDBORG:
Behrends, Andr.
Bondegaard (Svendborg Avis)
Centraltrykkeriet
Folkebladet (Egebjerg)
Meyer, P.
Svendborg Amtstidende (Vogel Jörgensen)
Westermann

SÆBY:
Andreasen, Chr. L.

THISTED:
Vestjylland (Lauritz Olsen)
Thisted Amtsbogtrykkeri
Thisted Amts Tidende

VARDE:
Kjelst
Ribe Amtsbogtrykkeri

VEJEN:
Carlsen, Ernst

VEJLE:
Exprestrykkeriet
Hertz, P. M. S.
Udbye, Niels
Vejle Amts Folkeblad

VESTINDIEN:
St. Thomas: L. Nolte
St. Croix: John T. Quin

VIBORG:
Backhausen
Jacobsen, Adolf
Stiftsbogtrykkeriet
Viborg Amtstidende (Fr. Möller)

VORDINGBORG:
Sommer
Thune
Villerup

ÆRÖESKÖBING:
Andersen, F. H.

BOK- OCH STENTRYCKERIER I FINLAND

BJÖRNEBORG:
Andersin, Otto
Björneborgs Tidnings tr
Satakunta Tryckeri
Wahlstein, Emil

BORGÅ:
Söderström, Werner
Tryckeri- och tidningsaktiebol.

BRAHESTAD:
Rossander, Rob.

EKENÄS:
Ekenäs tryckeriaktiebol.

FILPPULA:
Serlachius, G. A.

FREDRIKSHAMN:
Tryckeri- och tidningsaktiebol.
Uusi Kansan Kirjapaino Osakeyhtiö

GAMLAKARLEBY:
Hautala's, A. f. d. boktr.
Österbottningens tr.

HANGÖ:
Hangö tryckeri- och tidningsaktieb.

HEINOLA:
Wäänänens, A. G. tr.

HELSINGFORS:
Aktiebol. F. Tilgmanns bok- & stentryckeri samt kemigrafi
Aktiebolaget Handelstryckeriet
Aktiebol. Lilius & Hertzberg bok- & stentryckeri
Arvidssons, G. litogr. atelier
Dahlberg, O. J. (acc.-tr.)
Finlands Banks sedeltryckeri
Frenckellska Tryckeri A.-Bol.
Helsingfors accidenstryckeri
Helsingfors Centraltryckeri- & Bokbind.-A.-B.
Hufvudstadsbladets nya tryckeri
Järnvägarnes biljett-tryckeri
Karta-Sigillata tryckeriet
Kejserliga senatens tryckeri
Liewendahls, F. stentryckeri
Lindberg, Alex. F.
Lindström, O. (acc.-tr.)
Missionsbokhandelsbol. bok- & stentryckeri
Nya Accidenstryckeriet
Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktieb.
Päivälehtis Tryckeri
Simelii J., Arfvingars boktr.-aktieb.

Soumalaisen Kirjalisuuden Seuran Kirjapaino Osakeyhtiö
Tidnings- & tryckeri-aktiebol.
Työväen Sanomalehti O.-Y.
Öflund & Pettersson, lith. tr.

JAKOBSTAD:
Jakobstads boktr.-aktiebol.

JOENSUU:
Joensuu boktr.-aktiebol.
Pohjois Karjalan Kirjapaino Osakeyhtiö

JYVÄSKYLÄ:
Gummerus, K. J.
Jyväskylä Boktr.-A.-Bol.
Kirjapaino Osakeyhtiö Keski Suomi

KAJANA:
Kajaanin Kirjapaino

KEMI:
Åsvik, A.

KEXHOLM:
Kexholms tryckeri- & tidningsaktiebolag
Wuoksens tryckeri

KOTKA:
Etelä Suomi Tidningsaktiebolag
Kotka tryckeri-aktiebol.
Nylenius, J.

KRISTINESTAD:
Fontell, H. (acc.-tr.)
Kansallis kirjapaino
Tryckeri- och tidningsaktiebolaget

KUOPIO:
Malmström, K.
Osakeyhtiö Kuopion Uusi Kirjapaino

LOVISA:
Östra Nylands Tidnings- & Tryckeri A.-Bol.

MARIEHAMN:
Ålands tidnings- & tryckeriaktiebol.

(WASA) NIKOLAISTAD:
Aktiebolaget Wasa-Posten
Etelä-Pohjanmaan Sanomal. Osakeyhtiö
Heinze, C. A.
Unggren, F. W.
Pohjalaisen Kirjapaino

NYKARLEBY:
Nessler, J. W.

NYSLOTT:
Etelä Savo

NYSTAD:
Lönnroths, D. A. boktr
Nystads boktr.-aktiebol.

RAUMO:
Raumo boktr.-aktiebol.

S:T MICHEL:
Blomfelt, O. B.
Kasurinen, Alex.
Kirjapaino-Yhtiö Walo

SORDAVALA:
Sordavala boktr.

TAMMERFORS:
Accidenstryckeriet Suomi
A.-Bol. Tammerfors Nyheters tr.
Jansson & C:o, G. E.
Kirjapaino Osakeyhtiö Sanoma
Kustanus ja Kirjapaino O.-Y. Sampo
Tampereen Uutisten Kirjapaino-O.-Y.
Tammerfors stentr.-aktiebol.
Tampereen Kirjapaino O.-Y.

TAVASTEHUS:
Aktiebol. Hämäläinen
Hämeen Sanomain O.-Y.
Hämeenlinnan Uusi Kirjapaino

TORNEÅ:
Heickell, J. U.

ULEÅBORG:
Bergdahl, B. B
Jalander, Orh.
Kalevan Kirjapaino
Marjamaa, H. W. (acc.-tr.)
Sutinen, A. (acc.-tr.)
Uleåborgs boktr.-aktiebol.
Uleåborgs nya boktr.

WIBORG:
Frankenhauser, Georg lith.- & acc.-tr.
Karjalan Kirjapaino O.-Y.
Lagerspetz, J. C. (acc.-tr.)
Wiipurin Uusi Kirjapaino ja Sanomalehti O.-Y.
Zilliacus, N. A. tr.
Östra Finlands tr.

WILLMANSTRAND:
Lappeenrannan Kirjapaino

ÅBO:
Aktiebol. "Polytypos"
Ammattilaisten Kirjapaino
Litografiska anstalten
Pås-& Kuvertfabriken i Åbo A.-Bol.
Tuurun Sanomalainen Kirjap. ja Sanom. O.-Y.
Wilén & C:o, G. W.
Åbo stentr.-aktiebol.
Åbo Tidnings tr.-aktiebol

ANNONS-AFDELNING

BOKTRYCKERI-
KALENDER

BERLINGSKA STILGJUTERIET

LUND

⋆ Stilgjuteri ⋆ Messingsliniefabrik ⋆ Galvanoplastisk Anstalt ⋆

Telegrafadr.: BERLINGS ⋆ ⋆ ⋆ Rikstelefon N:o 122

Silfvermedalj i Stockholm 1897 och i Helsingborg 1903

Tillverkar alla slag af stilar i moderna mönster och af bästa materiel.

Tillhandahåller alla för tryckerier erforderliga utensilier.

Uppsätter på kortaste tid fullständiga större och mindre tryckerier.

Ständigt lager af öfver 150,000 kilogram stilar, infattningar, ornamenter etc.

Profver och prisuppgifter sändas på begäran gratis och franco.

UPPSATT MED BERLINGS NYA AMERIKANSKA ACCIDENS KURSIV

BERLINGSKA STILGJUTERIET

LUND

Efter betydliga utvidgningar stor tillverkningsförmåga. Vår metallegering är af den största fullkomlighet och garanterar stor hållbarhet. Gjuterialstren äro af konstnärligt värde. Den största omsorg nedlägges vid utförandet af alla beställningar.

KOMMANDITBOLAGET

J. Fenger-Krog & Co.

GÖTEBORG
RIKSTELEFON 559
TELEGRAMADR.: FIBRE

TILLVERKA OCH FÖRSÄLJA FRÅN VÄLSORTERADT LAGER

KONSEPT- POST- OCH SKRIFPAPPER
TRYCKPAPPER

AFFISCH-, OLIFANT- & BROSCHYRPAPPER
HVIT & KULÖRT KARTONG · ADRESSKARTONG
KARTONGPAPP, BOKBINDAREPAPP

OMSLAGSPAPPER FLERA KVALITÉER
EXTRA STARKT "LÄDERPAPPER" · SMÖRPAPPER

EGEN TILLVERKNING AF
ÄKTA PERGAMENTPAPPER

"The Durable" Printers Roller Co. Limited

Charles Street, Hatton Garden
London, E. C.

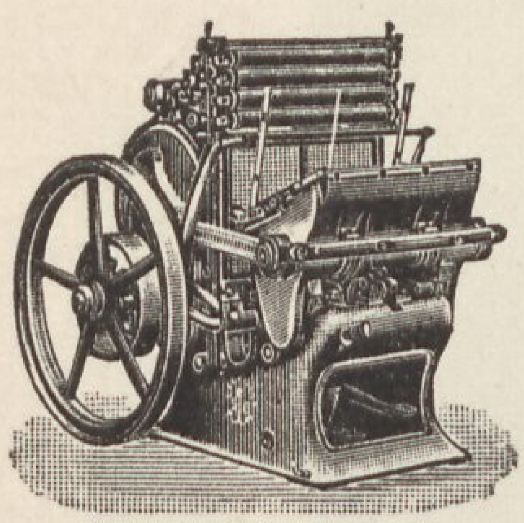
TRADE MARK
"THE
DURABLE
REGISTERED

Vi äro de ende innehafvarne af detta märke och hvarje stycke af vår valsmassa bär vidstående fabriksmärke, som vi ständigt fört och icke förändra. I öfver 25 år har vår valsmassa varit känd och bepröfvad i hvarje land där boktryckarkonst utöfvas. Herrar boktryckare i Sverige, Norge, Danmark & Finland kunna erhålla "The Durable", genom hvarje första klassens importfirma af boktryckerimateriel eller, om någon boktryckare vänder sig direkt till oss, anvisa vi närmaste plats, där vår valsmassa kan erhållas.

"The Durable" kan erhållas genom: Gustaf Carlsson & Co., Stockholm; Gumælius & Komp., Stockholm; E. C. Gjestvang, Stockholm—Christiania; Torsten Hedlund, Göteborg; Thorvald Hamann, Köpenhamn; D. Voigt & Co., Köpenhamn; Wilhelm Forsten, Helsingfors; Fred. Wagner, Stockholm och många andra firmor. Kontraktörer till H. M. Tryckeri, Ostindiska Departementet, Styrelsen för inrikes intägterna och talrika andra offentliga inrättningar.

J. G. SCHELTER
& GIESECKE
Etablerade
1819
1000
Arbetare
STILGJUTERI
MASKINFABRIK
KONSTANSTALT
FÖR HÖGÄTSNING
LEIPZIG
Världsutställningen
i Paris 1900:
GRAND PRIX
Generalagenter: för Norge: Jens Aanesen, Christiania
för Danmark: Just Warburg, Köpenhamn
för Sverige och Finland: Gust. Carlsson & C:o, Stockholm

J. G. SCHELTER & GIESECKE
MASKINFABRIK ≈ LEIPZIG

Digeltryckspress
PHÖNIX

med cylinder-färgverk i 6 olika storlekar för finaste och svåraste Accidenstryck samt för Präglingar. Cirka 2800 stycken levererade

STEREOTYPIAPPARATER

≈ Cirka 500 stycken Stereotypiinrättningar levererade ≈

VALSKOK-KITTLAR

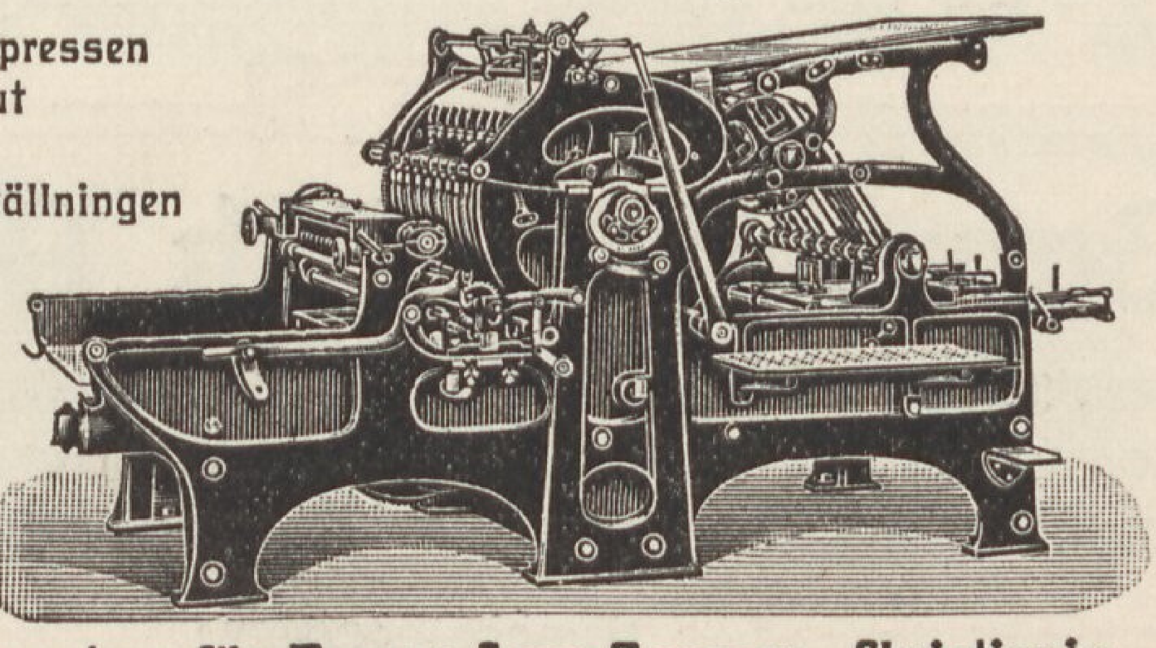
SÄKERHETSHISSAR

för Person- och Varubefordring. Cirka 1950 ≈≈≈≈≈ hissar levererade ≈≈≈≈≈

Transmissions ≈≈≈ Transportvagnar

Entursnällpressen
Windsbraut

Världsutställningen
i Paris
1900:
GRAND
PRIX

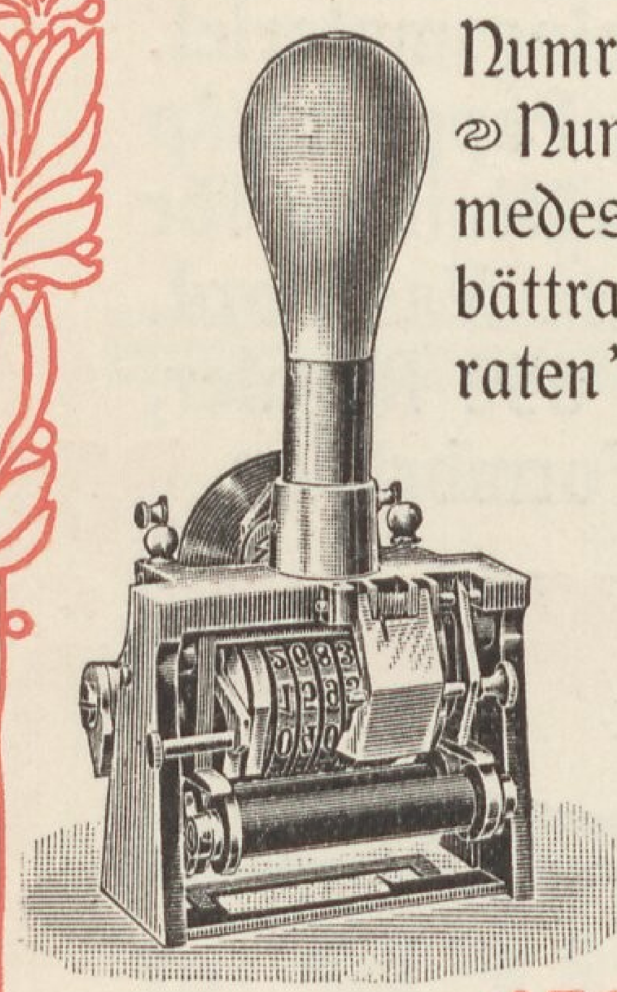

Generalagenter: för Norge: Jens Aanesen, Christiania
för Danmark: Just Warburg, Köpenhamn; för Sverige
och Finland: Gust. Carlsson
≈≈ & Co., Stockholm ≈≈

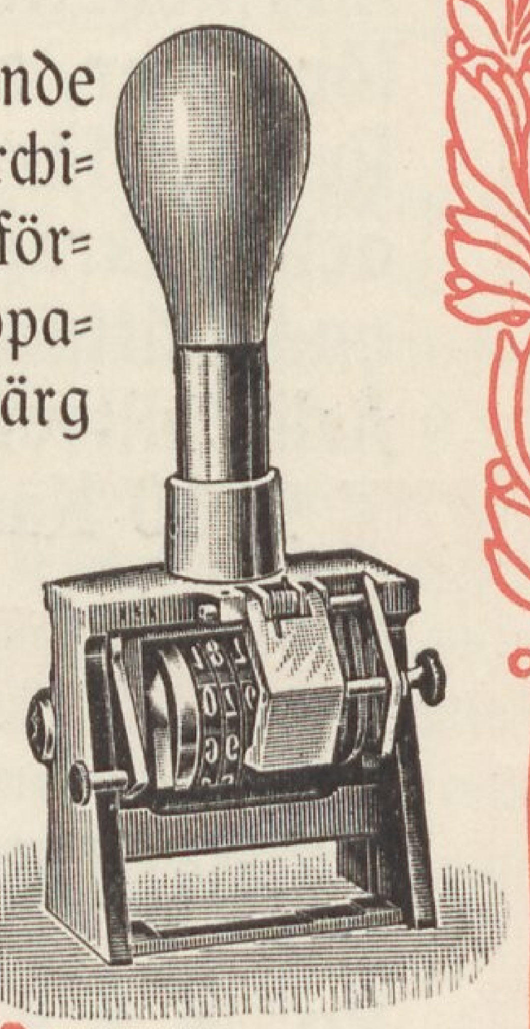
J. G. Schelter & Giesecke

Leipzig

Mekanisk Verkstad

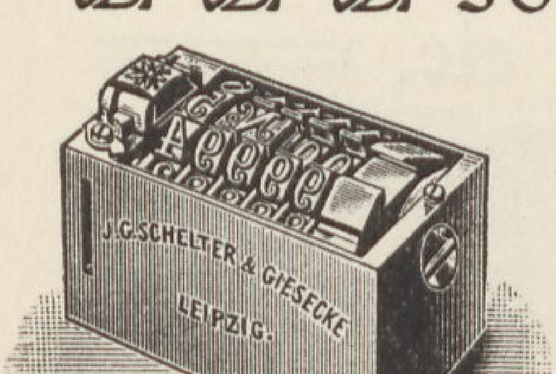
Numrerramar, själfverkande ⁂ Numrerapparaten "Archimedes" för tryckpressar; förbättrade Handnumrerapparaten "Greif" för stämpelfärg Handnumrerapparat för boktrycksfärg; Firma- och Datumstämplar; Räkneapparater för Snäll- och Digeltryckpressar

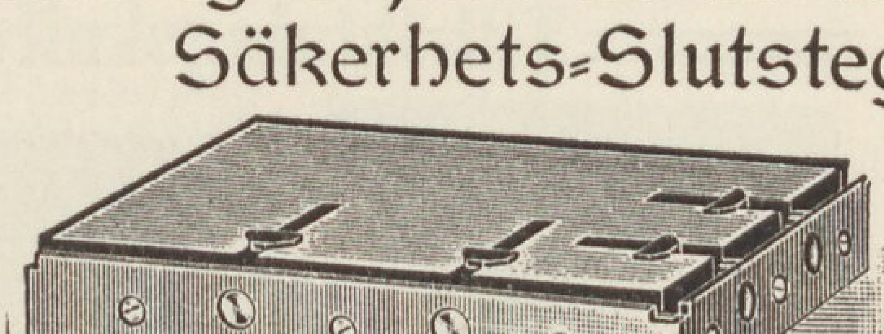

Fundamentplattor ∘ Underläggsplattor för Stereotyper och Halftonsätsningar

Formatsteg af järn

Säkerhets-Slutsteg

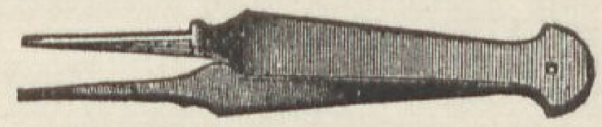

Generalagenter: för Norge: Jens Aanesen, Christiania
för Sverige och Finland: Gust. Carlsson & Co., Stockholm
för Danmark: Just Warburg, Köpenhamn

J. G. Schelter & Giesecke
Leipzig

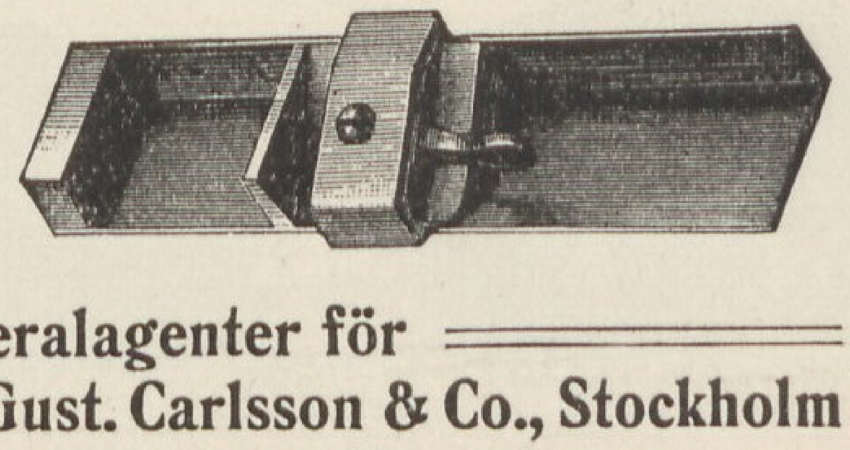
SNICKERIFABRIK

Alla modeller af Regaler, Kaster och Bräden för stilar, sats- och utslutningsmateriel. Regaler för messingsstilar. Pappersskåp och Torkramar. Sinnrika inrättningar för underlättandet af sättningen. Vaskbord. Årlig tillverkning omkring 650 Regaler, 9000 Kaster och 1250 Formbräden

UTENSILIER

Alla Utensilier för sats och tryck såsom Sättskepp, Vinkelhakar, Reglettskärmaskiner, Ålar och Pincetter, Vaskborstar, Anläggsmärken, Slutsteg, Handvagnar, Tillriktningsknifvar etc.

Generalagenter för
Sverige o. Finland: Gust. Carlsson & Co., Stockholm
för Danmark: Just Warburg, Köpenhamn
för Norge: Jens Aanesen, Christiania

Poensgen & Heyer

Hamburg

Telegrafadress:
"Römerthurm"
Telefon 27 96 I

Specialiteter:

Bankpost-,
Dokument-,
Obligations- och
Cheque-Papper
Fina och superfina
Post- o. Skrifpapper
Kulört Postpapper
Hvita och kulörta
Konsttryckpapper och
Konsttryck-kardus
Elfenbens- och
Bristol-Kartong
Kartong för vybrefkort
Fina och superfina
Omslagspapper
Bokpapper
Duplex-, Chromo-
och andra Läskpapper
Växelblanketter
Visitkort med fina och
superfina Kuvert
Sorgpapper, Biljett-
och Diplomat-Papper
Handgjordt Papper,
äkta och imiteradt

FABRIKEN
TYPOCAROMA
STOCKHOLM
FABRIKS-MÄRKE
FABRIKS-MÄRKE
SPECIAL-
FABRIK
FÖR TILL DEN
GRAFISKA KON-
STEN HÖRANDE
FÄRGER
FERNISSOR
VALSMASSA
KEMIKALIER
Telegramadress:
TYPOCHROMA
Rikstel. 388
Allm. tel. 3682

THE INLAND PRINTER

är ett månadsmagasin, uteslutande egnadt boktrycket och öfriga grafiska fack. Hvarje följd innehåller särskilda afdelningar för tekniska frågor, författade af framstående fackmän i respektiva fack. Fint och rikhaltigt illustrerad med förstklassiga exempel på halftons- och trefärgstryck, väl redigerad, tekniskt fullkomlig, är den världens ledande journal i de grafiska facken.

Subskriptionspris $ 3,85 pr år, postarvodet inberäknadt. Inga friexemplar. Agenter i alla Europas större städer.

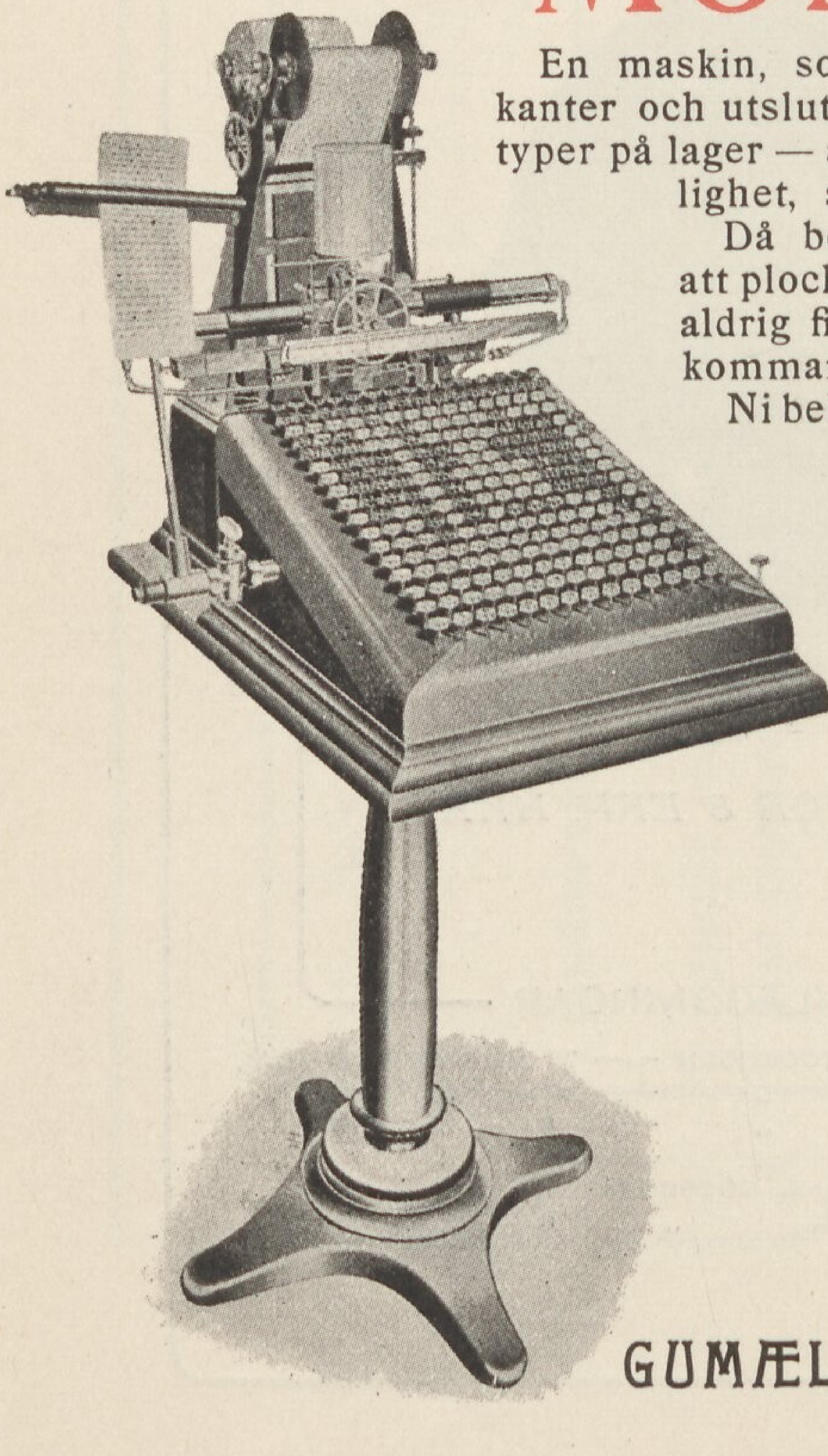
THE INLAND PRINTER COMPANY,

120—130 SHERMAN ST. · CHICAGO · ILLINOIS · U. S. A.

DEFEKT!

Alltid detsamma! Defekt — versala »R» och fyrkanter. Alla upptagna i ett arbete, som nu är i press och blir färdigt först om tre dagar. Inte ett enda R står att finna å afläggningsbräderna — inte ens vid skallgång. Har plockat nonpareillefyrkanter för att af två och två bilda cicero och så räcker inte R-en! Det föreliggande arbetet skall vara färdigt till i morgon *säkert*. Har ni aldrig erfarit detsamma? Aldrig arbetat inpå småtimmarne för att omsätta arbetet med annan stil? Aldrig funnit att kostnaden för omsättningen äter upp all Eder profit och lämnar Eder ingenting, utom flera grå hår och rynkor? Hvarför skaffar Ni Eder icke en

LANSTON'S MONOTYPE

En maskin, som gjuter lösa typer — äfven fyrkanter och utslutning. En maskin, som gifver Eder typer på lager — all den tillfredställelse och bekvämlighet, som ett eget stilgjuteri kan gifva.

Då behöfver Ni icke spilla tid genom att plocka stil ur afläggningen. Ni behöfver aldrig finna det nödvändigt att aflägga återkommande arbeten.

Ni behöfver då aldrig erfara hvad det är att hafva tomma versalfack och tryckaren kan få så många fyrkanter han vill till anläggningsmärken.

Ni har då stil, som är lika perfekt i gravyren och på kägeln som stilgjuterityper och som står lika jämnt på foten.

Ni har då stil, som ni icke behöfver lägga af med mindre Ni önskar det. Kasta den tillbaka i smältgrytan och gör er annan Det tager icke så lång tid. som att lägga af den och Ni har en splitter ny stil för hvarje arbete.

När Ni har skaffat Eder en MONOTYPE så har Ni en tidsbesparare — en besvärbesparare — och en liten guldgrufva.

Önskar Ni veta mera om denna maskin så begär prospekt från

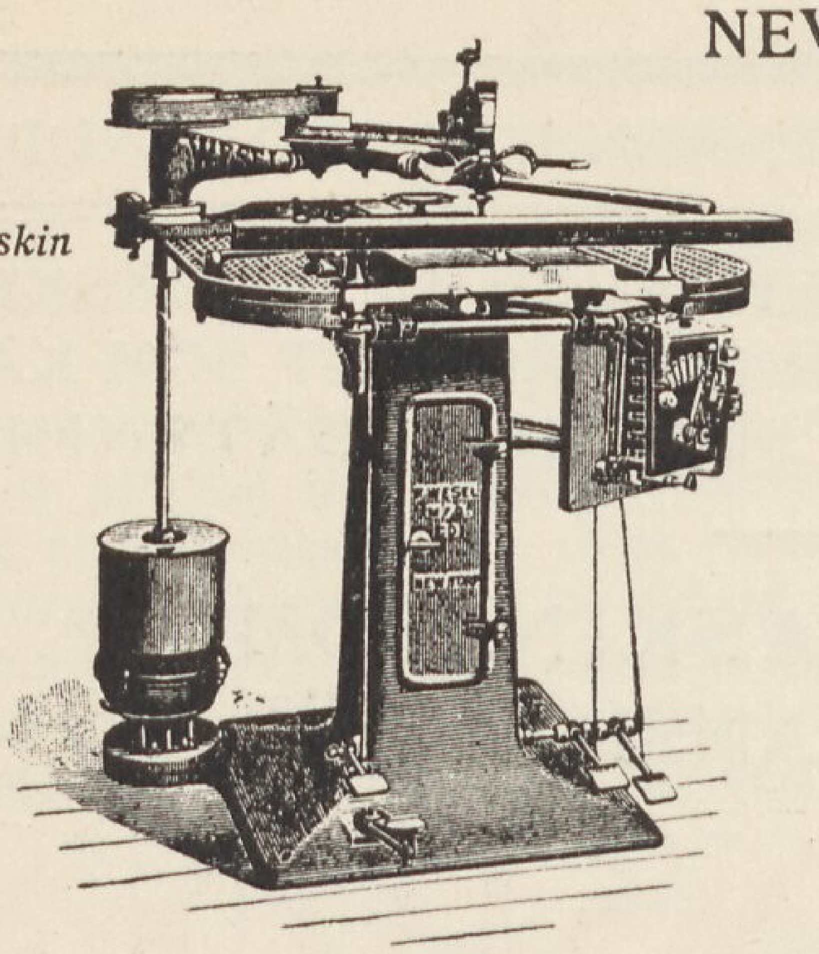
GUMÆLIUS & KOMP., Stockholm

Arbetsbesparande Maskiner för Grafiska Anstalter

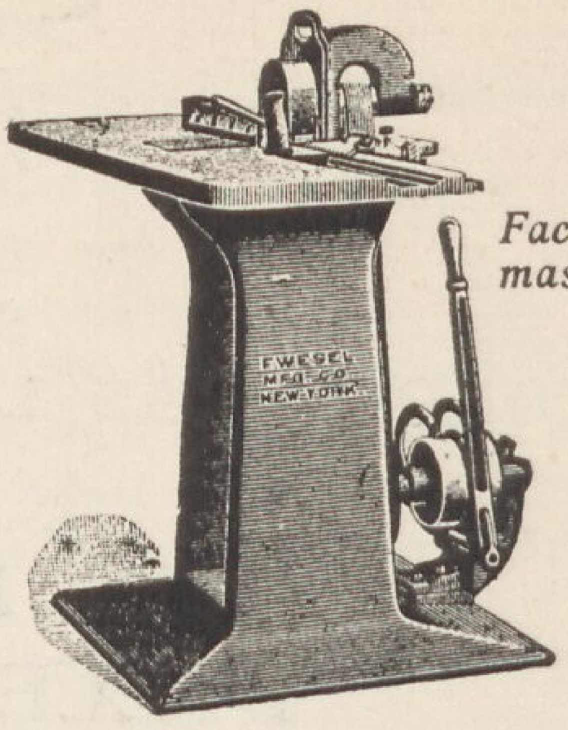
TILLVERKADE AF

F. WESEL MANUFACTURING COMPANY

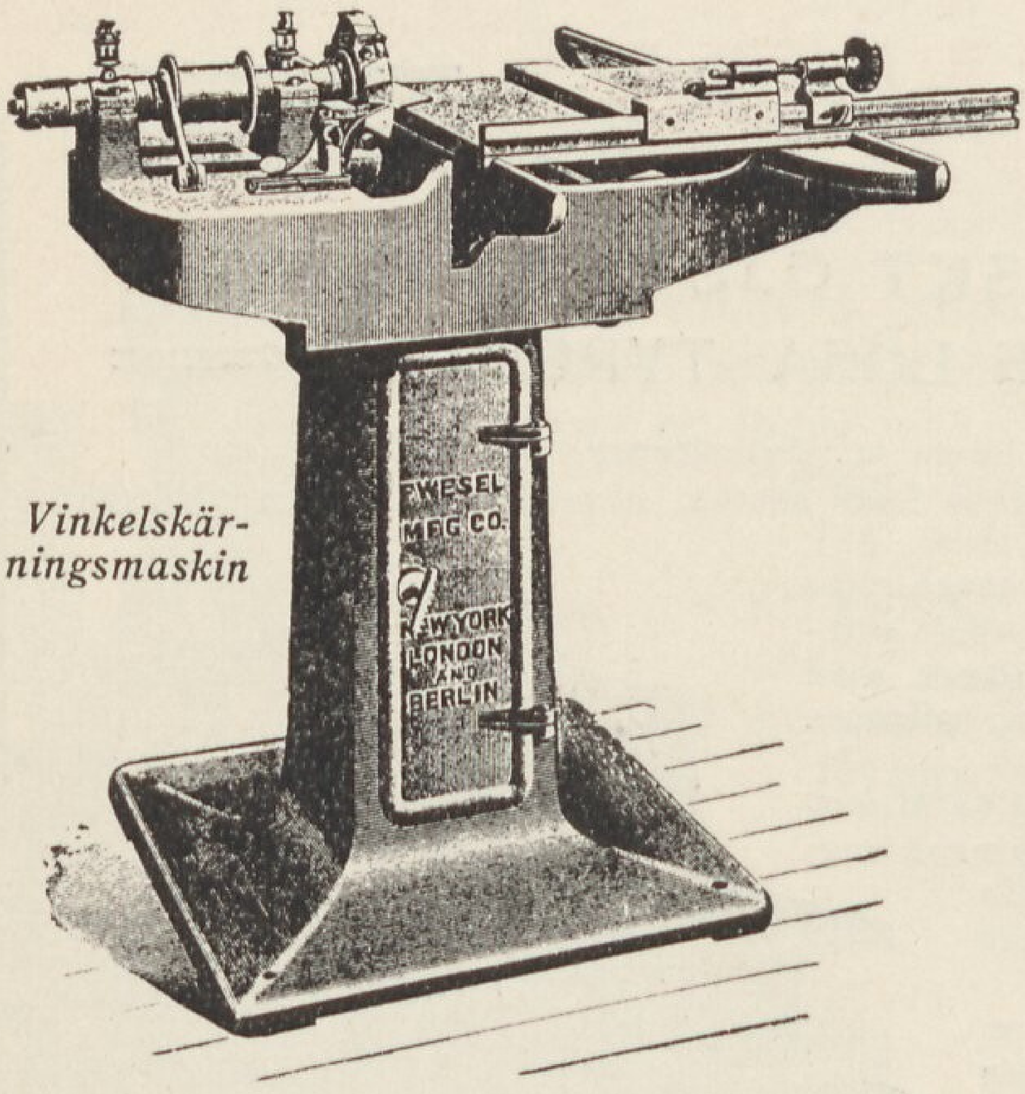
NEW YORK

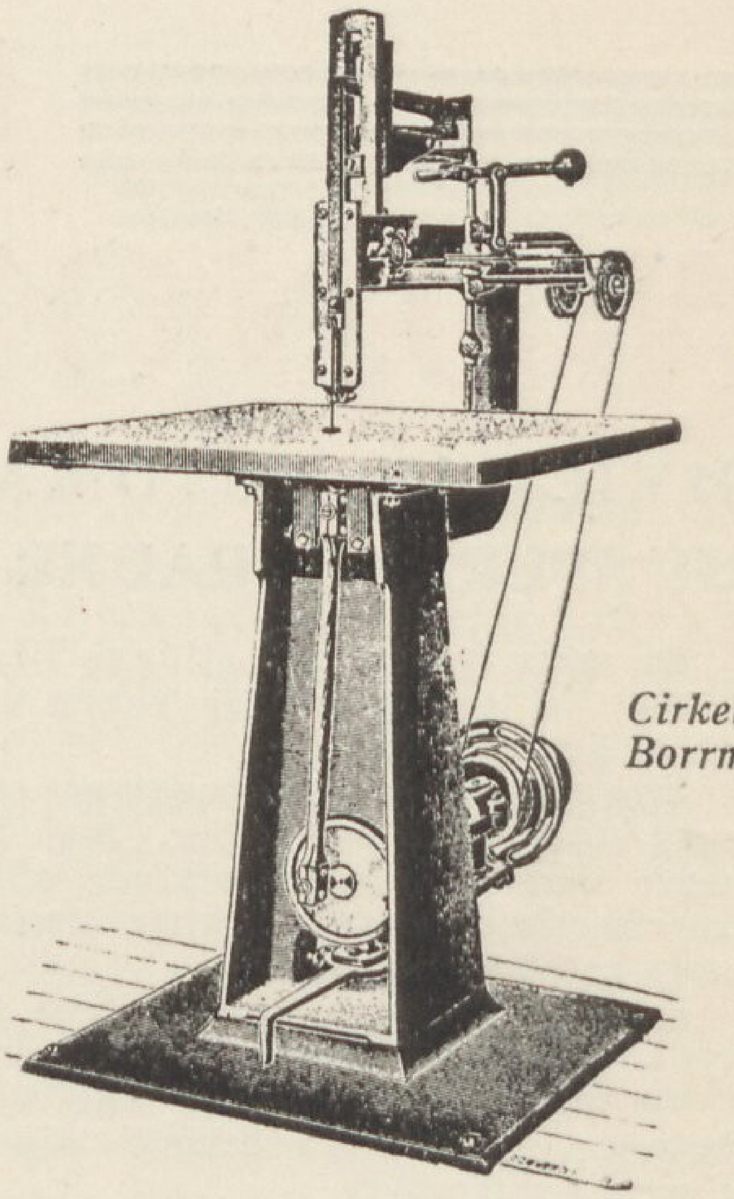
Fräsmaskin

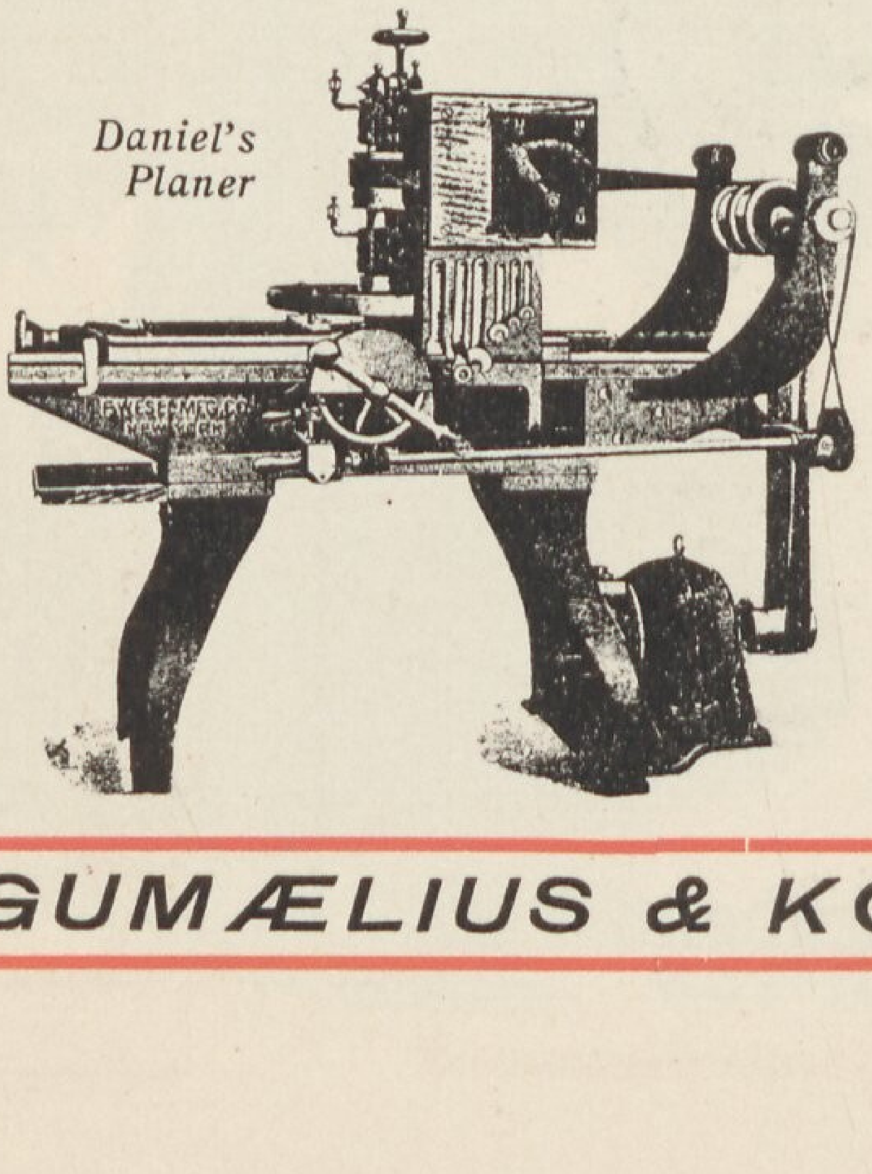
Facetthyfvel-maskin

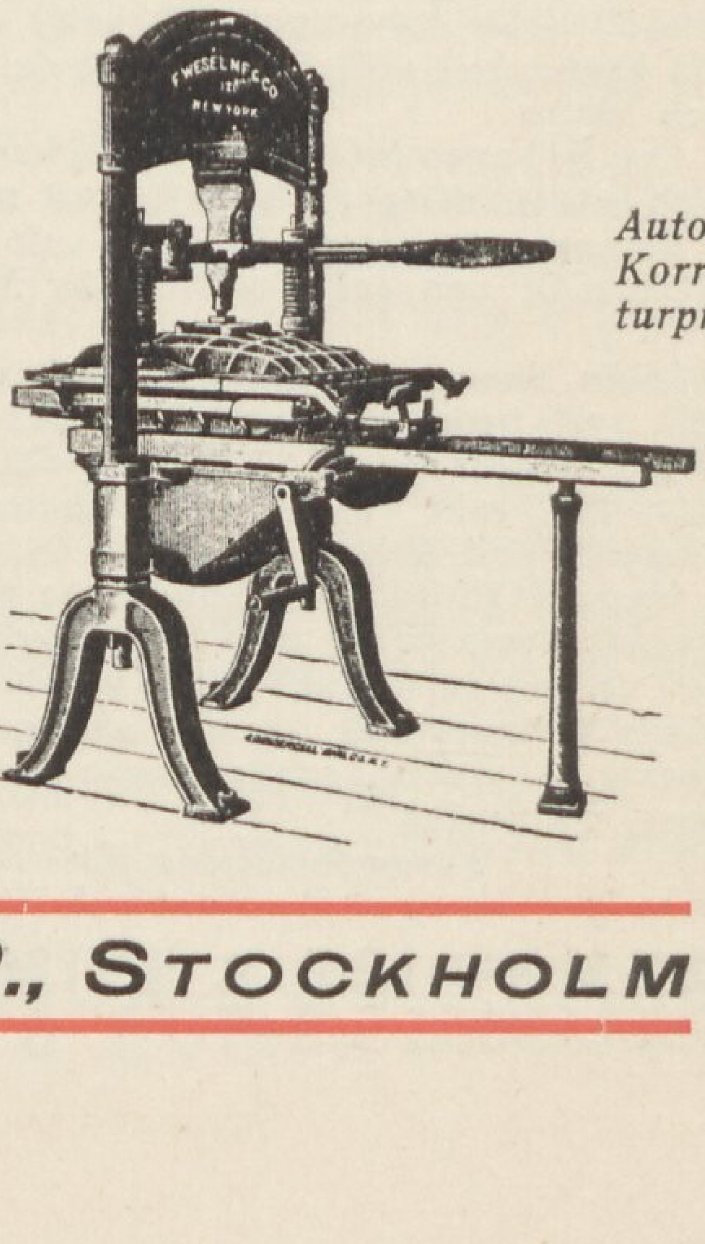
Vinkelskärningsmaskin

Cirkelsåg & Borrmaskin

Daniel's Planer

Autotypi Korrekturpress

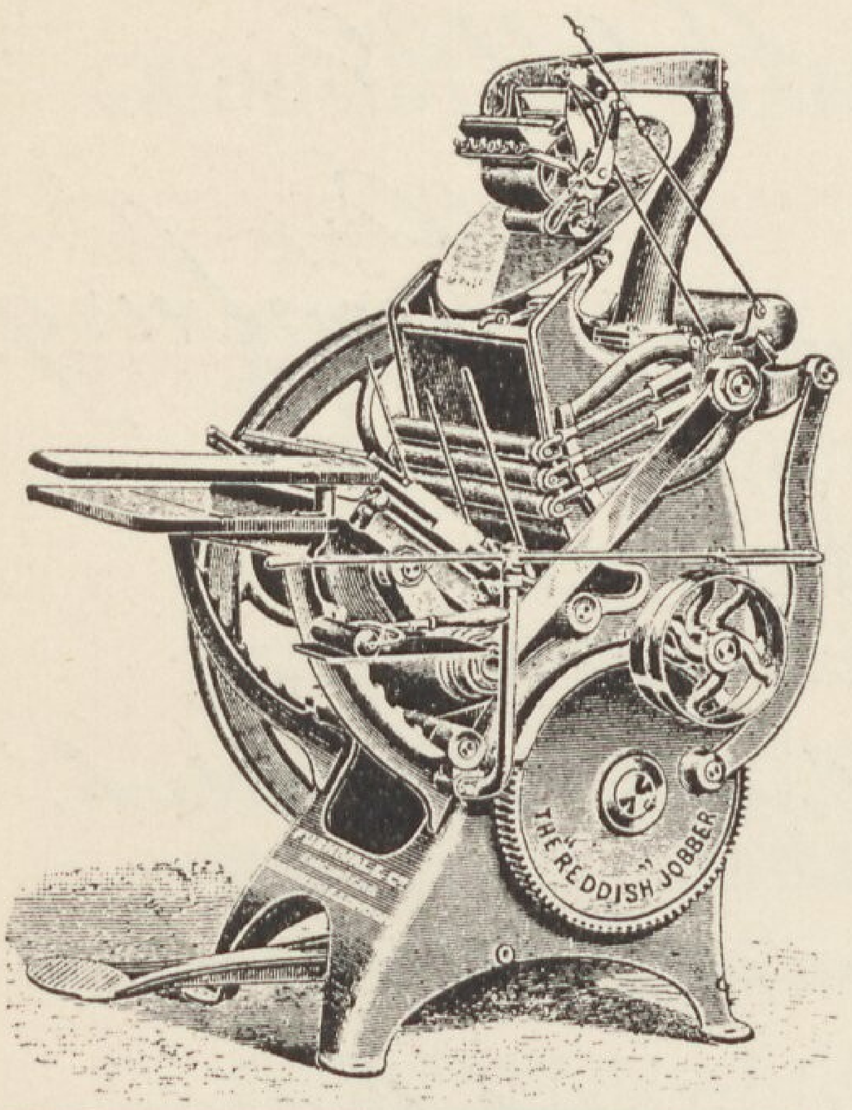
GUMÆLIUS & KOMP., STOCKHOLM

GUMÆLIUS & KOMP.

STOCKHOLM

ENSAMFÖRSÄLJARE FÖR

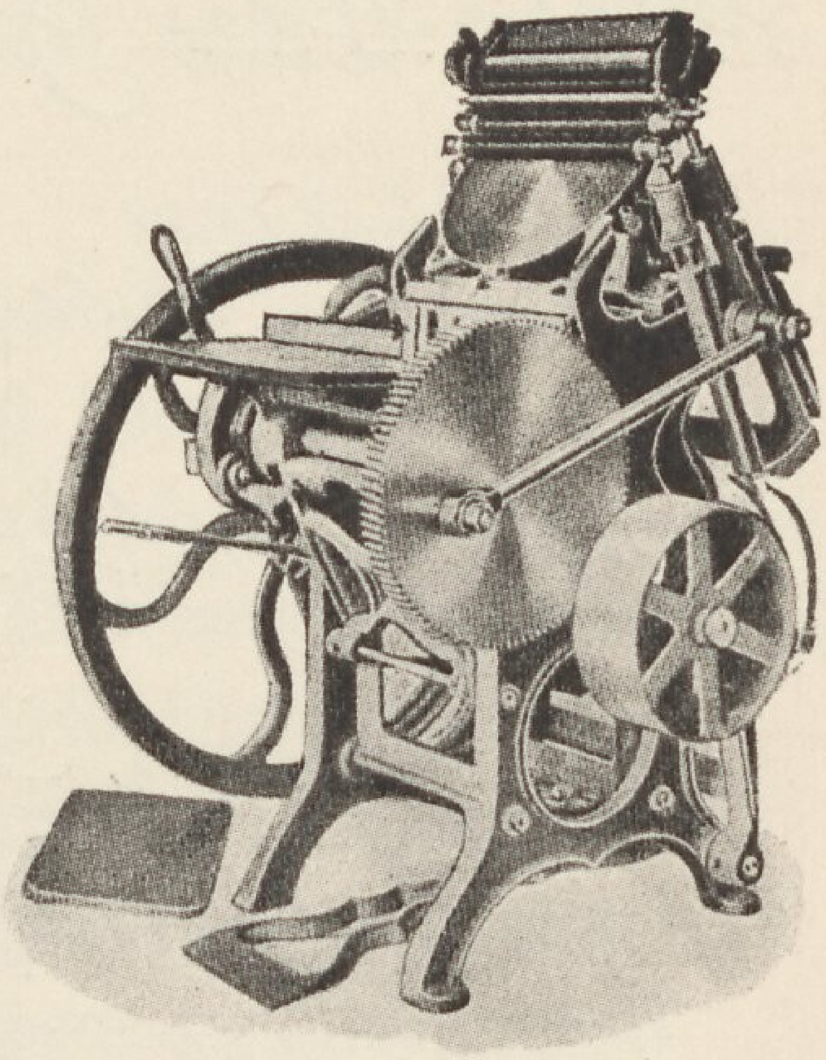
REDDISH JOBBER

N:o	Inre ramvidd	Pris komplett med dubbelt färgverk	
		För trampkraft	För tramp- & drifkraft
	Cm.	Kr.	Kr.
2	25×38	1340	1400
3	30×45	1740	1800

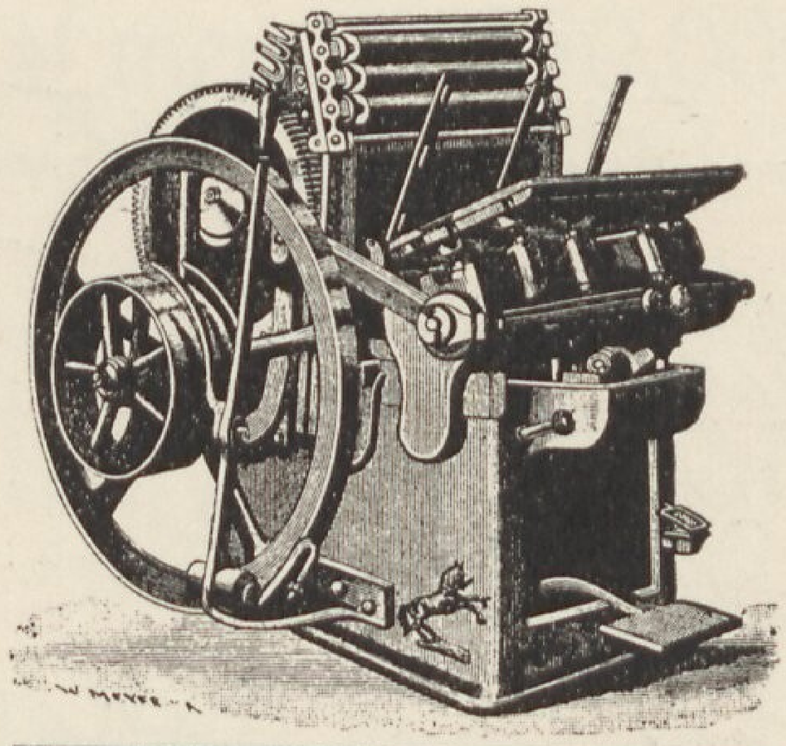
Maskinerna tullfritt & franco Stockholm

GORDON JOBBER

N:o	Inre ramvidd	För trampkraft	För tramp- & drifkraft
	Cm.	Kr.	Kr.
1	$17^1/_2 \times 27^1/_2$	600	650
2	20×30	700	750
3	25×38	900	950
4	30×45	1150	1200
5	35×50	1500	1550
6	35×55	1800	1850

COLT'S ARMORY

N:o	Inre ramvidd	För Drifkraft
	Cm.	Kr.
I	25×38	1400
II	33×48	2000
III	35×56	2300

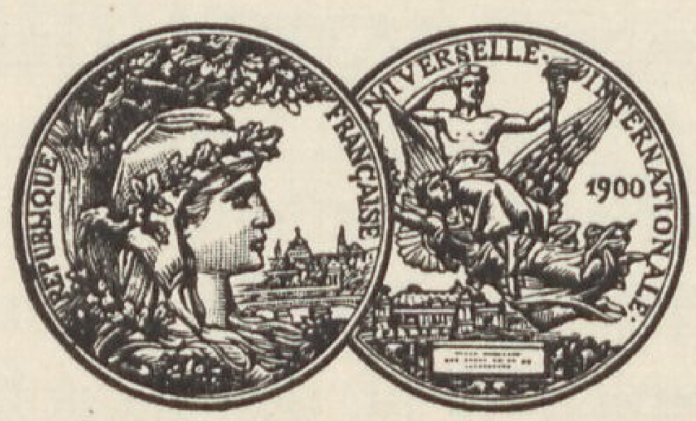
Uppsatt af vår nya skrifstil »Lithograph»

GENZSCH & HEYSE

STILGJUTERI ❦ HAMBURG

GRUNDADT 1833 * TELEGRAF-ADRESS: GENZEYSE

Högsta tillverkningsförmåga medelst stor, modern maskindrift. Våra stilgjuterialster, af de största konstnärer tecknade och på klanderfritt sätt verkställda, äro för hvarje bildad boktryckare af varaktigt värde. Rikt urval af bok- och tidningsstilar i talrika, bepröfvade originalskärningar. Största fullkomlighet som kan uppnås i metall-legering och största omsorg vid utförandet af alla beställningar.

Paris 1900: Guldmedalj

Lager af mera än 250,000 Kilogr.

Agenter för Sverige och Finland:

Gumælius & Komp., Stockholm

Agent för Norge:

A. Gulowsen A.-S., Christiania

Uppsatt af vår nya accidensstil »Auriol»

GENZSCH & HEYSE, HAMBURG
KLASSISCHE ANTIQUA

ORIGINALSNITT I 5 GRADER ~ NONPARAILLE TILL CICERO

BLAND de konstnärer, som nu äro i färd med att nedbryta skrankorna mellan de fack, i hvilka en systematiserande tidsriktning velat inrangera de olika konstarterna, till förfång för en mångsidigare utveckling, intager Eugène Grasset ett af de främsta rummen.

I motsats till sina samtida, som nöjt sig med att kopiera medeltidens konstnärer, har Grasset till dessas förtjänster — bredd i framställningen, naivité och lugn i teckningen — fogat sin poetiska uppfattning, sin ofelbara teknik och sitt färgsinne. Detta senare inspireradt af den yttersta österns alster, af dessa dekorationens mästare i alla tider och alla länder: japanerna.

Född i Lausanne 1850 hade Grasset från sin barndom två passioner: läsning och teckning. Gustave Dorés illustrationer till Dante, Don Quichotte och Roland furieux väckte gossens slumrande anlag till lif, och hans lärare i teckning rådde fadern att låta Eugène utbilda sig till målare. Men blotta ordet skrämde föräldrarna, och för att gå en medelväg sattes han som elev hos en arkitekt. Grasset ägnade sig utan entusiasm åt detta slags arbete, ehuru han seder-

AGENTER: FÖR SVERIGE OCH FINLAND GUMÆLIUS & KOMP., STOCKHOLM; FÖR NORGE A. GULOWSEN A.-S., CHRISTIANIA

Uppsatt af vår »Klassische Antiqua»

Genzsch & Heyse Stilgjuteri Hamburg

Grundadt 1833 • Paris 1900: Guldmedalj

Kompletta Boktryckeri-Inrättningar städse på lager ✤ Ständigt lager af mera än 250 000 kilogram

Agenter för Sverige och Finland:
Gumælius & Komp., Stockholm

Agent för Norge:
A. Gulowsen • Actie-selskab • Christiania

Uppsatt af vår »Neu-Deutsch» och »Schmale Neu-Deutsch»

ARCHIV·FÜR·BUCHGEWERBE·

40·BAND·

12 HÄFTEN PER ÅR
MED
TALRIKA ILLUSTRATIONER
OCH
KONSTBILAGOR

ABONNEMENTPRIS
FÖR UTLANDET
GENOM BOKHANDELN MARK 12
DIREKT GENOM POSTEN
MARK 15,60 PER ÅR

VERLAG·DES·DEUTSCHEN·
BUCHGEWERBEVEREINS·

FRAMSTÅENDE FACKTIDSKRIFT

Ett godt tyskt fackblad

för de grafiska yrkena och besläktade förvärfsgrenar är den i ståtliga häften om 10—12 tryckark utkommande månadsskriften

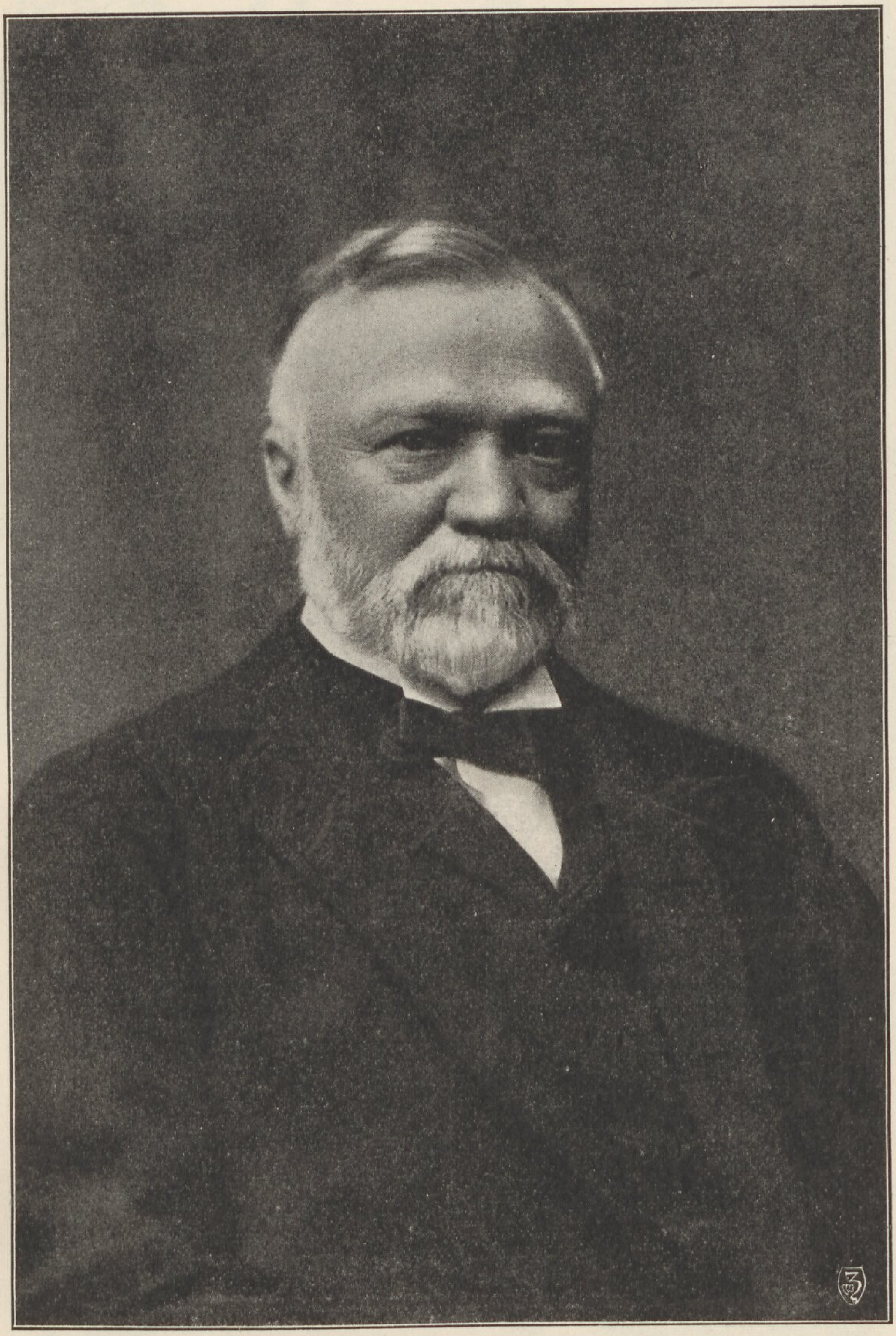
Deutscher Buch- und Steindrucker

Med oktober månad 1903 börjar denna vidt kända och tongifvande tidskrift sin tionde årgång. En årgång uppfyller två halfband med öfver tusen textsidor; omkring 150 sats- och tryckprof, färgtryck i bok- och stentryck, konstbilagor etc.

Deutscher Buch- und Steindrucker är det innehållsrikaste, mångsidigaste, förnämsta och billigaste fackblad på tyska språket

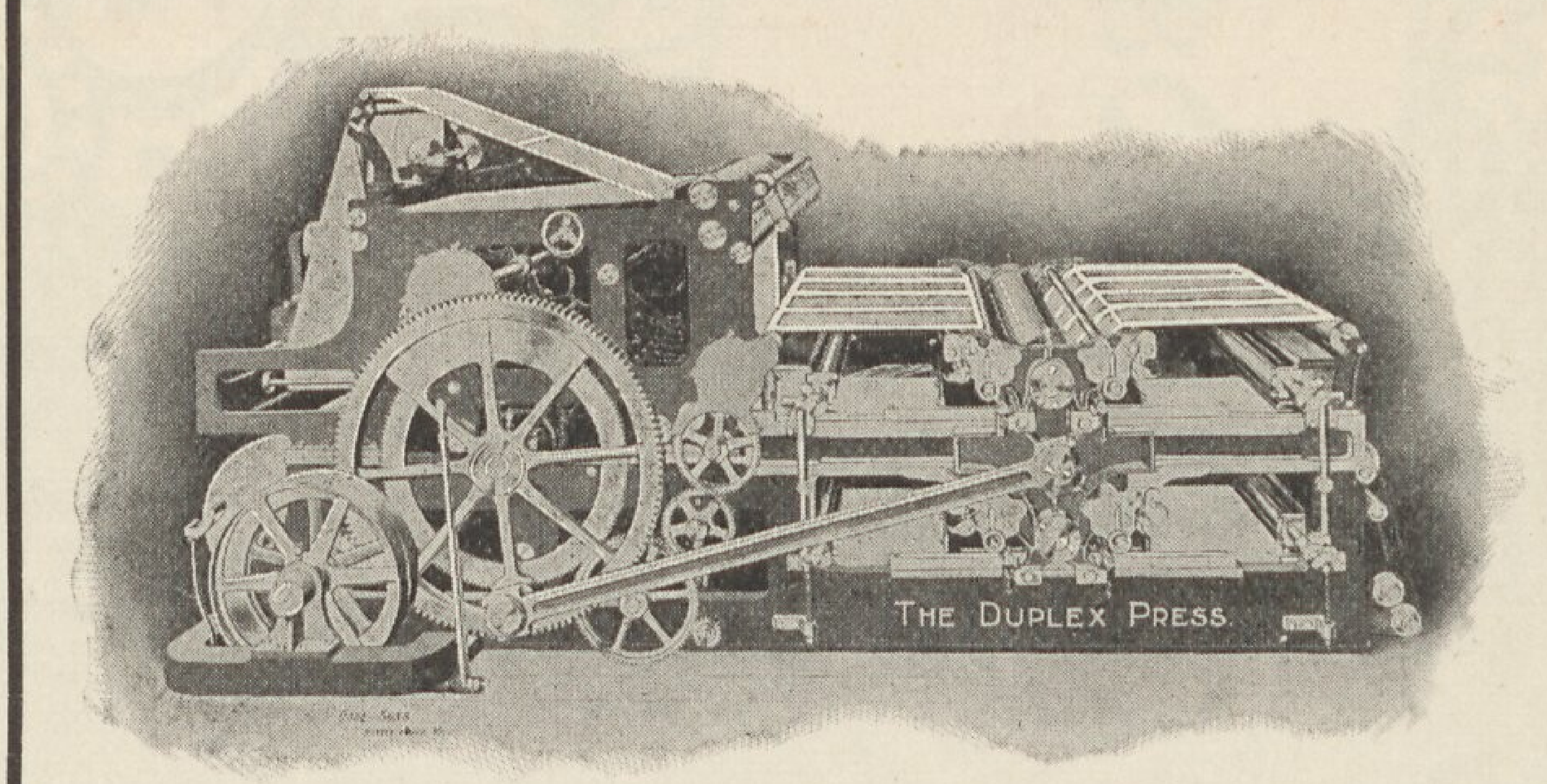
Prenumerationspris:
Helt år Mk. 7.—, hvartill kommer porto för direkt sändning med Mk. 2.50 f. inrikes; Mk. 5.— f. utlandet

Profhäfte mot insändande af Mk. 1.— Utgifvare:
Ernst Morgenstern
Adress: Berlin W. 57

ANDREW CARNEGIE

Se omstående sida!

Duplex flattrycks-rotation

FREDR. WAGNER

STOCKHOLM

TRYCKERIMASKINER

OCH MATERIEL AF ALLA SLAG
PAPPERSAFFÄR EN GROS

KÖNIG & BAUERS snäll- & illustrationspressar samt rotationsmaskiner

H. BERTHOLDS, Berlin, messingslinier och stilar i modernt snitt

TYPOGRAPH G. M. B. H., Berlin, sättmask. »Typograph»

CHR. HOSTMANN, Celle, svarta och kulörta färger för bok- och stentryck

ROCKSTROH & SCHNEIDER Nachf. A. G., Dresden, digelpressen »Victoria»

AUG. FOMM, Leipzig, bokbinderimaskiner

K. GEBLERS, Leipzig, häftmaskiner

HUGO KOCH, Leipzig, stentrycks- & litografiska snällpressar

A. HOGENFORST, Leipzig, »Diamant»-pressar, maskiner för stereotypi & galvanoplastik

CLAYTONS, Lincoln, gas- & oöfverträffade fotogénmotorer

DUPLEX PRINTING PRESS COMP., Battle Creek, flattrycksrotationer

M. A. HOCHGESANG, München, litografiska stenar

FRIEDHEIM & SOHN. Berlin, kartongfabrik

RUDOLF FOMM, Leipzig, messingstilar för bokbindare

ALLM TEL.
922 & 811
RIKS-TEL.
3676

FREDR. WAGNER. ETABLERAD 1895. STOCKHOLM

TELEGRAF-ADRESS
FREDWAGNER

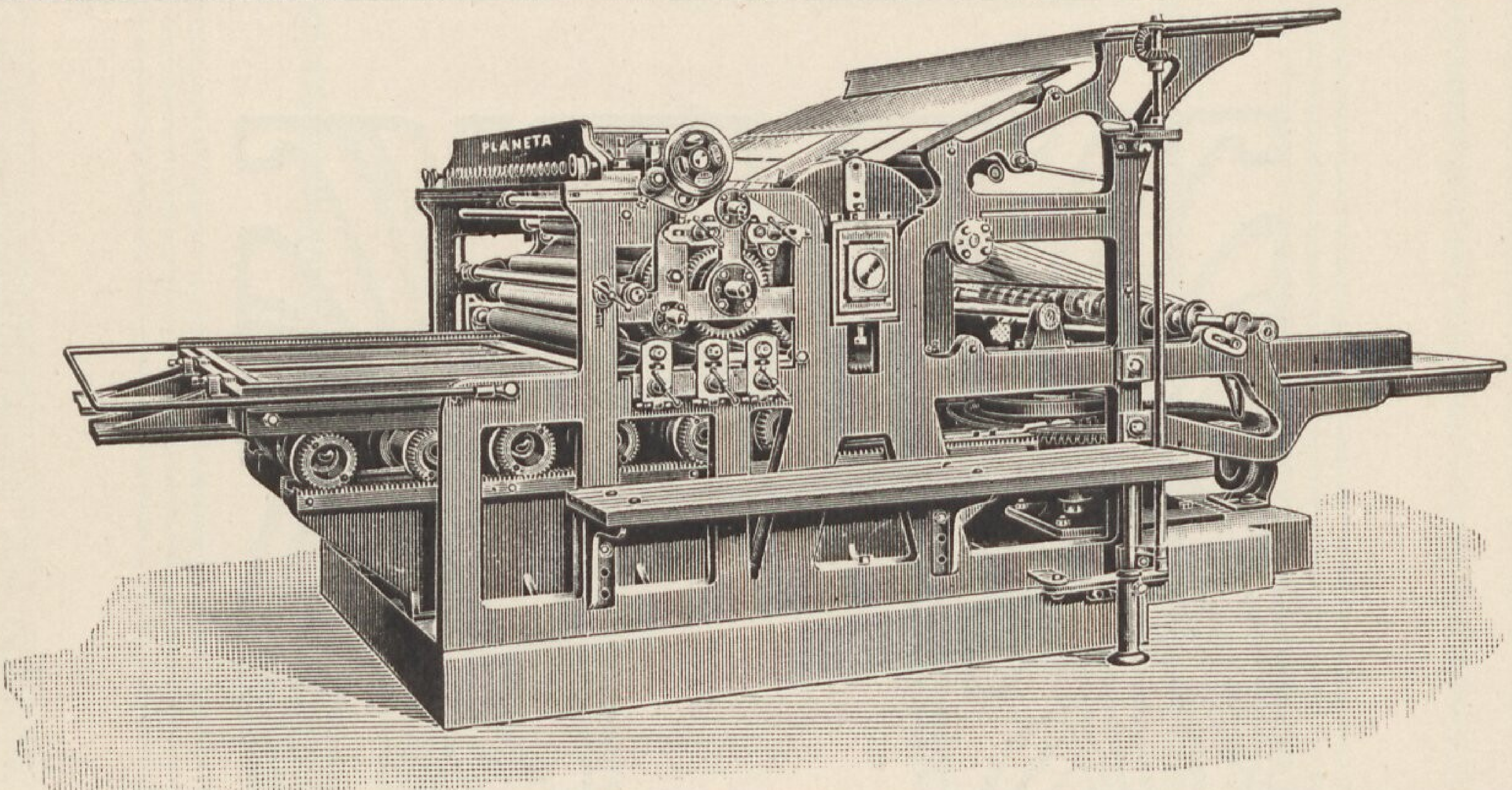
Dresdner Schnellpressenfabrik

Hauss, Sparbert & Dr. Michaëlis, COSWIG. I SA.

Ensamförsäljare för Skandinavien:

Lennings & Hüsing

HAMBURG

Snällpressen "Planeta" med 2, 3 och 5 formvalsar

Modernaste maskiner! Förstklassigt fabrikat!
Prospekt och prislista på begäran.

"PLANETA"

Arbetar med största tillfredsställelse i förnämsta tryckerier i in- och utlandet och har i fackkretsar blifvit erkänd som nutidens förnämsta snällpress

TRYCK OCH FÖRLAG: WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B., GÖTEBORG. PAPPER FRÅN J. H. MUNKTELLS PAPPERSFABRIKS A.-B., GRYCKSBO. TRYCKNINGEN PÅBÖRJAD DEN ANDRE NOVEMBER OCH AFSLUTAD DEN ÅTTONDE DECEMBER 1903

BOKTRYCKERI
KALENDER
1902
1903